
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ես եմ հովիւն քաջ. հովիւ քաջ
զանձն իւր դնէ ի վերայ ոչխարաց։
ՅՈՎ. Ժ. ԺԱ

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐ. Ն. Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ
1892

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՀՈԳԻՈՅ

Տ. Տ. ՆԵՐՍԻՍԻ Ե. ԱՇՏԱՐԱԿԵՑԻՈՅ

ԵՐԱՆԱՇՆՈՐՀ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՈՐԴԻԱԿԱՆ

ԽՈՐԻՆ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿ ԵՊԻՍ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ

(Նախկին Սան Ներսիսեան Ուսումնարանի)

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հովուին հսկողի, ճշմարիտ
եւ քաջ հովուին պատկերի՝
հովիւքն եղեն հետեւողք։
ՇԱՐԱԿ. Ս. ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ։

ՆՐԱՆԱՇՆՈՐՀ Հայրապետն Ներսէս Ե. Աշտարակեցի, որոյ անմահ յիշատակին նուիրելով՝ կը հրատարակենք մեր աշխատասիրած սոյն ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆ, այն մեծանուն Հովուապետաց դասէն էր, որք, ամենածանր զբաղմանց և տագնապալից օրերու մէջ անգամ, մոռցած չ'են բնաւ՝ բարձրացնել Եկեղեցական Պաշտօնէութիւնն, ծաւալել Աւետարանի լոյսն և սրբել ու լուսաւորել իրենց հօտի քրիստոնէական կեանքն ու կենցաղն։

Ներսէս, ո՛չ միայն ի Հայրապետութեան, ա՛յլ յառաջնորդութեան իսկ ի Թիֆլիս, ուր հիմնած էր Ներսիսեան հոյակապ Ուսումնարանն, ա՛յլ յարքեպիսկոպոսական պաշտաման իսկ ի Ս. Էջմիածին, միշտ իրեն գլխաւոր պարտք համարած էր ընտիր եկեղեցականներ պատրաստել, քարոզիչ հովիւններ հասցնել։

Ներսէս Աշտարակեցւոյն բազմաթիւ Թղթոց և Կոնդակաց մէջ թերեւս չը կան կամ յոյժ սակաւաթիւ են այնպիսիքն, որոց մէջ կրկնուած չը լինի ուսման, գիտութեան, կրթութեան յիշատակութիւնն։ Այս մասին մեր քաղած հետեւեալ քանի մի տողերն բաւական իսկ են ղարթուցանել այն բարձր մտախոհութեան յիշա-

տակն՝ թէ ո՞րչափ մեծ կարեւորութիւն տուած է Նա եկեղեցականութեան, հովուութեան խնդրոյն, որով գրաւուած էր իւր միտքն, մինչեւ անգամ ամրոցի մէջ պատսպարուած ժամանակն իսկ։

1827 թուականին, այն ինչ Եփրեմ կաթողիկոսն առանձնացած էր ի Հաղպատ և Ներսէս Արքեպիսկոպոսն կարգուած էր Ծայրագոյն Կառավարիչն եկեղեցական բարձր իշխանութիւնն վարելու համար՝ հաճութեամբ կաթողիկոսին, Երեւանէն այսպէս կը գրէր Ս. Էջմիածնի Կառավարական Հոգեւոր ժողովոյն. «Իսկ ես զառաջին այժմ առ օգտի Սրբոյ Եկեղեցւոյ և վարդապետաց քարոզչաց Աստուծոյ ամենայն՝ որպէս զի արժանաւորեսցին ըստ բանիցն առաքելականաց լրկին պատւոյ, աշխատութեամբ բանին և վարդապետութեամբ, աստուածային տուրք պարտաւորութիւն համարիմ Կառավարութեան Մայր Եկեղեցւոյ ամենայն Հայոց՝ օրէն յաւիտենական կարգեալ վասն ամենայն քարոզչաց. զի ըստ օրինի բարեկարգեալ ազգաց նախ՝ ըքարոզելիսն գրեսցեն քարոզիչք և այնպէս ապա զգրեալսն քարոզեսցեն յատենի, մինչեւ շնորհն Աստուծոյ զարգացուսցէ զայն ատենաբանութիւն նոցա ի պտղաբերութիւն հաճոյականացն Աստուծոյ և մարդկան և պակասեսցին Եկեղեցւոյ ամեհի յանդգնութիւնք սնոտիապանծ ցոփաբանից»։ Իսկ Վանուց աշակերտաց քարոզչական պատրաստութեան համար կը գրէր այսպէս. «Զի ի չլինիլ ուսմանց՝ ոչ լինին քարոզութիւնք և ի չլինիլ քարոզութեանց՝ ոչ լինին լուրք և ո՛չ եւս հաւատ. զի արմատ հաւատոյ են ուսմունք, որպէս և յայտ է, զի յԱզգի մերում իսկ՝ ընդ աճիլ ուսմանց՝ աճեցին հաւատք. և ի նուազիլ ուսմանց՝ ըզհաւատացեալսն իսկ գողոցան ճարտարէ»։ Ապա պատուէր կը տայ Վանուց Կառավարութեան, որ չըստիպէն աշակերտներն ամեն

որ ներկայ լինիլ ժամերգութեան , այլ միայն Կիւրակէ և Տօն օրերն , որպէս զի մնացած ժամանակն կարենան ուսանիլ և պատրաստուիլ ։

Սոյն հրահանգներն կամ պատուէրներն տալէն ի վեր՝ քառասուն տարիներ հոլովուած էին , շատ անցքեր անցած և Ներսէս արդէն Հայրապետութեան գահն բարձրացած , որ մե՛րթ յէջմիածին եւ մե՛րթ ի Թիֆլիս կը բնակէր , մանաւանդ իւր կենաց վերջին տարիներն (1851—1857) ։ Այս ժամանակն էր ահա՛ , որ մենք եւս կ'ուսանէինք ի Ներսիսեան Ուսումնարանի, զոր Հիմնադիրն կը սիրէր Սերմարան անուանել , ուր կը սերմանուէին սերմունք Աւետարանի, սերմունք գիտութեան, որք պիտի ծլէին, ծաղկէին և պտղաբերէին ի հոգեւոր սնունդ ժողովրդեան ։ Անպատում ուրախութիւն և կենդանութիւն կը թագաւորէին Դպրանոցին մէջ ։ Իմաստուն և առաքինի Տեսուչն , Պետրոս Շանշեանց , կը հսկէր , կ'ուսուցանէր եւ կ'ոգեւորէր ուսուցիչներն և ուսանողներն . Իսկ Ս . Հայրապետն կը քաջալերէր ամենքն իւր հայրական յաճախ այցելութեամբ ։

Մի օր , բարձրագոյն դասարանէն , քանի մի սանունք կոչուեցանք ի Վեհարանն , որ Դպրանոցէն շատ հեռի չէր ։ Սարկաւագն առաջնորդեց մեզ ի դահլիճն և ինքն գնաց լուր տալու ։ Շատ չ'անցած , Ս . Հայրապետն, վեղար ի գլուխ, իւր պարապման սենեկէն 'ի դահլիճն մտաւ մեր Ազնիւ Տեսչին հետ միասին ։ Մօտեցանք , սուրբ աջն համբուրեցինք և կարգաւ շարուեցանք ։ Ս . Հայրապետն յայտնեց , թէ շատ գոհ է մեր յառաջադիմութենէն , մանաւանդ կրօնական և եկեղեցական ուսմանց նկատմամբ , ինչպէս որ ինքն քանիցս ականատես եղած և ստուգած է հարցաքննութեանց ժամանակ և ինչպէս որ կը վկայէ Ազնիւ Տեսուչն ։ Ապա բացաւ մի ծրար , որ սեղանի վրայ դրուած էր և առ—

նըլով Խաչանիշ Ուրարներ, (որք իւր իսկ հոգածութեամբ պատրաստուած և մեր անուններն նշանակուած էին) մի առ մի ձգեց իւրաքանչիւրիս ուսն՝ իւր սուրբ ձեռօք, աղօթեց, Պահպանիչ ասաց և սկսաւ բացատրել իւր նպատակն ։

Շատ յուզուածէր Ս. Հայրապետն, երբ կը նկարագրէր Եկեղեցւոյ ու Եկեղեցականութեան վիճակն ։ Յուզուած էր նոյնպէս մեր Տեսուչն, որոյ քաղցրահայեաց աչերն տամկացած էին արտասուքով. իսկ մեր սրտերն կը ճմլէին, և մեր մտաց վրայ կը տիրէր մի անբացատրելի հիացումն ։ Ս. Հայրապետն կնքեց իւր խօսքն այսպէս. « Ձեր Ուրարներն՝ ունայն զարդեր չ՚են, այլ նշանակ այն խորհրդաւոր և հոգեւոր լծոյն, զոր պարտիք կրել, այժմէն պատրաստուելով նուիրել ձեր անձն Եկեղեցւոյ սպասաւորութեան ։ Այս օրէն սկսեալ՝ պարտաւոր էք քարոզներ գրել, Տեսչի առաջ կարդալ, լաւ պատրաստել և նշանակեալ Կիւրակէ աւուրց մէջ, երեկոյեան Ժամերգութենէն զկնի՝ խօսիլ Ժողովրդեան ։ Ես իսկ ինքնին ուրախ պիտի լինիմ լսել ձեր քարոզներն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ։ Պարտաւոր էք նախ Ժամաշապիկ հագնել, ուրարն ի յուս սեղանն ելնել, ձեր գրածն գրքակալի վրայ դնել, երբեմն նայելու և չը շփոթուելու համար, և այնպէս խօսիլ, մինչեւ որ վարժիք համարձակ խօսելու »։

Ցնծութեամբ և դողութեամբ համբուրեցինք մեր ծերունազարդ Հօր սուրբ աջն. ծալեցինք ուրարներն և առնլով՝ դարձանք յՈւսումնարան, խորին տպաւորութեան ներքոյ ։ Մի անպատում եռանդն կ՚ոգեւորէր զմեզ. ո՛չ միայն մեր դասերն կը պատրաստէինք, այլ և Ս. Գիրքն կընթեռնուինք, Նախնեաց Գրուածներն կ՚որոճայինք, Մեկնութիւններ կը համեմատէինք, քարոզներ կը գրէինք, իրարու մօտ կը կարդայինք և

ապա վերջին անգամ կը ներկայացնէինք մեր գիտնական և աստուածաբան Տեսչին, որ շատ անգամ հըրաւիրած կ'ունենար իւր մօտ ուսումնական և հմուտ անձեր, նոցա դատողութիւնն եւս իմանալու։ Այն քարոզներն, որք հաւանութեան կ'արժանանային, կ'օրինակուէին և ի ժամանակին Եկեղեցւոյ մէջ կը խօսուէին։ Կը հրճուէր Ս. Հայրապետն իւր Սաներու Թոթովանքներով, կը ցնծար Թիֆլիսի ժողովուրդն և կ'ոգեւորուէր Դպրանոցի և Կրթութեան սիրով, տեսնելով իւր բեմերու վրայ պարկեշտ պատանիներ, որք կը քարոզէին Աստուծոյ Խօսքն, կը բացատրէին Ս. Աւետարանն։

Այս գեղեցիկ շարժման ազդեցութեամբն էր, որ ժողովուրդն ամուր կապով կապուեցաւ Դպրանոցի հետ, առատացան Նուէրներ, առաւելան Կտակներ, յառաջ եկան անուանի Բարերարներ, որք իրենց հաշուով չքաւոր մանուկներ որդեգրեցին ի Դպրանոցի, և ոմանք մեծ գումարներ իսկ յատկացուցին. որպէս զի յետ աւարտման՝ յառաջադէմներն կարենան մասնագիտութեամբ կատարելագործիլ Եւրոպական Համալսարանաց մէջ և դառնալով՝ օգտակար լինիլ իրենց Ազգային Դպրոցներուն և Եկեղեցւոյն։

Այսպէս յաւելան ահա՛ Դպրանոցի եկամուտներն, որով կարող է միշտ յառաջադէմ և ապահով վիճակ ունենալ՝ աշալուրջ Հոգաբարձութեանց ջանիւք։ Այս եռանդեան և շարժման ծնունդն էր՝ նոյն իսկ Կովկասեան Հայոց դպրոցասիրական սթափումն և յուսածիծաղ երկունքն յառաջդիմութեան։

Բայց, մինչդեռ այսպէս կը ցնծար Թիֆլիս, կը ցընծար Կովկասեան Հայութիւնն, կը հրճուէր և Ս. Հայրապետն, և առ ինքն կոչելով պատանի քարոզիչներն՝ կ'օրհնէր, անակնկալ մահուամբ փոխեցաւ յաշխարհէս

ի խորին սուգ համակելով Ազգն համօրէն և մանաւանդ իւր արժուն և զուարթուն Սաներն, որոց աւետաւոր բարբառն փոխեցաւ յողբ տխրական և քանիցս հեկեկալով շրջապատեցին իրենց որդեսէր Հօր դագաղն, որ դրուած էր Եկեղեցւոյ մէջ և ամեն օր, ամեն ազգէ խուռն բազմութիւն կը դիմէր Հանուրց Հայոց Հայրապետի ձիւնափայլ աջն համբուրելու։

Լացին, ողբացին երախտագէտ Սանունքն, դամբանականներ խօսեցան, հեղձամղձուկ եղեալ մրմունջներ արձակեցին ըստ Խորենացւոյն. « Ո՛ւր քաղցր աչացն հանդարտութիւն առ ուղիղս և ահաւորութիւն՝ առ թիւրս։ Ո՛ւր զուարթ շրթանցն ժպտումն առ բարի աշակերտացն հանդիպումն. ո՛ւր խնդամիտ սիրտն... լռեաց ձայնն յորդորեցուցիչ։ Ո՛վ այսուհետեւ զմերս յարգեսցէ ուսումն։ Ո՞վ կարկեսցէ զյանդգնութիւն ընդդէմ առողջ վարդապետութեան յարուցելոցն։ Ո՞վ զնոսա ըմբերանեսցէ սաստելով և զմեզ սփոփեսցէ գովելով և չափ դիցէ բանի և լռութեան »։

Հասաւ օրն յուղարկաւորութեան, որուն մասնակից էր բովանդակ Թիֆլիս. փոխադրեցաւ Երանաշնորհ Հայրապետի երկրաւոր մնացորդն ի Ս. Էջմիածին։ Դառն էր այս մահն. ծանր՝ այս զրկումն Եկեղեցւոյն համար, Ազգին համար, նոր Սերնդին համար և յաւէտ Ներսիսեան Դպրանոցի Սանուց համար։ Բայց չը վհատեցան նոքա, աւագներն սփոփեցին իրենց կրտսեր եղբայրներն, որք Կովկասեան բոլոր գաւառներէն գումարուած էին, և ուխտեցին չը չեղիլ այն ճանապարհէն, ուր մտած էին իրենց առաքինի Տեսչի առաջնորդութեամբ և Ս. Հայրապետի օրհնութեամբ։ Աւագներն, մանաւանդ ուրարակիրքն, որք արդէն ուսումնաւարտք էին և մասնաւոր ուսումնասիրութեամբ կը պարապէին, ընտրեցին իրենց աշխատութեան ասպա-

բէջներ, այն է Դաստիարակութեան, Եկեղեցականութեան, և ջանացին, ըստ չափու կարողութեան, պահել Ս. Հայրապետի իղձերն և անշէջ պահպանել այն նուիրական հուրն, որով վառուած էր իրենց մանկութիւնն, իրենց պատանեկութիւնն։

Մենք ևս, որ ի սկզբան՝ դաստիարակութեան պաշտօն կը վարէինք նախ ի Թիֆլիս և ապա ի Շուշի, ուսումնասիրական նպատակաւ ճանապարհորդելով ի Թուրքիա, մեր այցելութեան ժամանակ (1867) ի Սուրբ Տեղիս, պարտաւորեցանք ստանձնել Տեսչութեան եւ Ուսուցչութեան պաշտօն ի Ժառանգաւորաց Վարժարանի Ս. Երուսաղէմի։

Սոյն պաշտօնավարութեան մէջ, վիճակեցաւ մեզ, ի միջի այլոց, հաճութեամբ Երջանկայիշատակ Եսայի Պատրիարքի և Միաբանական Տնօրէն Ժողովոյ, Կրօնական և Եկեղեցական ուսմանց դասախօսութիւնն։

Ծանր էր արդարեւ մեր պաշտօնն, զի պարտաւորուած էինք մի կողմէն տնօրինել, կարգաւորել, միւս կողմէն դասեր դրել և դասախօսել. սակայն թէ՛ Ս. Պատրիարքի հայրական քաջալերութիւնն (որ պաշտօնի կոչած ժամանակ՝ արտասանած էր, մեզ համար միշտ անմոռանալի, սոյն խօսքն. «Մի՛ մերժեր զաւակս, դու ինքնին եկած չ'ես, այլ Աստուած ղըրկած է զքեզ») և թէ՛ Միաբանութեան համակրութիւնն կը խրախուսէին զմեզ անվհատ ոգեւորութեամբ և ցնծութեամբ շարունակել մեր պաշտօնն։ Հին եւ Նոր Կտակարանաց Պատմութիւններն, Քրիստոնէական Կրօնի Ուսումն և մեր Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Պատմութիւնն, գրաւոր պատրաստութեամբ, աւանդելէն զկնի՝ կարեւոր համարեցինք Հոլովական Աստուածաբանութեան դասեր ևս աւանդել. զի առաջնակարգ աշակերտք զարգացած էին հասակաւ և ուս-

ման ճաշակաւ, ոմանք սարկաւագութեան աստիճանի իսկ կոչուած էին, ինչպէս և մենք ընդունած էինք արդէն ձեռնադրութիւն վարդապետութեան ։

Հովուական Աստուածաբանութեան կամ հովուական պարտուց գիտութիւնն ուսուցանելու համար՝ հարկ էր մեզ թէ՛ գրել և թէ՛ դասախօսել ։ Ուստի պարտաւորեցանք ձեռք բերել աստուածաբանական ուսման վերաբերեալ և Ս. Գրոց հոգւով յօրինուած երկասիրութիւններ, ընտրանօք թարգմանել, ծաղկաքաղ առնել, և մեր Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ պաշտելի ուղղութեան համաձայն՝ պատրաստել սոյն Հովուական Աստուածաբանութիւնն, զոր այսօր ի լոյս ընծայելով՝ կ'արկանենք իբրև լումայ ի Գանձարան Հայ Եկեղեցական Մատենագրութեան ։

Աստ կ'աւարտի մեր Յառաջաբանի պատմական մասն, որ կը պարունակէ այնպիսի յիշատակներ, զորս կարող չ'էինք անտեսութեան տալ, քանի որ մեր Հրատարակութիւնն նուիրուած է Ազգանուէր Աշտարակեցւոյն անմահ անուան և քանի որ սերտ կապ ունի այն ոգևորութեան հետ, որով ոգևորուած, մղուած էր մեր պատանեկութիւնն ի կոչումն Եկեղեցականութեան, և որոյ մի դոյզն արգասիքն է անշուշտ սոյն աշխատասիրութիւնն ։

Գանք այժմ բուն Գործոյն ։

Մեր պատրաստած սոյն գրաւոր աշխատութիւնն, իւր պարունակութեամբ և դասաւորութեամբ, գլխաւորապէս կը վերաբերի Եկեղեցականաց և մի Դասագիրք է խնկապէս հովուական պաշտօնի փափաքողաց եւ պատրաստուողաց համար, ինչպէս որ արդէն դասախօսուած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանի մէջ ․ բայց կը հաւատանք թէ՝ ամեն ընթերցողք կարող են օգուտ քաղել ․ քանզի կան քրիստոնէական

պարտքեր, որք իրարմէ անբաժան են թէ՛ հովուին և թէ՛ հօտին համար։

Արդարեւ, կան ի Նախնեաց անտի, մեր Եկեղեցական Մատենագրութեան մէջ, բազմաթիւ ինքնագիր և թարգմանուած՝ Խրատականներ, Յորդորականներ, Թղթեր, Կանոնական Սահմանադրութիւններ, որք կարող են լիովին յագուրդ տալ բարեպաշտ ընթերցողին. բայց չ'են կարող ծառայել իբրեւ Դասագիրք, իբրեւ ուսանողական Ձեռնարկ, որ իւր համառօտութեան մէջ ամփոփէ Ս. Գրոց հիման վրայ քննուած պարզուած աստուածաբանական մեծամեծ խնդիրներ, հովուական կոչման, պարտուց, վարմանց, գործոց վերաբերեալ խորհրդներ, պատուէրներ և առ հասարակ ամեն կարեւոր գիտութիւն, որով պատրաստուած, սպառազինուած պիտի լինի հովիւն, Եկեղեցւոյ պաշտօնեայն։

Մենք կը յուսանք թէ՛ սոյն ծառայութիւնն, սոյն դիւրութիւնն, պիտի կարենայ մատուցանել մեր Հրատարակութիւնն, առաջնորդելով հովուաց և հովուութեան համար պատրաստուողաց՝ տեսնել, զգալ եկեղեցական պաշտօնի վսեմութիւնն, ծանրութիւնն, քաղցրութիւնն, մխիթարութիւնն, և ըստ այնմ պատրաստել իրենց անձն, վարել իրենց կեանքն և առնել ու ուսուցանել։

Մեր նախնիք սիրած են Ս. Գիրքն. մեր Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Աղօթքներն, Մաղթանքներն, Շարականներն, Երգերն, Նուագներն, ներշնչուած են Ս. Գրքով։ Մեր կրօնական և եկեղեցական ուսմանց դասագրքերն եւս պէտք է որ պատրաստուած լինին նոյն հոգւով. որպէս զի հիմնաւոր լինի ուսումն, հաստատուն՝ գիտութիւնն և շնորհքով օծուած՝ ուսանողի կեանքն, խօսքն, վարքն, գործն։

Սոյն եղանակին գրուած է միշտ քրիստոնեայ հեղի-

նակներու և դասախօսներու խորին ուշադրութիւնն. սոյն հիման վրայ պատրաստուած է և Ներկայ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆ։

Եթէ թերութիւն նշմարեն ընթերցողք, թո՛ղ մեր տկարութեան վերագրեն. իսկ եթէ օգտին, թո՛ղ օրհնեն Երկնաւոր Հովիւն, առ որ և մենք կ'աղաղակենք աղերսելով. «Հովիւ քաջ, Հովիւ բարի և յաւիտենական՝ նայեա՛ց և այց արա՛ բանաւոր հօտի քո, զոր ժողովեցեր առ քեզ գթութեամբ քով։ Զի քո առաջի կամք, Տէ՛ր, և առ ի քէն ողորմութեանցդ և գթութեանցդ ակն ունիմք։ Զամենեսեան օրհնեա՛, զամենեսեան իմաստնացո՛, զամենեսեան լուսաւորե՛ա, և ամենեցուն պարգեւեա՛ զերկնից արքայութիւնդ։ Վասն զի դու ես Տէր կենաց և Աստուած ողորմութեանց. և քեզ վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն»։

Մ. Ե. Մ.

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ն Ա Խ Ա Շ Ա Ւ Ի Ղ

Ա. Սահման Հովուական Աստուածաբանութեան. — Պաշտօնեայ Աւետարանի. — Տիպար եկեղեցական պաշտօնէի.

Հովուական Աստուածաբանութիւնն է ուսումն, որ կը խօսի եկեղեցական հովուի ամէն պարտուց և գործունէութեանց վրայ, որոց համար ինքն կոչուած է։ Սա է ուսումն, առանց որոյ եկեղեցական հովիւն կարող չ՚է գործել գիտակցութեամբ, ազատութեամբ և անմոլար ուղղութեամբ, վասն զի ամէն պաշտօն, որոյ խորքն հիմնովին յայտնի չ՚է պաշտօնէին, միշտ կը կատարուի թերութեամբ։

Աւետարանի պաշտօնեայն երեք մեծ պարտաւորութիւններ ունի կատարելու, այն է՝ հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւնն արմատացնել սրտերու մէջ, առնել և քարոզել Աւետարանի պատուէրներն ու ճշմարտութիւններն և ջանալ բազմացնել ճշմարիտ հաւատացելոց թիւն։ Նա է պաշտօնեայ Աստուածպաշտութեան, Քարոզութեան և Կրթութեան հաւատացելոց։

Այս երեք պարտաւորութիւններն միացած են յանձին եկեղեցական պաշտօնէի և այս միութիւնն ծնուած է Քրիստոնէութեան հետ, որ յղացած և արդիւնագործած է զայն։

Հին Կտակարանի մէջ կը տեսնենք, որ Քահանայի և Մարգարէի պաշտօններն իրարմէ տարբեր էին։ Սոյն պաշտօններու բաժանումն պատշաճ էր Հին Կտակարանին. իսկ միացումն պատշաճ է Նորոյն։ Երկու կերպն եւս իրենց յատուկ պատճառներն ունէին։ Հին Կտակարանն Նորոյն ստուերն էր, և արտաքինն ու ներքինն տակաւին միացած չէին իրարու հետ։ Արտաքինն նշանակ էր գիրն, որ սպանանէ. իսկ ներքինն նշանակ հոգին, որ կեցուցանէ։ Այն օրէն որ գիրն ու հոգին իրարու հետ միացան՝ հոգեկանութեան և ազատութեան օրինօք, այսինքն շնորհօք, այն օրէն միացան նաև Քահանայի և Մարգարէի պաշտօններն յանձին Աւետարանի պաշտօնէին։ Հին Տնտեսութեան մէջ Քահանայն զոհ կը մատուցանէր և կը քահանայագործէր. իսկ Մարգարէն կը քարոզէր և պատգամներ կ'ուսուցանէր։ Նոր Տնտեսութեան մէջ, եկեղեցական հովիւն, Աւետարանի պաշտօնեայն, թէ՛ կը քահանայագործէ և և թէ՛ կը քարոզէ ու կ'ուսուցանէ։

Քրիստոնէական Նախկին Եկեղեցին մի երեւոյթ կ'ընծայէ մեզ, իւր Տեսչութեան մէջ, որով կը տեսնենք թէ՝ վաղվաղակի և անմիջապէս չը մերժէր Հին Տնտեսութեան ամեն աւանդութիւններն։ Քրիստոնէական Նախկին Եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան մէջ ևս զանազան բաժանումներ կը տեսնենք։ Ո՛չ ամեն պաշտօնեայ մի և նոյն պաշտօնն կը կատարէ և ո՛չ ամենքն ալ հասարակ ամեն պաշտօն կը կատարեն։ Կը կարդանք Եփեսացւոց Թղթոյն մէջ. «Եւ նա ետ զոմանս առաքեալս, զոմանս մարգարէս, զոմանս աւետարա-

նիչս, զոմանս հովիւս և վարդապետս»: (Դ. 11). Կը կարդանք նմանապէս Կորնթացւոց Թղթոյն մէջ. «Եւ զորս եդ Աստուած յեկեղեցւոջ այս են. Նախ զառաքեալըս, երկրորդ զմարգարէս, երրորդ զվարդապետս, ապա զօրութիւնս, ապա շնորհս բժշկութեանց, օգնութիւնս, վարիչս, ազգս լեզուաց, թարգմանութիւնս լեզուաց: Միթէ ամենքի՞ն առաքեալ իցեն, միթէ ամենքի՞ն մարգարէք իցեն, միթէ ամենքի՞ն վարդապետք իցեն: Միթէ ամենքի՞ն զօրութիւնք իցեն, միթէ ամենե՞քին շնորհս բժշկութեան ունիցին, միթէ ամենքի՞ն ի լեզուս խօսեցին, միթէ ամենքի՞ն թարգմանիցեն»: Ա. Կորնթ. ԺԲ. 28–30: Բայց կը կարդանք նմանապէս Գործոց մէջ, որ Ստեփաննոս սարկաւագն մարգարէի կամ քարոզչի պաշտօն կը կատարէր: Գործ. Դ. 10: Նոյնպէս և Պօղոս Առաքեալն, որ կը մկրտէր հաւատացեալներ, կ՚ասէ իրեն համար, «Զի ո՛չ առաքեաց զիս Քրիստոս մկրտել՝ այլ աւետարանել»: Ա. Կորնթ. Ա. 17: Այս ամենէն կը հետեւի, որ Նոր Տընտեսութեան մէջ եղած պաշտաման բաժանումներն միմիայն պաշտօնէութեան ծանր բեռն և աշխատանքն թեթեւցնելու համար էր և ո՛չ թէ յատուկ կանոնական բաժանումն: Մեր Առաքելական Եկեղեցին մի գեղեցիկ օրինակ է այս մասին. վասն զի ամեն պաշտօնեայք, Սարկաւագէն սկսեալ մինչեւ Հայրապետն, կոչումն ունին քարոզելու, աւետարանելու, արարողութիւններ կատարելու և Սուրբ Խորհուրդներ մատակարարելու, այսու բացառութեամբ միայն, որ սարկաւագն քահանայագործելու արտօնութիւն չ՚ունի:

Կը տեսնենք թէ Սարկաւագներ կային, որք տեսուչ էին հաւատացելոց պիտոյից վրայ և կ՚սպասաւորէին նոցա սեղանին: Գործ. Զ. 2–3: Կային նմանապէս Երէցներ, որք չէին ուսուցաներ: Բայց այս եւս յայտնի

է, թէ սաստուածաշնչեան նախակարգ պատմութիւն առնուն հանդերձեալ էին. վասն զի խօսքն, ուսումն կամ քարոզն աւետարանական մատակարարութեան ճշմարիտ յառաջութիւնն է և գլխաւոր գործին. « Որ բարեաց մեծապատիւ լինին երէցունք՝ կրկին պատուոյ արժանի եղիցին, մանաւանդ որ աշխատին բանիւ և վարդապետութեամբ » ։ Ա. Տիմ, Ե. 17 ։ Զարմանալի չէ ուրեմն, որ այս ուսուցանող դասն յաւէտ պաշտօնէից և հօվիւ նշանակուած է. որովհետեւ Աւետարանի պաշտօնն է նախ քան զպաշտօն բանի, պաշտօն քարոզութեան և վարդապետութեան ։ Միւս պաշտօններն սոյն մեծ պաշտօնին օժանդակիչ միջոցներն են Աստուծոյ Խօսքն խօսելու եւ արտայայտելու համար ։ Քրիստոնէութիւնն Աստուծոյ Խօսքն է և պէտք է որ լինի խորհուրդ և միութիւն մարդոյ ։ Խօսքն և խորհուրդ իրարմէ անբաժան են, վասն զի խորհուրդ կամ միութիւնն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ ներքին խօսք ։

Այն մեծ և փրկարար յեղաշրջումն, որ կ'անուանի Բողոքում Քրիստոսի և Աւետարանի, այն կենսատու վերանորոգութիւնն չը մերժեց Աստուածպաշտութեան ձեւն և նշանակն, այլ հոգիացոյց, այլ կապեց հոգւոյն և խօսքին հետ ։ Աւետարանի ճշմարիտ պաշտօնեայն, որ հոգիացած է Հոգւովն Աստուծոյ, նա ո՛չ թէ կը կրկնէ, այլ կը խօսի Աստուծոյ Խօսքն ։ Հին Ցնտեսութեան քահանայն զերի էր, բայց Աւետարանի պաշտօնեայն ազատութեամբ հաղորդակից է Աստուծոյ ։ Նա ահա այսպէս, ժառանգորդ լինելով Եկեղեցւոյ պէս պէս պաշտամանց և պատկերացնելով իւր մէջ լրումն կատարելութեանց, շնորհաց եւ գործունէութեան, ստացած է հովիւ անունն, որ Եփեսացւոց Թղթոյն մէջ (Գլ. Դ. 11) ուսուցիչ կամ վարդապետ բառի իմաստն ունի ։

Ի՞նչ է հովիւն ։

Հովիւն է ; որ կը հովուէ , կ՚արածէ , և կը սնուցանէ հոգիներն բանիւ , ինչպէս և խաշնարածն կը սնուցանէ իւր ոչխարներն պարարտ արօտներով ։ Խաշնարածն իւր չը բուսուցած արօտով կը կերակրէ . բայց հոգեւոր հովիւն կը սնուցանէ իւրեն իւրացուցած և բեղմնաւորած աստուածային բանիւ , որ է երբեմն բան կրթութեան և խրատու , երբեմն բան ուղղութեան և յորդորանաց , երբեմն բան յանդիմանութեան և սաստի և երբեմն բան քաջալերութեան և մխիթարութեան ։

Ուրեմն բանն կամ խօսքն հովուին գործին է . բայց խօսքով միայն հովուելն բաւական չէ . քանզի հովուութիւնն պէտք է համարել միանգամայն և հայրութիւն ։ Հովիւն կամ Աւետարանի պաշտօնեայն պէտք է Յիսուսի Քրիստոսի նման մասնակցի իւր հօտի ուրախութեանն և վշտացն , շահուն և վնասուն ։ Պէտք է լինի նա թէ՛ բաշխիչ և մատակարար հոգեւոր ողորմութեան , թէ՛ միջնորդ խաղաղութեան և թէ՛ ուսուցիչ վարժատան ։

Այսպէս կ՚ըմբռնէ և կ՚ընդունի մեր Ս. Եկեղեցին հովուի կոչումն , այսինքն հովիւն է էապէս պաշտօնեայ և սպասաւոր Բանին ։ Վասն զի , ո՛չ թէ բանն կամ խօսքըն է , որ ծէս պիտի լինի , այլ ծէսն է որ խօսք պիտի լինի ։ Ամեն ծէս և ամեն արարողութիւն պէտք է լինի ճշմարիտ քարոզ և կենդանի բարբառ ճշմարտութեան , սիրոյ և հոգեւոր շինութեան ։ Պէտք է լաւ ըմբռնենք Առաքելոց ասացուածներն , որք Աւետարանի բոլոր գործն և արդիւնքն կը վերագրեն Մարմնառութեան Բանին Աստուծոյ ։

Արդ՝ Աւետարանի պաշտօնէութիւնն , իւրեն էական հիմունք ունենալով խօսքն կամ քարոզութիւնն , էապէս բարոյական է և իւրեն կը պատկանի չը թողուլ

որ խօսքն լոկ ծիսի փոխուի, այլ ընդհակառակն ծէսն լինի իբրեւ կենդանի բարբառ և բան մարմնացեալ։ Աւետարանական պաշտօնէութեան մէջ հոգին է որ կ'ազդէ եւ կը ներգործէ հոգւոյն վրայ եւ ազատութիւնն՝ ազատութեան վրայ։ Աւետարանի պաշտօնն, իւր ամեն կատարելութեամբ հանդերձ, մի զօրութիւն է և ազդեցութիւն։ Այս բարոյական ազդեցութեան մէջ է հովուի կոչման ճշմարիտ կնիքն։ Այս ճշմարտութեանն համոզուելու համար՝ բաւական է երկու պաշտօնեայ դիտողութեան առնուլ, յորոց մին իւր հրաբորբոք պերճախօսութեամբ չ'ազդէր ունկնդրաց. իսկ միւսն իւր տկար խօսքերով խորին ակօսներ կը բանայ սրտերու մէջ աւետարանական սուրբ սերման բողբոջման և աճելութեան համար։ Քանի՜ քանի՜ այսպիսի դէպքեր կան պատահած։ Ո՞չ ապաքէն այս գաղտնիքն միայն բարոյական ազդեցութեան մէջ է։ Ո՞չ ապաքէն, բազմաթիւ սառնասիրտներու և քարասիրտներու մէջ, մի սիրտ շարժելն և գրաւելն անգամ մեծ խորհուրդ է։ Այո՛, ճշմարիտ քարոզութիւնն խորհուրդ է, խորին խորհրդ, որ կը պարունակէ իւր մէջ շատ ու շատ խորհուրդներ։ Վասն զի էապէս Աստուած է, որ կը խօսի և մարդն գործի է Աստուածային Բանին։

Հովուական պաշտօնի ձեւն կամ պայմանն խօսքն է. իսկ առարկան կամ գործն է՝ ժողովել Յիսուսի Քրիստոսի կրթական տեսչութեան ներքոյ և ջնջել ի [illegible] ամեն հոգիներ, որք կոչուած են. միով բանիւ շարունակել, ընդարձակել և անդադար տարածել ու հաստատել Աստուծոյ թագաւորութիւնն երկրի վրայ։

Այս գաղափարն, իւր ամեն երեւութներով ընդարձակելու և պարզելու համար դիտողութեան առ-

նունք Նոր Կտակարանի մէջ գտնուած անուններն, որք Աւետարանի պաշտօնէից կը վերաբերին ։

1. — Սարկաւագ, որ կը նշանակէ, ծառայել. սպասաւոր, ծառայ, բայց ո՛չ առանց ազատութեան ։ Սարկաւագ բառն այժմ մասնաւոր նշանակութիւն ունի, բայց ի սկզբան ընդհանուր էր և առանց բացառութեան կը նշանակէր ամեն պաշտօնեայ և սպասաւոր Աւետարանի ։ « Իսկ արդ, ո՞վ է Պօղոս, կամ ո՞վ է Ապօղոսն, պաշտօնեայք՝ որովք հաւատացէքն» ։ Ա. Կորնթ. Գ. 5 ։ « Մի՛ և մի իւիք տայցէ՛ք պատճառս, զի մի՛ արատեսցի պաշտօնն. Այլ յամենայնի ընծայեցուցէք զանձինս ձեր իբրև պաշտօնեայս » ։ Բ. Կոր. Զ. 3-4 ։ Որոյ եղէ ես սպասաւոր, ըստ պարգեւաց շնորհացն Աստուծոյ, որ տուան ինձ ըստ յաջողութեան զօրութեան նորա » ։ Եփես. Գ. 7 ։ « Շնորհ ունիմ այնմիկ, որ զօրացոյցն զիս ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, զի հաւատարիմ համարեցաւ կարգել ի սպասաւորութիւն » ։ Ա. Տիմ. 1-12 ։ — « Եւ կայցէք արմատացեալք և հաստատեալք և անշարժք 'ի յուսոյ Աւետարանին՝ զոր լուայք քարոզելոյ ընդ ամենայն արարածս ի ներքոյ երկնից, որոյ եղէ ես Պօղոս պաշտօնեայ » ։ Կող. Ա. 23 ։

Սարկաւագ կամ պաշտօնեայ բառն գործ դրուած է մասնաւոր նշանակութեամբ Տիմոթէոսի և Հռոմայեցւոց Թղթոց մէջ. « Նոյնպէս և զսարկաւագունս պարկեշտըս, մի՛ երկբանս, մի՛ գինեսէրս, մի՛ զօշաքաղս. Այլ ունիցին զխորհուրդ հաւատոցն սուրբ մտօք ։ Ինքեանք նախ փորձեսցին և ապա ի պաշտօն մատիցեն, զի անարատք իցեն ։ Ա. Տիմ. Գ. 8-10 ։ « Սարկաւագք լինիցին միոյ կնոջ արք, որք որդւոց իւրեանց բարւոք վերակացու լեալ իցեն, և տանց իւրեանց » ։ Ա. Տիմ. Գ. 12 ։ Յանձն առնեմ ձեզ զՓիբէ զքոյր մեր, որ է սպասաւոր, (սարկաւագուհի) եկեղեցւոյն Կենքրացւոց » ։ Հռով. ԺԶ. 1 ։

Կը տեսնենք ահա՛, որ եկեղեցական աւանդութեան մէջ Սարկաւագ բառն, որ է սպասաւոր, ծառայ, յետոյ տրուած է մասնաւոր նշանակութիւն, իսկ ի սկզբան կիր առնուած է ընդհանրապէս. «Պօղոս և Տիմոթէոս, ծառայք Յիսուսի Քրիստոսի ամենայն սրբոց ի Քրիստոս Յիսուս, որ են ի կողմանս Փիլիպպեցւոց, եպիսկոպոսօք և սարկաւագօք». Փիլ. Ա. 1.

2. — Երէց — «Որ բարւոք վերակացու լինին երիցունք՝ կրկին պատուոյ արժանի եղիցին. մանաւանդ, որ աշխատին ի բանի և վարդապետութեան»: Ա. Տիմ. Ե. 17: — «Զոր արարին իսկ՝ առաքեալ առ երիցունսն ի ձեռն Բառնաբայ և Սօղոսի»: Գործ. ԺԱ. 30: «Եւ ի լինել ո՛չ սակաւ հակառակութեան և խնդրոյ՝ Պօղոսի և Բառնաբայ ընդ նոսա, եդին ելանել Պօղոսի և Բառնաբայ և ոմանց ի նոցանէ առ առաքեալսն և երիցունս յԵրուսաղէմ վասն խնդրոյն այնորիկ»: Գործ. ԺԵ. 2. «Եւ ի Միլիտեայ յղեալ յԵփեսոս՝ կոչեաց զերիցունս եկեղեցւոյն»: Գործ. Ի. 17: — «Վասն այսորիկ իսկ թողի զքեզ ի Կրետէ, զի որ ինչ մի անգամ պակաս իցէ՝ ուղղեսցես, և կացուսցես ըստ քաղաքաց երիցունս՝ որպէս և ես քեզ պատուիրեցի»: Տիտ. Ա. 5. «Հիւանդանայցէ ոք ի ձէնջ՝ կոչեսցէ զերիցունս եկեղեցւոյն՝ և արասցեն՝ ի վերայ նորա աղօթս»: Յակ. Ե. 14.

3. — Եպիսկոպոս, որ համանշան է երէց բառին. «Կացուսցես ըստ քաղաքաց երիցունս......: Զի պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել, որպէս և Աստուծոյ տնտեսին....: » Տիտ. Ա. 5–7: «Եւ ի Միլիտեայ յղեալ յԵփեսոս՝ կոչեաց զերիցունս եկեղեցւոյն.......:» Գործ, Ի. 17–28: «Զգոյշ կացէք անձանց և ամենայն հօտին, յորում եդ զձեզ Հոգին Սուրբ տեսուչ (եպիսկոպոս) հովուել զժողովուրդ Տեառն, զոր ապրե–

ցոյց արեամբ իւրով » ։ « Պօղոս և Տիմոթէոս ... Ἐ-πισκόποις և Սարկաւագօք » ։ Փիլ. Ա. 1 ։

Եպիսկոպոսներն կամ տեսուչներն կարող էին նաև Ἐπίσκοπος և Տեսուչ լինիլ այլոց Եպիսկոպոսաց և Տեսուչաց վրայ ։ » Զերիցուէ չարախօսութիւն մի՛ ընդունիցիս . բայց եթէ երկուք կամ երիւք վկայիւք» ։ Ա. Տիմ. Ե. 19 ։ « Զի կացուսցես ըստ քաղաքաց երիցունս ...» Տիտ. Ա. 5 ։

Սոյն օրինակ տեսչութիւնն կանոնական սահմանադրութեան կամ աստիճանի առաւելութեան վրայ չէր հիմնուած , այլ բանիւ և արդեամբ վկայուած արժանաւորութեան ։ Յետոյն դարուց մէջ Եպիսկոպոսաց Եպիսկոպոսներն կամ տեսչաց տեսուչներն յունական Ἀρχιεπίσκοπος տիտղոսն ստացան , որ մեծ եպիսկոպոս կամ եպիսկոպոսապետ կը նշանակէ , ինչպէս են նաև Πατριάρχης (հայրապետ) Καθολικός (ընդհանրական հայրապետ) տիտղոսներն , որ ամենամեծերուն տրուեցան ։

4. — Ἀπόστολος կամ Պատգամաբեր. — « Բայց եթէ վասն Տիտոսի ինչ բանք են , իմ հաւասար է և ձեր գործակից . և եթէ եղբարք մեր , Ἀποστόλων եկեղեցւոյ՝ և փառք (են) Քրիստոսի » ։ Բ. Կոր. Ը. 23 ։

Սակայն պէտք է իմանալ որ ἀπόστολος կոչումն գլխաւորապէս տրուած է նոցա , որք անմիջապէս Յիսուսէ Քրիստոսէ առաքեցան . « Եւ էին հանպազօրդեալք վարդապետութեան ἀποστόλων » ։ Գործ. Բ. 42 ։

Սոյն պաշտօնական բառերն առաջ բերելով մեր նպատակն այն չ՛է , որ իւրաքանչիւրի մասնաւոր պարտաւորութիւնն և աշխատանքն որոշենք , այլ սոցա միջոցաւ և յատկութեամբ կամինք պարզել Եկեղեցական Պաշտօնէութեան էական կէտերն ։ Աստուածային Բանի կամ Աւետարանի սպասաւորութիւնն ինչ շրջանի կամ

սատիճանի մէջ որ նկատենք, թէ՛ սարկաւագութեան, թէ՛ երիցութեան և թէ՛ եպիսկոպոսութեան, իւր էական յատկութեամբ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ պարտք յօժարական և ուղիղ պատասխանատուութեան, պարտք հայրական իշխանութեան և պարտք արթուն հսկողութեան։ Կան նաև այլ անուններ, որք կանուխ ժամանակաւ տրուած են Աւետարանի պաշտօնէից, ինչպէս են.

1. — Հովիւ. — Հովիւ բառն համանշան է վարդապետ կամ առաջնորդել բառին և ո՛չ երիցուն։ (Եփես. Դ. 11) Սոյն բառն Հին Կտակարանի մէջ տրուած է մարգարէից և դատաւորաց։ Հին Տնտեսութեան մէջ, թէ մարգարէներն՝ հովիւներ պիտի լինէին և թէ դատաւորներն։ Չէն երկու էր. իսկ պաշտօնն միևնոյն։ Բայց Եզեկիէլի մարգարէութեան մէջ յոյժ աքանչելի կերպիւ բացատրուած են հովուի յատկանիշներն Նոր Տնտեսութեան կամ արդեան իմաստով, որ և կրկնանի այսպէս «Եւ եղև բան Տեառն առ իս և ասէ. Որդի մարդոյ՝ մարգարէա՛ց ի վերայ հովուացդ Իսրայէլի, մարգարեա՛ց և ասասցես ցհովիւսդ։ Այսպէս ասէ, Տէ՛ր Տէ՛ր, ո՜ հովիւք Իսրայէլի, միթէ հովիւք զանձինս արածեն, ո՞չ հովիւք զխաշինս արածեն... ևն. ԼԴ. 1-31։

2. — Տնտես. Մատակարար, Հազարապետ. «Այսպէս համարեսցին զմեզ մարդիկ, իբրև զպաշտօնեայս Քրիստոսի՝ և հազարապետս խորհրդոցն Աստուծոյ։ Արդ խնդիր է ի մէջ հազարապետաց՝ եթէ ոք հաւատարիմ գտցի»։ Ա. Կոր. Դ. 1. 2։

3. — Հաշտարար և պատգամաւոր. — Եւ քանզի Աստուած էր՝ Քրիստոսիւ զաշխարհս հաշտեցուցանել ընդ իւր.... և եդ ի մեզ զբանն հաշտութեան։ Արդ՝ վասն Քրիստոսի պատգամաւորեմք...»։ Բ. Կոր. Ե. 19-20։

4. — Հրեշտակ կամ Առաքեալ. — Եօթն աստեղքն՝

հրեշտակք եօթն եկեղեցեաց են» : Յայտ. Ա. 20 :

5. — *Առաքեալք. — Ունկնդիր լերո՛ւք առաքելոց ձերոց, և հպատակ կացէ՛ք նոցա» : Եբր. ԺԳ. — 17 :*

6. — *Ճարտարապետ. — Ըստ շնորհացն Աստուծոյ, որ տուեալ են ինձ, իբրև իմաստուն ճարտարապետ հիմն եդի» : Ա. Կորն. Գ. — 10 :*

7. — *Մշակ կամ գործաւոր. « Զի Աստուծոյ գործակից եմք, Աստուծոյ արդիւնք էք, Աստուծոյ շինած էք» : Ա. Կորն. Գ, 9. (Մենք Աստուծոյ գործակից ենք, իսկ դուք Աստուծոյ մշակութեան անդաստանն էք և Նորա շինած շէնքն) : « Քանզի նման է արքայութիւն երկնից առն տանուտեառն, որ ել ընդ առաւօտս ի վարձու ունել մշակս յայգի իւր» : Մատթ. Ի. 1 : « Յայնժամ ասէ ցաշակերտս իւր. Հունձք բազում են՝ և մշակք՝ սակաւ : Արդ՝ աղաչեցէք զտէր հնձոց՝ զի հանցէ մշակս ի հունձս իւր» : Մատթ. Թ. 37–38 : Ես տնկեցի. Ապողոս ջուր ետ, այլ Աստուած աճեցոյց» : Ա. Կորն. Գ. 6 :*

8. — *Զինուոր. « Բայց լաւ համարեցայ զԵպափրադիտոս զեղբայր՝ և զգործակից և զզինուորակից իմ, զձեր առաքեալ, և զպաշտօնեայ իմոց պիտոյից՝ առաքել առ ձեզ» : Փիլիպ. Բ. 25 : « Վշտակից լե՛ր իբրեւ զբարւոք զինուոր Քրիստոսի Յիսուսի» : Բ. Տիմ. Բ. 3 :*

Դիտողութեան արժանի մի կէտ կը նշմարենք ահա՛, որ կրօնի պաշտօնէի յատկանիշներն և կատարելութիւններն յայտնող անուանակոչութեանց մէջ, մի անուն կայ, որ կը պակսի Նոր Կտակարանի մէջ, այն է քահանայ անունն, թէև երեց բառի մէջ կը բովանդակի այս անունն. Հին Կտակարանի մէջ քահանայ անունն շատ կրկնուած է, որովհետեւ մեծ ակնկալութեամբ կ'սպասէին Ճշմարիտ և Մեծ Քահանային :

Հին Տնտեսութեան մէջ՝ զոհն և քահանայութիւն

սահմանուած էին այս մեծ գաղափարն յարատեւելու համար թէ՝ զոհով և քահանայութեամբ պիտի կատարուի մարդկային ազգի փրկութիւնն ։ Այս փրկութիւնն կատարուեցաւ Յիսուսի Քրիստոսի, որ որպէս Յաւիտենական և Մեծ Քահանայ, ո՛չ թէ այլ ողջակէզ, բայց իւր անձն զոհեց մեր փրկութեան համար ։ Այս Յաւիտենական Քահանայն, այս սքանչելի զոհն հանապազօր մեր մէջն է ։ Եւ Քրիստոնէութեան քահանայն, ո՛չ թէ Հին Տնտեսութեան քահանայի պէս նոր զոհ մատուցանող պաշտօնեայ է, այլ գերագոյն և միանգամ զենեալ յաւիտենական զոհին հաղորդակից առնող պաշտօնեայ ։ Աւելի պարզ ասենք, ո՛չ թէ իւր զոհն Աստուծոյ կը մատուցանէ, այլ աստուածային զոհն՝ ժողովրդին ։

Աւետարանի պաշտօնէից վերաբերեալ անուններու հետ անբաժան և յաճախ կը նշմարենք ծառայութեան և առաջնորդութեան գաղափարն և յայտ նոյն իսկ Առաքելոց նկատմամբ ։ (Հռով. Ա. 1 · Գաղ. Ա. 10 · Փիլ. Ա. 1 · Կող. Դ. 12 · Ա. Տիմ. Բ. 24 · Տիտ. Ա. 1 · Յակ. Ա. 1 · Բ. Պետ. Ա. 1 · Յուդ. Ա. 1 ·) « Իսկ արդ՝ ո՞վ է Պօղոս, կամ ո՞վ է Ապօղոսն · պաշտօնեայք, (ծառայք) որովք հաւատացէքն » ։ Ա. Կորն. 7–5 ։ Եւ կը տեսնենք միանգամայն, որ սոյն առաջնորդներն, սոյն պատգամաբերներն ո՛չ միայն Աստուծոյ ծառայ կ՚անուանեն իրենց անձն, այլ նաեւ հաւատացելոց իսկ ։ Ո՛չ միայն կ՚ասեն · « Այսպէս համարեսցին զմեզ մարդիկ իբրեւ զպաշտօնեայս Քրիստոսի » ։ Ա. Կորն. Դ. 1. այլ և կ՚ասեն · « Եւ զմեզ ծառայս ձեզ՝ վասն Քրիստոսի» ։ Բ. Կորն. Դ. 5 · « Եթէ Պօղոս, եթէ Ապօղոս, եթէ Կեփաս . . . ամենայն ինչ ձեր է և դուք Քրիստոսի, Քրիստոս Աստուծոյ Ա. Կորն. Գ. 22 ։ »

Երբ քննենք և իրարու հետ համեմատենք ա-

մեն յորդորջումներ և անուններ, որք Աւետարանի մէջ տրուած են պաշտօնէից, չենք գտներ բնաւ այնպիսին, որ արտաքոյ լինի սոյն գաղափարին սահմանէն, այն է ծառայ մարգարէութեան, ծառայ նորա ամենամեծ օրէնքին է սէր Աստուծոյ: Ամենայն ինչ անձնուիրական է և հանրական այս պաշտօնէութեան մէջ, որ այլ ոյժ և զօրութիւն չունի, բայց միայն հաւանեցուցանել, այլ նպատակ չունի, բայց միայն ճշմարտութիւնն թագաւորեցնել, և այլ կերպիւ չ'որոշուիր, բայց միայն զանձն դնելով ի վերայ ոչխարաց:

Սակայն այս ամեն անուններն, այս ամեն յորջորջումներն, այս ամեն գումարեալ վկայութիւններն ո՛չ պաշտօնի տարերաց ամբողջ գումարն կը պատկերացընեն և ո՛չ հովուի տիպարն: — Մենք կարօտութիւն ունինք տիպարի, կարօտութիւն՝ կենդանի օրինակի, կարօտութիւն՝ մէկ մի գաղափարի անձնաւորման: Ո՞ւր պիտի որոնենք այս տիպարն: Պարտինք իմանալ թէ նա, որ տիպար եղած է մարդոյ, եղած է անշուշտ և տիպար հովուի: Վասն զի անհնարին է, որ հովուին տիպարական մարդոյ մասն չը կազմէ, անհնարին է, որ մարդկային բնութեան կատարելութիւնն լրիւ իւր մէջ պատկերացնողն՝ հովիւ եղած չը լինի:

Արդ՝ այս Նոր Մարդն, այս երկրորդ Ադամն այլով իւիք կարող չէր լրումն լինել կատարելութեան, եթէ ո՛չ սիրով: Սիրոյ առաջին առարկան այն անմահ մասն է, որ կայ մարդոյ մէջ, այսինքն հոգին, որոյ վրայ կը գործադրուի սէրն, և որովհետև հոգւոյ համար եղած բարիքն, միայն զայն վերածընելն է և վերանորոգելն, և որովհետև հոգին ճշմարտութեամբ միայն կարելի է վերանորոգել. ուրեմն մատակարարել ճշմարտութիւն, անուցանել հոգին ճշմարտութեամբ և արածել ի վայրի դալարւոջ և

առ Ջուրս Հանգստեան, ահա՛ այս էր Նորա պաշտօնն, որ էր կատարեալ Աստուած և Կատարեալ Մարդ, որ էր Նախատիպար մարդոյ, և պէտք է որ Հովիւ լինէր Նա: Յիսուս Քրիստոսն է ուրեմն ՏԻՊԱՐ Հովուութեան: —

Նա էր, որ ասաց իւր համար. «Ես եմ Հովիւն քաջ»: Յով. Ժ. 11. Նա էր որ ասաց. «Ո՛չ եկի պաշտօն առնուլ, այլ պաշտել»: Մատ. Ի. 28: Նա էր, զոր իւր անմիջական աշակերտներն իսկ գերագոյն Հովիւ և Տեսուչ (եպիսկոպոս) հոգւոց անուանեցին. «Քանզի էիք իբրև զոչխարս մոլորեալս, այլ այժմ դարձարուք առ Հովիւն և Տեսուչն ոգւոց ձերոց»: Ա. Պետ. Բ. 25:

Յիսուս Քրիստոս ինքն աքանչելի կերպիւ մեկնած է Հովիւ բառն հետեւեալ խօսքերով. «Հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ ոչխարաց»: Յով. Ժ. 11.

Յիսուս Քրիստոս ինչ որ խօսքով ասաց, նոյնն արդեամբ կատարեց: Նա արդէն իւր անձն դրաւ ոչխարաց վրայ: Նա չ՚սպասեց ոչխարներուն, այլ փնտռեց նոցա ետեւէն: Նա շրջեցաւ մի տեղէն միւսն: (Յովհաննէս Մկրտիչն, Հին Տնտեսութեան հովիւն, կ՚սպասէր անապատի մէջ): Յիսուս քաջ հովիւն գտաւ եղաւ և փոխան զառանցն Հնոյ Ուխտի, զենաւ ի փրկութիւն մարդկան. «Զի երկրպագեսցեն նմա ամենայն որ բնակեալ են ընդ երեսս երկրի, որոց ո՛չ են գրեալ անուանք նոցա ի դպրութիւն կենաց Գառինն զենլոյ ի սկզբանէ աշխարհի»: Յայտ. ԺԳ. 8:

Այս Աստուածային Հովիւն, հովիւ եղաւ երկրաւորաց, գրկեց և ամփոփեց իւր հովուութեան ներքև մարդկութեան բովանդակ երջանկութիւնն: Յիսուս հովուական պաշտօնի հոգին կենդանացոյց յայտնի օրինակաւ, լուալով իւր աշակերտաց ոտքերն, և չըլլեց, չը կամեցաւ, որ այս աքանչելի օրինակն, այս մեծ նշանն մթութեան մէջ մնայ, ուստի պատ—

ուխրեց. «Իսկ արդ՝ եթէ ես լուացի զոտս ձեր՝ տէրս և վարդապետս, և դուք պարտիք զմիմեանց զոտս լուանալ։ Զի օրինակ մի ետու ձեզ, զի որպէս ես ձեզ արարի և դուք առնիջիք։ Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ. ո՛չ է ծառայ մեծ քան զտէր իւր, և ո՛չ առաքեալ՝ մեծ քան զայն որ առաքեացն զնա»։ Յովհ. ԺԳ. 5... 14. 15. 16. Այս խօսքին մէջ — ո՛չ է ծառայ մեծ քան զտէր իւր — լիովին կը տեսնենք ահա՛ և կ'ըմբռնենք հովուի պատկերն։

Հովիւներն պարտաւոր են ուրեմն ծառայք լինիլ, բայց ծառայութեան գաղափարն իւր լրութեամբ կը պարունակէ նաև գաղափար զոհողութեան։ Պաշտօնեայ հովիւն մի տեւական զոհ է, և պէտք է որ այնպէս լինի. — Զոհ է, կարող ենք ասել և քրիստոնեայն, բայց եթէ քրիստոնեայն զոհ է, ո՞րչափ ևս առաւել պաշտօնեայ քրիստոնեայն — հովիւն։ —

Ամփոփենք մեր խօսքն. — Հովիւն է, իւր կոչմամբ և ընտրութեամբ, մատակարար և բաշխիչ Բանին Աստուծոյ, մատակարար Խորհրդոց։ Նա է որ հաստատակութեան կը նուիրէ իւր անձն բեկանելով ճշմարտութեան հացն ժողովրդի բազմութեան համար։ Նա է, որ զինքն կը նուիրէ՝ Յիսուսի Քրիստոսի փրկարար գործն յարդիւնս ածելու, քարոզութեամբ մերձեցնելով զմարդիկ առ Աստուած, որ յիմարութեամբ քարոզութեանն կամեցաւ փրկել զմարդիկ. «Եւ քանզի Աստուած էր Քրիստոսիւ զաշխարհս հաշտեցուցանել ընդ իւր...... և ետ ի մեզ զբանն հաշտութեան։» Ինչպէս որ Յիսուս Քրիստոս առաքուած էր յԱստուծոյ, նոյնպէս և հովիւն առաքուած է ի Յիսուսէ Քրիստոսէ։ Ինչ որ Յիսուս Քրիստոս կատարեց անհուն սիրով, նա առաքուած է՝ երախտագիտութեամբ կատարել։ «Ի հաստատութիւն սրբոց, ի գործ պաշտաման, ի շինուած

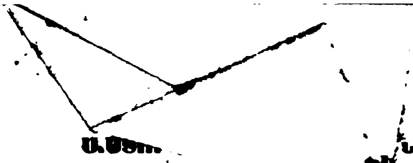
մարմնոյն Քրիստոսի» ։ Եփես. Դ. 12։ Նա, պարտաւորութիւնները կատարելու համար, ո՛չ աւելի է և ո՛չ նուազ քան իր Տէրն։ Նա, աստուածային ողորմութեան քաղցր հովանւոյն ներքոյ, կը կատարէ ամեն բան, ինչ որ Յիսուս Քրիստոս կատարեց Աստուածային բարկութեան ծանրութեան ներքոյ։ Ճշմարիտ հովիւն զՅիսուս կը պատկերացնէ յանձին և նորա գործն կը շարունակէ բանիւ, գործով և հնազանդուդութեամբ։

Բ. Կարեւորութիւն Եկեղեցական պաշտօնէութեան

Այս սուրբ պաշտօնին ցանկացողներուն և հետամուտ եղողներուն համար մի հարցասիրական կէտ կայ, թէ արդեօք սոյն պաշտօնն կարեւո՞ր է թէ ո՛չ։

Առաջին ակնարկութեամբ, այս հարցասիրութիւնն աւելորդ է։ Վասն զի այս նկատմամբ՝ գործն յառաջացած է քան զփորձն և բնականօրէն համոզուած է արդէն ամեն մարդ։ Բովանդակ քրիստոնէութեան մէջ Աւետարանի պաշտօնէութեան կարեւորութիւնն ընդունուած է արդէն, և սակայն յամառ և յանդուգն մարդիկ երբեմն կը յուզեն կարեւորութեան կամ ո՛չ-կարեւորութեան խնդիրն։ Ուստի այսպիսիներուն պատասխանելու համար միայն՝ արժան կը համարինք քանի մի անհերքելի ապացոյցներ և պայմաններ յառաջ բերել։

Ա. — Ամեն ծանր և երեւելի պաշտօն, որ կը վերաբերի հասարակաց առաջին պիտոյքներուն և կենացական պայմաններուն, միշտ պահանջած է և կը պահանջէ յատկապէս նոյն պաշտօնին նուիրուած մարդիկ։

2. — Ամեն հասարակութիւն [illegible] ընկերութիւն կամ վարիչներ և վարչութիւն ունենալ։ Վարչութիւնն կամ պաշտօնէութիւնն կարող է միատեսակ կամ քանի մի տեսակ անձերէ կազմուած լինիլ. կարող է աւելի կամ պակաս հիմնական և կատարեալ լինիլ։ Խնդիրն կատարելութեան կամ անկատարութեան վրայ չէ, այլ սկզբունքի, և վարչութեան սկզբունքն խոստովանուած է ամենէն։ Ինչպէս որ անհնարին է երեւակայել մի հասարակութիւն, որ վարչութիւն չ'ունի, կամ մի հասարակութիւն, որ կանոններ և օրէնքներ ունի և օրինաց ներկայացուցիչ ու պաշտպան չ'ունի, նոյնպէս անհնարին է երեւակայել մի վարչութիւն, որ իւր գործողութիւնն ուղղելու և կանոնաւորելու օրինաւոր պաշտօնեայք չ'ունի։

3. — Ընդհանրապէս, մի պաշտօն կարող չէ կատարելութեան հասնիլ, եթէ յատկապէս և բացարձակ կերպիւ նոյն պաշտօնին նուիրուած պաշտօնակատարներ չը կան. և շատ գործքեր եւս կան, որք ընդհանրապէս կարող չեն կատարուիլ առանց ընտրուած մարդկանց։

4. — Այսպիսի ժամանակի մէջ, ուր կրօնն, իբրև գիտութիւն մշակուելով, ինքնին արդէն գիտութիւն եղած է. ուր կրօնն անհատական և հասարակական կենաց հետ սերտ յարաբերութեամբ կապուած է և շատ պարագաներ և խնդիրներ իւրմով միայն կը բացատրուին և կը լուծուին, անհնարին է որ Աւետարանի պաշտօնն օրինաւորապէս և կատարելապէս գործադրուի այնպիսի մարդոյ ձեռքով, որ յատկապէս նոյն պաշտօնին համար որոշուած և նուիրուած պաշտօնեայ չէ։

5. — Պաշտօնէութեան գործոյն մէջ մի սահման կայ, որ իւրաքանչիւր ոք կամ շատ մարդիկ կանգ կ'առնուն,

եթէ դլրական կերպիւ պարտաւորուած չըլլնին նոյն սահմանի մէջ մտնելու ։ Առանց յատուկ պարտաւորութեան՝ իւրաքանչիւր ոք այն բաժինն կ'ընտրէ, որ իրեն նպաստաւոր է և շատերն ալ կը կարծեն թէ այն սահմանին մերձենալով անգամ շատ մեծ գործ կը կատարեն ։ Երբ մի անձն ի պաշտօնէ որ և իցէ գործ կ'ստանձնէ, նա կը պարտաւորի իւր բոլոր ճիգն թափել և ամեն հմտութիւնն նուիրել լիովին կատարելու համար ։ Երբ յատուկ պատասխանատուութիւն չը կայ, երկիւղալի է, որ գործն կամ շատ սակաւ կատարուի, և կամ ամենեւին չը կատարուի ։ Ուրեմն, ամեն գործ, եթէ ընտրուած եւ պատասխանատու մարդեանց չէ յանձնուած, կը կատարուի հարեւանցի, անկանոն և ընդհատեալ կերպիւ ։

Արդ՝ Աստուծոյ թագաւորութիւնն յառաջացնելու և ճշմարիտ հաւատն ընդհանրացնելու միջոցն ու եղանակն, անտարակոյս, ինչպէս այսօր, նոյնպէս և այն ժամանակ յոյժ կարեւոր էր, երբ Հոգին Սուրբ կ'ասէր, իւր ընտրեալ մարգարէներու և վարդապետներու վարժոցին կամ ժողովին յԱնտիոք. « Որոշեցէք ինձ զԲառնաբաս և զՍօղոս ի գործ՝ յոր կոչեցեալ է իմ զդոսա » ։ Գործ. ԺԳ 2 ։

Թուցէ առարկուի թէ՝ հովուական պաշտօնն որ այժմ մասնաւոր և յատկապէս որոշուած անձանց վերապահուած է, եթէ ընդհանուրին յանձնուի կամ ընդհանրութեան պաշտօն համարուի, աւելի կը թեթեւնայ իւր ծանրութենէն և աւելի կը կատարելագործի ։ Ինչպէս կամին թող ենթադրեն, ճշմարիտ համոզումն այս է, որ պաշտօնն ընդհանրութեան վրայ բաժնուած ժամանակ, դարձեալ ամենքն պիտի չը գործեն, այլ մասնաւորներ, եւ ահա՝ այս մասնաւորներն են միայն, որ իրօք և արդեամբ պաշտօնեայ պիտի

կոչուին։ Եթէ ասուի թէ յատուկ պաշտօնեայք չ'եղած ժամանակ, ընդհանուր փոյթն ու եռանդն աւելի գործ կը տեսնէ, մենք կը պատասխանենք, թէ այդ ընդհանուր կոչուած եռանդն, իր ամեն լրութեամբ հանդերձ, կարող չէ այն ամեն պիտոյքներն և կարօտութիւններն լցուցանել, զորս կը լցուցանէ յատուկ սահմանուած պաշտօնէութիւնն։ Ուր որ չը կան յատուկ պաշտօնեայք, այն տեղ իսկոյն կը տիրէ անտարբերութիւն և ծուլութիւն, որուն մէջ կը չքանի անմիջապէս ընդհանուր կոչուած եռանդն ու փոյթն։ Եթէ յատուկ պաշտօնեայք չը կան, որ հոգան, որչափ որ շատ լինի ընդհանուր եռանդն, տարակոյս չը կայ, որ դարձեալ վնասու ենթարկուած են ժողովրդի ամենամեծ շահերն եւ օգուտներն։

Եկեղեցական պաշտօնեայքն ժառանգորդ եւ պահապան են Աւետարանի մէջ ամփոփուած կենաց սկզբունքին։ Քրիստոնէութիւնն էապէս մի կեանք է, որ կ'աւանդուի, բայց եթէ աւանդապահ ու աւանդող յատուկ պաշտօնեայքն չը լինին, և այս կենաց աւանդութիւնն մնայ բարձի թողի, կեանքն իսկոյն կը դադրի։ Եւ հետեւապէս, կարող ենք ասել, որ եթէ ի սկզբաննէ անտի յատուկ եւ անձնուէր պաշտօնեայք չը լինէին, Քրիստոնէութիւնն երկու դար անգամ հազիւ թէ պիտի տեւէր աշխարհիս վրայ։

Մենք իրաւունք ունինք այսպիսի վճռական կերպիւ խօսելու. որովհետեւ մի անուրանալի ճշմարտութիւն է, թէ իւրաքանչիւր գործի տեւականութիւնն յատուկ պատճառներէ կամ միջոցներէ կախումն ունի։ Չը կայ գործ, որ առանց միջոցի կամ պայմանի գործուի։ Երբ որ եւ իցէ հիմնադրութիւն կամ հաստատութիւն ինքն իրմէն և իւր բնութեան պահանջած միջոցներ կ'ստեղծէ եւ կ'որոշէ, կարող չենք ասել թէ

այսպիսի հիմնադրութիւնն անհաստատ է, միջոցներ ի կիր առնելուն համար։ Ընդհակառակն այն ժամանակ աւելի անհաստատ պիտի համարուէր, եթէ միջոցներ չը գործադրէր։ Միթէ, մի հիմնադրութիւն կամ սահմանադրութիւն, երբ իւր պաշտօնէութեան մէջ գործ կը դնէ իւր ամենայնալ տարերքն, իւր տեւողութեան համար, աւելի չը՞ զօրացնէր իւր էութեան ամենայնամասն։

Տարակոյս չը կայ, որ Եկեղեցւոյ կեանքն կարօտ է մշտատեւ վկայութեան եւ անընդհատ աւանդութեան, այսինքն միշտ պէտք է վկայել ճշմարտութիւնն, միշտ պէտք է աւանդել ճշմարտութիւնն, եւ ուրեմն այս վկայութիւնն եւ աւանդութիւնն պէտք է որ ապահովուած լինին յատուկ պաշտօնէութեան միջոցաւ։ Եկեղեցին կը սպառի, կը կորսուի, եթէ չ'ապահովէ իւր յարատեւութիւնն և չը կատարելագործէ իւր վկայելու եւ աւանդելու պաշտօնն։ « Իսկ զիա՞րդ կարդասցեն՝ յոր ո՛չն հաւատասցին, կամ զիա՞րդ հաւատասցեն, որում ո՛չ լուան. կամ զիա՞րդ լուիցեն, առանց ուրուք քարոզելոյ։ Կամ զիա՞րդ քարոզեսցեն, եթէ ո՛չ առաքեսցին. որպէս եւ գրեալ է. իբրեւ զի գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն խաղաղութեան եւ աւետարանչացն բարութեան»։ Հռոմ. Ժ 14–15։

Եղած են եւ կան մարդիկ, որք եկեղեցական պաշտօնէութեան սահմանադրութիւնն կը ջատագովեն, բայց ժամանակաւոր կ'ընդունին, այսինքն կ'առարկեն թէ միշտ պէտք չէ, այլ այնքան ժամանակ, որչափ որ կարեւոր է։ Շատ լաւ, թո՛ղ պահպանուի որքան ժամանակ որ կարեւոր է, և թողուի, երբ այլ եւս կարեւոր չէ։ Սակայն մենք համոզուած ենք, որ երբէք, բնաւ երբէք պիտի չը գայ, չը հասնի այն ժամանակն, որ եկեղեցական պաշտօնէութիւնն կարեւորութիւն

չ'ունենայ։ Նա կարեւոր էր առաջ, կարեւոր է այսօր, և կարեւոր պիտի լինի մինչեւ ի կատարած աշխարհի։

Գ. Հիմնադրութիւն կամ Սահմանադրութիւն եկեղեցական պաշտօնէութեան

Աւետարանի պաշտօնէութեան կարևորութիւնն խոստովանելէն և հաստատելէն զկնի՝ մի խնդիր եւս կայ լուծելու՝ թէ արդեօք նոյն պաշտօնէութիւնն կանոնական կամ աստուածային սահմանադրութիւն է՞, թէ ո՛չ։

Յիսուս Քրիստոս ինքնին կամ Առաքեալներն նորա անուամբ հրամայա՞ծ են արդեօք, որ Եկեղեցին, ամեն ժամանակ և ամեն տեղ պարտի յատուկ մարդիկ ունենալ, յատուկ պարտաւորութեամբ պարտաւորուած, պաշտամունքներ տնտեսելու և հոգիներ խնամելու։ Այս հարցման պատասխանելու համար՝ կարող ենք ասել, թէ Յիսուս աւելի ներշնչած է, քան թէ հրամայած և սահմանած։ Յիսուսի Թաչն է աւելի, որ հին աշխարհն նոր աշխարհէն կը բաժնէ, և ո՛չ թէ նորա սահմանադրութիւնքն։ Վասն զի, Յիսուս Քրիստոս սահմանադրելն Հոգւոյն Սրբոյ թողած էր, որ պիտի գար և նորոգէր աշխարհն։ Նորա համար աւելի նախապատիւ էր անզգալի և անսխալ գործողութիւն հոգւոյն քան թէ ձեւոյն. վասն զի Յիսուսի թագաւորութիւնն հոգեւոր է։ Աշակերտներն լաւ հասկցան այս կէտն։ Նոքա չ'աճապարեցին եղծանել և տապալել։ Եւ մանաւանդ իրենց տրուած չէր, որ իսկոյն նկատեն եւ տեսնեն ամեն բան ինչ որ Հին Տնտեսութեան մէջ համաձայն

չէր Նորոյն հետ։ Աստուած սահմանադրելու նկատմամբ իսկոյն չը տուաւ Առաքելոց ամեն բան ինչ որ պէտք էր ճանաչէին, այլ միայն լոյս տուաւ, որ տակաւ առ տակաւ խաւարն պիտի հալածէր։ Քրիստոնէութիւնն այսպէս յառաջացած է և զարգացած և աստուածապարգեւ լոյսն գործ դնելով է, որ կարող ենք նոր և սքանչելի դեղեցկութիւններ գտնել Քրիստոնէութեան մէջ։ Այս խօսքերն Աւետարանի վարդապետութեան նկատմամբ չէ, այլ երկրորդական կէտերու, այսինքն սահմանադրական ձեւակերպութեան։ Վասն զի վարդապետութեան նկատմամբ համաձայն են միմեանց Առաքեալք և ամեն բան ասացին ի սկզբան։ Զը թողին նոքա բնաւ մի վարդապետական կէտ առանց ասելու։ Բայց սահմանադրական մասն հետըզհետէ ձեւակերպեցաւ, որչափ կարօտութիւններն ըզդալի եղան։

Յիսուս Քրիստոս իւր ժողովրդէն քանի մի մարդիկ կոչեց իւր մօտ և իւր պաշտօնին յար և նման պատգամաւորութիւն յանձնեց նոցա՝ ասելով. «Որպէս առաքեաց զիս Հայր իմ, և ես առաքեմ զձեզ»։ Յ-հ. Ի. 21։ Պօղոս Առաքեալն կը հաստատէ թէ՝ «Նա ետ զոմանս առաքեալս, զոմանս մարգարէս, զոմանս աւետարանիչս, զոմանս հովիւս եւ վարդապետս»։ Եփե. Դ. 11։ Այս տեղ Յիսուս Քրիստոս կ'երեւի որպէս Նախախնամութիւն Եկեղեցւոյ, որպէս առաջնորդ եւ ուղեցոյց իւր առաջին առաքածներուն։ Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնն և տեսչութիւնն Յիսուսի կը վերաբերին։ Եւ Պօղոսի խօսքերէն յայտնի կ'երեւի, որ Յիսուս կամեցաւ, որ Եկեղեցին պաշտօնեայք ունենայ։ Առաքեալներն, ինչպէս որ իրենք ղրկուած էին, նոյնպէս եւ իրենք կ'առաքեն զայլս։ Պաշտօնէութիւնն ինքնին կը շարունակուի, առանց մի-

անգամ ընդմիշտ ձեւական կերպիւ սահմանուած լինելու։ Յիսուս ասաց իւր աշակերտներուն. «Գնացէ՛ք քարոզեցէք զԱւետարանն ամենայն արարածոց»։ Մարկ ԺԶ. 15։ Առաքեալք միայն կարող էին սկսել այն գործըն, զոր ի կատար հասուցանելու համար երկար դարեր պէտք էին։ Յիսուս Առաքելոց ուղղելով նոյն պատուէրն՝ ուղղեց նոցա բոլոր յաջորդներուն. ուրեմն և յաջորդներ ենթադրեց նոցա համար, և ահա՛ այսպէս լռելեայն սահմանադրեց եկեղեցական պաշտօնէութիւնն։ Ինչպէս իւր սկզբնաւորութեան, նոյնպէս և իւր շարունակութեան համար գործն կարօտ էր յատուկ պաշտօնէից։

Այս տեղէն կը հետեւի ուրեմն մեր երկրորդ խորհըրդածութիւնն, այսինքն թէ՝ Յիսուս Քրիստոս երբ առաքելութիւն պատուիրեց, Նորա սոյն հրամանն ամեն ժամանակի համար էր և էական սահմանադրութեան զորութիւն ունէր։

Վասն զի՝ չը նորոգել և չը շարունակել ինչ որ միանգամ հիմնուած է, կը նշանակէ դատապարտել սոյն առաջին հիմնադրութիւնն, որ եթէ շարունակելու նըպատակաւ չը լինէր, չը պիտի հիմնադրուէր։ Գուցէ առարկուի թէ՝ եկեղեցական պաշտօնեայքն Հոգւոյն Սրբոյ թարգմաններն են և հետեւաբար Հոգին Սուրբ, որ սփռուած է ամեն հաւատացելոց վրայ, ի պատահիլ հարկին՝ կը կոչէ զո՛ և կամի՝ իւր պատգամներն խօսելու։ Կ'ընդունինք, որ Հոգին Սուրբ ազատ է շնչել ու՛ր և կամի. բայց միթէ եկեղեցական պաշտօնէութիւնն արգե՞լք է Հոգւոյն Սրբոյ ազատ շնչմանն։ Քա՛ւ լիցի։

Այս իսկ կը պարտաւորէ ահա՛, որ այնպիսի արժանաւոր մարդիկ ընտրուին նոյն պաշտօնի համար, որոց մէջ իսկապէս խօսողն Հոգին Սուրբ լինի։ Այս

յատուկ ընտրութիւնն և որոշումն եթէ չը լինի, ամեն մարդ կարող է իւր անձն աւելի ներչնչեալ համարել և աապարէզ ելնել, և այն ժամանակ քանի՞ քանի՞ անտեղութիւններ կարող են տեղի ունենալ և բոլորովին փտանգի մէջ դնել Աւետարանի պաշտօնէութիւնն ։

Առաքելոց ժամանակէն մինչեւ ցարդ և մինչեւ ի կատարած աշխարհի, քանի որ Քրիստոնեայք կարօտութիւն ունին Աստուծոյ Խօսքն լսելու և նովաւ զօրանալու, կարօտութիւն ունին միասին աղօթելու Աստուծոյ և միասին գոհութիւն մատուցանելու, քանի որ կարօտութիւն ունին մխիթարութեան և սփոփանաց, ուրեմն պէտք է որ Հոգւոյն Սրբոյ ներգործութեամբ Աստուծոյ Խօսքն քարոզող պաշտօնեայք և սպասաւորք ևս լինին, որ մարդկանց տկարութեանն օժանդակեն իրենց հմտութեամբ ։ Անշուշտ պէտք են Աստուծոյ Խօսքն մատակարարող յատուկ պաշտօնեայք, վասն զի կարող ենք դարձեալ Առաքելոյն խօսքն կրկնել թէ՝ « Եւ զիա՞րդ կարդասցեն, յոր ո՛չն հաւատացին ևն » ։ Հռոմ. Ժ. 14–15 ։

Ճշմարտութեան հայն ժողովրդի առջև բեկանելու և Աստուծոյ Խօսքն քարոզելու համար կարևորութիւն չը կայ, որ անպատճառ ամեն եկեղեցական պաշտօնեայք յերկրէ յերկիր շրջին. վասն զի, նոյն իսկ քրիստոնէական նախկին Եկեղեցւոյն մէջ, կային պաշտօնեայք, որք առաքելութեամբ կը շրջէին և կային հօ վիւք, որ նոյն իսկ հաւատացելոց հոգեւոր պէտքերն կը հոգային ։ Եթէ մենք արդար և անխաբ խղճիւ նայելու լինինք, փոխանակ բիւրաւոր մղոններով հեռաւոր երկիրներու մէջ հեթանոսներ և կռապաշտներ որոնելու, կարող ենք նոյն իսկ մեր շուրջն որոնել և գտնել ։ Ո՞րքան անուամբ Քրիստոնեայք կան, որ փոխանակ ճշմարիտ Աստուածն պաշտելու, իրենց մարմ-

նաւոր հաճոյքն ու յօժարութիւնքն կը պաշտեն և իւրաքանչիւր ոք քանի մը տեսակ կուռքերու կը ծառայէ։ Թողունք տգիտութեան հետեւանք՝ աղետալի անապաշխարութիւնն, որ հազարաւոր զոհեր ունի Քրիստոնէից մէջ։ Հարկ է Աստուծոյ արքայութեան ուռկանն ո՛չ միայն հեռաւոր, այլ և մօտաւոր տեղերուն մէջ ձգել։ Հետեւապէս, եկեղեցական պաշտօնէութիւնն, ինչպէս ի սկզբան, նոյնպէս և այսօր անհրաժեշտ կարեւոր է։ Մենք կ՚ուրանանք զՅիսուս, եթէ նորա պաշտօնն չը շարունակենք, վասն զի եթէ նա մարմնով ներկայանար մեզ այսօր, պիտի տեսնէինք որ կը քարոզէ մեզ, ինչպէս կը քարոզէր երբեմն Հըրէաստանի մէջ։ Իրաւ է որ ամեն հաւատացեալ՝ պաշտօնեայ և ծառայ է Աստուծոյ. իրաւ է որ, ամեն հաւատացեալ պէտք է իւր առաքինութիւնն նուիրէ Քրիստոսին «Որ զամենեսին ի խաւարէն կոչեաց յիւր լոյսն սքանչելի»։ Ա. Պետ. Բ. 9. իրաւ է որ Քրիստոնէական կեանքն ինքնին մի քարոզութիւն է և հաւատն է, որ կը ծնանի զհաւատ ևլն. բայց այս եւս իրաւ է, որ եկեղեցական պաշտօնէութիւնն անպայման կարեւոր է։ Ուստի, երբ ասենք թէ՝ եկեղեցական պաշտօնէութիւնն աստուածային հիմնադրութիւն և սահմանադրութիւն է, ամենեւին ճշմարտութեան դէմ մեղանչած չ՚ենք լինիր։

Դ. Եկեղեցական պաշտօնէութիւնն մի յատուկ դասակարգ կ՚ենթադրէ՞ թէ ոչ

Թէև սոյն հարցման լուծումն արդէն առաջնոյն մէջ է, բայց հարցասէր մտքերն անդորրելու համար տա-

բաղէպ չ'ենք համարիր սակաւ ինչ քննութեան առնուլ այս խնդիրն։

Եթէ սահմանադրութիւն կայ, որով յատուկ մարդիկ կ'ընտրուին եկեղեցական վարչութեան համար, ուրեմն նոյն մարդիկն ուրիշներէն կ'որոշուին և հետեւապէս դասակարգ կը կազմեն, խնդիրն այս մասին չէ, այլ թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան ընդարձակութիւն ունի դասակարգ բառն։

Սոյն դասակարգ բառն զանազան մտքերու մէջ զանազան գաղափարներ կը զարթուցանէ։ Ոմանք այն նշանակութեամբ կ'ընդունին ինչ որ էր Ղեւտական ցեղն, որ ո'չ ինքն ժողովրդէն կը բղխէր, և ո'չ ժողովուրդն իրմէն, այլ ըստ ամենայնի որոշուած և ժողովրդի համար աստուածային սահմանադրութեամբ կամ նախասահմանութեամբ վաւերական եղած էր ու օրինաւոր համարուած։ Ոմանք կը համարին միայն, որ եկեղեցականութիւնն դասակարգութիւն չէ, այլ լոկ պաշտօնակատարութիւն, այսինքն ինչպէս որ զօրավարներն զինուորներուն կ'առաջնորդեն, բայց դասակարգ չեն կազմեր, այլ ինքնին ո'չ այլ ինչ են, եթէ ո'չ աւելի յաջողակ զինուորներ, նոյնպէս են և եկեղեցականք։ Նոքա Քրիստոնէական զինուորութեան պաշտօնատարներ են, այսու գլխաւոր տարբերութեամբ միայն, որ իւրաքանչիւր ոք կարող է նոյն պաշտօնն վարել, եթէ յաջողի շատ զինուորներ շահիլ, որ զինքն ընդունին և իրեն հպատակին։ Երկու կարծիքն եւս մութ են և բացատրութեան կարօտ, վասն զի մին սովորութեան արդասիք է, իսկ միւսն տեսական վարդապետութեան։ Ուստի և հարկ է սակաւ ինչ պարզել։

Այն մարդիկն, որք եկեղեցականութիւնն դասակարգ չեն նկատեր, իրենց համար փաստ կ'առնուն Պետրոս Առաքելոյն (Ա. Պետ. Բ. 9) և Յովհաննու Յայտնութեան

(Ա· 6) *խօսքերն, որով ընդհանուր Քրիստոնէութիւնն՝ Քահանայութիւն եղած է։ Իսկ որք* [illegible] *կը նը-կատեն, կը պնդեն թէ Պետրոսի խօսքերն այլաբանական են, վասն զի նոյն իսկ Եբրայական ժողովուրդն որ քահանայք ունէր, ազգ սուրբ և քահանայք կոչուած է։ « Եւ դուք եղիջիք ինձ ի թագաւորութիւն և ի քահանայութիւն և յազգ սուրբ »։ Ել· ԺԹ· 6։ Բայց դիտելու արժանի կէտն այս է, որ սոյն երկու յառաջբերութիւնք, եթէ խոր զննենք, ամենևին իրարու ներհակ չեն· վասն զի ո՛չ ընդհանուր քահանայութիւնն հակառակ է մասնաւոր քահանայութեան և ոչ մասնաւոր քահանայութիւնն ուրացութիւն է ընդհանուր քահանայութեան սկզբունքին։ Եւ մանաւանդ գիտենք որ Ս· Գրոց մէջ ընդհանուր քահանայութեան վրայ խօսողներն՝ իրենք արդէն յատուկ որոշուած քահանայք էին։ Նոցա համար երկու քահանայութիւնն — ընդհանուրն և մասնաւորն — իրարու ներհակ չէին։*

Մենք արդէն խօսեցանք, որ Նոր Տնտեսութեան մէջ ընդունուած քահանայութիւնն տարբերութիւն ունի Հին Տնտեսութեան քահանայութենէն։ Նոր Տնտեսութեան քահանայութիւնն՝ Աստուածային Բանի պաշտօնէութիւնն է։ Այս պաշտօնէութիւնն թէ՛ ընդհանրապէս կարող ենք ընդունիլ և թէ՛ մասնաւորապէս։ Ընդհանրապէս առնլով ամեն Քրիստոնեայք կոչուած են այս պաշտօնին, Ա· Պետ· Բ· 9· մասնաւորապէս առնլով՝ կը տեսնենք որ յատուկ մարդիկ որոշուած են սոյն պաշտօնին։ Հետևապէս, առանց ուրանալու, որ ընդհանուր Քրիստոնէութիւնն ինքնին մի քահանայութիւն է, ընդհանուրի մէջէն մասնաւորներու ընտրութեան կարևորութիւնն զգալի եղած և խոստովանուած է։ Սուրբ Գրոց խօսքերն եթէ խորին մտադրութեան առնունք սոյն նկատմամբ, ակներև

կը տեսնենք ; որ ամեն հաւատացեալք, թէեւ Յիսուսի Քրիստոսի շնորհիւ անմիջական որդիութեան և Աստուծոյ հետ միանալու իրաւունք են ստացած, բայց նոյն միութիւնն յառաջացնելու համար եւս պաշտօնեայք միշտ անպակաս եղած են ։ Առաջնոյն նկատմամբ կը կարդամք Ս. Գրոց մէջ. « Եւ ոչ եւս ուսուցանիցեն իւրաքանչիւր զքաղաքակից իւր և իւրաքանչիւր զեղբայր իւր, և ասիցեն թէ՝ ծանի՛ր զՏէր, զի ամենեքին ծանիցեն զիս ի փոքրկանց մինչեւ ի մեծամեծս նոցա » ։ Եբր. Ը. 11 ։ « Զայս գրեցի ձեզ, զի մի՛ ոք զձեզ մոլորեցուցանիցէ ։ Եւ դուք օծութիւնն զոր ընկալարուք ի նմանէ՝ բնակեսցէ ի ձեզ, և չէ ինչ պիտոյ՝ թէ ոք զձեզ ուսուսցէ, այլ որպէս զի նորա օծութիւնն ուսուցանիցէ զձեզ վասն ամենայնի, և ճշմարիտ է եւ չէ սուտ եւ որպէս ուսոյցն զձեզ՝ կայք ի նմին » ։ Ա. Յով. Բ. 26-27 ։ « Եւ եղիցին ամենեքեան ուսեալք յԱստուծոյ. ամենայն որ լսէ ի Հօրէ եւ ուսանի, գայ առ իս » ։ Յով. Զ. 45 ։ « Եւ զամենայն որդիս քո փրկեալս (խրատեալս, ուսեալս) յԱստուծոյ » ։ Եսայի ԾԴ. 13 ։ « Մի արգելուք, զի որ ոչն է ձեր թշնամի՝ ի ձեր կողմն է » ։ Ղուկ. Թ. 50 ։ « Եւ ասէ ցնա (ցՅեսու) Մովսէս, մի՛ արկաներ դու ինձ նախանձուկս, եւ ո՞ տայր զամենայն ժողովուրդս Տեառն մարգարէս, յորժամ տայր Տէր զհոգին իւր ի վերայ նոցա » ։ Թուոց ԺԱ. 22 ։ « Պատասխանի ետ Յովհաննէս եւ ասէ, ո՛չ կարէ մարդ առնել յանձնէ եւ ո՛չ ինչ՝ եթէ ո՛չ իցէ տուեալ նմա յերկնից ի վերուստ » ։ Յով. Գ. 27 ։ Եւ սոյն գաղափարի, (այսինքն որ ամեն ճշմարիտ երկրպագուք քահանայութիւն են և հաղորդակից ընդ Աստուծոյ) կենդանի հետքերն կը տեսնենք Հին Տնտեսութեան մէջ. « Ահաւասիկ աւուրք գան ասէ Տէր, և ուխտեցից տանդ Իսրայէլի և տանդ Յուդայ ուխտ նոր... Տաց

զօրէնս իմ ի միտս նոցա և ի սիրտս նոցա գրեցից զնոսա և եղէց նոցա յԱստուած և նոքա եղիցին ինձ ի ժողովուրդ: Եւ մի եւս ուսուցանիցեն իւրաքանչիւր զընկեր իւր, և իւրաքանչիւր զեղբայր իւր ևլն.»: Երեմ. ԼԱ. 31-34: Երկրորդին (մասնաւոր պաշտօնէից) նմանօրինակ կը կարդանք նմանապէս. «Պօղոս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, կոչեցեալ առաքեալ որոշեալ յԱւետարանն Աստուծոյ»: Հռոմ. Ա. 1: «Որոշեցէք ինձ զԲառնաբաս և զՍօղոս ի գործ պաշտաման, յոր կոչեցեալ են է իմ զդոսա»: Գործ. ԺԳ. 2: «Եւ զոմանս առաքեալս, զոմանս մարգարէս ևլն. ի հաստատութիւն սրբոց, ի գործ պաշտաման, ի շինուած մարմնոյն Քրիստոսի»: Եփես. Դ. 11-12: Ի՞նչ, միթէ հակառա՞կ են իրարու այս ընդհանուրին և մասնաւորին վերաբերեալ խօսքերն: Բնաւ. ամենեւին: Ընդունելով որ ամեն հաւատացեալ՝ ծառայ կամ պաշտօնեայ է Աստուծոյ, չը նշանակէր, որ մասնաւոր պաշտօնէութիւնն կարեւոր չէ: Այս մասին արդէն բաւական խօսեցանք առաջին գլուխներուն մէջ: Ուստի կը մնայ մեզ այժմ ասել, որ Եկեղեցական Պաշտօնէութիւնն ցեղական, ժառանգական և կամ այլ տեսակ ինքնուրոյն և ինքնաբուղխ դասակարգ չէ, այլ ընդհանուրի մէջէն և ընդհանուրի ընտրութեամբ որոշուած մասնաւոր պաշտօնատարութիւն, որ հաստատուած և կազմուած է Եկեղեցւոյն անհրաժեշտ պիտանի անդամներէն, որք իւրաքանչիւր Եկեղեցւոյ կենդանի կեդրոնն են:

Հին Տնտեսութեան մէջ քահանայութիւնն փոխանորդ էր, որովհետեւ ցեղական էր: Հաւմէական եկեղեցւոյն մէջ եկեղեցականութիւնն փոխանորդ է, որովհետեւ փոխադրական է, այսինքն մի եկեղեցական մի այլ եկեղեցական կ՚ընտրէ, կամ աւելի պարզ ասել՝ մի եկեղեցականէն միւսին կ՚անցնի: Մեր Եկեղեցւոյն մէջ

այսպէս չ՚է, որովհետեւ եկեղեցականութիւնն ժողովրդական ընտրութեան սկզբունքի վրայ է հիմնուած, այսինքն Եկեղեցին է որ եկեղեցական կ՚ընտրէ եւ ո՚չ թէ եկեղեցականն՝ զեկեղեցական։ Եկեղեցին իւր բոլոր զաւակներու մէջէն — չինականէն սկսեալ մինչեւ իշխանն — ի պահանջել հարկին և ըստ արժանաւորութեան, անխտրապէս կարող է իրեն համար պաշտօնեայ ընտրել և մի օրուան մէջ մինչեւ կաթողիկոսութեան պաշտօնեայ առնել։ Այս բանիս համար խիստ շատ օրինակներ կան մեր Եկեղեցւոյ պատմական կեանքին մէջ։ Այս եղանակաւ ընդունուած է այն մեծ սկզբունքն, որ Եկեղեցին ընդհանուր գինուորութիւն է, իւրաքանչիւր ոք զինուոր է անխտրապէս և կարող է խսկոյն զօրավարի պաշտօն վարել (ընդ զօրապետութեամբ միակ և անյաղթ Զօրագլխոյն Յիսուսի) երբ այնչափ արժանաւոր է, որ ամենքն սիրով կը յօժարին իրենց զօրավար եւ առաջնորդ կացուցանել և նմա հնազանդիլ։ Եւ հետեւապէս, այս առաքելական գեղեցիկ սկզբունքով, կը տեսնենք որ եկեղեցականութիւնն անձուկ դասակարգութիւն չ՚է, այլ ընտրեալ պաշտօնատարութիւն, որ ընդհանուր ձայնիւ կ՚ընտրուի, ձեռնադրութեամբ կ՚որոշուի, աղօթիւք կը հաստատուի և օրհնութեամբ ու օծմամբ կ՚ընծայուի Եկեղեցւոյ պէտքերն հոգալու, Խորհուրդներն մատակարարելու, Աստուծոյ Աւետարանն աւետարանելու և հասարակութեան ամենամեծ շահն ու օգուտն պաշտպանելու և պահպանելու համար։

Ե. Վսեմութիւն Պաշտօնէութեան

Հովուական պաշտօնէութիւնն, որ կարեւոր է Քրիստոնէութեան, ինչպէս Քրիստոնէութիւնն կարեւոր է մարդկութեան, և բաց յայսմանէ, հաստատուած է Յիսուսի Քրիստոսի կամեցողութեամբ, ո՛չ այլ ինչ կարող է լինիլ, եթէ ոչ Պօղոս Առաքելոյն ասածին պէս — Քաջ գործ, վսեմ գործ։ «Հաւատարիմ է բանս, եթէ ոք եպիսկոպոսութեան ցանկայ, բարւոյ գործոյ ցանկայ» ։ Ա. Տիմ. Գ. 1.

Քննենք ուրեմն, ուսումնասիրենք եւ նշանակենք այն գլխաւոր յատկանիշներն, որք կարող են նոյն պաշտօնի վսեմութիւնն եւ մեծութիւնն ցոյց տալ մեզ։

Առաջին ակնարկով և ըստ աշխարհային տեսութեան, ամենէն մեծ արուեստ՝ մարդերն կառավարելու արուեստն է, և թէպէտ բաց ի քարոզչէն, այլք եւս նոյն արուեստին կը հետամտին և կը յաջողին. բայց յայտնի է թէ, երբ քարոզիչն կը յաջողի նոյն արուեստին մէջ, նորա յաջողութիւնն աւելի հիմնական է, աւելի վճռական և աւելի խորարմատ, իւր գործ դրած յատուկ շարժառիթներուն համար։ Նա կը վարթուցանէ և կը զօրացնէ մարդոյ այն մտածումներն և խոկումներն, որք պէտք է սահմանեն որոշեն նորա կեանքն և կանոնաւորեն բովանդակ։

Եթէ աւելի բարձրէն նայինք և աւելի նրբազննին տեսութեամբ զննենք, կը տեսնենք, որ մեծ շնորհք, մեծ պարծանք և մեծ պաշտօն է քարոզչի համար հաստատուն պահպանել հոգիներուն մէջ այն հաւատն, զոր ունին աներեւոյթ բաներու և հոգեւոր աշխարհի վրայ, և լինիլ մարդկանց մէջ՝ մարդ հոգեւոր, մարդ

յաւիտենականութեան ։ Մեծ պարծանք է այս հոգւոյ սպասաւորութիւնն և պահպանութիւնն , վասն զի երկրաւորքն չարունակ կը ձգտին ընկճել և ընկղմել զհոգին ։

Այն մարդիկն , որք հասարակաց շահն և օգուտն կը խորհին , նոքա քաջ գիտեն , որ Աւետարանի ճըշմարիտ պաշտօնէական քաղաքակրթութեան կամ լուսաւորութեան առաջին գործին է , որովհետեւ ընդհանուր բարոյականութեան , վարուց ազնուագործութեան առաջին մշակն ու պաշտօնականն է ։ Երբ , ըստ իւր ձեռնհասութեան և կարողութեան , կը հաստատէ և կը տարածէ բարեկեցութեան սկզբունքներն , իբրև իրաւարար վրկելոց , իբրեւ խորհրդական՝ բարեսիրութեան և խաղաղութեան . նա իսկապէս կը ներկայացնէ մարդկային կատարելութեան ամենաբարձր տարրն ։ Որովհետեւ ժողովրդի կրօնական դաստիարակն է նա , ուստի նա կարող չ՚է անտարբեր գտնուիլ ժողովրդի մտաւոր մշակութեան համար ։ Նա է տարածիչ մտաւոր մշակութեան . նա միշտ գլուխ է ժողովրդային դպրոցի ինչպէս եւ գլուխ է եկեղեցական գործոց . եւ ահա՛ այս կէտէն նայելով՝ նա է ինչպէս պաշտօնեայ Աւետարանի , նոյնպէս և պաշտօնեայ քաղաքակրթութեան ։ Անհնարին է որ անհատական եւ քաղաքական կենաց ծանրակշիռ և հանդիսաւոր վայրկեաններն դարձեալ կրօնին եւ իւր պաշտօնէին չը պատկանին ։ Անհնարին է , որ հասարակութեան օգտին վերաբերեալ մեծամեծ եւ բազմաթիւ խնամքներ՝ կամաւ կամ ակամայ պաշտօնէին չը յանձնուին ։ Անհնարին է որ մարդկային հոգւոյ վերջին խորքն պաշտօնէին չը յանձնուի կրօնական մտադրութեամբ , որ հզօրագոյն է քան զամենայն ։ Պաշտօնէի ժամն միշտ կը հասնի . եւ նա կրօնի հետ կը թափանցէ այն խնամոց և հոգեւոր պիտոյից խորքն , որ խիստ թաղուած են ։ Իւր կրօնական սահմանադրու–

թիւնք թոյլ են, ուր եկեղեցին այլ եւս իրականու-
թիւն չունի, այն ատեն անգամ դարձեալ կայ հովիւն եւ ամենքն իրեն կը նային։ Նա է կամուրջ, նա է ժո-ղովրդեան շաբաթն (հանգիստն)։ Երանի՛ այն մար-դուն, որոյ համար ամեն օր շաբաթ է, ամեն օր նուիրուած է Աստուծոյ։ Երանի՛ այն աւուր, երբ ամեն քրիստոնեայք լիովին նուիրուած պիտի լինին Աստուծոյ։

Պաշտօնէի կեանքն, ուրիշ մարդկանց կենաց նման սովորական եւ անձնական չէ, այլ հանդիսաւոր։ Նորա կատարելու պարտքերն կամ պաշտօններն կը կապեն եւ կ'ազդեն մարդկային կենաց հիմանց եւ արմատոց հետ։ Նա իւր պաշտօնիւ կը մտնէ եւ կը հայի այն կէտե-րուն, ինչ որ վսեմ եւ սրտագրաւ է կենաց մէջ։ Նմա կը պատկանին կենաց ընթացից այս մեծ վայրկեան-ները՝ Ծնունդն, Ամուսնութիւնն եւ Մահն։

Պաշտօնէի կեանքն է կեանք նուիրման։ Եթէ նորա կեանքն նուէր չէ, կեանք չէ, այլ մի բան, որ իմաստ չունի։ Նորա ասպարէզն մի շարունակ անձնազոհու-թիւն է, եւ այս ասպարիզին մէջ կը տանի եւ կը կրէ նա ինչ որ ունի։ Նորա գերդաստանն նուիրուած է եւ իւր պաշտօնին կը պատկանի, ուստի եւ մասնակից է իւր ամեն զրկողութեանց։ Նա Յիսուսի նմանութիւնն է, որ աշխարհ եկաւ, ո՛չ թէ ծառայութիւն ընդու-նելու, այլ ծառայելու։ Ծառայելն պաշտօնէի փառքն է։ Վասն զի, ծառայել Աստուծոյ՝ կը նշանակէ թագաւորել։ Պաշտօնեայն կ'օրհնէ, կը խնդրէ Աստուծոյ փառքն ուղ-ղակի։ Նա զայն կը խնդրէ դարձեալ՝ մարդկանց ծառայելով, վասն զի ծառայել մարդկան ի սէր Աս-տուծոյ, կը նշանակէ ծառայել Աստուծոյ։ Պաշտօն-եայն է մարդ բարեսիրութեան, մարդասիրութեան եւ կարեկցութեան։ Եւ այս մասին ամենուրեք,

կասկած, տարակոյս չը կայ. վասն զի, ամեն մարդ, նաեւ մարդն բնական, մարդասիրութիւն կը պահանջէ պաշտօնէէն. ամեն մարդ կը յանդիմանէ զպաշտօնեայն, եթէ խստասիրտ, ագահ, անտարբեր և թափուր է բարութենէ։ Պաշտօնէին վայելուչ կատարելութիւնք Քրիստոնէութեան սեպհական են։ Յետին հաւատացեալն անգամ, գիտէ որ Քրիստոնէութիւնն է կրօն բարութեան և պաշտօնեայն այն մարդն է, որուն ասաց Աստուած — «Մխիթարեցէ՛ք, մխիթարեցէ՛ք իմ ժողովուրդն»։ Նա է մարդկանց մէջ՝ ներկայացուցիչ ողորմածութեան, զոր և կը ներկայացնէ ո՛չ միայն բանիւ, այլ և կեանքով։ Վասն զի, օգնելն՝ նորա պաշտօնն է և նորա կեանքն։

Եկեղեցական պաշտօնէութեան համար մեռած են փառասիրութեան, գահասիրութեան և այլ աշխարհային կրքեր։ Պաշտօնէի ցանկութիւններն և յօժարութիւններն վճռական կերպիւ խլուած են։ Մարդն շատ կը տառապի իւր ցանկութենէն և ցանկութեանց յուզուած մարդն (այն որ աշխարհային շատ բաներու կը ցանկայ հասնիլ) ջերմախտով բռնուած մի հիւանդ է, որ չը գիտէ թէ որ կողմն դառնայ։ Այս հիւանդութիւնն ամոքելու, մեղմելու և բուժելու համար՝ պէտք է տագնապիչ ցանկութիւններէն հեռանալ։ Պաշտօնեայն իւր կոչման առաջին օրէն՝ կ'ուխտէ և կը հրաժարի այն ախտերէն, որք եթէ մնան իւր մէջ, կարող չէ կենդանի պաշտօնեայ լինիլ. կարող չէ ճշմարտութիւնն կրող մաքուր անօթ լինիլ, այլ ախտաւոր և ցաւագար մարդ, որ փոխանակ այլոց օգնելու՝ ինքն արդէն կարօտ է օգնութեան։

Տեսնենք այժմ, թէ քրիստոնէական հաւատն ի՞նչպէս կը նկատէ եկեղեցական պաշտօնէութեան արժանաւորութիւնն և վսեմութիւնն։

Եկեղեցական պաշտօնի մեծութիւնն և գերազանցութիւնն կը ծագի և կ'երեւի ― Նախ՝ իւր քարոզած վարդապետութեան գերազանցութենէն, որ է « Իմաստութիւն է մեզ կատարելոց » ինչպէս գրուած է. « Զիմաստութիւն խօսիմ ընդ կատարեալս »։ Ա. Կոր. Բ. 6։ Այսինքն այնպիսի իմաստութիւն, որ զմարդիկ այնքան կատարեալ կ'ընէ, որչափ կարող են լինել, ո՛չ թէ հարեւանցի կերպով, ո՛չ թէ ըստ երեւոյթս, ո՛չ թէ ճշմարտութեան մի մասն միայն ուսուցանելով, այլ համայն ճշմարտութիւնն, համայն կատարելութիւնն։ Այս պաշտօնէն մեծ պաշտօն չը կայ։ Եթէ մի ոք որ և իցէ առարկայի կամ նիւթի վրայ անսխալ ճանաչողութիւն կամ ճշմարտութիւն ունի՝ արդէն մեծ մարդ կը համարուի։ Ցիսուս Քրիստոս, Պիղատոսի առջեւ, թագաւորութիւնն և ճշմարտութիւնն վկայելն իրարու հետ կը դնէ։ Արդ՝ պաշտօնէի քարոզածն եւս պէտք է լինի ճշմարտութիւն, պէտք է լինի այն ճշմարտութիւնն, որ գերագոյն է, այն ճշմարտութիւնն, որով կեանքն կը բացատրուի և կը կառավարուի, այն ճշմարտութիւնն, որով կ'ապահովի պարարածոյն հաղորդութիւնն ընդ Արարչին։ Այս ճշմարտութիւնն քարոզելէն աւելի ի՞նչ մեծ գործ կարող է լինել։ Եւ ահա՛ այս քարոզութիւնն իսկ հովուի պաշտօնն է։

Երկրորդ՝ պաշտօնի մեծութիւնն կ'երեւի այս անդէն, որ հովուի քարոզած վարդապետութիւնն Աստուծոյ յայտնութիւնն է։ Հովուին հաւատացուած են պատգամներն, այսինքն այն բաներն. « Զոր ակն ո՛չ ետես և ունկն ո՛չ լուաւ և ի սիրտ մարդոյ ո՛չ անկաւ և զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց »։ Ա. Կոր. Բ. 9։ Պաշտօնեայն է ուրեմն Աստուծոյ անմիջական պատգամաբերն. «Որ ընդունի զձեզ, զիս ընդունի, և որ զիս ընդունի, ընդունի զառաքիչն իմ »։ Մատ. Ժ. 40։

Երրորդ՝ կ'երեւի այս կէտէն, որ պաշտօնեայն է գործակիցն Աստուծոյ։ « Զի Աստուծոյ գործակից եմք... եթէ ուրուք գործն, զոր շինեաց՝ կացցէ, վարձս առցէ, և եթէ ուրուք գործն այրեսցի՝ տուժեսցի, բայց ինքն կեցցէ. այլ այնպէս որպէս թէ ի հրոյ »։ Ա. Կորն. Գ. 15։ Պաշտօնեայն գործակից է Աստուծոյ, որ հաճեցաւ համարատու լինել նորա հետ, համբերող լինել նորա հետ և խոստացաւ աշխատել նորա համար և նորա ձեռամբ։

Չորրորդ՝ գերազանց է սոյն պաշտօնն, որովհետեւ հոգւոյն կը քարոզէ, կ'առնէ և կ'ընծայէ փրկութիւնն։ Եթէ այս պաշտօնն դատապարտութեան պաշտօնն լինէր և հոգւոյն Աստուծոյ կողմէն, միայն նորա օրէնքն քարոզէր, նա պէտք կատարէր այն պարտքն թշնամութեամբ և սոսկմամբ, և սակայն այս պարտաւորութիւնն դարձեալ գերազանց պէտք լինէր։ Բայց որովհետեւ Աստուած իւրն փառք համարեց ներելն, նա սոյն ներողութեան պաշտօնի մէջ եւս փառք դրաւ, այսինքն փառաւորեց հոգւոյ պաշտօնն։ Այս պատճառաւ ասէ՝, Ս. Պօղոս, ո՛չ միայն երկու Տնտեսութեանց, այլ և երկու պաշտօնէութեանց վրայ խօսելով՝ կ'ասէ. « Որ և բաւական արար զմեզ՝ պաշտօնեայս Նորոց Կտակարանաց՝ ո՛չ գրով, այլ Հոգւով. զի գիրն սպանանէ, այլ Հոգին կեցուցանէ։ Զի եթէ պաշտօն մահու գրով դրոշմեալ ի տախտակսն քարեղէնս՝ եղեւ փառօք, զի ոչ կարացին հայել որդիքն Իսրայէլի յերեսն Մովսէսի՝ վասն փառաց երեսաց նորա, որ խափանելոցն էր. ո՞րչափ եւս առաւել պաշտօն Հոգւոյն եղիցի փառօք։ Զի եթէ պաշտօն դատապարտութեան փառօք էր, ո՞րչափ եւս առաւել պաշտօն արդարութեան փառօք։ Քանզի ո՛չ եթէ փառաւորի փառաւորեալն յայսմ մասին՝ վասն առաւելութեան փառացն »։

(Այսինքն առաջնոյն փառաւորութիւնն երկրորդին առաւելութեան մօտ անփառաւոր է)։ Բ. Կոր. Գ. 6-10։ Բայց յայտնապէս յայտնի է, որ ինչպէս Աստուծոյ ողորմածութեան փառքն երկու անբաժան կրաց մէջ է, (այսինքն նոյն իսկ ողորմածութեան և պատուոց արդարութեան) նոյնպէս և քրիստոնէական պաշտօնի փառքն երկու մեծ տարերքներէ կը կազմի, զորս իր աչաց առջեւ ունէր Եսայի Մարգարէն, երբ այս խօսքերն կ'արտասանէր. « Իբրեւ զի գեղեցիկ են ի վերայ լերանց ոտք Աւետարանչի համբաւոյն խաղաղութեան, իբրեւ Աւետարանչի բարութեանց. զի լսելի արարից զփրկութիւն քո ասել Սիոնի թէ՝ Թագաւորեսցէ քեզ Աստուած»։ Եսայի ԾԲ. 7։

Այս երկու տարերքն կը պարունակին այն քրոզութեան մէջ, զոր տուած է Յիսուս Առաքելոց և յետ նոցա ամեն քրիստոնեայ պաշտօնէից, որ է արձակել և կապել։

Յիսուս Քրիստոս փրկարար պատուէրներ աւանդելով իր աշակերտներուն և Աւետարանի պաշտօնին մեծութիւնն ցոյց տալով ասաց. « Ամէն ասեմ ձեզ, զոր կապիցէք յերկրի՝ եղիցի կապեալ յերկինս և զոր արձակիցէք յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկինս »։ Մատ. ԺԸ. 18։ Պաշտօնեայն կարող է կապել արձակելով, և արձակել՝ կապելով։ Նա կը կապէ երբ ապաշխարութեամբ կը շղթայէ խիղճն կատարեալ օրինաց (Աւետարանի) հետ ադամանդեայ շղթաներով և խորհրդաւոր կապերով։ Նա կ'արձակէ, երբ կը քակէ, կը լուծէ դատապարտութեան օրէնքէն, հռչակելով բարձումն մեղաց գթութեան և թողութիւն Աստուծոյ։ Կապել և արձակելն երկու բեւեռք են, միշտ իրարու կը համապատասխանեն։

Ճշմարիտ է՝ որ պաշտօնեայն հայր հոգեւոր է նոցա

համար ; որոց համար չէ հոտ կենաց, վէմն որ գլուխ է անկեան, է միանգամայն և վէմ գլորման և գայթակղութեան ։ « Վէմն, զոր անարգեցին շինողքն, նա եղև գլուխ անկեան և վէմ գլորման և վէմ գայթակղութեան » ։ Ա. Պետ. Բ. 7 ։ Ճշմարիտ է, որ ով կը լսէ և չը հաւատար նոյն վիմին, մեծ է նորա դատապարտութիւնն ։ Վասն զի դատապարտութիւնն՝ չը հաւատալու անհրաժեշտ հետևանքն է. բայց այսու երբէք չը նուազիր պաշտօնի գերազանցութիւնն ։

Միով բանիւ, կարող ենք մեր խօսքն ամփոփել և համառօտիւ ասել թէ՝ որչափ գերազանց է Քրիստոնէութիւնն, այնչափ գերազանց է և հովուական պաշտօնն ։ Նոյն պաշտօնին կը վերաբերին Քրիստոնէութեան բարիքներն, զորս կը կրէ և կը շարունակէ ։ Ուստի երբ քրիստոնէութեան գերազանցութեան հետ չափենք նաև պաշտօնի գերազանցութիւնն, այն ժամանակ կը հասկնանք լիովին հովուական պաշտօնի մեծութիւնն և կարևորութիւնն ։

Զ. Դժուարութիւնք եւ օգուտք եկեղեցական պաշտօնի

Աւետարանի պաշտօնին գերազանցութիւնն հաստատելէն զկնի, թերևս աւելորդ երևի շահու և վնասու հաշուեկշիռն կազմել, զորս կարող է նա հասուցանել ամենուն, որք նոյն պաշտօնի կամ վիճակի մէջ կը մտնեն ։ Բայց խնդիրն աւելի պարզ կերպիւ լուծելու համար, քանի մի կէտեր կան, որք նկատողութեան արժանի են ։ Վասն զի կան անձինք, որք

նոյն պաշտօնն գիտութեամբ և ճանաչողութեամբ կը ընդունին, և կա՛ն, որք յանգէտս. ուստի հարկ է երկու կողմէն ևս խնդիրն հաստատել, որպէս զի ճանաչողութեան օգուտն և անգիտութեան վնասն ակներև երևին։

Սկսինք ուրեմն նախ բացատրել դժուարութիւններն, նեղսակրութիւններն և վտանգներն։

Մեծ տարբերութիւն կայ պաշտօնն հեռուէն և մօտէն նկատելու մէջ. ուստի հարկ է անշուշտ մօտէն տեսնել և նկատել։ Հեռուէն անհնարին է, որ մարդ կատարեալ և անթերի ճանաչողութիւն ունենայ իւր պարտաւորութեանց կամ պաշտօնին վրայ. բայց հարկ է գոնէ ընդհանուր տեսութիւն կամ ճանաչողութիւն ունենալ։ «Ո՛վ ոք ի ձէնջ կամիցի շինել աշտարակ, և ո՛չ նախ նստեալ համարիցի զծախսն, եթէ ունիցի բաւական ի կատարումն»։ Ղուկ. ԺԴ. 28-30։ Արդարև՝ զի՞նչ և՞ դիպիցի, հարկ է անշուշտ քրիստոնեայ լինիլ, և այս կարևորութենէն կարող ենք հետևեցնել, որ ծախքն շատ չէ և ո՛չ ոքի համար։ Բայց հովուի պաշտօնն ու քրիստոնէի պաշտօնն միևնոյն չեն. վասն զի հովիւն միայն քրիստոնեայ չէ, այլ պաշտօնաւոր քրիստոնեայ։ Նորա պաշտօնն մի աւելորդութիւն կամ յաւելուած է քրիստոնէական պաշտօնի վրայ. ուստի և հարկ է ի համար առնուլ սոյն աւելորդութիւնն։ Պարտինք հաշուել՝ թէ ծախքն խիստ շատ մե՞ծ է արդեօք մեզ համար։ Երբ ճշդիւ հաշուենք, կարող ենք այնուհետև խուսափիլ վերահաս ու անտանելի դժուարութիւններէն և յուսաբեկութիւններէն։

Երկու կերպով կարող ենք առնել այս քննութիւնն և փորձն։— Նախ՝ կարող ենք նկատողութեան առնուլ և քննել յետին ծայր դժուարին կէտերն, անսովոր եւ գերբնական պարագաներն և ամենավտանգաւոր դի-

պուածներին ։ Եթէ քրիստոնէի կենաց մէջ աղէտալի դէպքեր կան, նոյնս առաւել կան հովուական կենաց մէջ։ Երկրորդ՝ կարող ենք քննել սովորական դիպուածներն կամ իրողութիւններն։ Տարբերութիւնն ո՛չ թէ դիպուածոց բնութեան կամ յատկութեան մէջ է, այլ յաճախութեան։

Անսովոր կամ փորձնական դիպուածներ կ'անուանենք, որովհետեւ շնորհիւ բարութեան Աստուծոյ՝ յաճախակի չեն, այլ հազիւ ուրեմն. բայց դարձեալ անտեղի չէ խօսիլ սոցա վրայ։ Վասն զի, կա՛ն դարուց շրջաններ, կան այնպիսի ժամանակներ, յորս պարիսպ շինելու համար՝ մի ձեռքով պէտք է աշխատիլ և միւս ձեռքով սուր բռնել. «Եւ կայր պատրաստ այր իւրաքանչիւր յետոյ եղբօր իւրում, որ շինէր զպարիսպն. և էր ժամ զի օգնէր եղբօր իւրում կրելով զգէնն ի ձեռին իւրում, և միւսով ձեռամբն տայր ցեղբայր իւր զկիրն՝ կամ զշաղախ, և որք շինէին՝ ունէր այր զսուսեր իւր ընդ մէջ իւր և զմիասայրի ի վերայ բարձի իւրոյ. եւ այնպէս շինէին զպարիսպն Երուսաղէմի և որ հարկանէր զփողն եղջերեայ՝ կայր մօտ առ նոսա»։ Նեեմ. Դ. 17-18։ Գուցէ այսօր իսկ է նոյն դիպուածն և ժամանակն։ Վասն զի աչքն գրաւող դէպքերն չ'են, որ ժամանակն սովորական կամ անսովոր կ'առնեն. այլ եթէ լաւ մտածենք, կը տեսնենք, որ մենք ենք որ շատ կամ նուազ ժամանակն այն կ'առնենք ինչ որ է։ Ժամանակներն՝ բոլորն ալ կարող են գերագոյն լինել, ինչպէս որ մենք կարող ենք հասարակ դարձնել ամենէն անսովորն կամ գերբնականն. կամ այսպէս ասել, ինչպէս կարող ենք ընտիր բանաստեղծութիւնն՝ արձակի փոխադրել։ Հովուական պաշտօնն ամեն ժամանակի մէջ գերբնական կամ անսովոր է։ Կայ մի դիւցազնական եղանակ զայն յղանալու և ըմբռնելու, և

այն է միայն ճշմարիտ ։ Հովուական պաշտօնն անձնուիրութեան պաշտօն է, և որպէս զի իր մի չփոխանակենք միւսին տեղ, պէտք է պաշտօնն իւր բովանդակ բարձրութեանն վերածել և զայն ամենադժուարին վայրկեաններու մէջ նկատել և տեսնել ։

Մենք հանապազ կ'իջանինք, փոխանակ բարձրանալու, բայց ո՞րչափ վնասակար է երբ պաշտօնեայն, փոխանակ բարձրութեան գագաթին վրայ որոնելու իւր նախագաղափարն՝ կէս բարձրութեան վրայ որոնէ զայն ։ Ստորին և անարգ չըլլալու համար՝ հարկ է ուրեմն իբրև օրինակ առաջի աչաց ունենալ բացառիկ դիպուածներն և հարցափորձել մեր անձն՝ թէ արդեօք պատրաստ ե՞նք մինչև անգամ մեր պաշտօնին համար նահատակուիլ և մարտիրոսանալ, ինչպէս նահատակուեցան Քրիստոնէական Նախկին Եկեղեցւոյ պաշտօնեայքն ։ Վասն զի հովուական պաշտօնն, ինչ դրութեան մէջ որ ընդունինք, միշտ նոյն է. ո՛չ դիւրին ժամանակներն կարող են փոփոխել զայն և ո՛չ դժուարիններն ։ Առ ժամանակ ինչ Աստուած կարող է թողուլ զմեզ դիւրին կացութեան մէջ. բայց պաշտօնն իւր հետ ունի արդէն ամեն դժուարին պարագաներ ։ Վասն զի, նա է կատարեալ նուիրումն հոգւոյ և մարմնոյ ի սպասաւորութիւն Եկեղեցւոյ ։ Հարկ է ուրեմն առաջի աչաց ունենալ ամենամեծ դժուարութիւններն, ո՛չ միայն սովորական ժամանակ՝ անսովոր կամ գերբնական հոգի կրելու համար, այլ համոզուած ըլլալով՝ որ մեր երևակայածն կարող է իրօք ևս պատահիլ ։

Եկեղեցական Պատմութիւնն հիւսուած է յաջորդական խռովութենէ և խաղաղութենէ և այս ժամանակներն կամ շրջաններն երբէք նախատեսուած չեն, այլ անակնկալ եղած են ։ Անհնարին է, մանաւանդ հեռուէն, վստահ կերպիւ գուշակել մեծամեծ խռո-

վութիւններն ։ Երկինքն երեւոյթան պարզ է և առաւօտեան փոթորկալից․ չը կայ ապահով միջոց փոթորկայոյզ ժամանակներն գուշակելու կամ նախատեսելու համար, որպէս Նոյի ժամանակ․ « Զի որպէս էին յաւուրսն որ յառաջ քան զջրհեղեղն, ուտէին և ըմպէին, կանայս առնէին և արանց լինէին, մինչեւ ցօրն, յորում եմուտ Նոյ ի տապանն ։ Եւ ո՛չ գիտացին մինչեւ եկն ջրհեղեղն և եբարձ զամենեսին » ։ Մատ․ ԻԴ․ 38–39․ Ղուկ․ ԺԷ, 27 ։

Մեր դարուն մէջ օրէնսդրութեանց, սահմանադրութեանց և իրենց ուժին շատ կը հաւատան մարդիկ․ և իրաւ է որ մեծ զօրութիւն ունին նոքա․ բայց եղունգներն կամ ճանկերն չուտով կը բուսնին և նոյն իսկ քաղաքակրթութեան մէջ մարդկային բնութիւնն դարձեալ վայրենի վիճակի մէջ կը մնայ և ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ ընկերականութեամբ ընտելացած վայրենութիւն ։ Շատ կրքեր կան, զորս ընկերական սահմանադրութիւններն միայն կը քնացնեն մարդոյ սրտի մէջ․ բայց երբէք կարող չ՚են խուսափիլ Աւետարանի նախանձաւորութենէն, որ միշտ կենդանի է սրտերու մէջ և այնչափ աւելի հզօր կերպիւ կը յայտնուի, որչափ քաղաքակրթութիւնն աւելի կը յառաջէ ։ Պէտք է ուրեմն միշտ հաւանական համարել հոգեւոր յեղափոխութիւններն, խռովութիւններն, հալածանքն, ինչպէս որ հաւանական կը համարեն բնական պատահարներն ։ Փոթորիկներն յաւէտ Քրիստոնէութեան վրայ կը կուտակին․ վասն զի Քրիստոնէութիւնն պարտաւորուած է կա՛մ շատ ատելութիւն յարուցանել իւր դէմ և կա՛մ շատ սէր գրաւել առ ինքն ։ Նորա կանոնաւոր պայմանն կամ յատկութիւնն ո՛չ բացարձակապէս խռովութեան մէջ է և ո՛չ բացարձակապէս խաղաղութեան ։ Քրիստոնէութիւնն իսկապէս խաղաղութեան պէտք չունի ։

Խաղաղութիւնն Աստուած կուտայ վերստին ամրապնդելու համար։ Բայց երկար խաղաղութիւնն կարող է մահառիթ լինել Քրիստոնէութեան։ Իսկ փոթորիկներն կը զօրացնեն Քրիստոնէութիւնն։

Իւրաքանչիւր ոք պարտական է ուրեմն, հովուական պաշտօնի մէջ մտնելէն յառաջ, կենդանի կերպիւ պատկերացնել իւր աչաց առջեւ ամենադժուարին ճգնաժամերն և շրջաններն և հարցնել ինքնին — Ի՞նչ պիտի անեմ ես։ Գուցէ հարկ լինի ինձ ժանտախտի կամ պատերազմի ժամանակ, իմ անձս դնել իմ հօտին համար, ինչպէս Յիսուս Քրիստոս իւր անձն դրաւ մեզ համար։ Արդեօք պիտի կարո՞ղ լինիմ։ Արդեօք ընդունա՞կ եմ այս զոհողութեան։ Մեր ժամանակի մէջ չեն հալածեր, այլ միայն երբեմն կը ծաղրեն և կ'այպանեն։ Այս ժամանակն կարող է փոխուիլ և մենք կարող ենք հալածուիլ, այսինքն զրկուիլ մեր ստացուածքէն, մեր գերդաստանէն և մեր անձէն իսկ։ Այսպիսի կացութիւն բնական է, ինչպէս մի այլ կացութիւն։ Ինչպէս բնական է խաղաղութեամբ եկեղեցի երթալ և պաշտօն կատարել, նոյնպէս բնական և հաւանական է նաեւ դէպ ի կախաղան երթալն, հալածուիլն զաւակներով և ամուսնով հանդերձ, դիմագրաւ լինիլն աշխարհիս մեծամեծաց բարկութեան, նոցա հարուածներու տակ մարտիրոսանալն, աքսորուիլն և կամ պաշտօն վարել վերջին ծայր աղքատութեան մէջ։ Կարելի է ասել մինչեւ անգամ, որ խաղաղութիւնն բացառութիւն է։ Բայց յայսմանէ, ամեն ճգնաժամներն արտաքին չեն։ Այնպիսի ժամանակներ կան, որ հալածանաց ժամանակէն աւելի դժուարին են։ Այս ժամանակներն են հերետիկոսութեան, հերձուածոց և մոլորութեան ժամանակներն, երբ մեր բոլոր պաշտօնակիցներն Աւետարան չեն քարոզեր։ Այն ժամանակ պէտք է ախո-

յեան հանդիպանալ ճշմարտութեան և երբէք զոհողութենէ չերկնչիլ։ Այսօր իսկ մենք կը տեսնենք որ հեռձուածն և մոլորութիւնն գլուխ բարձրացուցած են։ Մենք պարտինք պատերազմիլ նոցա դէմ, որք Աւետարանն կը ջլատեն։ Հետեւապէս, մենք պարտինք գրպարտութեան, ատելութեան և թշնամանաց տոկալ ի բազմաց։

Պաշտօնեայն պիտի չը նկանէ երբէք զինքն նուաստ թշուառութեան մէջ. վասն զի կարող է յետին աղքատութեան հանդիպիլ և նոյն աղքատութեան մէջ պարտաւոր լինիլ իւր պաշտօնն կատարել։ Արդարեւ՝ Վշտաց եւ Նեղութեան ժամանակն խիստ է, բայց օրհնութիւն ունի իւր հետ։ Պաշտօնէի կոչումն այս փորձանաց ներգործութեանց բովին մէջ կը զտուի և կը մաքրուի։

Պէտք չէ երկնչիլ պաշտօնէութեան վշտագին ու տխրական գաղափարներն յառաջ կոչելու և յերեւան հանելու համար։ Պէտք է անձամբ խոստովանիլ, որ սոյն ասպարիզի մէջ դիւցազնութիւնն խաչութեան և դժուարութեան մէջ է։ Ամեն հովիւներ պարտին լինիլ դիւցազուններ, վասն զի Քրիստոնէութիւնն արդէն դիւցազնութիւն է ժողովրդականաց կամ աշխարհականաց մէջ։ Ճշմարիտ քրիստոնեայն մի դիւցազուն է, դիւցազուն զօրութեամբ և կարողութեամբ։ Հովուաց ամուսնութիւնն, այսինքն գերդաստան ունեցող քահանայութիւնն ո՛չ թէ կը փոփոխէ հովուական պաշտօնի դիրքն, այլ աւելի դժուարին առնլով կը վերմացնէ անձնուիրութիւնն։ Ամեն տեսակ անձնուիրութեան ենթակայ է հովիւն։ Նա պատրաստական է իւր կեանքն եւս դնել, եթէ պէտք է, և այս ամեն զոհողութիւններն վշտակրական են, երբ գերդաստանն եւս հաղորդակից է։ Անձն դնելն, կամ անձնուէր լի-

նիլն հովուի արուեստն է ։ Ինչու ուրեմն անձնուիրութիւնն նորա համար աւելի դժուարին պիտի լինի քան թէ բժշկի համար, որոյ ամուսնացեալ կամ չամուսնացեալ լինիլն ամենեւին նկատողութեան չառնուիր իւր պաշտօնի կատարման նկատմամբ ։

Այժմ նկատենք Աւետարանի պաշտօնէութիւնն սովորական ժամանակաց մէջ և ո՛չ մարտի կամ հալածանաց ։ Մեր նկատողութիւններն աւելի պիտի վերաբերին բազմաթիւ դէպքերու և սովորական կացութեան՝ առանց բացառութեան ։

Ըստ Գրիգորի Նազիազանցւոյ. « Հովուութիւնն կամ աւետարանական պաշտօնէութիւնն է փոթորիկ մտաց » ։ Ոսկեբերան կ'ասէ. « Եպիսկոպոսն աւելի յուզուած է հոգերով և արհաւիրքներով, քան ծովն հողմերով և մրրիկներով » ։

1. Թէ որքա՞ն դժուարին է կառավարել տարբեր անձերու հոգիները մի բազմութեան մէջ բարոյական միջոցներով.

Այս բազմութեան մէջ շատ բազադրեալ տարրեր կան, որ բնաւ իրարու հետ համաձայն չեն ։ Հարկ է՛ հովուել այս բազմութիւնն, հարկ է՛ իշխել այս միճակին և ո՛չ միայն արտաքին հնազանդութիւն ձեռք բերել, այլ և ներքին ։ Հարկ է իշխել ո՛չ միայն գործոց, այլ և մտածմանց վրայ և ամենն միութեան վերածել ։ Եւ այս ամենն հարկ է՛ առնել միայն՝ բանիւ և համոզութեամբ. « Զի զէն զինուորութեան մերոյ ո՛չ է մարմնաւոր » ։ Բ. Կորն. Ժ. Դ ։ Քաղաքական կառավարութիւնն աւելի դիւրին է. վասն զի ունի նիւթական միջոցներ, ունի հասարակաց կարծիք, վասն զի քաղաքական կառավարութիւնն, աւելի կամ նուազ, հասարակութեան արտայայտութիւնն ու յայտարարութիւնն է ։ Քաղաքական կառավարութիւնն անկարող է երբ հա-

սարակութիւնն չը կայ։ Նա կը հետեւի հասարակու-
թեան, իւր ամենալաւ սկզբունքներուն մէջ, Իսկ ընդ-
հակառակն, հոգին պէտք է որ առաջնորդէ մարդուն
և տանի այն տեղ, ուր չը կայ երթալ, Նա պարտ է
ընդունիլ տալ այնպիսի անակնկալ գաղափարներ, զորս
մարդն պատրաստուած չէ ընդունելու և զորս յիմա-
րութիւն կը համարի։ Ահա՛ ակներեւ կ՚երեւի, թէ որ-
չա՞փ մեծ է հոգուական տեսչութիւնն կամ կառավա-
րութիւնն։ Անտարակոյս Աւետարանն մարդոյ համար է
և կը համապատասխանէ ներքին մարդոյն — խղճին —
և խղճին պէտք է հասնիլ արտաքին մարդէն անցնելով,
որ լոյսն կը խափանէ և կարգելու։ Ներքին մարդն իր
մթութեան մէջ ձեռքն կը մեկնէ Աւետարանին։ Կայ
արդարեւ գաղտնի հաւանութիւն։ Բայց ո՞րչափ խո-
չընդոտներ կան հարթելու, ո՞րչափ դժուարին է եր-
կու թելն, արտաքին և ներքին, իրարու հետ կապել։

Գրիգոր Նազիանզացին, մարդկային զգացմանց և
բնաւորութեանց տարբերութիւններն բացատրելով, կը
դիտէ, որ ճշմարտութիւնն մի է, բայց երբեմն միս է,
երբեմն կաթն, ըստ իւրաքանչիւր անհատականու-
թեան։ Արդ հարկ է՛ ուրեմն իւրաքանչիւրին մատակա-
րարել իրեն պատշաճ կերակուրն։ Ահա՛ Ս. Գրիգորի
խօսքերն. «Ինձ այնպէս կը թուի, որ արուեստից
արուեստն, գիտութեանց գիտութիւնն մարդն հովուել
և ուղղելն է, որ ամեն էակներէն փոփոխականն ու
բազմակողմանին է։ Կան մարդիկ, որ կաթի կարօտ
են, այսինքն պարզ և նախնական դասերու. բայց կան
նաեւ մարդիկ, որ զօրաւոր և հաստատուն կերակրոյ
կարօտ են, այսինքն իմաստութեան, որ կատարելոց
բաժինն է։... Եթէ կամենայիր կաթն արբուցանել
նոցա և բանջար ուտեցնել, որ տկարաց կերակուր է,
պիտի տրտնջէին և իրաւամբ, որովհետեւ տակաւին

զօրացած չեն ըստ Քրիստոսի և այլն »:

Կան ճշմարտութիւններ, որ զոմանս կը հեռացնեն, և զոմանս կը գրաւեն, զոմանս կը հեղձուցանեն և զոմանս կը փրկեն: Հարկ է՛ ուրեմն մի և նոյն ճշմարտութիւնն զանազան ձեւերով մատուցանել զանազան անհատներու: Հովուական տեսչութիւնն անհատականութեանց տեսչութիւն է. իսկ քաղաքական օրէնքն ամենեւին չը վարանիր և չը շփոթիր տարբեր բնաւորութիւններէն:

Արդ՝ հովուական պաշտօնի գերազանցութեան առաջին յատկանիշն է նոյն իսկ իւր դժուարութիւնն:

2. Նշանաւոր աշխատանք. — Աղքատք, հիւանդք, դպրոցք, մարդասիրական բարի գործք, միջնորդութիւնք, խաղաղութիւն, պաշտօնական թղթակցութիւնք, քարոզ վարդապետութեան:

Պաշտօնի շատութեան և ծանրութեան պատճառաւ, ամենեւին պէտք չէ թողուլ քարոզն ու վարդապետութիւնն. վասն զի քարոզութեամբ է որով շատ անհատներ փրկութիւն կը շահին, և վարդապետութեամբ է որ ամեն նոր սերունդ քրիստոնէական ճանաչողութեան ճանապարհի մէջ կը մտնէ: Եթէ պատահի որ հովուի վիճակն ընդարձակ չը լինի և թուարկեալ աշխատանքներն ամբողջապէս չը լինին, նա դարձեալ պարտական է ընդարձակութեան կամ լայնութեան պակասութիւնն խորութեամբ շահիլ: Ամենափոքրիկ փարախն անգամ, զոր կը հովուէ նա, պէտք է որ, իւր ջանքով և եռանդով, այնքան ծանրաբեռն լինի, որչափ ամենամեծն: Հովուական պաշտօնն սահման կամ եզերակէտ չունի, որ ասենք՝ թէ ահա՛ այս տեղ հոգացողութեան նիւթն կը պակսի: Մի անձն, մի հոգին անգամ բաւական է հովուի ուշադրութիւնն գրաւել, վասն զի, փրկութեան ճանապարհի եւ ար-

դիւնաւորութեան մէջ, ամէն հոգի եւ ամեն մարդ մի մեծ աշխարհ է, թէ եւ բնական կազմութեամբ նորա մի փոքրիկ մասն եւ եթ լինի։ Ուրեմն հովուի հոգացողութիւնն այնչափ աւելի է մի անձի վրայ, որչափ պատկառ են հովուելու անձինքն։

Հովուական պաշտօնի մէջ գործունի մնալու համար՝ պէտք է հեռաւոր միջոցներ որոնել, երբ մօտաւորները չըկան։ Առաջին Հովուին նմանող չէ այն հովիւն, զոր չը վառէր եւ չ՚ուտէր նախանձ տանն Աստուծոյ։ Հովուական աշխատանաց ընդարձակութեան եւ մեծութեան վրայ գաղափար տալու համար՝ բաւական կը համարինք ասել, որ ուրիշ պաշտօնի ամենէն մեծ ընդարձակութիւնն, զոր եռանդն եւ փառասիրութիւնն կարեն թելադրիր լինել եւ վառել ի մարդ, հազիւ թէ համապատասխանի է այն պարզ ծանօթութեանն, զոր հովուական պաշտօնն կը պարունակէ հովուին համար։

3. — Միակերպ կամ միօրինակ աշխատանք. — Աշխատանքներ կան, որ շատ միակերպ են, բայց աշխատանաց տեսակն շատ անգամ միակերպութեան տաղտուկն կը փարատէ։ Միակերպութեան վատ ազդեցութիւնն աւելի զգալի է նուրբ եւ զգայական բաներու մէջ։ Բայց նոյն ազդեցութիւնն աննշան է այն պաշտօնակատարութեանց մէջ, ուր շատ կորուսանելու բան չկայ եւ սրտքն կամ տրամադրքն այնքան նուրբ չէ, որ բթանայ։ Զգացման վրայ հիմնուած պարտաւորութիւններն շատ՝ անտանելի կը դառնան, եթէ Աստուծոյ Հոգին անդադար զայն չընորոգէ։ Միակերպութիւնն այլ պաշտօնի մէջ այնքան երկիւղալի չէ, որքան հովուական պաշտօնի մէջ։ Որչա՞փ զարհուրելի է, երբ մի վսեմ ու փառաւոր պարտաւորութիւն կը ներկայանայ մարդոյն, եւ մարդն կը զգայ ի ներքուստ որ բոլորովին սառն է ինքն։ Որչա՞փ սոսկալի է, երբ մարդոյ շուրջ

ամեն ինչ մեծ է և ի ներքուստ ամենայն ինչ փոքր։ Օրինակի համար. մահուան տեսարանի առջեւ, սովորութիւնն կամ ունակութիւնն կարող է պաշտօնէի սիրտն սառն և անշարժ թողուլ։ Շատ վտանգաւոր է այն կէտն, և եթէ ապաքինելու հնարք չկայ, աւելի լաւ է պաշտօնէն հրաժարիլ։ Բայց մի հնարք և դարման կայ այս մասին։ Այս միակերպ աշխատանքն չ'ունի աշխարհային պաշտօնակատարութեանց հեռաւոր տեսիլներն ու բաղդի խաղերն։ Պէտք է ասել ինքնին՝ ես եմ բոլոր կենացս մէջ միեւնոյն բանն պիտի կատարեմ և իմ աշխարհային հորիզոնն պիտի չընդարձակի։

4. — Աշխատանքի մէջ ջանադրութիւն. — Հովուական աշխատանքն շատ անգամ վատ կը գնահատուի և կը նկատուիր նոյն պաշտօնի սաստկութիւնն ու ծանրութիւնն։ Շինականք մանաւանդ՝ պարապորդ և դատարկասուն կը համարեն այն մարդն, որ իւր ձեռքերով չ'աշխատիր։ Նոքա կարող չեն զգալ թէ ինչ աստիճանի աշխատանք է մտքի և հոգւոյ աշխատանքն։ Կարող ենք ասել թէ՝ մտաց կամ իմացականութեան աշխատանաց համար դարձեալ գնահատողներ կը գտնուին. բայց սրտի աշխատանքն, աղօթքն, իւր հօտի հոգեւոր հոգն ու փոյթն՝ ո՞վ պիտի աշխատանք համարի։ Պէտք է ուրեմն կանխաւ իմանալ այս պայմանն և իւր աշխատանքն ուրիշներէն չը հասկցուած և արժանապէս չը գնահատուած ժամանակ՝ ամենեւին չը վհատանալ, այլ անխռով շարունակել։

5. — Բաղձացէք որոնել և վայելել ճշմարտութիւնը. — Գլխաւոր շարժառիթն կրօնի և հովուական պաշտօնի համար՝ վստահութիւնն է։ Քանի՛ քանի՞ տխուր դէպեր կան մարդկային թշուառութեան սոսկալի նաւաբեկութեան մէջ։ Աւետարանն բարոյական դեղարարութեան մի մատեան է։ Կայ Աւետարան, վասն զի

կան բժշկելու աղէտներ և չարիքներ ։ Պաշտօնեայն կը դիմէ թէ՛ դէպ ի հոգեւոր հիւանդներն և թէ՛ դէպ ի մարմնաւորններն, որք կը կրեն որ և իցէ վիշտ և տրտմութիւն ։ Շատ անգամ հիւանդութիւնն ու սուգն են միակ դռնապաններ, որք պաշտօնէի առջեւ մի դուռն կամ տուն կը բանան ։ Ի՜նչ տխուր մուտք ։ Մարդիկ եւս՝ աւելի շուտով մարմնոյ թշուառութեանց վրայ մտադրութիւն կը դարձնեն, (մեծ դուռն բանալով բժշկի համար) քան թէ . հոգւոյ ։ Բարոյական ցաւոց տեսութիւնն կ՚անհարթէկ ու կը լքուցանէ, և մանաւանդ երբ քննութեամբ իմացուի, թէ կը ճանաչեն զմարդ և ո՛չ զԱստուած ։ Ճշմարիտ հովիւն ի հարկէ կը ճանաչէ զԱստուած, բայց չարին հրամուխ նետերն երբեմն վահանն կը ծակեն ։ Այսպիսի պարագայից մէջ հովիւն կը հակի մարդատեաց դառնալ եւ տեսնել, որ իւր մէջ կը շիջանի հուրն աստուածսիրութեան և մարդասիրութեան ։

Վերջապէս կան պաշտօնէի համար սրտի այնպիսի տառապանքներ և աշխատանքներ, զորս մեծ մասամբ կարող չեն հասկնալ այն մարդիկն, որք հովուական պաշտօնի արժանիքն չը գիտեն ։ Օրինակի համար . ո՞վ կարող է հասկնալ թէ ի՞նչ վշտեր կը կրէ հովիւն, երբ մի կարծր և կեղծաւոր սրտի ուղղութեան համար ամեն ճիգ ի գործ կը դնէ և իւր մարդասիրութեան ամեն ջանքերն ի դերեւ կ՚ելնեն ։ Ո՞վ կարող է իմանալ թէ ո՞րչափ կը ցաւի և կը վշտանայ հովիւն, երբ կը նախատեսէ որ այս ինչ անձն հեռի է փրկութենէ՝ զանազան պարագայից պատճառաւ ։ Եւ սակայն մեր վշտաց ամենէն մեծ մխիթարութիւն այն է, երբ մարդիկ զգան և հասկնան ։

6 . — Քանի մը հանգոյցներու, նաեւ անձնականներու ըմբռնողութեան . — Շատ անգամ հարկ կը լինի հրաժարել այնպիսի

բաներէ, որք ինքնին անվնաս են, բայց տկարներն կը գայթակղին։ Այս հրաժարման չափն կամ սահմանն փոփոխական է. բայց ինքն միշտ կայ։ Քանի որ կան տկարներ, կան և հովուի համար անվնաս և անմեղ ճաճոյքներէ հրաժարելու կէտեր։

7. — Կորսուած տաղանդ, ժանգոտած անյաջողութեան մէջ։ — Անկարելի է որ ամեն տաղանդաւոր մարդ այնպիսի վիճակի մէջ լինի, որ կարողանան գնահատել։ Մեր խօսքն անձնասիրութեան նկատմամբ չէ, այլ գործունէութեան, այսինքն կարող է պատահիլ, որ մարդոյ տաղանդն անգործադիր մնայ։ Այս մի զոհողութիւն է, բայց հարկ է կրել։ Աշխարհս լի է թագուցեալ քանքարներով։ Ինչ որ Աստուծոյ գործ է, մենք պատասխանատու չենք, այլ պարտինք ընդունիլ առանց տրտնջելու։

8. — Դժուարին մենաւորութիւն այն մարդոյ համար, որ ընկերական կենաց և մտերմական յարաբերութեան դիւրին փափ-կութիւնն ճանաչած է։

9. — Կալուած ինչ եւ երկիր, ուր հովիւն կը ներշնչէ. — Հովիւն, շատերուն համար մարդկային էութեան տխուր կողմին ներկայացուցիչն է։ Հովիւն գրգցես կենաց սգաւորն է։ Իւր կեանքն ծանր է և ծանրութիւնն մերձաւոր է տրտմութեան։ Այս դիրքն մենաւորութեան մէջ կը դնէ զհովիւն, որով աւելի կը ծանրանայ մենաւորութիւնն, վասն զի հովիւն արդէն ինքնին պարտական է իւր վիճակին յարմար երբեմն մենաւորիլ։

10. — Մարդկանց հաճոյանալու և անհաճոյանալու երկու վտանգ. — Երբ միանգամ հաճոյանայ, կը յարի սոյն յաջողութեան և կը ցանկայ միշտ այնպէս շարունակել։ Վասն զի տօնուելէն և փառաւորուելէն յետոյ՝ դժուարին է տեսնել զինքն լքեալ։ Թողունք անձնասիրութիւնն, մարդոյ համար դժուարին և անտանելի է իւր

նմանեաց հաճութենէն հրաժարիլ և խաղաղութիւն չունենալ ամեն մարդոյ հետ։ Եթէ անհաճոյ գտնուի, կը տրտմի, կը բարկանայ և կը ջանայ միշտ անհաճոյ լինիլ։ Շատերն չարաչար գործ կը դնեն այս մտածութիւնն՝ թէ ճշմարտութիւնն կը վիրաւորէ։ Շատերն ճշմարտութեան սոյն անժողովրդականութիւնն կամ ամենուն ընդունելի չը լինիլն աւելի կը սաստկացնեն յառաջ քան սրտերն գրաւելն և նուաճելն։ Հովիւն պարտաւոր է իւր հօտի անդամոց յօժարութիւնն գրաւել և հաշտ լինիլ։ Եւ եթէ ինքն հաճելի չէ նոցա, պէտք է իւր վարքն ու ընթացքն քննէ՝ տեսնելու համար թէ ուստի՞ է այս, իւր կողմէ՞ն, թէ այլոց։ Ին, միջոց ևս ձեռք առնուի, հաճոյանալու և անհաճոյանալու վտանգն միշտ կայ։ Հովիւն միշտ երկու անդունդներու եզերաց վրայ կ՚ընթանայ։

11. — Անձնաւորութեանն խէթը մեծ դեր ունի այն պաշտօնին մէջ, որ ենթարկուած է դիտողութեան, որ մասնաւոր է եւ որ կը վերաբերէ արտաքին և գործադրութեան. — Հովիւն կարող է բազմութիւն ժողովել և խօսիլ ինչ որ կամի։ Զարմանալի չէ, եթէ շատերն այս ակնկալութեամբ միայն գրկած լինին սոյն պաշտօնն։ Այն ժամանակ հօտն հրապարակային խուժան կը դառնայ՝ և ունկնդրութեան տեղին՝ դատարան։ Հովուի կացութիւնն կը թիւրի։ Նորա վեհանձն անկախութիւնն, նորա ազդու հեղինակութիւնն կը վտանգուին։ Նա ծանր լուծ կը դնէ իւր վրայ։ Նա կը քարոզէ ո՛չ թէ զԱստուած, այլ իւր անձն և մի սրբապղծութեամբ, որոյ ընդարձակութիւնն դժուարին է չափել, քարոզութեան բեմը կը փոխուի թատրոնի, ուր իւր ունայնամտութեան կատակերգութիւնն կը կատարուի։ Այս խօսքն խիստ կ՚երեւի, բայց եթէ խոր մտածուի, կը տեսնուի որ խիստ իրաւացի է։ Հռետորական յաղթանակներէն զկնի, հովիւն կարող է

գովեստներ քաղել, բայց ամեն գովեստի հետ մի պարսաւ եւս արձագանք կը տայ իւր սրտին մէջ: Ա՜խ, երանի թէ գովեստներէն նախապատիւ համարուէր մի հաւատարիմ հոգւոյ լռիկ մնջիկ յարգանքն, որ ունկնդիր եղած է հովուին ամփոփ մտքով և սիրտն չարժուած է քարոզէն: Այս յաղթանակն շատ և շատ մեծ է, քան թէ անպտուղ զարմացումն գրգռել:

Անձնասիրութիւնն մեր ամենասոսկալի թշնամին է, վասն զի մեր խիստ մերձաւոր դրացին է: Ամեն մարդիկ ծարաւի են գովեստներու: Բայց կայ զօրաւոր և անսանձ անձնասիրութիւն, որ է ունայնասիրութիւնն, և կայ նոյնպէս մի հիւանդոտ անձնասիրութիւն, որ կը չափաւորէ: Այս վերջինն միրուած են Համեստութեան կամ Չափաւորութեան անունով: Բայց առաքինութիւն չէ այս, այլ լոկ մարդկային բնաւորական յատկութիւն և բարի զգացման պարզ նշան: Համեստութեան և խոնարհութեան մէջ շատ հեռաւորութիւն կայ: Ճշմարիտ խոնարհութիւնն հրաշք է: Գերբնական շնորհք պէտք է, որ հովիւն խոնարհ լինի: Միայն սէրն կարող է հովուի սրտէն անձնասիրութիւնն գահավէժ տարաքսել: Սէրն է մի վառ և եռանդուն պարապումն, որ կը մերժէ կը ցրուէ ինչ որ իւրն չէ, թէ՛ պարսաւ լինի և թէ՛ գովեստ: Սիրոյ մէջ միայն հոգւոյ փոփոխումն կամ դարձն կը կերպաւորի և կը կատարուի: Պէտք է սիրել հօտն և քարոզել. որչափ սիրել, այնչափ աւելի քարոզել: Մի տեսակ անձնասիրութիւն կայ, որ աւելի հովուական պաշտօնի մէջ յերեւան կը գայ, քան թէ ուրիշ պաշտօնի, այսինքն է պատուիրելու կամ հրամայելու սէրն: Հովիւն իւր փարախին մէջ միայն է ըստ տեսակին: Նա կոչուած է հրամայելու: Գոնէ հասարակութեան մէջ կը զգուշանան նորա հետ վիճել: Խօսքին մենավաճառութիւնն միայն հովիւն ունի:

Հովիւն շատ անգամ գործ ունի աղքատաց հետ, որք զինքն կը յարգեն, որովհետեւ շատ թէ սակաւ կախումն ունին իրմէն։ Այս հրամայելու սովորութիւնն նեղ սիրտ կ'առնէ զհովիւն, կը թիւրէ տեսութիւնն, նայուածքն, կը հեռացնէ և կը խորշեցնէ այն մարդիկն, որք չեն զոհեր իրենց ճաշակն՝ հովուի ճաշակին։ Ոսկեբերան խիստ ազանչելի կերպով բացատրած է անձնասիրութեան վտանգներն հովուական պաշտօնի նկատմամբ։ Իսկ Գրիգոր Նազիանզացին այսպէս կ'ասէ. «Ամեն հոգեւոր պաշտօնի մէջ առաջին կանոնն այս է, անձնականն թողուլ այլոց օգտին համար»։ Անձնասիրութեան վտանգն աւելի մեծ է յաճախ քարոզող պաշտօնէից համար, որոց մէջ անզգալի կերպիւ կը զարթնու հռետոր կամ պերճախօս լինելու փառասիրութիւնն։ Արդարեւ լաւ քարոզիչն արդէն լաւ պերճախօս է։ Բայց քարոզութեան մէջ կատարելագործուելու փափաքին հետ՝ դժուարին է անվտանգ միալ այլոց կամ իւր անձին հաճոյանալու վտանգէն։ Ուստի կարեւոր է մեծ զգուշութիւն այս մասին և անձնասիրութեան անդունդն չը գլորելու համար՝ միշտ պէտք է Աստուծոյ մատն նշմարել յաջողութեան ժամանակ։

12. Ներքին պատերազմ հօտերու և տարակուսանաց. — Այս պատերազմն կարող է աւելի յաճախ լինիլ հովուի մէջ քան թէ պարզ հաւատացելոց և առ հասարակ ամեն ժողովրդականաց, որոց մէջ իւր հովուական պաշտօնն կը կատարէ։ Տարակուսանքն, իբրեւ հոգեբանական իրողութիւն, շատ սակաւ ուսումնասիրուած կամ քննուած է։ Կայ փիլիսոփայական տարակոյս. կայ տգիտութեան տարակոյս։ Մի կողմն թողունք սոյն տարակոյսներն։ Բայց միթէ այլ տարակոյսներ չը կա՞ն։ Չը կա՞յ արդեօք այնպիսի վիճակ, ուր ամենալաւ ապացոյցներն անգամ տարակուսանաց մէջ կը թողուն ըզ-

մարդ, ուր բանաւոր ապացոյցներն պատրաստի են և սակայն հոգին կը ծփայ անհաստատ։ Այլ է Քրիստոնէական ստուգութիւնն, այլ է բանականութեան կամ իմացականութեան ստուգութիւնն։ Տարակոյսն է վիճակ ոչնչութեան, վիճակ փորձութեան։ Երբ կեանքն կը տկարանայ, հաւատն եւս կը տկարանայ։ Հաւատն կեանք կը ստեղծէ, բայց կեանքն է որ կը պահպանէ զՀաւատն։ Հաւատն մի տեսութիւն է․ իսկ երբ տեսութիւն չէ, կը նշանակէ թէ կարծեաց կարգն իջած է։ Հաւատն մի է, բայց աստիճաններ ունի։ Եւ եթէ տարակուսանաց ժամանակ կարող լինէր հոգին յետ քաշուիլ, զգաստանալ, ուշադրութիւնն ամփոփել, ընդհատել հաւատ ենթադրող ամեն աշխատանքներն, այնչափ թշուառ պիտի չը լինէր, բայց կարող չէ այսպէս առնել, վասն զի պէտք է միշտ քարոզել։ Կարող է պատահիլ, որ քարոզիչն տեսնէ գինքն ամայութեան և դատարկութեան անդունդն գլորուած, ուր խուսափած և սպառած են հիմնական հաւատալիքներն անգամ։ Այս վիճակն սոսկալի է։ Պէտք է ելնել այս տխուր անդունդէն, պէտք է ջանալ վերստին լարել հոգւոյ կարողութիւններն ջերմեռանդն աղօթքով․

13· — Ներքին խոնարհութիւն, որով կը զգայ [illegible]՝ թէ ինքն իբրեւ մարդ ո՞րքան հեռու է կատարելութենէ․ — Ո՞ր հաւատարիմ մարդն է, որ չէ տկարացած։ Հոգին կը զգայ զինքն կշտամբեալ սոյն խօսքերէն․ «Իսկ դու ընդէ՞ր բնաւ պատմես զարդարութիւն իմ (զօրէնս) և կամ առնուս զուխտ իմ ի բերան քո։ Զի դու ատեցեր զխրատ իմ, մերժեցեր և յետս ընկեցեր զամենայն բանս բերանոյ իմոյ»։ Սաղ․ ԽԹ․ 16–17։

14· — Տրամաբանական և հարցական մտածութիւն, երբ կը խորհի հոգին, որ շատ հոգեւորներու վիճակն է իր յետոյն և [illegible] մի պարտք կը կատարէ, որ երբ կը կեցուցանէ, կը

տղանանք. —Նա կը սպանանէ, երբ դատապարտութիւնն կը ծանրացնէ և դատապարտեալներն, որ կարող էին նորա գործ դրած եղանակէն շահիլ, ընդհակառակն կը կորսին: Այս հաւատարիմ պաշտօնի նկատմամբ է. իսկ անհաւատարմութեամբ գործ դրուած պաշտօնի նկատմամբ, յորում խօսքն և կեանքն իրարու համաձայն չեն, հոգւոյն այլ կերպիւ կը սպանանէ: Եւ երբ մտածենք, թէ ամենէն մեծ գայթակղութիւնն մեր կողմէն տրուած գայթակղութիւնն է և մեր ամենափոքր անհաւատարմութիւնն՝ ծանր հետեւանքներ ունի, այս մտածութիւնն կարող է զմեզ զարհուրեցնել և աղաղակել տալ — Տէ՛ր [illegible] ղոյլ ու. Մենք ենք սիւնք շինութեան Եկեղեցւոյ, կ'աղաղակէ մի քրիստոնեայ պերճախօս, որք եթէ խորտակուին եւ հրապարակներու վրայ ցրուին, գայթակղութեան քարեր կը դառնան անցաւորաց համար:

15, Ամենէն ցաւալին այն է, որ այն վէրքերն, զորս Աստուծոյ մխիթարութիւնն միայն պէտք է պատէր և բուժէր, կը պատուին ունակութեամբ և անհաստատ հրաժարմամբ կամ զղջմամբ: Այս անհաստատ հրաժարումն շատ անգամ նոյն իսկ վիրաց պատճառն է: Սորա համար ասուած է թէ՝ կրկնուած զղջումն՝ հոգին կը մաշէ. վասն զի մեղանչելն և զղջալն սովորական կը դառնան: Պէտք է որ զղջման հետեւանքն կատարեալ նորոգութիւն լինի:

Այս ամեն տառապանքներն և վշտերն խիստ զգալի են. բայց կան այնպիսիներն, յորոց խուսափիլն կրելէն աւելի աղէտալի և վշտալի է: Եւ ահա՛ այս ամենն պէտք է որ նախատեսուին ի սկզբան և յերեւ թէ կանխաւ ճաշակուին ու փորձուին:

Սոյն թուարկեալ դժուարութեանց, (որք գուցէ այնքան խստիւ չը նկատուեցան) հանդէպ անտարակոյս

կարելի է յառաջ բերել հետեւեալ օգուտները, խորեա փոխարինութիւն, խորեւ վարձատրութիւն,

Կրօնք, որ իւր գերազանցութեամբ ամենայն ինչ է մարդոյ համար, կրօնն հովուի համար ամեն օր և ամեն ժամ պաշտօն և պարտաւորութիւն է։ Հովուի բովանդակ կեանքն կրօնք կը բաղկանայ, մինչդեռ միւս մարդկանց կեանքն միայն կը բաղադրուի կրօնքով։

Հովիւն կ'ապրի ամենաբարձր և յոյժ ընդարձակ գաղափարներով և կը պարապի անհամեմատ և միակ օգտակար գործով։

Հովիւն կոչուած է՝ միայն բարի գործելու. չը կայ ինչ, որ զինքնստիպէ կամ փորձէ չար գործելու։

Հովիւն ընկերական դասակարգութեան մէջ կարգ չը գրաւէր, ո՛չ մի դասու չը պատկանիր, բայց ինքն է որպէս կապ միութեան ամեն դասուց։ Ոչ ոք կարէ այնպէս լաւ պատկերացնել յանձին ընկերականութեան գաղափարական միութիւնն՝ ինչպէս հովիւն։ Այս նկատմամբ իրաւ է որ ամուրի հովիւն աւելի նշանաւոր տեղ կը գրաւէ քան թէ ամուսնացեալն։ Բայց ամուսնացեալն եւս կարող է իւր առաւելութիւնն ունենալ, եթէ կամենայ։

Հովուի կեանքն, շատ անյաջող պարագայից մէջ անգամ, աւելի ընդունակ և յարմարն է երջանիկ կենաց գաղափարին յարդիւնս ածելու։ Կենաց մեծ կանոնաւորութիւնն, միաձեւ անդորրութիւնն գոգցես երկրաւոր երջանկութեան ճշմարիտ տարածութիւնն կամ ընդարձակութիւն կը կազմենն։ Ուրեմն բանաստեղծներու և վիպասաններու տուած առաւելագոյն սէրն, չինակաւն հովուի անձին նկատմամբ, չ'է առանց հիման։

Այս ամենն ճշմարիտ է այն պայմանաւ, եթէ հովիւն հաւատարիմ է և իւր վիճակի ոգին լիովին ըմբռնած է։ Եթէ այսպէս է հովիւն, ամենայն ինչ կը հա-

ւասարակշռուի, կ'ուղղուի, կը ձեւափոխի, յայլ կերպարան կը կերպաւորի եւ այնուհետեւ բաւական է հովուին, առանց ծանրապէս եւ մանրամասնաբար կշռելու անպատեհութիւններն եւ յաջողուածներն, այն խորհրդածութիւնն առնել ինքնին. — Յիսուս Քրիստոս ներքին եւ արտաքին դժուարատար փորձեր սահմանած է պաշտօնէից համար, որպէս զի կարեկցին, վշտակցին եւ համակրութիւն ունենան իրենց հօտին, եւ իրենց իսկական սրտով ճանաչեն մեղաց գայթակղութիւնն ու հրապուրանքն, մարմնոյ տկարութիւններն եւ իմանան այն եղանակն, որով մարդասէր Փրկիչն կ'օգնէ եւ յաղթող կը հանդիսացնէ ամենքն, որք կը հաւատան եւ իրենց անձն իսպառ նմա կը յանձնեն։ Այնպէս որ, յայտնապէս կարող ենք հովուին վերագրել այն խօսքն, ինչ որ Յիսուս Քրիստոսին համար ասուած է. «Քանզի ո՛չ եթէ ունիմք քահանայապետ, որ չիցէ կարող չարչարակից լինել տկարութեան մերոյ, այլ փորձ է ամենայնիւ ըստ նմանութեան, առանց մեղաց»։

Վերջապէս, Բանն Աստուծոյ ուղղակի կամ անուղղակի յատկապէս կ'օրհնէ հովուի աշխատանքն ու վիճակն։

Տեսէ՛ք թէ ո՛րչափ մեծ է հովուական պաշտօնն, որ Բանն Աստուծոյ այսպէս կը հռչակէ. «Եւ իմաստունք ծագեսցին իբրեւ զլուսաւորութիւն ի հաստատութեան եւ բազումք յարդարոց (որք զայլս ածցեն յարդարութիւն) իբրեւ զաստեղս յաւիտեանս՝ եւ եւս (փայլեսցին)»։ Դանիէլ ԺԲ. 3։ Երբ Յիսուս Քրիստոս կը խոստանայ իւր անմիջական պաշտօնէից, վասն նորոգութեան աւուրն ասելով. «Նստջիք եւ դուք յերկոտասան աթոռ՝ դատել զերկոտասան ազգն Իսրայէլի» այս խօսքով կ'ակնարկէ նաեւ նոցա յաջորդներն եւ

նախազգած կ'առնէ այն փառաց և վարձուց, զոր նոքա պիտի ընդունին։ Մատ. ԺԹ 28։

Բանն Աստուծոյ այնպէս կը պատուէ և կ'օրհնէ զպաշտօնեայն, որ վարձ կը խոստանայ մինչեւ անգամ պաշտօնեայն ընդունողներուն. «Որ ընդունի զմարգարէ, յանուն մարգարէի՝ վարձս մարգարէի առցէ»։ Մատ. Ժ. 41։

Է. — Կոչումն Եկեղեցական Պաշտօնէի

Բայց ներկայ կենաց օգուտներն, զորս նշանակեցինք եւ ապագայ կենաց խոստումներն, զորս յիշեցինք, առաջիններն իսպառ պատիր կը լինին և երկրորդներն ապարդիւն, եթէ եկեղեցական պաշտօնեայն կոչուած չէ, այլ պաշտօն կը վարէ առանց կոչման։ Վասն զի ԿՈՉՈՒՄՆ է միայն, որ մի կողմէն կը ծանրացնէ պաշտօնէութեան կշռոյն մի նժարն, և միւս կողմէն կը թեթեւեցնէ ու վեր կը բարձրացնէ միւսն, որ լցուած է ցաւօք և տառապանօք, որք, եթէ պաշտօնէի կոչումն պակսի, ո՛չ միայն կան և կը մնան, այլ սոսկալի կերպիւ աւելի եւս կը ծանրանան։ Եթէ պաշտօնէութեան մէջ կոչումն ի հաշիւ չ'առնունք, բոլոր օգուտներն կամ առաւելութիւններն կը նուազին, նաեւ կ'անհետին ու կը չքանան և կը մնայ միայն մի ամենապատիր կեանք, կեանք՝ այնչափ թշուառ և ապերջանիկ, որ կարելի չ'է երեւակայել։

Միշտ ապերջանիկ է մարդ, երբ իւր սահմանեալ գործն կամ պաշտօնն իւր կարողութենէն վեր է, եւ կամ իրեն հակառակ է եւ տհաճութեամբ կը վարէ։

Բայց այն ապերջանկութիւնն, այնքան ծանր է եկեղեցական պաշտօնէութեան մէջ, որ խօսքով անհնարին է պատմել։ Այս ապերջանկութիւնն յառաջ կը բերէ անկումն. խտտասրտութիւնն և անզգայութիւնն խակոյն կը տիրեն պաշտօնէի վրայ, պաշտօնն կ՚անարգուի, աստիճանն կ՚անշքանայ եւ այսպէս ինքնին իւր բարձրութենէն գահավէժ կը լինի։ Այն ինչ ընդհակառակն, կոչուած պաշտօնէին համար, եթէ երեւակայածէն անգամ ծանր ու դժուարին լինին տառապանքներն կոչմամբ բոլորովին կը թեթեւնան, կ՚ուղղին և սիրելի կը դառնան․ կոչմամբ նոյն իսկ տառապանքներն ու վշտերն կը փոխուին և երջանկութեան տարր կը կազմեն։

Սակայն բաւական չէ միայն երջանկութեան կամ ապերջանկութեան կէտէն նկատել կոչումն․ Անկոչ պաշտօնեայն ո՛չ միայն թշուառ է, այլ և յանցաւոր։ Նա այնպիսի մի տեղ կը գրաւէ այնպիսի մի իրաւունք կը գործադրէ, որ իրեն չը պատկանիր։ Նա է, Յիսուսի ասածին պէս, վարձկան, գող և աւազակ, որ դրնէն չէ մտած, այլ խրամատէն կամ ցանկապատի վրայէն։

ԿՈՉՈՒՄՆ բառն, երկրաւոր կամ աշխարհային պարապման կամ պաշտօնի նկատմամբ՝ միայն այլաբանական նշանակութիւն ունի՝ կամ գոնէ այսպէս ասենք, սոյն բառին տրուած մեկնութիւնքն բոլորն եւս այլաբանական նշանակութեամբ են։ Կոչումն բառն համազօր եւ համեմատ է «ողջոյն», «որդեգրութիւն» և «ձայն» բառերուն։ Սակայն Եկեղեցական Պաշտօնէութեան նկատմամբ, կոչումն բառն կը ստանայ իւր բուն նշանակութեան։ Երբ խիղճն և գիտակցութիւնն հաւանութիւն կը տան և կը մղեն զմեզ որ և իցէ պաշտօն կամ գործ ստանձնելու, կը նշանակէ որ մենք ունինք այն՝ ինչ որ արժանի է կոչումն անուան։ Աւետարանի պաշտօնն օրինաւորապէս կատարելու համար պէտք է անշուշտ կո–

չուած լինիլ. Այս է ահա՛ ամենէն գլխաւոր պայմանն ։

Ուր պատասխանատուութիւն կայ, ուր որ ձեռնհասութենէ վեր եղած գործեր ստանձնելով՝ վնասներ կարող են յառաջ գալ, անշուշտ պէտք է փորձել զանձն և հարցնել՝ թէ արդեօք կոչուա՞ծ է նոյն պաշտօնին և գործոյն ։ Նաև երկու պաշտօններու մէջ, յորոց միոյն աւելի ընդունակ է մարդ քան թէ միւսոյն, յորոց միոյն մէջ աւելի օգտակար կարող է լինիլ քան թէ միւսոյն, դարձեալ քրիստոնէական ուսութեամբ առնլով, միայն միոյն համար կարող է ասել մարդ որ կոչուած է ինքն ։

Այս գաղափարն սրբագործուած է Հին Ուխտի մէջ, որոյ մէջն մի մասունքն, հոգեկան կերպիւ առնլով, կը փոխադրուին Նոր Ուխտի մէջ ։ Ո՛չ մի մարդ մարգարէ չէր, եթէ ո՛չ մարգարէ բառի յատուկ և իսկական նշանակութեամբ. վասն զի մի այլ նշանակութիւն ևս կայ, որով մարգարէութիւնն ամենուն կը պատկանէր, ինչպէս յայտնի կ'երևի Մովսէսի գեղեցիկ խօսքէն. « Երանի՜ թէ Աստուծոյ բոլոր ժողովուրդն մարգարէ լինէր » ։ Թուոց ԺԱ. 29 ։ Գերբնական կոչումն պէտք էր, վասն զի գերբնական խորհրդներ ու իրաւունքներ պէտի յայտնուէին և գործադրուէին ։ «Եւ եկն Եսայի մարգարէ առ Եզեկիա արքայ՝ և ասէ ցնա, զի՞նչ ասեն արքդ այդոքիկ. և ուստի՞ եկեալ են առ քեզ. և ասէ Եզեկիա՝ յերկրէ հեռաստանէ եկին առ իս ի Բաբելոնէ ։ — Եւ ասէ Եսայի. զի՞նչ տեսին ի տան քում. և ասէ Եզեկիա՝ զամենայն ինչ որ ի տան իմում էր՝ տեսին ։ Եւ ո՛չ ինչ էր ի տան իմում զոր ոչ տեսին. այլ և զգանձս ևս զիմ ։ Եւ ասէ ցնա Եսայի. արդ լո՛ւր զպատգամս Տեառն զօրութեանց ։ Ահա՛ եկեսցեն աւուրք, և առնուցուն զամենայն ինչ՝ որ ի տան քում է. և զոր միանգամ ժողովեցին հարք քո մինչև ցայսօր. տարցին ի Բաբելոն, և մի՛ ինչ ամենևին թողուցուն ։

— Այլ ասաց Աստուած. թէ և յորդւոց քոց՝ որք ելանիցեն ի քէն՝ զորս դու ծնանիցիս. տարցին՝ և արասցեն ներքինիս ի տան թագաւորին Բաբելացւոց։ (ԼԹ. 3-8)։ Կը տեսնենք թէ ի՛նչ իշխանական կերպիւ Եսայի կը ներկայանայ և կը խօսի Եզեկիա թագաւորին։ Մարգարէքն կարող չէին այսպիսի իշխանութիւն և ազդեցութիւն ունենալ, եթէ յայտնի և բացարձակ կոչումն չ'ունենային։ Եւ ահա՛ այսու աւելի լաւ կը հասկցուի այն սպառնալիքն, որ արձակուած է առանց կոչման մարգարէացողներու դէմ։ « Բայց մարգարէն՝ եթէ ամպարշտեսցի խօսիլ յանուն իմ բան ինչ՝ զոր ես ո՛չ հրամայեցի խօսիլ..... մեռցի մարգարէն այն »։ Բ. Օրէն. ԺԸ. 20։ « Եւ ասասցես ցմարգարէսդ՝ որք մարգարէանային ի սիրտս իւրեանց. մարգարէանայցես, և ասասցես ցնոսա. լուարո՛ւք զպատգամս Տեառն։ Այսպէս ասէ Ադոնայի Տէր. վա՛յ դոցա որ մարգարէանան ի սրտից իւրեանց, որ երթան զհետ ոգւոց իւրեանց, և ամենևին ո՛չ տեսանեն։ Եզէկ. ԺԳ. 2-3։ Այս գաղափարն նշանակուած է նաև Թուոց մէջ. « Ղեւտացիք խորան պիտի կանգնեն. այլազգին եթէ խորանին մօտենայ, պիտի մեռցնեն »։ Ա. 51։ « Վասն այսորիկ ահա՛ ես ի վերայ մարգարէիցդ ասէ Տէր. որք գողանան զբանս իմ յիւրաքանչիւր յընկերէ իւրմէ »։ Երեմ. ԻԳ. 30։

Որ կողմն որ դարձնենք, որ կէտէն որ նկատենք, կոչման կարեւորութիւնն միշտ կը մնայ անհրաժեշտ և անփոխարինելի. ուստի ինչպէս այլ կէտերու նկատմամբ, նոյնպէս և այս մասին պէտք է միայն Հին Կտակարանն հեղուլ կամ թարգմանել ի բան և յոճ Նոր Կտակարանի, Հինն յաւիտենական ճշմարտութեան անփոփոխ պահելով։ Սակայն թէ՛ այսպէս և թէ՛ այնպէս, միշտ անուրանալի է, որ Աստուծոյ գործ գոր-

ծելու համար պէտք է անշուշտ Աստուծմէ կոչուած լինիլ։

Այսօր, որ Աստուծոյ ձայնն ուղղակի և զգալի կերպիւ չը կոչէր որ և իցէ անհատ ի պաշտօն մարդարէութեան, կոչումն երկու կը բաժնեն Աստուածաբանք — օրթոտօքսն և Ներէին։ Բայց յայտնի է որ, երկուքեան ևս ճշմարիտ լինելու համար, պէտք է որ Աստուծմէ լինին։ Վասն զի, յամենայն դէպս, Աստուած միայն պէտք է որ կոչէ։

Արդ՝ օրթոտօքսն կամ միջնորդական կոչումն այնչափ մեծութիւն կարող է ունենալ մեզ համար, որչափ որ ընտրեալն և ընտրողներն հասուն կարողութեամբ ներկայանան մեզ։ Արտաքին կոչումն մարդկանց ձեռքով և մարդկային սահմանի մէջ է։ Արտաքին կոչումն կատարուած է, եթէ ներքին կոչման հետ զուգակցեալ է։ Եկեղեցին կ'ընտրէ, կը կոչէ, արտաքին կատարելութեանց նայելով, այն է վարուց, բարուց, գիտութեան, կարողութեան ևն. բայց միշտ պարտի ջանալ որ արտաքինն յայտարար լինի ներքնոյն. արտաքին դատողութիւնն միացած լինի ներքնոյն, վասն զի բուն հիմն ներքինն է, իսկ արտաքինն՝ նորա լրումն։ Եւ որովհետեւ այսպէս է, ուրեմն խօսինք բուն հիման՝ Ներէին կոչման վրայ։ Եթէ պաշտօնեայն ներքնապէս Աստուծմէ չէ կոչուած, կարող չէ բնաւ առանց մեղանչելու ձեռնամուխ լինիլ Աւետարանի պաշտօնէութեան, կամ աւելի պարզ ասել, հանգչիլ և դադար առնուլ Եկեղեցւոյ մէջ։

Որովհետեւ յանուն Աստուծոյ կը ներկայանայ պաշտօնեայն, ուրեմն պէտք է որ առաքուած լինի։ Մարգարէն չ'ասեր — Կամիմ երթալ. այլ կ'ասէ. «Ահաւասիկ եմ, Տէ՛ր, առաքեա՛ զիս»։ Եսայ. Զ. 8։ Սոյն գործոյն մէջ յօժարակամութիւնն չը մերժէր պատգա-

ձեռնադրութիւնն կամ կոչումը։ Ծածապակամ է, բայց միանդամայն և կոչուած պատգամաւոր է։ Հովիւն մի պարտաւորութիւն կամ պաշտօն կ՚առնու իւր վրայ, և ահա՛ պաշտօն ստանձնել կը նշանակէ առաքուիլ կամ կոչուիլ։

Այս տեղէն կը հետևի, որ միայն Աստուծմէ առաքուածներն կարող են նորա օգնութեանն ու շնորհացն վստահաբար ապաւինիլ։ Իսկ առանց կոչման պաշտօնեայն փոյթ չունի և չը հոգար նորա շնորհաց համար։ Բայց այս ևս պարտ է խոստովանիլ, թէ այն պաշտօնեայն, որ ո՛չ զգացումն ունի իւր ստանձնած պաշտօնի մեծութեան համար և ոչ փափաք ունի համապատասխան գտնուելու իւր կոչման, նա մի կատարեալ առողջ է։

Պէտք է ուրեմն կոչուած լինիլ Աստուծմէ։ Նորա մարդ այնպիսի պաշտօնի կը կոչուի, որ Աստուծոյ անունամբ և որով Աստուած պիտի փառաւորի, անհրաժեշտ հարկ է, որ նոյն կոչումն Աստուծմէ բղխած լինի։ «Որդի մարդոյ, մարգարեաց ի վերայ մարգարէիցդ Իսրայէլի, որ մարգարէանանդ, և ասասցես ցմարգարէսդ; որ մարգարէանան ի սրտից իւրեանց ևէն»։ Եզեկ. ԺԳ. 2։ «Ո՛չ առաքեցի զմարգարէս՝ և նոքա ընթանային, ո՛չ խօսեցայ ընդ նոսա և նոքա մարգարէնային»։ Երեմ. ԻԳ 21։

Եկեղեցական պաշտօնէութեան կոչումը կը հաստատուի բնական միջոցներով, ընդ լուսով Բանի և Հոգւոյն Աստուծոյ։ Կոչման ընդհանուր սկզբունքն է որոշել զինքն այն ասպարիզի համար, որուն ամենէն աւելի ընդունակ կ՚երևի, և որոյ մէջ համոզուած է թէ կարող է ամեն վիճակէ աւելի օգտակար լինիլ։ Այս նկատմամբ, պէտք է որ պարագաներն և առողջ դատողութիւնք ու նոյն իսկ Աստուծմէ պատուիրուած

սկզբունքներն նկատողութեան առնուին․ որպէս զի վճռակի որոշումն յայտնուի։ Աւետարանի պաշտօնէութեան նկատմամբ, ամենեւին բացառութիւն չը կայ, այլ բացարձակ կանոն։ Անշուշտ պէտք է որ հոգին համակերպ լինի պաշտօնէութեան առարկային հետ։ Եւ սոյն համակերպութիւնն կամ համակամութիւնն կը կազմուի հետեւեալ տարրքներէն — հաւատ, ճաշակ, յօժարութիւն, ցնծանք և երկիւղ։ « Ծառայեցէ՛ք Տեառն երկիւղիւ և ցնծացէ՛ք առաջի նորա դողութեամբ »։ Սաղ. Բ. 11։

Հաւատն, զոր պարտի ունենալ պաշտօնեայն պատգամաւորութեան առարկայի էութեան կամ իսկութեան վրայ, որուն սպասաւոր կոչուած է ինքն, ամենեւին բացատրութեան կամ ապացուցի կարօտ չէ։

Իսկ ցնծանքն պէտք է որ հաւատոյ հետ միացած լինի, որպէս զի կոչումն էական և հաստատուն լինի։ Վասն զի եթէ միայն հաւատն բաւական լինէր, պէտք էր, որ ամեն Քրիստոնեայ լինէր պաշտօնեայ։ Անկարելի է ասել, որ հաւատն կը բովանդակէ միանգամայն և բաղձանք։ Այո՛, հաւատն կը պարունակէ այն բաղձանքն, որով իւրաքանչիւր քրիստոնեայ կը մղի, կը գործակցի ըստ իւր կարողութեան Աստուծոյ փառաց համար, բայց ո՛չ թէ այն մասնաւոր բաղձանքն, որով կոչուած պաշտօնեայն, յատուկ պարտաւորութիւն կը համարի Աստուծոյ փառաց ծառայութիւնն՝ և իւր բոլոր կեանքն կը նուիրէ սոյն գործոյն։ Նոյն իսկ Եկեղեցական պաշտօնէութեան սահմանադրութիւնն կամ հաստատութիւնն կ՚ենթադրէ արդէն, որ ամեն մարդիկ կոչուած չեն նոյն պաշտօնին։ Բայց եթէ ոք յարմարութիւն ունի և բաւական է նոյն պաշտօնն կատարել, սակայն բաղձանք չունի, միթէ սոյն յարմարութիւնն կարող չէ՞ բաղձանաց տեղն բռնել և բա-

ւական լինիլ միանգամայն կոչումն կատարելու։ Մենք պիտի պատասխանենք թէ՝ ուր չը կայ բաղձանք և յօժարութիւն, չը կայ նոյնպէս և յարմարութիւն կամ բաւականութիւն պաշտօնի կատարման։ Վասն զի երբ յօժարութիւնն պակսի (և մենք տեսած ենք որ կարող է պակսիլ ճշմարիտ Քրիստոնէին անգամ) այնուհետեւ չը կայ մարդոյ սրտի դաշնակաւորութիւնն իւր պարտաւորութեանց հետ, չը կայ իրաց ներքին խելամտութիւնն, չը կայ պաշտօնէի և պաշտաման համաձայնութիւնն, չը կայ անբաժան սիրտ, որք ամենակարեւոր են գործոյ յառաջադիմութեանն։ Նա, որ կոչումն չունի, պարտաւոր է սոյն պաշտօնն այլում թողուլ. «Զո՞վ առաքեցից» կը կոչէր Աստուած և գոգցես կը սպասէր որ յօժարակամն պատասխանէր. «Ահաւասիկ եմ, Տէ՛ր, առաքեա՛ զիս»։ Եսայ. Զ. 8։ Այսպէս պարտաւոր է պատրաստ լինիլ ամեն կոչուող պաշտօնեայ։

Պէտք է խմանալ՝ թէ արդեօք նոյն իսկ պաշտօ՞նն է, զոր կը սիրենք, թէ պաշտօնի մէջ այլ բան կը սիրենք. — Յօժարութիւնն, ճաշակն, հակամիտութիւնն, զոր մենք կը զգանք պաշտօնի համար, կարող է լինիլ առ երես, նա և մարմնական, մօլար՝ առարկային նկատմամբ։ Գուցէ պաշտօնի մէջ պատուաւոր և պատուեալ վիճակն է, զոր կը սիրենք։ Գուցէ այնպէս կը կարծենք, թէ ունինք այն տաղանդներն կամ ձիրքերն, զորս միջոցն և առիթներն կը պահանջեն։ Գուցէ խօսքով կամ քարոզելով իշխելն մեր սիրտն ու միտքն կը հրապուրէ։ Գուցէ միայն լոկ բարոյական տեսութեամբ կը մղուինք և ո՛չ կրօնական։ Գուցէ կրօնի վրայ անորիշ և անստոյգ զգացումն ունինք և անոր կը հրապուրինք. Գուցէ անխորհուրդ եռանդով վառուած ենք, ինչպէս է լոկ տեսական

պատկերով և բանաստեղծական երեւութներով։ Այս խնդիրներուն մէջ, երեւակայութիւնն փութով և կամովին կարող է սրտի և խղճի գիտակցութեան տեղն գրաւել։ Լաւ ճանաչելու համար՝ թէ արդեօք ունի՞նք բարի բաղձանք պաշտօնի համար, պէտք է քննել թէ արդեօք մեր քարոզելու բաղձանքն ջերմ է՞ և եռանդուն, թէ մեր բարեպաշտութիւնն կենդանի է՞ և հոգեւոր, և պատրաստ ու յօժարակա՞մ ենք յերկիր խոնարհիլ գետնամած առաջի Աստուծոյ։ Եթէ այսպէս է, այս շատ բարի նշան է։ Բայց եթէ մի մարդ, ինչպէս բազմիցս կը պատահի, մեծ յօժարութիւն կը զգայ այլոց քարոզելու, մինչդեռ ինքն իւր անձին համար այնչափ քաղց և ծարաւ չը զգար շնորհաց, այն ժամանակ երկիւղալի է. վասն զի կարող է նորա եռանդն աւելի ինքնասիրական կամ եսական աղբերէ յառաջ եկած լինիլ քան թէ՝ ի Հոգւոյ Տեառն։ Մի կանոն կ'առաջարկենք հովուական պաշտօնի ցանկացողին, որ նկատէ տեսնէ թէ արդեօք, այն մղումն, որով կը մղուի իւր անձն նուիրել պաշտօնին, համաձա՞յն է նոյն իսկ պաշտօնի նպատակին այնպէս, ինչպէս որ Աւետարանն կը ծանուցանէ։ Եթէ մղիչ շարժառիթն համաձայն է այն վախճանին և կանոնաց, որովք Եկեղեցական պաշտօնի սահմանադրութիւնն գծուած է և որոշուած, ուրեմն բարի է։

Մենք կ'ասենք այն անձանց, որք հետամուտ են հովուական պաշտօնի, կարո՞ղ էք արդեօք իբրեւ ձեր բաղձանաց յայտարար ընդունիլ Պօղոս Առաքելոյն սոյն խօսքերն. « Այլ ամենայն ինչ յԱստուծոյ՝ որ հաշտեցոյցն զմեզ ընդ իւր ի ձեռն Քրիստոսի, և ետ մեզ զպաշտօնն հաշտութեան։ Եւ քանզի Աստուած էր, Քրիստոսիւ զաշխարհս հաշտեցուցանել ընդ իւր և չ'համարել նոցա զմեղս իւրեանց և եդ ի մեզ զբանն

հաշտութեան ։ Արդ՝ վասն Քրիստոսի պատգամաւորիմք, որպէս և Աստուծոյ բարեխօսութեամբ մեօք․ աղաչեմք վասն քրիստոսի, հաշտեցարուք ընդ Աստուծոյ» ։ Բ․ Կոր․ Ե․ 18-20 ։

Կը զգա՞ք արդեօք ձեր սրտին մէջ այնպիսի զգացում, որ Պօղոս Առաքելոյն ասել կը տար․ « Որդեա՛կք իմ, զորս դարձեալ վերստին երկնեմ, մինչեւ նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ » ։ Գաղ․ Դ․ 19 ։

Կ'ընդունի՞ք արդեօք ի բոլոր սրտէ առաքելական սոյն պատուէրն․ « Զայն խորհեսցի իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ, որ և է ի Քրիստոս Յիսուս․ որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, ոչինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ, այլ զանձն ունայնացոյց, զկերպարանս ծառայի առեալ » ։ Փիլ․ Բ․ 5-7 ։

Կը սեպհականէ՞ք դուք արդեօք անբռնաբար և յօժարակամ սոյն մտածութիւնն․ « Եւ արդ՝ ուրախ եմ ի չարչարանս իմ վասն ձեր․ և լնում զպակասութիւն նեղութեանց Քրիստոսի ի մարմնի իմում, վասն մարմնոյ նորա, որ է եկեղեցի » Կող․ Ա․ 24 ։

Միով բանիւ, ո՛վ հովուական պաշտօնի հետամուտներ կամ ցանկացողներ, եթէ ձեր բաղձանքն՝ մարդասիրութեան եւ աստուածային փառախնդրութեան բաղձանք է․ եթէ ձեր սէրն՝ սէր է ծանօթանալու, սէր է տառապելոյ, սէր խոնարհի, սէր փրկչական ի պաշտօնի, ահա՛ իմացէ՛ք որ սոքա են յատկանիշներ, որովք կարող էք ճանաչել զձեզ հակամէտ առ գերագոյն պաշտօնն հովուական, և ահա՛ այս միօք և այս պայմաններով կարողէք գերագոյն գտնել զայն ։ Ահա՛ սոյն պարագային մէջ կարող էք ապահովել զձեզ, որ այսպիսի բաղձանաց մէջ ձեր կոչումն ճշմարիտ է ։ Աւելի խորամուխ լինինք սոյն քննութեան ։

Ճշմարիտ կոչումն ունեցողն պէտք է որ բաղձայ ,

պէտք է որ անշուշտ ունենայ երեք գերագոյն և անհրաժեշտ պատրաստութիւններ կամ յօժարութիւններ, այն է սէր առ մարդիկ . սէր փառացն Աստուծոյ և սէր վասն իւր հոգեւոր բարօրութեան ։ Սկսինք ի սիրոյ Աստուածային փառաց, թէպէտ և սովորաբար այս տեղէն չեն սկսիր ։ Մեր մերձաւորաց կամ նմանեաց բարիք առնելու մտադրութիւնն վսեմ է և կարեւոր ։ Բայց շատ անգամ սա մի բնական զգացումն է քան թէ քրիստոնէական ։ Դիւրաւ կարող է գործ դրուիլ բարեյօժարութիւն խնչ վասն մարդասիրութեան ։ Կարող են թերեւս իբրեւ պաշտօնի կոչումն համարել մարդկութեան բարիք առնելու բաղձանքն ։ Սակայն պէտք է ունենալ աւելի բարձրագոյն հոգեւոր յօժարութիւն, որ միայն այն ժամանակ կարող է էական և իրական լինիլ, երբ մենք կը զգանք սէր փառացն Աստուծոյ ։ Բայց կարող են ունենալ տրամաբանական պատճառաբանեալ յօժարութիւնն, այսինքն ասել օրինակի համար . — Աստուած մեզ համար արած է ամեն բան, ուրեմն և մենք պարտաւորենք ամեն բան անել Աստուծոյ համար ։ Այս ճշմարիտ սէր չէ, վասն զի ճշմարիտ սէրն չը տրամաբանէր, չը պատճառաբանէր ։ Մեր առ Աստուած ունեցած սէրն պէտք է լինի մանկան առ ծնողս և հայրն առ միեայն ունեցած սիրոյն նման ։ Այս սիրով և այս բաղձանքով է որ կը յայտնուի մարդոյ վերածնելութիւնն, մարդոյ նոր կեանքն ։ Երբ կը զգայ մարդ, որ սոյն անծանօթ և բարձր բաղձանքն կը ծնանի իւր մէջ . երբ կը զգայ Աստուած պատուելու և փառաւորելու հարկն և պարտքն աշխարհիս վրայ, այն ժամանակ կարող է հաւատալ, որ կոչուած է պաշտօնին և եթէ նաև այնպէս թուի, թէ հոգիներն կարող են այլապէս փրկուիլ քան թէ մեր միջոցաւ, դարձեալ դէպ ի Երկին ։

Առ մարդիկ եղած սիրոյ վրայ պնդելու կամ երկարախօսելու հարկ չը կայ․ վասն զի ծնունդ է այն սիրոյ, որ է առ Աստուած։ Իսկ մեր հոգեւոր բարութեան սէրն երկրորդական մտադրութեան ևեթ արժանի է։ Կարող է մարդ պաշտօնէութեան մէջ հոգեւոր ապաստանարան որոնել․ կարող է փափաքիլ կեալ ընդ հովանեաւ Սրբութեանց Սրբոց Խորանին, բայց կարող չէ այս մի որոշիչ կամ սահմանիչ պատճառ լինիլ կոչման։

Իսկ գալով Երկիւղին, հարկ է իմանալ որ բաղձանքն, յօժարութիւնն չը մերժէր զերկիւղն․ Սոյն երկու զգացմունքն կը մեղմեն կը չափաւորեն մին զմիւսն։ Ցնծացէք դողութեամբ․ ահա՛ սոցա վրայ է, որ կը խօսի Սաղմոսերգուն։ Սոյն երկիւղն կը ծնանի Աստուածային մեծութեան և մեր տկարութեան համեմատութենէն։ Պաշտօնեայն աւելի երկիւղ կը զգայ իւր անարժանութեան և տկարութեան համար, եթէ կանխապէս ունեցած չէ երկիւղ որդիական առ Աստուած։ Այս երկիւղն օրինաւոր է, կարեւոր է, և կա՛րէ նաև, գէթ առ վայրկեան մի յետս ընկրկել այն հետամուտն կամ ցանկացողն, որ իւր անձն ամենէն աւելի կոչուած կը կարծէր։ Այս երկիւղն երթալով՝ աւելի կը զօրանայ․ վասն զի աւելի խոր խորհուած պաշտօնն աւելի վեհ կը պատկերանայ․ «Եւ առ այս՝ ո՞ բաւական իցէ»։ Բ. Կոր. Բ. 16։

Յետ այսորիկ ազատ ենք ուրեմն հոգւոյն նորոգութիւնն կամ դարձին կոչման գլխաւոր տարրն հռչակել։ «Այլ ես աղաչեցից վասն քո, զի մի՛ պակասեսցին հաւատք քո, և դու երբեմն դարձցիս» և հաստատեսցես զեղբարս քո։ Ղուկ. ԺԲ. 32։

Դարձ բառի իմաստին կարող են թերեւս տարբեր մեկնութիւններ տալ, բայց ոչ երբէք կոչման օրինա-

ւորութեանն, ինչ յատկանիշներով որ մենք հասկցած ու բացատրած ենք։ Մեր կարծիքով դուքն բովանդակուած է Բոշյոնոց մէջ, եթէ այնպէս ըմբռնենք ինչպէս որ մենք որիշ գծերով պատկերացուցած ենք։ Բաղձանքն նոյն իսկ դարձն է և աւելի քան դարձն։

Բաց յայտմանէ, եթէ դուք առնելով կը հասկնանք սէր առ Յիսուս Քրիստոս և փառաց Նորա, տարակոյս չը կայ որ այս առաջին կնիքն է կոչման։ Կարող են սիրել զՅիսուս Քրիստոս առանց կոչումն ունենալու պաշտօնի. բայց կարող չեն պաշտօնի կոչումն ունենալ, առանց սիրելու զՅիսուս Քրիստոս։ Երբ Յիսուս Քրիստոս երեք անգամ հարցուց Պետրոսին. «Սիրե՞ս զիս» և Նորա երեք հաստատուն պատասխաններուն վրայ ասաց «Արածեա՛ զոչխարս իմ, արածեա՛ զգառինս իմ». Նա չը կամեցաւ ուսուցանել՝ թէ ամեն զինքն սիրողն պարտական է աւետարանական պաշտօնի կոչուիլ, այլ կամեցաւ հասկցնել, որ կարող չէ ոք Յիսուսին պաշտօնեայ լինիլ՝ առանց զինքն սիրելու։ Պէտք է հովուական պաշտօնի ամեն հետամուտներն այնպէս քննել, ինչպէս քննուեցաւ Սիմոն Պետրոս. պէտք է հարցնել իւրաքանչիւրին առանձին, առանձին. «Սիմոն, Որդի Յովնանու, սիրե՞ս զՅիսուս Քրիստոս»։ Եւ պատասխանն պէտք է որ լինի ի սրտէ և արտասուօք։

Սէրն առ Յիսուս Քրիստոս կ'ենթադրէ հաղորդութիւն Յիսուսի Քրիստոսի հետ։ Ով որ միայն ընդհանուր կերպիւ կը նկատէ զՅիսուս, և չունի իւր անձին համար Նորա քաղցր յիշատակներն. ո՞վ որ միայն Փրկիչ աշխարհի կը ճանաչէ զՅիսուս եւ ո՛չ Փրկիչ իւր անձին. ով որ միայն վարդապետ մարդկանց կը ճանաչէ եւ ո՛չ վարդապետ ինքեան, այնպիսին տակաւին լաւ չը ճանաչեր զՅիսուս։ Ի մի բան, պաշտօնի հետամուտն, յառաջ քան ասպարէզ մտնելն, պարտաւոր է պաշար ունենալ։ Հա-

ւատոյ մի աստիճան կայ, զոր հարկ է անձամբ տեսնել և զգալ, առանց որոյ պաշտօնեայն կարող չէ խօսիլ փորձով և ազդեցութեամբ։ Այս անձնական ճանաչումն պաշտօնէին համար մի միջոց է օգտակար կերպիւ կատարելու իւր պարտքն։

Երբ Դ—էՅ ասելով հասկնանք Յիսուսի Քրիստոսի սիրոյ պարզ և սրտագրաւ ճանաչումն, այն ժամանակ կարող ենք ասել թէ պէտք է անշուշտ դարձած կամ հոգւով վերածնուած լինիլ Աւետարանն քարոզելու և եկեղեցական պաշտօն վարելու համար։ Աւետարանն, թէ և ճշմարտապէս չը դարձած մարդկանց միջոցաւ իսկ հաղորդուի հոգիներուն, դարձեալ Աստուծոյ զօրութիւնն է ի փրկութիւն այնոցիկ, որք հաւատան, եւ հետեւապէս կարող է իւր փրկարար ազդեցութիւնն ունենալ այն մարդկանց գրուածքներով և քարոզներով, որք ինքնին փորձած և զգացած չեն սոյն զօրութիւնն, սակայն մի անհակառակելի ճշմարտութիւն է, թէ Աւետարանի ջերմ և ազդեցիկ կերպիւ քարոզուիլն եւ իւրաքանչիւր հոգւոյ կարօտութեան և պէտոյից համեմատ բացատրուիլն, որպէս սնունդ հոգւոց մատակարարուիլն, միայն այն մարդէն կարելի է վստահաբար սպասել, որ ինքնին անձամբ զգացած է Աւետարանի զօրութիւնն և որ անընդհատ կը շարունակէ փորձել և զգալ։ Սոյն փորձն, սոյն ճաշակն մի անհրաժեշտ պայման է ուրեմն, զոր անպատճառ պարտի ունենալ Եկեղեցւոյ ճշմարիտ պաշտօնեայն։ Նա՝ այն ժամանակ միայն կարէ ցոյց տալ այլոց փրկութեան ճանապարհն երբ կարող լինի ասել ամենայն ճշմարտութեամբ. «Հաւատացի, վասն որոյ և խօսեցայ»։ Սաղ. 10։

Այսպէս ուրեմն, Դ—էՅ, կամ այլապէս ասել, սէրն առ Յիսուս Քրիստոս, ոչ միայն պաշտօնի օրինաւորութեան վաւերացուցիչ կնիքն է, այլ նաեւ այնպիսի պայ-

ման, առանց որոյ անհնար է որ պաշտօնն ի գործ դրուի օգտակար կերպիւ։

Սակայն, Բող՝ոնէ, զոր մենք առաջին նշան համարեցինք կոչման, և որոյ ամբծութիւնն պայման ընդունեցինք կոչման, ինքնին բաւական չէ առանց ընդունակութեան կամ յարմարութեան։ Եւ եթէ առանց անկեղծութեան և սիրոյ՝ Աստուծոյ խօսքն՝ ի բերան առնուլն՝ կը նշանակէ «Գողանալ զբանն Աստուծոյ» (Երեմ. ԻԳ. 30) ըստ մեր կարծեաց, նմանապէս գողանալ կը նշանակէ, երբ կը ստանձնենք Աստուծոյ Բանին պաշտօնն, առանց ունենալու քանի մի յարմարութիւններ կամ պատրաստութիւններ։

Ցարմարութիւնք կարեն ըլլալ բնական կամ ֆիզիքական, ինչպէս են ձայն, առողջութիւն։ Առողջութեան խնդիրն բաւականին փափուկ է։ Ի հարկ է վատառողջն կամ տկարն կարող չէ տանիլ պաշտօնի դժուարութիւններն և ներուած է հրաժարիլ այն բեռին ծանրութենէն, որոյ ներքեւ կը ճնշուի։ Այս այնչափ ակներեւ է, որ եթէ տկարութիւնն սաստիկ զօրանայ, ներելի է նաեւ խապաւ թողուլ պաշտօնն։ Վասն զի չափազանց տկարութենէն և թուլութենէն պաշտօն վարելու բաղձանքն կը պակսի և ուր բաղձանքն կը պակսի, այն տեղ կը պակսի և կոչումն։ Այս կէտն կամ այս սահմանն նկատողութեան չ՚առնուլ՝ կը նշանակէ հոգւական պաշտօնի պարտաւորութիւնն լաւ չը հասկնալ։ Ովրատիոս բանաստեղծն ասած է. «Մատենագիրնե՛ր, այնպիսի նիւթ ընտրեցէք, որ ձեր կարողութենէն վեր չը լինի»։ Նոյնն կ՚ասենք և մենք հոգւոյութեան ամեն հետամուտներուն։ Լաւ է քրիստոնէական պարզ վիճակի մէջ օգտակար լինիլ ըստ չափու կարողութեան, քան թէ այնպիսի մի պաշտօնի մէջ մտնել, որ անընդհատ խոչընդոտներ պիտի ունենայ տկարութեան պատճառաւ։

Ցարմարութիւնն կամ պատշաճութիւնն կարող է լինիլ ժառանգական, ինչպէս են՝ տաղանդ և ճարտարութիւն կամ գիտութիւն։ Թէ ի՛նչ է սահման սոյն յարմարութեանց և մինչեւ ո՞ւր պարտին ընդարձակիլ, այժմ տեղն չէ խօսելու։ Սակայն եկեղեցական պաշտօնն մի տեսակ չէ միայն, և միշտ միեւնոյն պարագաներու մէջ չը գործադրուիր, և թէպէտ որչափ որ մարդ կրթութիւն և դիտութիւն ունենայ՝ չենք կարող ասել թէ շատ է և չափազանց. բայց այնպիսի պարագաներ կան, որ կարելի է օրհնեալ պաշտօն կատարել առանց օգնութեան ընդարձակ գիտութեան։ Այսու ամենայնիւ կան գիտութիւններ, կան տաղանդներ, որք կարեւոր են յոյժ։ Նախանձաւորութիւնն կամ եռանդն, առանց գիտութեան, միայն ցնորքներ կըստեղծանէ և ի մոլեռանդութիւն կը տանի։ «Եւ ամին այսմիկ զամենայն փոյթ ի մէջ առեալ՝ ձերյումն հաւատովք մատակարարեսջիք զառաքինութիւնն, և առաքինութեամբն՝ գիտութիւն»։ Բ. Պետ. Ա. 5։

Գիտութիւն, և ո՛չ միայն լոկ տաղանդ. վասն զի տաղանդն, առանց գիտութեան կը սնուցանէ մեծամըտութիւն և յանդգնութիւն։ Գիտութեան առաջին արդիւնքն այն է, որ մեզ ճանաչել կը տայ մեր տըգիտութիւնն, նա ի յայտ կը բերէ, կը լուսաւորէ մեր խաւարն, Ընդհանրապէս հովիւն պարտական է ունենալ ամեն կարեւոր գիտութիւն՝ կրօնի դատն կամ իրաւունքն պաշտպանելու՝ իւր հակառակորդաց դէմ։ Պարտական է ունենալ գիտութիւն՝ չինելու, հաստատելու, կրթելու և կրօնի վարդապետութեանց ու ուսմանց օգտակարութիւնն ակներեւ կացուցանելու։ Միշտ օգտաւէտ է և բարի, որ պաշտօնեայն հաստատապէս կրթուած լինի, ճանաչէ կրօնն որպէս վարդապետութիւն, ճանչէ աշխարհ, ճանաչէ մանաւանդ զմարդն։

Ոմանք կը կարծեն թէ հովիւն կարօտութիւն չունի շատ ուսման և գիտութեան, բայց շատ աղետալի է այս գաղափարն։ Հովուաց գիտութիւնն և ճանաչողութիւնն գոնէ պարտի հաւասար լինիլ նոցա գիտութեան, որոց կը ներկայանան։ Բայց պէտք է զգուշանալ նանիր եւ սնոտի գիտութենէ։ Տաղանդներն կամ ձիրքերն կարեւոր են թէ՛ իբրեւ միջոց գիտութիւններ ձեռք բերելու, թէ՛ իբրեւ ոյժ և զօրութիւն այն գիտութիւններն քարոզական բեմին և պաշտօնին պատշաճեցնելու համար։ Հովուական պաշտօնն չը պահանջեր գերբնական տաղանդ կամ հանճար. բայց նաև չը մերժեր։ Բարեպաշտութիւնն կը լցուցանէ տաղանդի թերին. բարեպաշտութիւնն մի մեծ տաղանդ է։ Բարի պաշտօնեայ և հովիւ լինելու համար թերեւս այնքան տաղանդ պէտք չէ, որքան լաւ դատաւոր, լաւ փաստաբան, լաւ բժիշկ լինելու համար։

Ինչպէս որ հովուական պաշտօնն ընդհանրապէս շատ մեծամեծ տաղանդներ չը պահանջեր, նմանապէս չը պահանջեր յոյժ մասնաւոր տաղանդներ։ Կարող է մարդ ընտիր հովիւ լինիլ այն տաղանդով, որով մի այլ ասպարիզի մէջ եւս կարող էր բաւականին յաջողիլ։ Հովուական պաշտօնի յարմարութիւնն կամ ընդունակութիւնն բոլորովին մի մասնաւոր և բացառիկ յարմարութիւն չ՛է։ Այնչափ շատ չեն այն ստիպողական կոչումներն, որոց վրայ այնքան կը սիրեն խօսիլ։ Եւ այս Աստուծոյ յատուկ նախախնամութենէն է, որ սակաւ են։

Վերջապէս, եթէ բարեպաշտութիւնն կարող է մասամբ տաղանդի թերին լցուցանել, տաղանդն կարող չէ բնաւ բարեպաշտութեան տեղ բռնել. և ամենէն յատուկ տաղանդն (ճարտարախօսութիւն, գրաւումն սրտի, հրապոյր, տիրելն մտաց) կարող չէ կոչումն կազ-

մէջ ։ Տաղանդն կարող չէ նմանապէս կրթութեան տեղ բռնել ։ Շատ անհաւատարիմ և ուխտդրուժ է այն յոյսն, որով կը վստահի մարդ թէ տաղանդաւոր է ինքն և նոյն տաղանդին կ՚ապաւինի ։ Շատ շուտ կ՚ան-կանի այն մարդն, որոյ տաղանդն չէ հաստատուած հաստատուն գիտութեանց հիման վրայ ։ Շատ նշանաւոր տաղանդներ անհետացան են, մինչդեռ շատ չափաւոր տաղանդներ աշխատութեամբ յառաջբերած են այն-պիսի մեծ արդիւնքներ, որք հանճարի միայն պահուած կը կարծուէին ։ Ինչպէս տաղանդն, նոյնպէս և աշ-խատութիւնն միայն յարաբերական եւ երկրորդական վստահութիւն կարող են ներշնչել ։ Թէպէտ երկոքեան եւս կարեւոր են, բայց երբէք կարող չ՚են էական պայման համարուիլ ։ Նոքա ինքնին առաքելութեան կամ պատգամաւորութեան պայման չ՚են ։ Այն զէնքն զոր Աստուած ուղղած չէ ի նպատակն, կարող է փնասել մեզ ։ Պէտք է որ Աստուած խօսած լինի մեր սրտին ։ Նա, որ ստեղծած է աշխարհս. Նա միայն կարող է առնել սպասաւոր Աւետարանի, պաշտօնեայ Եկե-ղեցւոյ ։ Սոյն խօսքն ճշմարիտ է, ո՛չ միայն այն պատ-ճառաւ, որ միայն Աստուած է տաղանդներ և ճանա-չողութիւններ պարգեւողն, բայց յաւէտ այն պատ-ճառաւ, որ մի խորախորհուրդ բան կայ, զոր միայն Նա կարող է տալ ։ Ոչ մեծ աշխատանքով և ո՛չ ըն-դարձակ գիտութեամբ է որ կը ստացուի սոյն պատգա-մաւորութիւնն ։ Շատ տեսակ սիմոնականութիւններ կան ։ Սիմոնականութիւնն յանցանք կը համարուի, երբ մարդ կամենայ Աւետարանի պաշտօնն տաղանդի և աշխատանաց գնով գնել իբրեւ մի վաճառելի իր ։ Սոյն գինն, աշխատանքն, շատ գեղեցիկ գին է սոյլ պաշտօնի, այլ պարտաւորութեան նկատմամբ. բայց շատ վատթար գինն է հովուական պաշտօնի համար, վասն զի չը վճա-

րէր, այլ «կը փողանայ»: Եւ ահա՛ այսպիսի գողացողի և յափշտակողի համար է Պետրոսի նզովքն. «Արծաթ (դրամդ) քո ընդ քեզ լիցի ի կորուստ, զի զպարգեւն Աստուծոյ համարեցար ընչիւք (դրամով) ստանալ: Գործ. Ը. 20:

Սիմոն մոգի մոլորութիւնն այն էր, որ կ'երեւակայէր թէ՝ Աստուծոյ պարգեւն կարող է գնել արծաթով: Այլ ոմն կրնայ երեւակայել թէ կարող է ստանալ աշխատանքով: Կարող էք դուք առաւօտեան վաղ զարթնուլ, երեկոյեան ուշ ննջել, ջանադիր ուսանիլ, շատ կարդալ, ու ղեղներդ մաշել ընտիր հեղինակութիւններով, բայց եթէ Աստուած չ'օրհնէ ձեր ձեռնարկութիւնն, դուք աւելի նիհար և ազազուն կը լինիք դիտութեան մէջ (կամիմ ասել ճշմարիտ և օգտակար գիտութեան) քան թէ Փարաւոնի զազիր ու վատ երինջներն՝ պարարտ և մարմնով ընտիր երինջներն ուտելէն զկնի: Աստուած է, որ սերմանահանին սերմն կը տայ եւ դարձեալ Աստուած է, որ սերմն կը բազմացնէ: ՅԱստուծոյ է սկիզբն, Աստուծով է աճումն:

Այս ասելով մենք ամենեւին նպատակ չունինք տաղանդն առ ոչինչ համարել, այլ միայն տաղանդի պայմանն բացատրել: Վասն զի այնպիսի տաղանդներ կան, առանց որոց պաշտօնն չը գործադրուիր և կարէ նաև ոչ պարտէ... ատկարներու. համար գայթակղութեան առիթ լինիլ: Օրինակի համար. ո՛չ միայն անընդունակ է հովուական պաշտօնի, այլ իրաւունք իսկ չունի մարդ, երբ բացարձակապէս կը պակսի կամ իւր յիշողութիւնն, կամ խօսելու դիւրութիւնն, կամ հաստատմտութիւնն՝ կամ ուշիմութիւնն; առանց որոց անհնար է պատշաճ և չինողական կերպիւ հովուական վիճակի սովորական պարտականութիւններն կատարել:

Երբեմն Աստուծմէ ստացած տաղանդներու մի տե-

տակն միայն բաւական է այլ պաշտօնի մէջ եռանդով աշխատիլ Աստուծոյ փառաց համար։ Ինչո՞ւ ուրեմն ուսուցանելու տաղանդ ունեցողն կամ անպատճառ պաշտօնեայ կամ հովիւ լինիլ։ Աղէտալի մոլորութիւն է կարծել թէ այս ինչ կերպիւ Աստուծոյ ծառայելն աւելի հաճոյ կը լինի, քան թէ այն ինչ ձեւով, որուն ամենեւին ընդունակ չեն։ Մարդ կարող է իրեն յարմար պաշտօնով միշտ հաճոյ լինիլ Աստուծոյ, առանց հովիւ լինելու։ Ամեն մարդ, առանց յատկապէս հովիւ լինելու, կարող է իւր պատուաւոր վիճակին մէջ, առաքինի վարքով գործակցիլ Աստուծոյ արքայութեան յառաջադիմութեանն։ Այս նկատմամբ ամեն մարդիկ պարտաւորեալ են, բայց հովիւ լինելու համար ո՛չ ամենեքեան։ Վասն զի, եթէ ամենքն իբրեւ հովիւ ասպարէզ մտնեն, փոխանակ օգտակար լինելու, կարող են շատ անգամ վնասներ տալ։

Ոմանք պաշտօն առելով միայն կը հասկնան՝ հոգ ժողովրդեան, ոմանք միայն քարոզութիւն։ Պէտք է բոլոր պաշտօնն ու պարտաւորութիւնն համանգամայն տեսնել։

Յարմարութեանց կամ ընդունակութեանց նկատմամբ պէտք է ի համար առնուլ նաև Բնաւորութիւնն, զոր չքացած կամ չէզոքացած կարծելու չէ, ո՛չ կանոններով, ո՛չ սկզբունքներով և ո՛չ կրօնական յեղափոխութեամբ անձին (թէ և չենք ուրանար, որ Քրիստոնէութիւնն կարող է ազդել բնաւորութեան վրայ)։ Բնաւորութիւնն քանի մի կողմէ այնչափ կապուած է մարդոյ խառնուածքի հետ, որ դժուարաւ կ՚անհետի կանոնաց և համոզմանց առջեւ, ինչպէս եւ խառնուածքն։ Օրինակի համար՝ երկչոտութիւնն, երկմտութիւնն, յողդողդութիւնն կարեն մնալ նաև քրիստոնէական դարձէն զկնի, ինչպէս նաև ընտրուելէն և

ձեռնադրութենէն զկնի և միայն այն աստիճան, որ պաշտօնն խափանուի, կաշկանդուի և անարգուի, մինչդեռ շատ կարեւոր էր, որ պատուով մնայ։ Այս կէտերն պէտք է կշռել մեծ ուշադրութեամբ և խնամքով։

Խնդիր է, թէ արդեօք Հէ՞ն Մեղ·երն չե՞ն կարող կոչումն ոչնչացնել, այն ինչ միւս կողմէն ամեն ինչ կատարեալ է և հաստատուն։ Բայց խնդիրն ամեն տեսակ մեղաց համար չէ. վասն զի այն ժամանակ ո՛չ ոք արժանի պիտի լինէր եկեղեցականութեան։ Այլ այն հոգեկան ու մարմնական ծանր մեղաց համար է, այն զեղծ ու մոլոր վարուց և յանցանաց համար, որք արդէն ծանուցեալ լինելով՝ կարող են մատնել մեր բնաւորութիւնն և կասկածի ենթարկել յաչս բոլոր աշխարհի, որք ո՛չ միայն մեղքեր են, այլ նաև յաչս բնական մարդոյ՝ ծանր չարագործութիւններ։ Արդեօք սոյն յանցանքներն ինչպէ՞ս են գործուած, գիտութեա՞մբ, թէ անգիտութեամբ, յայանի՞՝ թէ գաղտնի ի ժողովրդենէ, և կարո՞ղ են արդեօք ոչնչացնել կոչումն, որ այլ մասամբ հիմնաւոր է։

Այս խնդիրն խիստ դժուարակնճիռն է, ուստի և հարկաւոր է մեծ ուշադրութեամբ լուծել։ Ի հարկէ, երբ յանցանքներն երկարօրէն տեւելով տարրացած են, ոչնչացուցած են ամեն զգացմունք ամօթխածութեան և առաքինութեան և ունակութիւն դառնալով՝ զզուելի կացուցած են ինչ որ վսեմ է և երկնային, այսպիսի դիպուածոց մէջ անհնարին է պաշտօնէութիւն ընդունիլ. վասն զի և ո՛չ կոչումն կարող է լինիլ այնտեղ։ Թէ՛ առանձին գործուած լինին յանցանքներն և թէ՛ յաչս ժողովրդեան, երբ խոր և ընդարձակ բիծեր են, երբ ընդդէմ պատուոյ և բարուց գործուած մոլութիւններ են, լաւ է որ մարդ ինքնին հրաժարի և չը

ձգտի պաշտօն ընդունելու ։ Վասն զի մի կողմէն երկիւղալի է, որ հասարակութիւնն, ժողովուրդն հովուի յորդորանաց և յանդիմանութեանց հանդէպ հանէ նորա նախնի մոլութեանց կենդանի պատկերն, որ ամեն ժամանակ կարող է զարթնուլ ի ժողովրդեան, թէ և անձնուիրութեամբ և տարեւոր առաքինութեամբ ջնջուած և սրբուած լինին. միւս կողմէն, քարոզիչն ինքն, իմանալով՝ թէ ժողովուրդն գիտէ իւր յանցանքներն՝ կը զարհուրի, կը տատամսի և կը վերնայ իւր վրայէն այն սուրբ համարձակութիւնն, առանց որոյ կարող չէ արդիւնաւոր կերպիւ գործ դնել իւր պաշտօնն ։

Եւ որովհետեւ ժողովրդեան ընտրութիւնն եւս կանոնական կոչման երկրորդ նշանն է, եթէ իմանանք որ ժողովուրդն կա՛մ չը պիտի ընդունի զմեզ մեր ծանուցեալ յանցանաց համար, և կա՛մ տհաճութեամբ պիտի ընդունի, պէտք է սպասել, մինչեւ որ մեր վարկն ուղղուի, կամ պէտք է պաշտօն որոնել այն տեղէն հեռի, ուր մեր յանցանաց յիշատակն կը պաշարէ զմեզ և ուժաթափ կ՚առնէ ։ Այս տեղէն կարող ենք եզրակացնել թէ ինչո՞ւ համար Պօղոս առաքեալն կը գրէ առ Տիմոթէոս. «Պատուէր տաջիր զայդ և ուսուցանիջիր, զի մի՛ ոք զքո մանկութիւնդ արհամարհիցէ ։ Այլ օրինակ լինիջիր հաւատացելոց բանիւք, գնացիւք, սիրով, հաւատովք, սրբութեամբ» ։ Ա. Տիմ. Դ. 11–12 ։ Եթէ մանկութիւնն դիւրդական լինելով արդէն իսկ վնաս է. ո՞րչափ եւս առաւել՝ եթէ զայթակղական և անպարկեշտ եղած է ։ Եկեղեցական պաշտօնէութեան հետամըտողն ո՛չ թէ միայն ազատ պիտի լինի այն մոլութիւններէն և յանցանքներէն, զորս հօտն կարող չէ ներել, այլ նաեւ պարտի իմանալ որ նոյն վայրկենին, երբ իւր կեանքն սկսած է հանրութեան պատկանիլ,

ինքն մնած է արդէն սրբութեան, պարկեշտութեան, անմեղութեան մթնոլորտի մէջ, վարքով, բարքով գնացքով: Այսքանն ժողովրդի զգաստութեանց մասին, գանք այժմ խօսելու պաշտօնէի անձնական կացութեան վրայ:

Յանցանաց յիշատակն, հետապնդելով պաշտօնէին մինչեւ ի քաղաքական բեմն եւ ճնշելով զնա այնչափ, որչափ ինքն կարողացած չէ ազդել, անհետացնել զայն ըստ հաճութեան հասարակաց, յանցանաց յիշատակն կարող է սաստիկ անձկութիւն, տագնապ, եւ վրդովում պատճառել պաշտօնէին: Չը գիտենք հաստատեաւ՝ թէ՝ յամենայն դէպս, Աստուած հաճելով յանցանքն քաւել, կը քաւէ՞ արդեօք ընդ նմին եւ յանցանաց յիշատակի ծանրութիւնն: Այս խիստ կանոնն այն կանոնն է, որ գործ կը դրուի Նախախնամութեան ձեռամբ այն հոգիներու համար, որք կարօտ են մինչ ի վախճան խոնարհութեան եւ դառնութեան մէջ մնալու: Երբ կը զգայ մարդ, որ ինքն անմաքուր լինելով, կարող չէ այն պաշտօնն վարել, որուն հրեշտակներն անգամ արժանի չեն: Երբ այնչափ յարգանաց կ'ընծայունէ պաշտօնն, որ նոյն յարգանքն զինքն կը հեռացնէ նոյն պաշտօնէն, այնուհետեւ չենք համարձակիր տա- ոչինչ գրել այս տագնապներուն եւ զգուշութիւններուն եւ ստիպելով ի պաշտօն կոչել: Այս զգուշութիւնն կարող է օրհնեալ լինիլ եւ կարող ենք հաւատալ, որ տագնապած մարդն կը հրաժարի պաշտօնէ, այլ կերպիւ զայն վարելու համար, աւելի խոնարհութեամբ, աւելի սաստիկ երկմտութեան եւ դժուարութեան: Թո՛ղ անհետանայ՝ նա յոտս բեմին, որպէս ի բարձրութենէ բեմին. Թո՛ղ հրաժարի պաշտօնական եկեղեցականութենէ, այլապէս զայն վարելու համար, եւ որչափ որ վատ օրինակ եղած է, թո՛ղ տայ աւել քան զայն բարի օրինակներ տայ իւր

վարքով, զոր չը համարձակիր տալ խնդքով։

Այսպիսի դիպուածոց մէջ դժուարին է միջամտել մարդոյն և իր խղճմտանքին։ Պէտք է թողուլ որ մարդն ու խիղճն միասին սոյն պայքարին վերջաւորեն։ Պէտք է դոնէ, ընդ մէջ մտանել, եթէ հարկ է, հրաւիրելով զզուշութեամբ՝ և բնաւ չը բռնադատել։ Եթէ սոյն օրինակ դիպուածոց իւրաքանչիւրին լուծումն կամ վճիռն դժուարին է, ընդհակառակն դիւրին է ընդհանուր սկզբունք կամ կանոն դնելն։ Արդ ահա սոյն սկզբունքն.— Ինդիրն այն չէ թէ ի՞նչ եղած էք. այլ թէ ի՞նչ էք. եթէ ձեր մանկութեան յանցանքներն բացարձակ արգիլէին զձեզ պաշտօն վարել, այնուհետև ո՛չ ոք պիտի կարողանար զայն կատարել։ Վասն զի բովանդակ աշխարհն մեղանչած էր, բովանդակ աշխարհն մեռած էր։ «Եւ դուք որ մեռեալն էիք ի մեղս ձեր եւ յանցանս, յորս երբեմն գնայիք ըստ յաւիտենի աշխարհիս այն»։ Եփես. Բ. Ա։ Եւ ամենքեան մեռած էին առհասարակ։ Եթէ սոյն մտածումն անընդունակ առնէ զձեզ պաշտօնի, որոյ սկզբունքն ուրացաք, աւելի եւս անընդունակ կ'առնէ արքայութեան։ Դուք կարող չ'էք քարոզել Աստուծոյ թողութիւնն ու ներողութիւնն՝ առանց նոյն թողութեան հաւատալու՝, առանց զայն ստանալու եւ ընդունելու։ Եւ եթէ դուք ընդունած էք զայն, ուրեմն Աւետարանի պայմանին և նպատակին հասած էք, որպէս թէ բնաւ մեղանչած չ'էք։ Ձեր և այլոց մէջ «Ոչինչ է խտիր, քանզի ամենեքեան մեղան և նուաղեալ են ի փառացն Աստուծոյ։» Հռոմ. Գ. 22։ Քանի որ դուք կը հաւատաք Աստուծոյ թողութեանն, ուրեմն և դուք ո՛չ աւելի եւ ո՛չ պակաս քան զայլս իրաւունք ունիք Աւետարանն քարոզելու։ Աստուծոյ շնորհքն, ինչպէս որ լուացած սրբած է ի ձեզ զմարդն, կարող է սրբել նոյնպէս եւ զպաշտօնեայն։ Առանց Աւետարանի տարերք—

ները ուրանալու, կարող չէ մարդ նոյն ճշմարտութիւններն ուրանալ. Աւետարանն կ՚ասէ, որ հաւասարապէս կ՚ընդունի առաջին ժամու մշակն մետասաներորդ ժամու մշակին հետ, մաքսաւորն՝ խոստապահ փարիսեցւոյն հետ, անառակ որդին՝ իր աւագ եղբօր հետ։ Շնորհաց գործն, շնորհաց արդիւնքն մի նոր ստեղծագործութիւն է, որոյ մէջ այլ եւս չը յիշուիր անցեալն։ «Զի եղիցի երկինք նոր՝ և երկիր նոր. և ո՛չ եւս յիշեսցեն զառաջինսն, և ոչ եւս անկցի ի սիրտս նոցա»։ Եսայ. ԿԵ. 17։ Նոր մարդն, ըստ Աստուծոյ, կը սկսի իր թուականն իր հոգեւոր վերանորոգութենէն։ Ինչ որ է՛, կը ջնջէ ինչ որ էրն։ Ի՛նչ մեծ փոփոխութիւն. Ադամայ որդին՝ Աստուծոյ որդի կը լինի։ Կարող ենք ասել, որ աւելի փոքրագոյն փոփոխութիւն է յոչնչէ մահացու մարդ լինիլն, քան թէ մահացու մարդէն լինիլ՝ որդի Աստուծոյ։

Ահա՛ ճշմարտութիւնն՝ իր բացարձակ տեսութեամբ։

Այսու չը կամինք ասել, թէ Աստուած, որ մեր նախնի վարքն ի համար չ՚առնուր, մենք և զմեզ կոչողներն եւս ի պարտաւորութիւն պաշտօնի՝ պիտի ի համար չ՚առնունք մեր անցեալ ընթացքն։ Պէտք է որ մեր զղջումն մեր անցեալ կեանքն բաժնէ նոր կեանքէն. և այս բաւական չէ։ Պէտք է որ այնչափ ժամանակ փորձենք զմեզ, մինչեւ որ թէ՛ մենք և թէ՛ այլք ապահով լինինք, որ թիւնաւոր սերմն մեռած է և մենք նոյն մարդն չենք, որ մեղանչեց և գայթակղութեան տեղի տուաւ։ Այս պայմանաւ անցեալ մեղքերն այլ եւս կարող չեն ընդդիմադիր արգելք լինիլ մեզ՝ սուրբ ցեղին կամ հովուութեան մէջ մտնելու։ Եւ շատ կարելի է, որ նոյն յանցանքներն, զորս մենք կ՚ողբանք, և որովհետեւ կ՚ողբանք, տան մեզ զգօնութիւն, պարկեշտութիւն, զօրութիւն և կարեկցութիւն,

զորս ո՛չ յամենայն ժամ ունին այն կնանիքերն, որք յարաբերելով մեզ՝ անցած են յանմեղութեան։

Բայց մի պատճառանօք ամենեւին երկիւղալի չէ համեստութեան կոչել այն մարդն, որ խակապէս աշխարհած է իւր յայտնի կամ անյայտ մեղքերն, եթէ ունի սյն երկու յատկութիւններն։ Առաջին համեստամտութիւն, որ օգնութեամբ շնորհաց՝ կարէ ծառայել իւրև ամենայն մեղքէ մաքրուելու. Երկրորդ մեղաց դէմ, նաև այն փորձութեանց դէմ, որք կարեն յառաջ գալ պաշտօնավարութեան ժամանակ։ Երկրորդ կատարեալ անարատութիւն և ազատութիւն յագահութենէ, որպէս վասն ընչից, նոյնպէս և վասն պատուոյ և գովեստից։ Վասն զի շատ անգամ մարդ կը կորուսանէ իւր անմեղութիւնն այնպիսի մահացու մեղօք, որ ծնուած է գուցէ հասակի հակամիտութենէն, որուն պէտք չէ զոհել այն բարի բնութիւնն, որ ունի թէ՛ գեղեցկութիւն հոգւոյ և մարմնոյ և թէ՛ բնական բարի յատկութիւններ և շնորհքներ։ Այսքանն բաւական է աներկիւղ հովուութեան կոչել այն անձն, որ ճշմարտապէս ապաշխարած է և քանի մի տարի անցուցած է առանց վերստին մեղանչելու և չարունակ աշխատած է բժշկել մաքրել իւր յանցաւորութիւններն։ Սոյն փորձն աւելի ապահով կը լինի, եթէ հեռացած խոյս տուած է մարդկանց ընկերակցութենէն անգամ, ինչպէս ազգականք, բարեկամք և այլ անձինք, յորոց դժուարին է հրաժարիլ քաղաքի մէջ ապրելով։

Կան անմեղութիւնն կորուսած և զղջացած մարդիկ, որք աւելի ոյժ և հոգւոյ հաստատութիւն ունին, քան թէ անմեղութիւնն պահպանողներէն շատերն։

Աստուած ինքն պաշտօնեայ ընտրած է այն մարդիկներէն, որք ծանրապէս մեղանչած էին և Սուրբ Եպիսկոպոսներէն և Հովիւներէն շատերն, որոց վրայ

կը խօսի Եկեղեցական Պատմութիւնը ; աշխարհական էր և և գեղջի մարդիկ էին, ինչպէս են Ս. Օգոստինոս և այլք :

[illegible] կամ [illegible] կարօ՞ղ է ընծել կոչումն :

Այս մասին պէտք պատասխանենք. Ա. — Մանկութեան տէտի լինէին օրինաւոր կոչումներն, եթէ ատաղձ կարենար զայն ընծել : Բ. — Մանկութեան լինէին նաև Երիտասարդութեան, որ թէ և մարդ կարողանայ հանել այն վիճակին, յորում ամենայն ինչ լոյս է, դարձեալ պակաս չեն կասկածողներ : Գ. — Պաշտօնէութեան առաքինութիւնն, հնանքն, կրթութիւնն ; կիրառութիւնն միշտ կը յարուցանեն նորանոր կասկածներ :

Ինդիրն այս է, որ իմանանք՝ թէ արդեօք հաստատ ունի՞նք. թէ արդեօք Քրիստոնէութիւնն մեզ համար՝ էութիւն, իրականութիւն ունի՞. թէ արդեօք կարօ՞ղ ենք համար տալ մեր և այլոց հաւատքի մասին. և թէ ունի՞նք արդեօք ճշմարտութեան այն փորձն, հոգւոյ այն հաստատութիւնն, որ առանց տարակոյսներն լուծելու, կը յաղթանակէ ամենուն :

Բայց պէտք առարկեն մեզ թէ՝ առ տարակուսեալներին առաքուած մի մարդ կարօ՞ղ է ինքնին տարակուսիլ : Ո՛չ, ամենեւին ո՛չ : Հետեւապէս ո՛չ թէ մեր խօսքն երկմտող կամ անհաւատ հոգւոյ վրայ է, այլ այն մարդոյ վրայ, որ ամեն բան յայտնապէս չը տեսանէր, սակայն պարտի ընդունիլ զայն՝ եւ խոստովանիլ :

Ինչ ինչ [illegible] կամ [illegible] կարօ՞ղ են ընծել կոչումն :

Կան վատթար յօժարութիւնք, և եթէ վատթար են, ուրեմն ներհակ են՝ ինչպէս քրիստոնէական պաշտաման, նոյնպէս և պաշտօնէութեան : Բայց որովհետեւ մի հոգիւ անձնատուր լինելով՝ այսպիսի յօժար

րութեանց՝ առաւել չարիք կարէ հասուցանել, քան թէ մի հասարակ քրիստոնեայ. սատէն հետեւեալ խնդիրն կը ծագի. Եթէ իբրեւ մարդ նոյն յօժարութեանց սկսած չէ յաղթել, կարո՞ղ է ասել երբէք՝ թէ իբրեւ հովիւ աւելի դիւրաւ կարէ յաղթել. Այս կը նշանակէ մի մեծ խաղ խաղալ և ամենայն ինչ վտանգի ենթարկել՝ դժուարութենէն ճողոպրելու համար։ Եթէ Եկեղեցին հիւանդանոց է, հովիւներն չեն հիւանդներ, այլ հիւանդատեսք կամ պահապանք հիւանդաց։ Նոքա պարտին ողջ առողջ մնալ այն տեղ։ Եթէ սոյն զգուշութիւնն չունենան, նոքա կարող են պաշտօնն աղարտել, աղտեղել, փոխանակ պաշտօնիւ մաքրուելու։ Այնպէս ընդունուած է, որ հովուական պաշտօնի պատրաստութեան համար ամենէն գլխաւոր միջոցն է [illegible] կամ աւելի պարզ ասել [illegible]։ Բայց նոյն իսկ ճգնողութիւնն այնպէս պէտք է հասկնալ, ինչպէս որ պէտք է։ Այսինքն, քրիստոնէական հիմամբ՝ իւր բարոյական կեանքն, յառաջ քան հովիւ լինելն, այն վիճակի կամ վարժութեան մէջ պէտք է դնել, որպէս թէ արդէն իսկ հովիւ է։ Ամեն դժուարութիւն պէտք է աչքի առջեւ բերել և այնպէս ապրիլ. Վասն զի մեծ տարբերութիւններ կան։ Ինչ որ միոյն համար փրկողութիւն է, միւսոյն համար այնպէս չէ։ Ուրեմն պէտք չ՚է մանրամասնութեանց մէջ մտնել։ Միայն հարկ է իւր անձին տէր լինիլ օգնութեամբ շնորհացն Աստուծոյ։ Այս կէտն ամենէն էականն է։

Շատ ակներեւ է, որ բոլոր սոյն հարցմանց կամ խնդրոց մէջ, ամենէն առաջինն և վճռականն մեր անձն փորձելու խնդիրն է։ Վասն զի ո՛չ մի մարդ և ո՛չ մի բազմութիւն կարող չէ ճանաչել ստուգապէս, թէ մենք կոչուած ենք, ինչպէս որ կարող չէ ամենայն ստուգութեամբ և յամենայն դէպս յայտնել, թէ մենք

կոչուած չ'ենք։ Վերջապէս կան ժամանակներ և տեղեր, ուր մարդ միայն ինքն յինքենէ կարող է առաքուիլ և կարօտութիւն ունեցողն յետոյ միայն կը զգայ, թէ հարկ էր կոչել արդէն ինքնին կոչուածն։ Օրինակի համար, կան դէպքեր, ուր մարդ ինքնին կը զարթնու, կ'ելնէ մի հասարակեալ մոլորութեան դիմադրելու համար։ Հովուական պատուէրն ամեն ժամանակ պատրաստ է նորոգ սկսուելու, ամեն վայրկեան կարող է հրաման հասնիլ մարդոյն, և կան, ժամանակներ որ Եկեղեցին հովուէն կը ծնանի, ինչպէս որ կան սովորական ժամանակներ ևս, որ հովիւն Եկեղեցին կը ծնանի։ Բայց ընդհանրապէս արտաքին կոչման ժողովրդեան կոչումն, ոչ միայն ըստ իրաւանց այլ կրօք և արդեամբք կարեւոր է։ Ա. — կարեւոր է հովուին, որ իւր դիտաւորութեանց միակ դատաւորն է, բայց ոչ այլոց միակ դատաւորն, եւ ինքնին կարօտութիւն ունի օտար վկայութեան, թէ՛ յարաբերական վարմանց, թէ՛ տաղանդի և թէ՛ գիտութեան մասին։ Հետեւապէս միայն իւր վկայութիւնն բաւական չէ, այլ և ժողովրդեան։ Թէ և միւս կողմէն այս ևս ճշմարիտ է, թէ երբ Եկեղեցին զմեզ կոչէ, մենք կարող ենք կարծել, որ կոչուած չ'ենք։ Բայց եթէ Եկեղեցին չը կոչէ, և մենք կոչուած համարինք զմեզ, այն ժամանակ տեղի կայ կասկածելու կոչման վրայ։ Ամեն մարդ պարտական է, երբ նաեւ զինքն սաստիկ մղեալ տեսնէ դէպ ի հովուական պաշտօնն, առ վայր մի առկախ թողուլ իւր կոչումն, մինչեւ վերստին մղուած տեսնէ զինքն։ Մենք լաւ չը գիտենք ամենեւին հովուական աշխատութիւնն կամ պարտաւորութիւնն, և պարտինք նորա բնութեան, ընդարձակութեան, դժուարութեանց և ճշմարիտ յատկութեան վրայ հմտանալ վկայութեամբ անձին և այլոց, որ իրապէս կարէ առ

նուանիլ [illegible] կամ [illegible]։ Հովուական պարտաւորութիւնն ճանաչողներն մի փորձ ունին, զոր մենք չունինք, այն է իմանալ՝ թէ արդեօք ընդունա՞կ ենք նոյն պաշտօնին։ Բ. — [illegible] կարեւոր է հօտին կամ ժողովրդին։ Այնպիսի պարագաներ կան, որ որչափ որ հօտն ընդունակ չլինի եւ այն վիճակի մէջ չը գտնուի, որ կարողանայ իւր ներկայացուցիչ հովուի ընդունակութիւնն և արժանաւորութիւնն քննել իմանալ, այնու ամենայնիւ միշտ պարտի հարցնել. — Ուստի՞ դաս. դո՞ւ ես, որ գալոցն էիր։ — Ամեն տեղ, ուր որ Եկեղեցի կայ և պիտի լինի, նա միշտ պիտի հոգայ և նախատեսէ հաստատութեան և չինութեան ձեւն, որով պիտի քննուին հովուական պաշտամանց հետամուտներն և պիտի ունենայ կանոնական սահմանադրութիւն, որով նոքա պիտի պատրաստուին և ընտրուին։ Այս մի բարոյական երաշխաւորութիւն է, և միայն սոյն եղանակաւ հնարաւոր է երաշխաւորել։

Այն հովուին համար, որ կը փափագի ինքնին հաստատել իւր կոչումն և համոզումը. [illegible] հաւասար է խորհուրդ հարցնելու ապահովութեան։ Բայց սոյն խորհուրդ հարցնելն իսկ, կարող ենք ասել, համոզողական չէ և երբէք կարող չէ լինիլ, համեմատելով այն խորհրդակցութեան հետ, որով կարող է դիմել մարդ, ո՛չ թէ ժողովրդական մարմնոյն, այլ հաւատարիմ բարեկամաց և սրտակից ու հաւատակից եղբարց։ Հասարակական իշխանութիւնն, կամ ժողովուրդն կարող չէ քննել հովուական պաշտօնի ցանկացողի ներքին զգացումներն, հաւատոյ էականութիւնն ու հաստատութիւնն և նորա երեւակայութեան մէջ եղածներն։ Մի բարեկամ աւելի լաւ կարող է քննել այս ամենն։ Պէտք է խորհուրդ հարցնել. ամենայն ան-

կեղծութեամբ, առանց որ և իցէ դաւանապաշտու-
թեան։ Նման անձամբ մարդ կը կարծէ թէ ամէն բան
տեսած է, մինչդեռ ամենէն կարեւոր բանն կուրութեան
մէջ մնացած է։

Կոչման մէջ փառասիրաբար հաւանօրէն հաւասար մի-
միջոց եւս այլոց նշանակենք, այն է յառաջ քան ձեռ-
նադրութիւն, կրթել և վարժել զինքն հոգեւորական պար-
տաւորութեան բնութեանն համաձայն, որուն պիտի
նուիրուի կրթեալ պաշտօնեայ։ Պէտք է խոհեմութեամբ,
պարկեշտութեամբ և խնամոտ ուղղութեամբ նուի-
րել զինքն հոգեւորական պաշտօնի որ և իցէ աշխատա-
նաց և պարապմանց։ Այս եղանակն ուսումնասիրական
կեանքին վեհութեան և պարկեշտութեան կը տայ, միայն
թէ աշխատանքն եւս վեհ լինի, և ուսանողն ուսմամբ
կանխապէս լայն առաջ գործնական փորձն։ Ինչպէս որ
երիտասարդ բժիշկներն, ոչ միայն կը կարդան և կը լսեն
դասերն, այլ նաև կ'երթան հիւանդաց մօտ։ Այսպէս
պարտին առնել և երիտասարդ հոգիներն։ Վասն զի
հոգեւորական պաշտօնատարութիւնն ևս գործնական կիր-
թութիւն ունի, ինչպէս որ գործնական բժշկութիւնն
ունի հիւանդի մահճակալ։ Աստուածաբանութեան և
հոգեւորական պաշտօնի շրջանին մէջ կան շատ աղուոր
վարդապետներ, որ գործնականով ամենեւին ընտա-
ւորուած չեն. կան նաեւ շատ գործնականք, որք ան-
տական վարդապետութիւնն առ ոչինչ կը համարեն։
Ընդհանրապէս ամենէն լաւ պայմանն այն է, որ հո-
գեւորական պաշտօնի փափաքողն, յառաջ քան նոյն կո-
չումն ընդունելն, որչափ հնար է ուսանողապէս եւ
գործնականապէս փորձէ իւր անձն և ապա հարցնէ
ինքնին թէ կարո՞ղ է մտնել նոյն պաշտօնի մէջ։ Այս
անձնափորձութիւնն շատ և շատ կարեւոր է։

Անձնափորձութեամբ, որչափ հնարաւոր է, կ'ջնջէ-

ցուի կոչումն ունենալն կամ չունենալն, որով եւ մարդ՝ կա՛մ բոլորովին կը հաստատուի իւր կոչման մէջ և կա՛մ եթէ երեւակայութեամբ պատրուած էր, կը ճանաչէ զինքն և կը հրաժարի։

Կոչման խնդիրն, ինչպէս ասացինք, շատ մեծ խնդիր է, առանց մտադրութեան թողուլ այս կէտն, կը նշանակէ հովուական պաշտօնն արհամարհել։ Հարկ է սոյն խնդիրն ուշադրութեան առնուլ, ո՛չ միայն հովուական ասպարիզի ուսմունքներն սկսած ժամանակ, այլ նաև աւարտելէն զկնի։ Առաջին անգամի յօժարութիւնն կամ մղումն բաւական չէ և կարող է շատ անգամ պատիր լինել, հարկ է հասակն առած ժամանակն եւս փորձել իւր անձն. վասն զի հասակն մեծ ազդեցութիւն ունի։ Միով բանիւ, ո՛չ թէ միայն նոր ցանկացողներու, այլ նաեւ պաշտօնն ընդունածներու համար կարող ենք ասել, որ եթէ իրենց հասուն անձնափորձութիւնն ներհակն կը վկայէ հովուական կոչման, աւելի լաւ է արիաբար հրաժարիլ քան թէ ակամայ ներս մղուիլ և թուլաբար շարունակել։ Ինչ որ Առաքելոյն Հաղորդութեան համար ասաց թէ. « Փորձեսցէ մարդ զանձն իւր և ապա ի հացէ անտի կերիցէ և ի բաժակէն արբցէ », նոյնն մենք կարող ենք ասել հովուական կոչման համար։

Թո՛ղ երիտասարդն յարգէ իւր ծնողաց բաղձանքն, որք կը սիրեն սոյն վիճակն և շատ անգամ սոյն պաշտօնի մէջ փրկութեան նաւահանգիստ կը տեսնեն իրենց զաւակին համար։ Բայց թո՛ղ իմանան, թէ՛ ինքն և թէ՛ իւր ծնողքն, որ հովուական պաշտօնն բացարձակապէս փրկութեան նաւահանգիստ չէ։ Թո՛ղ իմանան, որ հովուական պաշտօնն ինքնին չը պատսպարէր պաշտօնեայքն, և երբ մի հետամուտ սոյն կոչման ասպարէզն կը մտնէ, բայց կոչումն ունի բոլորովին մի այլ

տապալիչի, մի օր պիտի տեսնէ վերջինն սաստիկ զօրացած իւր բնութեան մէջ, և պիտի մղէ զինքն այնպիսի պարապմանց, պիտի տպաւորէ նորա մէջ այնպիսի ունակութիւններ, որ արտաքոյ հովուական պաշտօնի անմեղ են և կը պատշաճին հասարակ քրիստոնէի, բայց հովուութեան մէջ ընդհակառակն անհաւատարմութիւնք են և գայթակղութիւնք:

Բայց նա, որ ի գործ դրած է այս ամեն միջոցներն, պիտի զգայ և շատերէն աւելի պիտի զգայ, որ նոքա ինքնին անբաւական են: Վասն զի նոքա անարատ և անկեղծ հոգւոյն միայն շահաւէտ են, այն հոգւոյն որ խապառ ազատ է եկամուտ կամ օտար կանխակալութեան կամ մոլոց պաշարումէ: Եւ ի՞նչ կերպիւ պէտք է ապահով լինիլ այս մասին: Ի՞նչպէս պէտք է ազատ լինիլ ամեն պատրանքէ, եթէ կանխաւ չեն ընդունած այն պարզ աչքն, այն յստակ տեսութիւնն, առանց որոյ լոյսն անգամ ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ խաւար: Ի՞նչպէս պէտք է դնել զինքն այնպիսի կացութեան կամ վիճակի մէջ, որ ամեն առարկայք այնպէս երեւին, ինչպէս որ են, ուր արտաքուստ ո՛չ մի բան չը խառնուիր, ուր մարդ զինքն կը ճանաչէ, կը քննէ և կը դատէ, ամենայն հնարաւոր վստահութեամբ, և ուր՝ վերջապէս, ո՛չ մի ծանր և անուղղելի մոլորութիւն կամ սխալմունք կարող չեն տեղի ունենալ: Այս մենաւոր ամփոփումն մտաց, այս անպատիր և մաքուր սրբավայրն՝ ԱՂՕԹՔՆ է: Աղօթքն է ճշմարտութեան տեղին:

Չը կայ ինչ երբէք աղօթքէն աւելի արժանաւոր. վասն զի աղօթքով մենք կը յորդորենք, կը քաջալերենք յանուն Աստուծոյ. հաւատալով որ Աստուած կը քաջալերէ, կը խրախուսէ մեր միջոցաւ: «Արդ վասն Քրիստոսի պատգամաւորիմք և որպէս Աստուծոյ բա-

ընկերութեանը մերք »։ Բ. Կոր. Ե. 20։ Ինչպէ՞ս կարող էինք մենք առնել զայն առանց հրաման առնլոյ յԱստուծոյ։ Եւ ի՞նչպէս պիտի ապահով լինէինք թէ հրաման առած ենք, երբ կարող էինք իրմէն ուղղակի խնդրել և չ'ենք խնդրած։

Աստուած, երբ կը պատուիրէ մեզ աղօթել, բնաւ չը զրկեր զմեզ՝ մեր հոգեւոր կարողութիւններին գործածելէ։ Աստուած չը կամիր ուղղակի և առանց միջնորդի պատասխանել մեր հարցմանն.» Երթա՞մ, Տէ՛ր... Գնա՛։ Բայց աղօթքի բուն զօրութիւնէն զատ, որովհետեւ Աստուած Տէր է հոգւոյն և ժամանակին, նա կարող է այնպէս անօրինել, որ մենք տեսնենք, ինչ որ պարտաւոր ենք տեսնել. և չը կարծել թէ կը տեսնենք, ինչ որ չը կայ։ Աստուածային Նախախնամութիւնն կը գործէ, առանց խլելու մեր ազատութիւնն, որ պէտք է միայն բովանդակ լրութեամբ։

Նոյն իսկ սոյն ազատութեամբ պէտք է որ կոչուած լինի հովիւն։ Վասն զի, ո՛չ ընթերցումն ո՛չ օրէնքն, ո՛չ ընկերակցութիւնն, ո՛չ կրթութեան ազդեցութիւնն, ո՛չ հեղինակութիւնն կարեն օգնել. ո՛չ արտաքին եւ ներքին փորձութիւնք, ո՛չ չափազանց հարստութիւնն, ո՛չ չափազանց աղքատութիւնն և ո՛չ այլ ինչ կարող է այնպէս անդառնալի կերպիւ և խորապէս եղծանել, ապականել, ինչպէս առանց կոչման պաշտօնէութիւնն, այսինքն այն հովուութիւնն, որ զուրկ է զգացմունքէ, զուրկ է համոզմունքէ, որք օրինաւոր հիմն և խարիսխ են եկեղեցական պաշտաման։ Չը կայ աշխարհի մէջ առաւել սոսկալի և անզեղջ մարդ, քան այն հովիւն կամ քահանայն, որ կոչուած չէ յԱստուծոյ և կը քահանայագործէ իւր բոլոր կենաց մէջ։ Սոսկալի է այս վճիռն, բայց ճշմարիտ։ Վասն զի, առանց կոչման եկեղեցականն այնքան չարիք կը գործէ, որչափ բարիք կը

գործէ այն պաշտօնէայն, որ կոչուած է քննադատել ծխականաց հովիւն, ինչ չափով որ կը զգայ և կը չմնէ, նոյն չափով անկեղծ կերպարանաւ և կը քարոզանայ։ Միայն արտասանած ճշմարտութեան խօսքն՝ կը փոխէ միւսոյն սիրտն ճշմարտութիւնն զգալու համար։ Անդ, ուր այլք կ'ապրին, անկեղծն կը կորնչի։ Եւ բաց յայտնելէ չատ դիւրին է հասկնալ, թէ նա, որ առանց կոչման, առանց ներքին համոզման հովուական պաշտօն կ'ընդունի, նա մի խաբեբայ է և կեղծաւոր, որ աւելի կը վնասէ սուրբ պաշտօնին քան մի այլ յայտնի յանցաւոր, որ աւելի իր անձին կը վնասէ քան պաշտօնին։ Եւ ո՛չ ապաքէն յանցաւորն այնքան կարող չ'է եղծանել պաշտօնն, քան որում իրողութիւնն յայտնի է, որքան խաբեբայն և կեղծաւորն։ Քանզի խաբեբայն Աւետարանի սպասաւորութեան պաշտօնն ձեռք առած է միայն՝ զայն նսեմացնելու և ոտնակոխելու համար, իրեն հաւատացած հոգիներն դատարկ և մեռեալ ձեւերու մէջ կաշկանդելու համար, և մանաւանդ՝ աւելի խաբէութեամբ քնացնելու համար։ Տարօրինակ է այս, բայց ճշմարիտ է։ Եթէ նա միայն արտաքուստ զայթակղեցուցիչ և անկանոն վարմունք ունենար, այլք պիտի չը խաբուէին և ճշմարտութիւնն այլ տեղ պիտի տեսնէին քան թէ նորա անձին վերայ։ Բայց երբ վարքն արտաքուստ միայն պատշաճաւոր է և պարտուց կատարումն կանոնաւոր, թէեւ ամենայն ինչ առանց համոզման է, և առանց կենդանի բարեպաշտութեան, այն ժամանակ, հարկ չը կայ ասել թէ կը խաբուին հոգիներն, հեռի կը մնան կենդանի աղբերէն, և յարեալ կը մնան այն լճացեալ և տղմաթաթաւ ջրոյն, որ ջուր է անձնական արդարութեան, ձեւապաշտութեան եւ անտարբերութեան։ Մեր նպատակն չէ հետախուզել թէ ո՛ր հովիւն աւելի յանցաւոր է. ա՞յն, որոյ զայ-

թակղութիւնն յայտնի է, թէ այն, որ խաբեբայ եւ կեղծաւոր է։ Եւ ո՛չ մի յանցանք կ՚արդարացնենք, բայց այս յայտնի է, որ խաբեբայն աւելի չարիք կը հասուցանէ։

Այսպիսի առակաւոր վտանգին հանդէպ, ո՞վ է անմիտն, որ չը դողայ, չը կասկածի արտաքին երեւոյթներէն, որ չը տարակուսի այն իղձերուն, այն հրաւէրներուն վրայ, որով կը կոչեն զինքն իւր սիրած մարդիկն, եւ որ չընդդիմանայ ամեն մղումներուն եւ չը խնդրէ, չ՚որոնէ աղօթքով, ըլլանալ, բարձրանալ շատ բարձր երեւակայութեան պատրանքներէն, որպէս զի բնաւ անձրպէտ չը նշմարէ իրեն ու ճշմարտութեան մէջ։ Նորա կամեցածն՝ կոչումն է, որ յԱստուծոյ կը գայ։ Նա կարող չ՚է գոհ լինել, կարող չ՚է հանդիստ լինել; մին-չեւ չը կորզէ Աստուծոյ բերանէն այս մեծանհաշակ և խորհրդաւոր խօսքն. — Գնա՛. կամ — Մ՛է՛ ֆնաց բնա։ Անշուշտ, Աստուած սոյն խօսքն պիտի չ՚արտասանէ, բայց այնպէս կը տնօրինէ, որ խղճի հայելւոյն մէջ պարզ և յստակ ցոլանան ամեն տուարկայք, ամեն խորհուրդք, որով պարտի կշռել ամեն ինչ և լիովին ճանաչել, համոզուիլ թէ խիղճն է որ կը խօսի, նոր մարդն է որ կը խօսի և ո՛չ հին կամ բնական մարդն։

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՐՏՔ ՀՈՎՈՒԻՆ

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ Ա.

ՊԱՐՏՔ ՀՈՎՈՒԻՆ

Անհատական եւ ներքին կեանք հովուին

Հովիւն պէտք է՛ որ կոչումն ունենայ իւր պաշտօնին համար. պէտք է՛ որ օրինաւոր ճանապարհաւ մտնէ այդ պաշտօնին մէջ. պէտք է՛ որ ունենայ հովուական ոգի, ջերմեռանդն ոգի։

Պարտ է՛ հովուին, որպէս քրիստոնէի, հաստատել իւր կոչումն։ «Վասն որոյ, եղբա՛րք, առաւել փութասջիք՝ զի բարեաց գործով հաստատուն զձեր կոչումն և զընտրութիւնն պահիցէք»։ Բ. Պետ. Ա. 10։

Հովուական կոչման մէջ կայ մի խորհուրդ, մի խորին և անտեսանելի մրցութիւն, մի գործակցութիւն, մարդկային կամաց մէջ, որ շարժուած, յուզուած է և Աստուածային կամաց մէջ, որ յուզած է զայն։ Հովուական կոչումն համանման է քրիստոնէական դարձին։ Մի կողմէն կարող ենք ասել թէ՝ մարդ մի ան-

գամ կը կոչուի, մի անգամ կը դառնայ ի հաւատս. միւս կողմէն կարող ենք ասել թէ՝ ամեն օր կը կոչուի, ամեն օր կը դառնայ: Թէեւ այս համեմատութիւնն բաւական պարզ է. բայց Աւետարանն աւելի կը լուսաւորէ խնդիրն: Ս. Պօղոս կ'ասէ Տիմոթէոսին. «Վասն որոյ յիշեցուցանեմ քեզ արծարծել զշնորհսն Աստուծոյ, որ են ի քեզ ի ձեռնադրութենէ իմմէ»: Բ. Տիմ. Ա. 6:

Պէտք է իմանալ, որ միայն հովուական պաշտօնի կրթութիւնն կամ գործադրութիւնն բաւական չ'է աստուածային շնորհն արծարծելու պահելու համար: Այդ կրթութիւնն կարող է օգնել արծարծման. բայց կարող է նոյնպէս և վնասել: Պաշտօնավարութիւնն կամ պաշտօնի կրթութիւնն կը սպառնայ պաշտօնին, եթէ ի ներքուստ չը պահպանուի: Եթէ չը կայ հաւասարակշռութիւն ներքնոյն և արտաքնոյն մէջ, եթէ ներքինն բաւականին չը ներգործեր արտաքնոյն վրայ, արտաքինն կը վնասէ ներքնոյն, ինչպէս որ անտարակոյս ներքինն կը նուազի, կը սպառի, եթէ արտաքին կրթութիւնն կամ գործողութիւնն պակսի: Զգացման համար մեծ վտանգ է, երբ լոկ պաշտօնավարութեան կը փոխուի: (1) Մեր առաջին տպաւորութեանց կը խառնուի շատ երեւակայութիւն. և եթէ մի անգամ նուազի և պակսի այս երեւակայութեան օգնութիւնն և այն վիճակին հասնինք, որ միայն սրտով և խղճիւ

(1) Առաջին անգամ, երբ քահանայք եւ Ղեւտացիք տեսան անապատին մէջ Սուրբ Տապանակն, զոր շինեց Մովսէս. երբ տեսան հրաշալի ամպն, որ առջեւէն կ'երթար. երբ տեսան Աստուծոյ մեծվայելչութիւնն, որ կը ծածկէր այս զարհուրելի վայրն, երբ լսեցին այն պատգամներն, որք կ'ելնէին այս Սրբութեան խորանէն. երբ տեսան զոհերու և հանդէսներու շքեղութիւն և վեհ տեսարանն. այս առաջին տեսութեան տպաւորութեան տակ՝ երկիւղածութեամբ միայն կը մօտենային այդ Տապանակին. յետ կը կատարէին

պարտաւորինք զգալ, շատ երկիւղալի է, որ չզգանք, որքան որ պէտք է։

Քրիստոնէի և պաշտօնէի առաջին ջերմեռանդութեան մէջ շուտով կը մտնէ երեւակայութիւն։ Երեւակայութիւնն ունի իւր դերն բոլոր կենաց մէջ. երեւակայութիւնն մի շաւիղ կամ մի անցք է, առանց որոյ շատ գաղափարներ մեզ չ՚են հասնիր։ Եւ գիտէ՞ք, թէ մինչեւ ու՞ր կը հասնի երեւակայութեան կարողութիւնն. — մինչեւ անգամ ներկայացնել մեզ մի կեանք, որ իբր թէ մեր մէջ եղած է. բայց բոլորովին անծանօթ մեզ։ Երեւակայութիւնն մուտ կը գտնէ մեր բարոյական գործոց մէջ և մի քանիներուն մէջ խիստ մեծ չափով։ Երբ կ՚անհետի երեւակայութիւնն, իրեն հետ կ՚անհետի իբր ցնորք ամէն բան, ինչ որ ստեղծած էր, և մեր մէջ կը մնայ միայն մեր ունեցած աշխատանքի պարզ արդիւնքն, այսինքն մրուրն կը մնայ բաժակին յատակին մէջ. իսկ հեղուկն արդէն խմուած է։

Պէտք չ՚է վստահիլ կամ անձնատուր լինիլ մեր ա-

սրբութեան, մաքրութեան և այլ ամէն պարտաւորութեանց պատուէրներն, զորս օրէնքն դնած էր պաշտօնէից համար։ Բայց սակաւ առ սակաւ Տաճարի յաճախ սնոտութիւնն ընտելացոյց այս սուրբ տեղւոյն հետ։ Զգուշութիւնքն դադարեցան յարգանաց հետ, սեան հրոյ հրաշքն, զոր Աստուած ամէն օր կը գործէր, սովորական բան եղաւ. շուտով յառաջ եկան սրբապղծութիւնքն. յանդուգն պաշտօնեայք համարձակեցան օտար հուր ներկայացընել. այլք յափշտակեցին այն պաշտօնները, որք միայն քահանայապետին վերապահուած էին. վերջապէս Մադիանու գաւերքն շուտով առիթ եղան նորա անկման եւ գայթակղութեան, եւ բոլոր Ղեւտական ցեղին մէջ հազիւ գտնուեցաւ մի Փենեհես, մի սուրբ եւ նախանձաւոր քահանայ. որ համարձակեցաւ վրէժխնդիր լինել քահանայական պատուոյ եւ օրինաց սրբութեան համար, որ արհամարհուած եւ առ ոտն կոխուած էին առաջի անհաւատարիմ ժողովրդեան.

Մասիլլոն

ուղղին աստուածպաշտութեան ամբողջութեան մէջ պարապայ. ամենէն աւելի կը գրաւէ զմեզ, քանի մը ժամանակներէն զկնի կը թողու զմեզ տառն և անհոգ։ Այն ժամանակին կ'ենթարկինք մենք, որ կը զգանք աստուածպաշտութեան մի միայն ուղղակի մեր պաշտօնն և խոշոր հետ ունեցած յարաբերութեամբ, և առաջ որ եռանդուն և նախանձաւոր կ'երեւէինք, այժմ կարծես թէ մեր պաշտօնին անտես չ'ենք։ Պէտք է՝ արթնցնել նորոգել կոչումն. պէտք է՝ արծարծել՝ շնորհքն և որչափ որ նորութեան հրապոյրն նուազի, պէտք է զօրացնել բարոյական ատաղձն։

Արդ՝ երկու հովիւններ մեր կոչումն նորոգելու առաջին միջոցն է՝ նորոգել մեր կոչումն որպէս քրիստոնեայ։ Պէտք չէ մոռնալ քրիստոնեայն և միայն մտածել հովուին վրայ. մեր անձնին և միայնակ չը կատարէր մեւսի գործն։ Նոյն իսկ որպէս հովիւններ, հարկ է մեզ ասել անձնին, որ մեր հոգին առաջինն է այն հոգիներէն, որք հաւատացած են մեզ. առաջինն է, որուն վրայ պէտք է գործ դնենք մեր պաշտօնն, քանզի մենք, ամենէն առաջ, մեր հովիւն ենք։

Մենք անփոյթ լինելով մեր փրկութեան մասին՝ չ'ենք կարող յառաջացնել այլոց փրկութիւնն և արդարացի է, որ իւրաքանչիւրին մարդասիրութիւնն իւր անձէն սկսի։ Սորա համար է, որ Ս. Պօղոս, ուղղելով իւր խօսքն յանձին Տիմոթէոսի բոլոր պաշտօնէից, կ'ասէ. «Զգոյշ լինիջիր անձին և վարդապետութեանդ եւ ի դմին յամեսջիր. զայդ եթէ առնիցես՝ և զանձն ապրեցուսցես և զայնոսիկ, որ քեզն լսիցեն»։ Ա. Տիմ. Դ. 16։ «Զգոյշ կացէք անձանց և ամենայն հօտին, յորում եդ զձեզ Հոգին Սուրբ տեսուչս՝ հովուել զժողովուրդ Տեառն, զոր ապրեցոյց արեամբ իւրով»։ Գործ. Ի. 28։

Մեզ պատուիրուած է միանգամայն ուղղակի նորոգել նաև մեր հովուական կոչումն, այն է անդա-

-դար դառնալ այնժամեան, այն յօժարութեան, որով ողողուած, վճռուած է մեր կոչումն։

Արդ՝ եթէ միայն մեր պաշտամանց կրթութիւնն կամ գործադրութիւնն բաւական չէ անդադար զմեզ նոյն եռանդեան մէջ պահելու, պէտք է ուրեմն նորոգութեան միջոցներ որոնել արտաքոյ պաշտամանց և մերձ պաշտամանց։

Առանձնութիւն

Առանձնութիւնն է առաջին պայման հովուական այլ պարտաւորութեանց։ Գրիգոր Նազիանզացին այսպէս կ՚ասէ, հետևելով Ս. Պօղոսի գրածներուն առ Տիմոթէոս. «Պէտք է՛ առաջ սրբել զանձն, ապա սրբել զայլս. պէտք է՛ լինիլ ուսեալ և ապա ուսուցանել զայլս. պէտք է՛ լոյս լինիլ և զայլս լուսաւորել. պէտք է՛ մերձենալ առ Աստուած, և զայլս մերձեցուցանել առ Նա. պէտք է՛ սուրբ լինիլ և սուրբ առնել զայլս»։ Հովուի առաջին պարտաւորութիւնն է լինիլ սուրբ։

Առանձնութեան վրայ խօսելով՝ անշուշտ մենք նպատակ չ՚ունինք առանձնութիւն յանձնարարելով հովուին՝ առ ոչինչ գրել նորա ընկերական կամ հասարակական կեանքն։ Ընդհակառն նոյն իսկ ընկերական կենաց օգտին համար է, որ հովիւն մերթ ընդ մերթ պէտք է՛ քաշուի, հեռանայ ընկերական կեանքէն, որպէս զի աւելի պատրաստուած վերադառնայ նոյն կենաց համար։ Չափազանց խորին և երկարատև առանձնութիւնն ունի այլ վտանգներ և նոյնպէս մեծ վտանգներ, ինչպէս ունի և աշխարհն։ Առանձնու-

թիւնն իբրեւ սովորութիւն հակառակ է Արարչի կամաց, որ յայտնած է թէ՝ բարւոք չէ, որ մարդն միայն լինի. Առանձնութիւնն հակառակ է Յիսուսի Քրիստոսի կամացն, որ աղաչեց իր Հայրն ո՛չ թէ բառնալ զնոսա յաշխարհէ, այլ պահել զնոսա ի չարէ. (Յով. ԺԷ. 18)։ Առանձնութիւնն պէտք է լինի ուրեմն իբր բացառութիւն և ո՛չ իբր կանոն։ Բայց իբր բացառութիւն կամ իբր դեղ (դեղն սնանելու համար չէ) յոյժ կարեւոր է առանձնութիւնն։

Կարող չենք ասել թէ առանձնութիւնն ինքնին բարի է. նա բարի է ինչ ինչ պայմաններով միայն։ Առանձնութեան կամ մենաւորական կենաց վրայ շատ անգամ խօսած են այն յատուկ եռանդեամբ, այն ուրոյն յափշտակութեամբ, զոր մենք ունինք այն բաներու համար, որք մի անգամ զմեզ կախարդած, գրաւած են։ Բանաստեղծներն, բարոյախօսներն և իմաստասէրներն ներբողած են առանձնութիւնն, և ի հարկէ այս միաձայն գովեստներն չ՚են առանց որ և է հիման։ Բայց պէտք է որոշել, զանազանել։ Մեր յանձնարարածն ներքին առանձնութիւնն է կամ ոգին առանձնութեան. պէտք է կրթել զանձն միայն լինիլ, մենաւոր լինիլ աշխարհի մէջ, խաղաղ՝ աղմուկներու մէջ, անշարժ՝ շարժման մէջ։ Ո՛վ որ կարող է կրել սոյն առանձնութիւնն, մենք ազատ կը համարինք զնա միւսէն։ Նոյնպէս կը հաւատանք թէ՝ ուր որ չը կայ մեզ համար արտաքին առանձնութիւն, կարող է միւսն՝ ներքինն մեզ բաւել, եթէ ըստ արժանւոյն մշակուած լինի։

Արտաքին առանձնութիւնն վատ է, եթէ լաւ չէ։ Եթէ մենք աշխարհն մեր սրտին մէջ ունինք, զայն կը տանինք մեզ հետ մեր առանձնասենեակն։ Առանձնութիւնն շատ վատ է անընկերական, նախանձոտ

կամ զայրացկոտ մարդու համար. վասն զի այդ առանձնութեան մէջ կը ճարակին և կ'արծարծին իւր չարայուշութիւնքն ու ատելութիւնքն ։ Շատ անգամ փորձուած է, որ ամենէն լաւ միջոցն է խորհուրդ տալ որ և իցէ կրքով գրգռուած մարդուն յարիլ շահաւոր գործով պարապող անձանց ։ Առանձնութիւնն բարի է կամ վատ, նայելով թէ ի՞նչ կ'որոնուի նորա մէջ ։

Սակայն առանձնութիւնն միշտ օգտակար կը լինի այն մարդուն, որ բարութիւն կ'որոնէ առանձնութեան մէջ, և յատկապէս այն պատճառաւ, որ կ'որոնէ զայն ։ Եւ եթէ անձամբ իսկ մարդ փորձն առած չը լինի, դարձեալ դիւրին է խելամտել թէ՝ ինչ որ մեր աչքէն կը հեռացնէ առարկաներն և կը լռեցնէ աշխարհի աղմուկներն, նոյնն կը նպաստէ մեզ այն անձնափորձութեան կամ ինքնախօսութեան մէջ, զոր կամինք ունենալ անձամբ անձին ։ Այս անձնաքննութիւնն կամ ինքնադատութիւնն իսկ միայն այս պայմանաւ կարող է յառաջանալ և կատարեալ լինիլ ։ Ի մասնաւորի, այն ճշմարտութիւնքն, որք կարեւոր են խղճին համար, առանձնութեան մէջ աւելի շուտով կը բաժնուին ամեն օտարամուտ աւելորդութիւններէ, որով կը ծանրաբեռնին և կը նսեմանան նոյն ճշմարտութիւնքն այն վէճերուն մէջ, որք կը յուզուին այս նիւթոյն նկատմամբ ։ Սուրբ Գրիգոր հովուութեան պաշտօնն կ'անուանէ « Մշրէկ ծոռոց » ։

Մեր օրերուն մէջ կեանքն բաղադրուած է այնքան տարրերքներով, կերտուած է այնքան ձեւերով կամ երեսներով որ մի տեսակ շլացումն յառաջ կը գայ, ուստի և աչքն պէտք ունի հանգիստ որոնել առանձնութեան անփոփոխ և քաղցր ու անդորր աւուր մէջ ։

Պէտք չէ ուրեմն առ ոչինչ համարել արտաքին մի-

ջոցներն։ Յիսուս Քրիստոս չարհամարհեց այդ միջոցներն, և կը տեսնենք Աւետարանի մէջ, որ Նա քանիցս մեկուսացած է և երկար ժամեր անցուցած՝ հեռի մարդիկներէ և աղմուկներէ։ Եթէ սոյն միջոցն կարեւոր էր Յիսուսին, ի՞նչպէս կարող է անկարեւոր կամ անօգուտ լինիլ մեզ համար։ Ուշադիր հոգին մի առանձնութիւն կը կազմէ ինքն իրեն համար։ Բայց չը խաբուինք. պէտք է իրական առանձնութեան ժամեր ունենալ, եթէ կամինք հոգւոյ զօրութիւնն պահպանել։

Սակայն և այնպէս, առանձնութիւնն բարի է, երբ գործ է, գործնական է։ Խաղաղութիւնն, անդորրութիւնն, զոր կը ներկայացնէ առանձնութիւնն ո՛չ այլ ինչ են, եթէ ո՛չ մի ծրագիր, զոր պէտք է կատարել։ Մտաց թափառականութիւնն կամ մտամոլորութիւնն միշտ աղէտաբեր է և վնասակար։ Քրիստոնէութիւնն մտածել կը տայ և ո՛չ թէ երազել կամ ցնորել։

Առանձնութեան ընդհանուր ազդեցութիւնն, զոր մենք նշանակեցինք, աւելի թանկագին կընծայէ զայն յաչս հովուին, որ գտնէ ի կիր առնուլ հետեւեալ կերպիւ։

Ա. — Ի հաշիւ առնուլ իւր արտաքին և ներքին ճանապարհներն։ Այս մի անձնաքննութիւն է, զոր պարտաւոր է առնել յաճախ, քանզի չարին յառաջադիմութիւնն, որքան արագ է, նոյնքան և անզգալի։ Եթէ մենք լաւագոյն չ'ենք այսօր, վատթարագոյն ենք։ Որպէս արթուն և ջանասէր տնտեսներ՝ քննութեան առնունք մեր հաշիւն, քանզի գողն կարող է գալ ի գիշերի։ Սակայն չափազանց մանրամասն անձնաքննութիւնն իսկ մի բաց ճանապարհ է, որ կը տանի դէպ ի ինքնասիրութիւն, դէպ ի եսականութիւն։ Ուրեմն անձնաքննութեան մէջ իսկ զգոյշ պէտք է լինել, քանզի թշնամին կը սողոսկի, ներս կ'սպրդի ամեն ծակերէ։

Երբեմն, առանց կարեւոր զգուշութեան, պատուէրներ եղած են օրըստօրէական մանրամասն օրագրութիւն բռնել։ Պէտք չէ շատ խօսիլ իր անձին վրայ, նոյն իսկ վատ խօսելու նկատմամբ։ Բայց օգտակար է նշանակել մեր կենաց ամենակարեւոր դէպքերն կամ գործքերն։

Բ. — Քաղել իր փորձառութեանց արդիւնքն։ Փորձառութիւնն է իսկապէս մի վերաքննութիւն անցելոյն։ Բաւական չէ, որ մարդ տեսած է անցած գործերն և իր ներկայութեան կատարուած են. այլ պէտք է խորհիլ նոցա վրայ, զատել իրարմէ, զատել եւ դասաւորել։ Քանզի փորձառութիւնն է արդիւնք խորհրդածութեան և ո՛չ թէ արդիւնք այն գործքերուն, որոց վրայ դարձուած չէ արժանաւոր ուշադրութիւն։

Գ. — Աստուծմէ խորհուրդ խնդրել, լաւ է ասել՝ Աստուծոյ կամքն խորհրդածութեան առնուլ։ Ամենէն սուրբ յարաբերութիւնքն իսկ կարող չեն սորա տեղն բռնել։ Եւ որչա՜փ կարեւոր է այս պաշտօնէին կամ հովուին։ Նա պարտաւոր է կանոնաւորել իր վարքն, որոշումներ ընդունիլ, իրաւախոհ լինիլ ինքն իր հետ։ Հովիւն շատ սխալ քայլեր կարող է առնուլ, մանաւանդ առաջին օրերուն մէջ, եթէ չը յարդարէ իր պատերազմի նախագիծն։ Բայց թո՛ղ Աստուած ի խորհուրդ կոչուի և թո՛ղ բնաւ տեղի չ'ունենան մեր վէճերն կամ իրաւախոհութիւններն ի բացակայութեան Աստուծոյ։

Աղօթք.

Աղօթքն ունի իր բնական տեղն առանձնութեան մէջ. բայց մենք կը համարենք զայն ինքնին, որպէս երկրորդ միջոց կոչումն նորոգելու համար։ Աղօթքն միայն

մի պարտաւորութիւն և արտօնութիւն չէ․ նա միայն մի պատրաստութիւն չէ պաշտօնէութեան համար, այլ նա է այն աշխատանքներէն մին, զոր կատարելու համար Յիսուսի Քրիստոսի առաջին պաշտօնեայքն կը խնդրէին ազատ լինել երկրորդական պարտաւորութիւններէ։ Պէտք է պատկառ կամ հաստատուն կալ աղօթից․ «Եւ մեք աղօթից եւ պաշտաման եւ բանին հաստատուն լիցուք»։ Գործ․ Զ․ 4։

Աղօթքն կարեւոր է մեզ, որպէս զի ուղիղ տեսութիւն ունենանք այն բաներուն վրայ․ որք միշտ կը խուսափին մեզմէն։ Աղօթքն կարեւոր է մեզ՝ անձնատիրութեան և դիւրազգածութեան վէրքերն բժշկելու համար․ աղօթքն կարեւոր է մեզ՝ եռանդն և քաջասրտութիւնն վառելու և զօրացնելու համար․ աղօթքն կարեւոր է մեզ՝ ծուլութեան, թեթեւամտութեան, թուլութեան, հոգեւոր կամ եկեղեցական հպարտութեան, քարոզչական սնապարծութեան, պաշտօնի նախանձոտութեան ամենօրեայ հոսանաց առաջն առնելոյ համար։ Աղօթքն կը նմանի Ովկիանոսի քանի մի կղզիներու այն մաքուր օդոյն, ուր և ո՛չ մի միջատ կարող է ապրիլ։ Մենք պարտաւոր ենք շրջապատել և պարուրել զմեզ այս օդով, ինչպէս որ լուղորդն կը շրջապատէ զինքն իւր զանգակով յառաջ քան ի ծով իջնելն։

Բայց հովուի աղօթքն է մի քահանայական աղօթք, և հետեւապէս է մի պարտաւորութիւն։ Ասած են — Նա՛ որ կ'աշխատէ՝ կ'աղօթէ․ և որչափ ուրեմն ճշմարիտ է ասել՝ թէ Նա՛ որ կ'աղօթէ՝ կ'աշխատէ։ Սա մի աշխատանք է, ինչպէս էր Մովսիսի աշխատանքն լերան վրայ․ Միջնորդութիւնն կամ բարեխօսութիւնն է, որ միացած է քահանայութեան պաշտօնէին։ Բայց ո՛չ միայն միջնորդութիւնն, այլ աղօթքն եւս, որպէս զի դայ Աստուծոյ

թագաւորութիւնն։ Զայն իսկոյն ի գործ դրին Մեծ Հովիւն և Առաքեալքն, «Որք միշտ կը յիշեն իրենց հօտն իրենց աղօթից մէջ.» և միեւնոյն ժամանակ կը հռչակեն բարեխօսութիւնն իրենց հօտին համար։

Ընթերցումն Ս. Գրոց

Առանձնութեան մէջ հովուի ժամերու գործածութեան և իւր կոչումն նորոգելու մի երրորդ միջոցն է ընթերցումն, և նախ՝ ընթերցումն Ս. Գրոց։ Այս ընթերցումն կամ ուսումնասիրութիւնն, (նաեւ զուրկ ամեն բանէ ինչ որ գլխաւոր է), անսպառելի է և մինչեւ կենաց վերջն անսպառ են նորանոր գիւտերն ուշադիր ընթերցողին համար։ Ս. Գրոց ընթերցումն պարտաւորիչ է և չափաւոր հովուին համար։ Պարտաւորիչ, որովհետեւ նորա անհրաժեշտ պարտքն է քարոզել սոյն Խօսքն կամ սոյն Խօսքին համաձայն. որովհետեւ նորա պաշտօնն այնքան աւելի շահաւոր կը լինի և այնքան աւելի պտղաբեր, որքան նորա քարոզն պարարուած լինի Աստուածային Խօսքի հիւթով և նաև գրով։ «Միտ դի՛ր ընթերցուածոց մխիթարութեան վարդապետութեան»։ Ա. Տիմ. Դ. 13. «Այլ դու հաստատ կաց յոր ուսարդ և հաւատարիմ եղեր. գիտես ուստի ուսար. զի ի մանկութենէ զգիրս սուրբս գիտես, որ կարող են իմաստուն առնել զքեզ ի փրկութիւն, ի ձեռն հաւատոցն ի Յիսուս Քրիստոս։ Ամենայն գիրք աստուածաշունչք և օգտակարք ի վարդապետութիւն են և ի յանդիմանութիւն, և յուղղութիւն և ի խրատ արդարութեան. զի կատարեալ իցէ մարդն Աստուծոյ յամենայն գործս բարութեան հաստատեալ»։ Բ. Տիմ. Գ. 15–17։

Հովուի [illegible] [illegible] և [illegible] այն ժամանակ կատարեալ է, երբ չը բաւականանար միայն Ս. Գիրքին [illegible] և մի քանի մասերին կրկնելով, այլ երբ ամբողջովին գիտէ և [illegible] կը խօսի:

Հոգւոյ հովուութեան համար Ս. Գիրքին [illegible] [illegible] կարեւոր է: Շատ անգամ յանկարծակի կը գայ հոգիին, եթէ [illegible] չէ Աստուծոյ Խօսքին: Կ՚[illegible] մարդ այն զօրութեան և ազդեցութեան վրայ, զոր կը տայ քարոզիչներուն Ս. Գրոց խորքին հմտութիւնն: Ի հարկէ նոքա անգիր [illegible] չեն, բայց պատրաստել գիտեն: Այս եղանակին ամենէն լաւագոյնն է և կը պատկանի միայն նոցա, որք [illegible] են, որոց սրտին [illegible] է Ս. Գրքի ոգին: Պէտք է կարդալ Ս. Գիրքին [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible]: Վտանգաւոր է կարդալ զայն [illegible] [illegible] [illegible]: Պէտք է [illegible] Ս. Գրոց մէջ ոչ թէ միայն [illegible] և [illegible], այլ այլ, զօրութիւն, [illegible]: Եթէ [illegible] չը [illegible] [illegible] գիրքը չը [illegible]. այլ [illegible] [illegible] կամ [illegible]:

Պէտք է ուսումնասիրել Ս. Գրոց մէջ [illegible] սուրբ [illegible]. [illegible] և սուրբ կենդանիքն: Շատ անգամ [illegible] կը [illegible] այս ուսումնասիրութիւնն. [illegible] [illegible] է [illegible]. որ կենդանիքն և Աստուծոյ [illegible] են: [illegible] [illegible] [illegible] մի գիրք չէ [illegible] [illegible] մի գիրք [illegible] [illegible] և [illegible]: [illegible] մի [illegible] է. մի [illegible] է և [illegible] [illegible]. [illegible]. պէտք է ուսումնասիրել. [illegible] սուրբ կենդանիքն. հովուական կենդանիքն: Նոքա կը [illegible] մեզ՝ մեր [illegible] [illegible] վրայ [illegible] դնել: [illegible] չը [illegible] դնել նոյն [illegible] վրայ:

Ս. Գիրքն՝ պէտք է կարդալ բնագրին կամ բնատպին մէջ։ Այս շատ կարեւոր է, նոյն իսկ գիտնական հովուելին համար. վասն զի պէտք է տպաւորել իր սրտին մէջ Ս. Գրոց ոգին, պէտք է յագենալ նոյն ոգւով։ Այո՛, կարելի է առանց այս միջոցի գործածութեան եւս յղանալ մի օրհնուած քարոզ. բայց Սուրբ Լեզուներն իմանալն մի այնպիսի առաւելութիւն է, զոր պէտք չ՚է արհամարհենք։

Ս. Գրոց ընթերցանութենէն զատ կան նաեւ ուրիշ ուսումնասիրութիւններ, որք հովուի օգտին կը վերաբերին. բայց մենք նշանակենք զգուշանալու սահմաններն.

Ա. — Պէտք չ՚է պարապիլ բնաւ սնոտի եւ նանիր բաներու, կամ սնոտի նպատակի համար պատրաստուած գրքերու ուսումնասիրութեամբ։ Պէտք է զգուշանալ լոկ հետաքրքրութեան համար գրուած գրքերու ընթերցանութենէն, որք կարող են միայն սնափառութեան ծառայել։ Պէտք է՛ փախչիլ «Ունայն խնդիրներէ», որոց վրայ կը խօսի Ս. Պօղոս. «Այնպիսին հպարտացեալ է եւ ո՛չ ինչ ո՛չ գիտէ. ա՛յլ տաղտի ի խնդիրս եւ ի բանս հակառակութեան, ուստի լինի հեռ,, նախանձ եւն»։ Ա. Տիմ. Զ. 4.

Բ. — Պէտք չէ պահանջել ընթերցանութենէն այն, ինչ որ կարող չէ տալ, այն է ճշմարիտ գիտութիւն կամ ճանաչումն Աստուծոյ, սէր Աստուծոյ եւ խաղաղութիւն սրտի։ Երբ գիտութիւնն այն կէտին հասաւ որ լուսաւորեց մեր երեւելի խաւարն, մեր ագիտութիւնն, նա ինչ ինչ նիւթոց մէջ մեծամեծ ծառայութիւն մատոյց մեզ, զոր կարող էինք իրմէն սպասել։ Այսու հանդերձ՝ ուսումնասիրութիւնն չէ ճանապարհն, ճշմարտութեանն եւ կենաց։ Մարդ կարող է ունենալ շատ գիտութիւն. բայց ո՛չ հաւատ։ Մարդ կարող է հա-

ւանալ և լաւ հաւատալ, առանց գիտութիւն ունենալու։ Աստուծոյ օրէնքն — քանի՛ առաւել մանաւանդ Աւետարանն — իմաստութիւն կը տայ ամենէն խոնարհներուն։ « Ուսուցանես հեզոց ճանապարհս քո »։ Սաղ. ԻԴ. 9։ Կայ Օծումն, ըստ Յովհաննու, որ մեզ կուսուցանէ ամեն բան և սոյն օծումէնէն զկնի՝ այլ եւս կարօտութիւն չունինք. որ մեզ ուսուցանեն. « Եւ դուք օծութիւնն զոր ընկալարուք ի նմանէ, բնակեսցէ ի ձեզ և չէ ինչ պիտոյ, եթէ ոք ուսուսցէ զձեզ, այլ որպէս զի նորա օծութիւնն ուսուցանիցէ զձեզ վասն ամենայնի, և ճշմարիտ է՝ և չէ սուտ. և որպէս ուսոյցն զձեզ, կայք ի նմա »։ Ա. Յով. Բ. 27.

Գ. — Պէտք է զգուշանալ չափազանցութենէ, այսինքն չը վատնել շատ ժամանակ և շատ ոյժ այնպիսի ընթերցանութեան կամ ուսումնասիրութեան համար, որուն պարտաւոր չենք զոհել մեր պաշտօնէութիւնն. վասն զի ընթերցանութիւնն ուրիշ նպատակ չունի, եթէ ո՛չ պատրաստել մեր պաշտօնին համար։ Զափազանցել՝ կը նշանակէ ուրեմն նպատակն զոհել միջոցին։ Ամենափոքր պարտաւորութիւնն մեզ համար աւելի կարեւոր պիտի լինի. քան թէ յոյժ հետաքրքրական ընթերցանութիւնն։

Մի խնդիր կը ներկայանայ մեզ այս տեղ. այն է դաստիարակ հովուաց կամ պաշտօնէից խնդիրն. — Խնդիր՝ արդարեւ փափուկ։ Քանի մի դարեր առաջ այս խնդիրն չը կար և դուցէ միշտ պիտի չը լինի։ Ժամանակ կար, ուր ըստ ամենայնի բնական կը համարուէր, որ հովիւն լինի նաև ուսուցիչ, դաստիարակ։ Այսօր այնպէս չէ։ Գիտութիւնն աշխարհականացած է. նա բաժնուած է կրօնէն. և թերեւս աւելի լաւ պիտի ծառայէ կրօնին։ Բայց պէ՞տք է ասել արդեօք թէ մանկավարժութիւնն կամ դաստիարակութիւնն ան-

հաշտելի է հովուութեան հետ ։ Ո՛չ, գիտութիւնն եւս մի պաշտօն է ։ Այս փոփոխութիւնն եղած է ներկայ կենաց յարաբերութեանց մէջ, որ պէտք է զանձն նուիրել պաշտօնին, որպէս զի յետոյ որոշուի թէ՝ հովուութի՞ւնն պէտք է ընդունիլ թէ մանկութեան դաստիարակութիւնն ։

Վերոգրեալ զգուշութիւններն նշանակելէն զկնի՝ կը հաւատանք թէ կարող ենք յանձնարարել հովուին, որ իւր ժամանակի մի մասն նուիրէ ընթերցանութեան, ուսումնասիրութեան ։

Ա. — Հովիւն ինչ որ ուսումնասիրած է, ինչ որ ուսած է, նպատակ ունեցած է պատշաճեցնել՝ ո՛չ միայն ընդհանուր եզրակացութիւններն, այլ և մասնաւոր ծանօթութիւններն՝ իւր պաշտօնին ։ Արդ յայտ է թէ՝ մարդ կը կորուսանէ ինչ որ չը պահպանէր ։ Պէտք չէ նաեւ երեւակայել թէ մարդ կարող է ուսանիլ Վարժարանի կամ Համալսարանի մէջ ամեն բան, զոր պէտք ունէր ուսանիլ ։ Գիտութիւնն կը նորոգի և շատ անգամ կը փոխէ շատ բան, ինչ որ մարդ ուսած է ։ Հետեւապէս ուսումնասիրութիւնն և սրտի ու մտքի նորոգութիւնն կարեւոր են ամեն ժամանակ ։

Բ. — Անպատշաճ է միշտ զբաղեցնել միտքն գործնական մասնաւոր և անհատական խնդիրներով ։ Այսպիսի զբաղմունքով միտքն կը կծկի, անձուկ կը դառնայ և գործնականութեան իսկ կը վնասէ ։ Սորա դարմանն գիտութիւնն է, որ կ՚օգնէ մեզ տեսականով ուղղել գործնականի զեղծումն ։ Պէտք է հովուական պաշտօնով մերթ ընդ մերթ գիւղերն ելնել, շինականաց կրօնական կեանքին իսկ ծանօթանալ և ապա դառնալ և ուսումնասիրութեամբ պարապիլ ։ Այս եղանակաւ կեանքն՝ կը լուսաւորէ զգիտութիւնն. գործն լոյս կը սփռէ գաղափարի վրայ և փոխադարձաբար ։

Միտքն կ՚անըմբռնանայ, եթէ ուսումնասիրութիւնն կամ ընթերցասիրութիւնն պակսի։ Այս նմանութեամբ է ամենէն կենդանի և ամենէն բեղմնաւոր մտքերու վրայ անգամ։ Մենք չենք կարող սնուցանել զմեզ և մեզ-մով։ Մենք կը ստեղծենք միայն փոխ առնլով։ Ուստի է որ ուսումնասիրութիւնն բոլորովին ընթերցման մէջ չը կայանար։ Նոյն որ և իցէ բան ուսած ենք գրոց մէջ, և նոյն խակ բարձրիմաստ գրոց մէջ, պէտք է որ մեր ոյժն եւս գործ դնենք մարսելու համար, ինչպէս որ կը մարսենք մենք մեր մարմնաւոր կերակուրն։ Սակայն երբ մենք կ՚աշխատինք առանձինն առանց գրքերու օգնութեան և իրեր չ՚եղած ժամանակ՝ ի՞նչ բանի վրայ կ՚աշխատինք, եթէ ո՛չ յիշատակներու։ Ո՞չ ապաքէն մեր մտածութիւններն յառաջ կը գան իրերէն, կամ գրքերէն կամ ընկերական յարաբերութենէ, որ նոյնպէս մի մեծ գիրք է մեր ուսումնասիրութեան արժանի։ Պէտք է ուրեմն ուսումնասիրել՝ այլոց մտածութեամբ մեր մտածութիւնն զարթուցանելու և հարըստացնելու համար։ Նոքա, որք չ՚են ուսումնասիրեր, պիտի տեսնեն, որ իրենց տաղանդն կը թառամի և մտքով կը ծերանան յառաջ քան զժամանակն։ Փորձն մի ու մի ցոյց կը տայ այս բանին քարոզութեան նկատմամբ։ Ինչէ՞ն է, որ ի սկզբան զարմացումն գրաւող շատ քարոզիչներ կը նուազին, կ՚անկանին կամ շատ անգամ կը մնան այն յոյսերէն, զոր ծնուցած, արծարծած էին։ Շատ անգամ սորա պատճառն այն է, որ ուսումնասիրութիւնն չ՚են շարունակեր։ Հաւատարիմ հովիւն միշտ կ՚ուսումնասիրէ մինչեւ մի ատրիճան։ Նա անդադար կը կարդայ Աստուածաշունչն և մի և նոյն ժամանակ մարդկութեան գիրքն, որ բաց է իւր առջեւ։ Բայց այս փորձական ուսումնասիրութիւնն բաւական չէ։ Առանց անընդհատ ուսումնասիրու-

թեան. իսկ կարող են քարոզներ խօսիլ, նաեւ լաւ քա-րոզներ: Բայց այդ քարոզներն աւելի եւ աւելի իրարու կը նմանին: Իսկ այն քարոզիչն, որ կը պահպանէ զինքն հաստատուն գաղափարներու ընթացքին մէջ, որ կը պարզէ իր միտքն պէս պէս ընթերցուածներով, նա միշտ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ իր վրայ: Նա որ միակ մտածութեամբ դրաւուած է. միշտ իր նպատակին յարմար բան կը գտնէ ամեն գրքերու մէջ, նաեւ այնպիսեաց մէջ, որ ուղղակի վերաբերութիւն չ'ունին իր պաշտօնին հետ:

Գ. — Առաքեալք յանձնարարած են գիտու-թիւնն կամ ճանաչողութիւնն (Բ. Պետ. 1, 5, 6): Բայց եթէ նոքա, միւս կողմէն, ասած են թէ. « Գիտութիւն հպարտացուցանէ, այլ սէր շինէ »: (Ա. Կոր. 1): Նո-քա խօսած են անշուշտ գիտութեան վտանգին վրայ, այն վտանգին, որ անխուսափելի է արդարեւ, եթէ իրեն հակակշիռ չ'ունենայ քրիստոնէական խոնարհու-թիւնն: Գիտութիւնն իսկ կարող է սպառնալ խոնար-հութեան. բայց այսպէս է միշտ ամեն մարդկային մտաւոր զարգացումն: Երկրի մշակութեան համար ա-գարակային օրէնքներ կը սահմանուին. բայց անհնարին է սահմանի տակ դնել մեր կարողութեանց մշակու-թիւնն եւ մեր մտքի զարգացումն: Եթէ կասեն թէ Ա-ռաքեալք ի նկատի չ'ունէին գիտութիւնն իր այժմեան բոլոր զարգացմամբ, յայտ է թէ չ'ունէին զայն իրենց աչքի առաջ: Սակայն սրբագործեցին զգիտութիւնն՝ իրենց պատուէրներով: Առաքեալներէն կախուած չ'էր, կախուած չ'է եւ մեզմէն, որ գիտութիւնն վերածուի փոքրաթիւ տարերքներու: Գիտութիւնն այն է, զոր յառաջ բերած են ժամանակն, դէպքերն, նոյն իսկ կրօնի հակառակորդներն. թէ՛ բարեկամք եւ թէ՛ թըշ-նամիք՝ ամենքն նպաստած են գիտութեան. Եւ ար-

դեան գիտութիւնն արդարացնելու համար՝ բաւական է միայն որ ճանաչելն կամ գիտնալն պատուիրուած է․ Իմանալով միանգամայն աւելի քան Առաքելոց ժամանակի մարդիկն՝ մենք դարձեալ այն մարդիկներէն աւելի բան չը գիտենք․ վասն զի մեր ունեցած գիտութիւնն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ պատասխան այն հարցումներուն, որք բազմապատկուած են նոցա դարէն ի վեր։

Մեր յանձնարարած ուսումնասիրութիւնն արդեօք մի միայն աստուածաբանակա՞նն է։ Բայց ի՞նչ է Աստուածաբանութիւնն, եթէ ո՛չ մի տեսակէտ (տեսակէտ կրօնական) գիտութեան, ուսումնասիրութիւն ամեն բանի, ինչ որ կրօնին կը վերաբերի։ Եթէ ճանաչելն այն միջավայրն, ուր կը շարժի մի իր, էական է նոյն իսկ այս իրն ճանաչելու համար, ուրեմն ի՞նչ բան կայ, որ ներելի լինի աստուածաբանին չիմանալ։ Ինչքա՞ն անկատար, սխալ, անձուկ կը լինի աստուածաբանի տեսութիւնն մարդոյ և մարդկային կենաց վրայ, եթէ իմանայ միայն Աստուածաբանութիւնն սոյն բառի անձուկ նշանակութեամբ։ Հովիւներէն ամենէն պարզն, ամենէն սակաւագէտն՝ դարձեալ անհրաժեշտ պարտական է, իւր պաշտօնն լաւ կատարելու համար, իւր շուրջն նայիլ։ Հովիւն ևս ունի իւր գիտութեան տեսակն, որ մի կողմէն բարձր է գրքերու զուտ գիտութենէն, միւս կողմէն այն տգիտական, օրինական և վիճաբանական մեկնաբանութենէն, այն տառաքննութենէն, որ բնաւ ուշադրութեան չ՚առնուր ո՛չ հասարակ իմաստն և ո՛չ փորձառութիւնն և որ կը յամառի ցնորքներու համար։ Ամեն ինչ կրօն կը լինի քրիստոնէի համար․ ամեն ինչ աստուածաբանութիւն՝ աստուածաբանին համար։ Ամեն ինչ պատշաճութիւն է կամ ապացոյց ճշմարտութեան։ Ուսումնասիրութիւնն ունի

մի գործնական կարեւորութիւն յոյժ անմիջական։ Չը կայ մարդկային մի մտաւոր զարգացումն, որ չ՚օգնէ կամ արգելք չը լինի կրօնին։ Անտարբեր բան չը կայ. ամեն ինչ կը ծառայէ կամ կը վնասէ։ Եւ ամենէն գիտնական վարդապետութիւններն, ամենէն վերացական դրութիւններն կամ սխալմներն, ժամանակէ զկնի, ժողովրդի մէջ կ՚իջնեն։

Տեսնուած է թէ, առանց ուսումնասիրութեան, ի՞նչպէս յանկարծակի կը սպառի դաղափարներու դրամադլուխն։ Նոյնն է մտքի և հողի համար։ Մշակութեան պէսպիսութիւնն կամ այլազանութիւնն է, որ կը պահպանէ արգասաւորութիւնն կամ պտղաբերութիւնն։

Թերեւս մտածուի թէ հովիւն արդէն բաւական աստուածաբանութիւն ունի և նորա համար աշխարհային կամ անսուրբ գիտութեանց ժամանակն անցած է։ Սակայն ամենէն առաջ նկատողութեան առնունք, որ աշխարհային կամ անսուրբ բառն նախատական է, որ սխալմամբ կը տրուի այնպիսի բաներու, զորս պէտք չ՚է այպանել. Այն մարդիկն, որոց համար կրօնն ամենայն ինչ չ՚է, երկու սահման ունին — կրօնական և արտաքին կամ անսուրբ. սակայն քրիստոնէին համար անսուրբ բան չը կայ՝ բաց ի մոլորութենէ. ամենայն ինչ կը ծառայէ ի սրբութիւն։ Ի՞նչ կը նշանակէ Աստուածաբանութիւն բառն։ Սա ունի մի մասնաւոր նշանակութիւն, որով Աստուածաբանութիւնն կ՚որոշուի փիլիսոփայութենէն, գրագիտութենէն, արուեստէն, ևն։ Որոշումն կամ զանազանութիւնն օգտակար է անտարակոյս. բայց Աստուածաբանութեան սահմանն ուշի ուշով գծելէն զկնի՝ պէտք չ՚է կարծել սակայն, թէ Աստուածաբանութիւնն կը մերժէ միւս գիտութիւններն։ Աստուածաբանութիւնն կը պարունակէ մեծ քանակութեամբ արտաքին տար–

րեր, այն է փիլիսոփայութիւն, պատմութիւն, ժամանակագրութիւն, քերականութիւն ևն։ Նթէ ի բաց թողունք ամեն գիտական տարերքն, կը մնայ միայն հաւատացելոց հասարակային կրօնն։ Կարեւոր է ուրեմն ուսումնասիրել ամեն բան, ինչ որ միանալով կրօնի հետ կը կազմէ Աստուածաբանութիւնն։ Պէտք չ՚է բացարձակ և անանցանելի սահմաններ գծել։ Կարող ենք ասել թէ՝ կրօնն, աւելի ընդարձակ իմաստով, յինքն կը յանկուցանէ ամեն բան, յինքն կը վերածէ ամեն գիտութիւն՝ իրեն հպատակեցնելու համար։ Առանց վիճելու Աստուածաբանութիւն բառի վրայ, պէտք է նկատել որ չը կայ բնաւ ո և է զարգացումն մարդկային մտաց, որ չը նպաստէ կամ չը վնասէ կրօնին։ Ինչպէս որ կրօնն կը յանգի առ ամեն բան, նոյնպէս ամեն բան կը յանգի ի կրօնն։ Պէտք է որ կրօնն ամփոփէ բովանդակ կեանքն, եթէ չ՚ուզէր կեանքէն արտաքսուիլ։ Այսօր աւելի ճշմարիտ է՝ այս քան երբէք։ Մեր դարն, չը նայելով իւր կործանարար երեւութներուն, մի կազմակերպութեան դար է։ Բարեպաշտութիւնն կամ կրօնն միայն կարող է կանոնաւորել աշխարհն եւ այս պատճառաւ պէտք է որ կրօնն ճանաչէ զաշխարհն։ Այս մասին թէ՛ բեմական և թէ՛ գրական քարոզութիւնն կոչուած է ինչ ինչ բարեփոխութիւններ կրելու։ Հոգեւոր հովիւն պարտաւոր է շատ բան իմանալ, ո՛չ թէ այդ իմացածներով չփոթուելու համար, այլ գործ դնելու ի նպաստ ամենակարեւորին։ Որչափ քննենք ամեն բան, այնչափ աւելի կարող կը լինինք « գերել զամենայն միտս ի հնազանդութիւն Քրիստոսի »։ Բ. Կոր. Ժ. 5

Ուսումնասիրութիւնն կարեւոր է ո՛չ միայն քաղաքի, այլ և գիւղական հովուին, որ աւելի առանձնացեալ է։ Եկեղեցականն կամ հովիւն պարտաւոր է վարժեցնել

զինքն կանոնաւոր և մանաւոր ուսումնասիրութեան, մշակելով գիտութիւնն ազատութեամբ, ամբծութեամբ և հետազօտութեան ճշմարիտ հոգւով:

Հովուի անհատական կենաց մասին մեր խօսելիքներն լրացնելու համար՝ կը յաւելունք, որ պարտական է նա կազմել իրեն համար կենաց մի եղանակ, գծել ինչ ինչ կանոններ, որպէս զի յանգէտս եւ առանց ընդդիմութեան չը մատնուի ժամերու հոսանքներուն և գործքերու աճման ու նուազման ալիքներուն:

Տարակոյս չը կայ, որ հովիւն այնքան տէր չ՛է իւր անձին որքան մի այլ մարդ, քանզի նուիրուած է նա. սակայն շատ կը շահի նա իւր անձին և պաշտօնին համար, եթէ պատշաճաւոր կանոնաւորութեան տակ դնէ իւր կեանքն, միշտ պատրաստ լինելով սակայն ի պահանջել հարկին կանոնաւորութիւնն զոհել մարդասիրութեան:

Տնտեսութիւն ժամանակի

Ժամանակի տնտեսութիւնն մի գաղտնիք է, զոր ամենէն աւելի լաւ պէտք իմանայ եկեղեցական պաշտօնեայն, վասն զի ոչ ոք այնքան պարտական է, որքան հովիւն յարգել ժամանակն, որով կազմուած է յաւիտենականութիւնն: Համեմատաբար ժամանակն աւելի կը կորուսանեն մարդիկ քան թէ հանգստութիւն կը շահին: Ժամանակն կը խնայեն երբ միայն օգտակարի համար գործ կը դնեն, երբ կարեւոր գործքերն իրարու հետ կը շարայարեն: Ժամանակն կը խնայեն, երբ իմանան

պաշտպանել զայն անըմտութեան դէմ։ Ինչ որ ըղձուարին է աշխարհային տեսակէտով, շատ դիւրին է կրօնական պարտաւորութեան տեսակէտով։

Այս պատճառաւ, Հովուի սովորական պարտաւորութիւններէն մին պիտի լինի առաւօտուն կանուխ զարթնուլ։ Արեւածագի ժամն՝ ոսկեղէն ժամ է։ Այս ժամն անցնելէն զկնի՝ գոգցես կ'աղմկեն մարդոյ միտքն ամեն ներքին և արտաքին գաղափարներն։ Լուսածագէն առաջ ո՛չ մի բան կանխած չ'է քան մեր տպաւորութիւններն և զայնս խռոված։ Չը նայելով որ պաշտօնեայն այնքան պատասխանատու չ'է իւր աւուրն, որքան այլք, այնու ամենայնիւ պարտաւոր է նա ուրիշներէն աւելի գնահատել կանուխ զարթնելու օգուտներն։ Այս սովորութեամբ էր, որ կ'աղաղակէր թագաւոր մարգարէն. «Ես զքեզ աղաչեմ, Տէ՛ր, ընդ առաւօտս լուիցես ձայնի իմում. ընդ առաւօտս պատրաստ եղէց յանդիման լինել առ քեզ»։ (Սաղ. Ե. Դ)։ «Լուր, Տէ՛ր, ձայնի իմում, զի կարդացի առ քեզ. ողորմեա՛ ինձ և լո՛ւր ինձ. զի քեզ անսաց սիրտ իմ, և խնդրեցին երեսք իմ զերեսս քո, Տէ՛ր, խնդրեցին»։ (Սաղ. ԻԶ. 8)– «Կանխեցի տարաժամու՝ աղաղակեցի և ես ի բանս քո յուսացայ»։ Կանխեցին աչք իմ առաւօտուց ի խօսել ինձ զբանս քո»։ Սաղ. ՃԺԸ. 147 – 148 Արդ՝ ո՞վ կարող է այսպէս լաւ խօսիլ, ինչպէս պաշտօնեայն, հովիւն։ Բաց յայսմանէ, կանուխ զարթնուլն մի յաղթանակ է զգայարանաց վրայ, և պաշտօնեայն, ինչ որ լինի իւր դիրքն և հայեացքն, պէտք է այնպէս համարի, որ զինքն կը պատրաստէ գրկողութեան եւ վաստակաբեկութեան։ Ամենէն աւելի՝ հովիւն պարտաւոր է լինել «Հոգւով աղօթող» եւ ամեն օր կրթել զանձն՝ ինքնին մեռանելու համար։

Այս կը տանի՝ զմեզ ի ճգնութեան։

Ճգնողական կամ պահեցողական կեանք

« Զի մարմնոյ կրթութիւն առ սակաւ ինչ օգտակար է » ։ (Ա. Տիմ. Դ. 8) ։ Ս. Պօղոս մի այլ տեղ կը խօսի մարդկային պատուէրներու վրայ, որք արդարեւ ունին իմաստութեան երեւոյթ, ազատական պաշտաման և խոնարհութեան մէջ, որ բնաւ չ'են խնայեր մարմինն և որ բնաւ վերաբերութիւն չ'ունին ինչ որ կարող է գոհացնել մարմինն ։ « Ըստ պատուիրանաց և վարդապետութեան մարդկան, որ իմաստութիւն իմն համարէ, ինքնակամ կրօնիւք և խոնարհութեամբ և անխնայութեամբ մարմնոյ և ո՛չ ի պատիւ ինչ լրութեան մարմնոյ » ։ (Կող. Բ. 23)

Սուրբն Պօղոս կը հարուածէր այն մարմնաւոր կրթութիւնն կամ ճգնութիւնն, որ բաժնուած էր Աստուածապաշտութենէ, զոր կը նշանակէ Տիմոթէոսի Ա. Թղթոյն նոյն Գլխոյն մէջ. եւ արդարեւ՝ այսպիսի կրթութիւն առ սակաւ ինչ օգտակար է ։ Նա կը տեսնէ միայն մարդկային պատուիրանաց « Եչէ—ոյն », որոյ հիմն անձնական արդարութիւնն է և գործոց արժանաւորութիւնն ։ Նա աստ եւ առ յապոյն կը հարուածէ անձնական արդարութեան անընդհատ վերածնող հիդրան ։ Բայց միւս կողմէն ևս չը կամիր որ մեր ազատութիւնն մի պատրուակ դարձնենք ըստ մարմնոյ ապրելու համար. « Եղբա՛րք, միայն զի ազատութիւն ձեր ո՛չ լինիցի ի պատճառս մարմնոյ. այլ սիրով ծառայեցէք միմեանց » ։ Գաղ. Ե. 14) ։

Մի այլ տեղ կ'ասէ Պօղոս. « Այլ ճնշեմ զմարմինս իմ և հնազանդեցուցանեմ. զի գուցէ որ այլոցն քարոզեցի, ես ինքն անպիտան գտանիցիմ » ։ Ա. Կոր. Թ.

27 ։ Կ'ասէ նոյնպէս . « Այլ զգեցարո՛ւք զՏէր Յիսուս Քրիստոս և մարմնոյ խնամ մի՛ տանիք ի ցանկութիւնս » ։ Հռով. ԺԳ. 14

Երբ միւս կողմէն կ'ասէ Ս. Պօղոս թէ՝ « Մարմնոյ կրթութիւն առ սակաւ ինչ օգտակար է » պարտինք հասկնալ որ խօսքն մարդկային պատուիրանճներու համար է, որոց շատ կարեւորութիւն կը տրուէր ։ Բոլորովին այլ է ազատակամ կրթութիւնն, որ ի ցոյցս մարդկան չը գործադրուիր, այլ համաձայն պատուիրանին Քրիստոսի. « Այլ դու յորժամ պահիցես, օ՛ծ զգլուխ քո և լուա՛ զերեսս քո, զի մի՛ երեւեսցիս մարդկան իբրեւ զպահօղ. այլ հօրն քում ի ծածուկ. եւ հայրն քո որ տեսանէ՝ ի ծածուկ, հատուսցէ քեզ » ։ Մատ. Զ. 17-18 ։ Բա՛ց յայտմանէ, Առաքելոց վարած կեանքն արդէն մի պահեցողութիւն էր, զոր աւելի ծանրացնելու պէտք չ'ունէին. Նոքա առանց կրթութեան չ'էին ։ Մի նշանակելի կէտ է, որ Պօղոս կ'ասէ իւր մասին. « Ճնշեմ զմարմինս իմ » և ն ։ Մարմնաւոր կրթութիւնն կամ պահեցողութիւնն քանիցս յիշուած է Նոր Կտակարանին մէջ. « Մինչդեռ ի պաշտաման Տեառն կային և պահէին ... Յայնժամ պահեալ և աղօթս արարեալ եդին ձեռն ի վերայ նոցա և արձակեցին » ։ Գործ. ԺԳ. 2-3

« Ձեռնադրեցին նոցա ըստ եկեղեցեաց երիցունս. աղօթս արարեալ հանդերձ պահովք, յանձն արարին զնոսա Տեառն » ։ Գործ. ԺԴ. 22. (Նոյնպէս Գործոց Ժ. 30. Ա. Կորնթ. Է. 5) Միշտ պահք եւ աղօթք միասին ներկայացուած են. բայց կամաւոր պահեցողութիւնն աւելի սրբագործուած է այս խօսքով. « Բայց այս ազգ (դեւք) ո՛չ ելանէ, եթէ ո՛չ աղօթիւք և պահովք » ։ Մատ. ԺԷ. 20

Ուրեմն դեւեր ունինք մենք հալածելու ։

Թուի թէ անօգուտ չը լինիր ճնշել մարմինն և կամ

գոնէ ժամանակ առ ժամանակ զրկման ենթարկել ; ո-րում չ'ենթարկեր զմեզ մեր սովորական վիճակն ։ Բայց յայսմանէ, բարի է խզել մեր սովորութիւններն. զի պէտք է իմանանք, ճանաչենք, թէ ի՞նչ բանի կապող ենք կոչուիլ ։ Իսկ կատարելու ազատութեան գալով՝ մենք կը տեսնենք որ մեր Տէրն պահեց. « Եւ ո՛չ եկեր, և ո՛չ արբ յաւուրսն յայնոսիկ եւ ի կատարելն նոցա՝ քաղցեաւ » ։ Ղուկ. Դ. 2 ։ Կը տեսնենք նմանապէս, որ նա ինչ ինչ խօսքերով հաստատած է մարմնոյ կրթութեան կամ պահեցողութեան օրինաւորութիւնն և մի միայն արգիլած է հրապարակաւ և ի ցոյցս մարդկան կատարելն, ինչպէս որ կ'ապացուցանեն վերեւ յիշուած խօսքերն ։ Մատ. Զ. 17. 18 ։ Եւ ինչպէս կը հաստատէ այս խօսքն. « Յորժամ բարձցի ի նոցանէ փեսայն եւ ապա պահեսցեն » ։ Մատ. Թ. 15.

Այս խօսքն կը ներկայացնէ պահեցողութիւնն նոր կերպարանաւ, այսինքն ընդ կերպարանաւ նշանակի կամ յիշատակի ։ Յիսուս Քրիստոս շաբաթն եւս պատուիրած չ'է, ինչպէս և պահքն ։ Նա ենթադրած կամ ի մէջ բերած է թէ՛ մին և թէ՛ միւսն ։ Սոյն կրթութեանց օգտակարութիւնն շատ կը տատանի և կ'անհետի անձնական արդարութեան զգացումէն, եթէ այս զգացումն մեր կրթութեանց մէջ խառնուի, այսինքն եթէ պարծինք այդ կրթութեամբք. բայց միթէ չէ՞ կարելի բաժանել բուն գործածութիւնն չարաչար կիրառութենէն, որ զայն կը վատթարացնէ ։ Թերեւս քրիստոնէական ազատութեան գաղափարին հակառակ թուին այս պահեցողական կրթութիւնքն. բայց ազատութիւնն ինչո՞ւ պիտի զլանայ՝ մի բոլորովին ազատ գործողութենէ ։ Եթէ պահեցողութեան խոնարհ երեւոյթն կարող է խաբել, միթէ պահեցողութիւնն ջնջելու ազատութեան երեւոյթն կարող չէ՞ նոյնպէս խաբել ։

Այս կրթութեանց վրայ չարաչար կիրառութեան տեսակէտով պիտի չը նայինք ; այլ պէտք է նայինք անկախ կերպիւ։ Շատ մանրամասն պատուէրներն կ'եղծանեն ազատութիւնն․ բայց ազատութիւնն տրուած է աւելի լաւ հնազանդելու համար։

Եթէ ազատ և ինքնակամ մարմնոյ կրթութիւնն ընդհանրապէս կարևոր է և օգտակար քրիստոնէից, ո՞վ կարող է պնդել թէ՝ օգտակար չէ հովիւներուն։ Պէտք չէ մարմինն տանջել, այլ զրկել այն հաճոյքներէն, որք չեն համապատասխան մեր քրիստոնէական կեանքին։

Պէտք է խմանալ ընդհանրապէս, որ մարմինն զմեզ կը ծանրացնէ և մարմնով է որ կը հպինք և կը պատկանինք անշարժ նիւթին։ Պէտք է խմանալ, որ մարմինն մի ծանրութիւն է, զոր պէտք է թեթևացնել՝ նաւն ազատելու համար։ Բա՛ց յայսմանէ, պէտք է յիշել որ մարմինն մի գերի է, որ միշտ կամի տէր լինիլ։ Քրիստոնեայն պարտաւոր է խիստ վարուիլ մարմնոյ հետ։ Եւ սորա համար ո՛չ թէ ընդհատեալ, այլ անընդհատ պահեցողութիւն պէտք է ամեն օր և բոլոր կենաց մէջ։ Ճշմարիտ պահեցողութիւնն, ճշմարիտ ճգնութիւնն պէտք է պատշաճի ինչպէս հոգւոյ, նոյնպէս և մարմնոյ ախորժակին։ Հեշտաքրքրութիւնն, փառասիրութիւնն, արտաքին գործունէութիւնն, ազդեցութեան տենչն, իշխելու ծարաւն, այս ամեն ախորժակներն, այս ամեն հրապոյրներն, որք կը նկրտին մեր ճանապարհն ընդլայնել, աւելի հզօր և աւելի դժուարին են յաղթելու։ Մի միայն սէրն, ճշմարիտ ոգևորութիւնն և սուրբ եռանդն են մեր հովուական պաշտօնին համար, որք կարող են կատարածին հասնիլ։

ՄԱՍՆ Բ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԿԱՄ ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ ՀՈՎՈՒԻ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ընկերական կեանք առհասարակ

Հովուի անհատական կենաց վրայ խօսեցանք. խօսինք այժմ ընկերականին վրայ։ Հովուական դրոշմ կարող է նշմարուիլ այս հանրական յարաբերութեանց մէջ։ Հովուի ընթացքն, ընկերական կենաց մէջ, պիտի համապատասխանէ հովուական յատկութեան։ Եթէ չը ճանաչուի իբրեւ հովիւ, գոնէ պէտք չէ զարմանան, երբ իմանան թէ հովիւ է։ Այս պիտի լինի նորա կանոնն եւ չափն։

Ընկերական յարաբերութեանց մէջ շատ կարեւոր է որ լաւ հսկէ հովիւն իւր անձին վրայ։ Նա մի քաղաք է, շինուած լերան վրայ. յաշս մարդկան Հովիւն ներկայացուցիչ է քրիստոնէական գաղափարաց եւ շատերն հովուէն կը դատեն քրիստոնէութիւնն. մարդիկ թերեւս այսու չ՚են արդարանար, այլ հովիւքն կը մեղադրուին։

Հովիւն պաշտօնական քրիստոնեայ է. նա նշանակ մարդ է, որով կը ճանաչուի քրիստոնէութիւնն։ Նա այսպէս է ամեն վայրկենի մէջ։ Ուրեմն նոքա իսկ, որք կը փորձուին հովուէն՝ զքրիստոնէութիւնն դատել. ան-

շուշտ կը դատեն զհովիւն իւր քարոզած քրիստոնէութենէն։ Իսկապէս ոչ թէ սոյն երկու դատողութիւնքն իրարու կը յաջորդեն, այլ երկոքեան իսկ կան միանգամայն. զմեզ պիտի դատեն քրիստոնէութեամբ եւ զքրիստոնէութիւնն պիտի դատեն մեզմով։ Մարդիկ իրենց անձն պարտաւոր պիտի չը համարեն աւելի լաւ գործել և աւելի լաւ լինիլ քան զհովիւն. և միւս կողմէն պիտի կամենան, որ հովիւն կատարեալ լինի որպէս իւր վարդապետութիւնն։ Կամին, որ հովուին ըրածը և հովուին ըսածը միևնոյն բանն լինի, այսինքն հովուի կեանքն ու քարոզն իրարմէ տարբեր չը լինին։ Եւ իւրաքանչիւր ոք շատ լաւ գիտէ թէ ինչ պէտք է լինի ինքն. վասն զի իւրաքանչիւր ոք գիտէ նոյնպէս թէ ինչ պէտք է լինի քրիստոնեայն. և եթէ իւրաքանչիւր ոք իրեն անձին պատշաճեցնէր այն կանոնն զոր կը պատշաճեցնէ հովուին, իւրաքանչիւր ոք օրինակ կամ տիպար կը լինէր։ Իւրաքանչիւր ոք՝ ամենէն ընտիր բարոյականն կը կազմէ իւր ընկերէն կամ մերձաւորէն պահանջուածներու նկատմամբ. իսկ իրմէն պահանջուածներուն նկատմամբ կը կազմէ ամենէն թոյլ բարոյականն։ Այս երկու վտանգաց հանդէպ հովիւն յուսահատութեան կը մատնուի, եթէ իւր ոյժն, իւր զօրութիւնն աշխարհէն և իրմէն աւելի բարձր տեղ չ՚որոնէ։ Մարդիկ շատ անգամ դատելով չ՚են գոհանար, այլ պատուէրներ իսկ կը տան։ Ըստ երեւութին նոցա պահանջներն հակասական են, քանզի թէ՛ կատարեալ հովիւ կ՚որոնեն և թէ՛ հասարակ կամ անկատար։ «Որք ասէին ցմարգարէսն, թէ մի՛ պատմէք մեզ. այլ խօսեցարուք ընդ մեզ և պատմեցէք մեզ այլ մոլորութիւն. եւ դարձուցէք զմեզ ի ճանապարհէդ յայդմանէ և ի բաց արարէք ի մէնջ զսուրբն զայդ»։ Եսայի. Լ. 10։ «Փողս հարաք ձեզ և ո՛չ կաքաւեցիք.

ողբացայք ձեզ և ոչ կոծեցարուք»։ Մատ. ԺԱ. 17։ Բայց հաստատ պէտք է իմանալ, որ մարդիկ գիտեն թէ հովիւն ի՞նչ կարող է և ի՞նչ պէտք է լինի։ Ինչպէս հովուին նոյնպէս և քրիստոնէին դժուարին է հաճոյ լինել ամենեցուն։ Եւ պէտք չէ երբէք մոռնալ այս խօսքն. «Վա՜յ ձեզ, յորժամ բարի ասիցեն զձէնջ ամենայն մարդիկ»։ Ղուկ. Զ. 26։ Բայց հովիւն կարող է լինել հաւանեալ կամ վկայեալ յամենեցունց. նա կարող է ասել մարդկանց որպէս Ս. Պօղոս. «Առաջի Տեառն Աստուծոյ յայտնեալ եմք. բայց ես յուսամ և ի ձեր միտս յայտնի լինել»։ Բ. Կոր. Ե. 11։ Կերպիւ իւիք պարտաւոր է հովիւն որոնել սոյն հաւանութիւնն կամ վկայութիւնն. «Այլ պարտ է նմա վկայութիւն բարի և յարտաքնոցն ունել»։ Տիմ. Գ. 7։ Ապա որչա՞փ ևս առաւել պարտաւոր է ունենալ նոցա վկայութիւնն, որք չեն արտաքոյ Եկեղեցւոյն։ Ուրեմն մարդկանց վկայութիւնն, ամեն բանի համար զոր կարող են դատել, պէտք է որոնել և կարելի է ստանալ։

Օգտակար է միանգամայն և քաջալերական ի մտի ունենալ զայս, որպէս նպատակ և գերագոյն կանոն «Զանձն ընտիր կացուցանել առաջի Աստուծոյ» (Բ. Տիմ. Բ. 15) եւ սակայն պատրաստ լինել յամենայն ժամ ասել մարդկանց, երբ կը դատապարտեն զմեզ այն բանի մէջ, զոր բնաւ չեն հասկնար. «Այլ ինձ և այս անարգանք են, եթէ ի ձէնջ դատեցայց կամ բնաւ իսկ ի մարդկանէ. նաև զանձն իմ ո՛չ քննեմ. զի ոչինչ գիտեմ զանձին իմոյ. զի որ քննէն զիս. Տէր է»։ Ա. Կոր. Դ. 3։ «Արդ մարդկան հաճո՞յ լինիցիմ՝ թէ Աստուծոյ, կամ խնդրիցե՞մ մարդկան հաճոյ լինել. եթէ տակաւին մարդկան հաճոյ լինէի, ապա Քրիստոսի ծառայ ոչ էի»։ Գաղ. Ա. 10։ Եթէ չարն ճանաչելու համար անարգական չէ հետազննին հետեւութիւնն՝ որ-

չո՞ր. Եւս առաւել բարւոյն համար։ Եթէ մարդիկ կը դատապարտուած զմեզ մեր հաւատարմութեան. դարձեալ համար՝ այս բնաւ մի կերպով անհաճ չ՚է մեզ համար և երբէք չ՚ենթարկէր զմեզ անարգութեան. ընդհակառակն՝ փառք կայ այս նախատանաց մէջ, այն ինչ մեն մի կամաւորութիւն կամ աշխարհային զիջումն ամեն կերպիւ կը թուլացնէ, կը նուաստացնէ մեր պաշտօնն և մեր կոչումն ու համբաւն կ՚աղարտէ։

Տեսնենք այժմ թէ ո՞րք են այն գլխաւոր գծերն, որով պէտք երևի հոգին հասարակութեան հանրային յարաբերութեանց մէջ։

Ա. — Պարկեշտութիւն

Այս յատկութիւնն մասն է հովուի յորջորջական կամ ընկերական կենաց. «Պա՛րտ է եպիսկոպոսին լինել պարկեշտ»։ Ա. Տիմ. Գ. 2։ Առաջին յատկութիւններէն մին է այս. զոր կ՚ասէ Պօղոս և առաջինն է, զոր կ՚առնեն մարդիկ։

Պարկեշտ բառն համեմատած ենք շատ թարգմանութեանց հետ և գտած ենք որ համանիշ է Ծանրաբարոյ բառին։

Ծանրութիւնն մի չափ կամ կշիռ է, որով կը կշռեն մի շահ, մի միտք, մի խորհուրդ, մի շարժք են։ Արտաքին կենաց և վարուց մէջ այն բանն է, որ կը յայտնէ թէ մի մարդ կը կրէ ծանրութիւն մի մեծ խորհրդոյ կամ մի մեծ պատասխանատուութեան։ Եկեղեցական պաշտօնեայն կամ հովիւն աւանդապահ է մի այնպիսի մեծ խորհրդոյ կամ մտածութեան, մի այն-

պիսի մեծ պատասխանատուութեան, որ ծանրութիւնն կամ ծանրաբարոյութիւնն նորա վիճակի վայելչութիւնն է։ Ծանրաբարոյ վարքն կամ պարկեշտութիւնն կարող ենք անուանել այն յարգանաց գրոշմը, որով կը յարգենք մեր պաշտաման առարկայն։

Յայտնի է թէ արտաքին պարկեշտութիւնն կամ ծանրութիւնն այն ժամանակ միայն ընդունելի է, երբ համապատասխան է ներքին պարկեշտութեան, որ է ճանաչել և զգալ այն ծանրութիւնն և պատասխանատուութիւնն, որով ինքն ծանրաբեռնուած է։ Պարկեշտութիւնն մարմնոյ մի դաղտնիք չէ՝ հոգւոյ տկարութիւնն ծածկելու համար։

Ո՛չ մի բան այնքան հակառակ չէ պարկեշտութեան կամ ծանրութեան, որչափ ջանալն պարկեշտ կամ ծանր երեւիլ։

Այն ծանրութիւնն, որ բնական չէ, այլ արհեստական, ծաղրելի կը լինի։ Նոյնպէս պէտք չէ արհեստական թեթեւութիւններ բանեցնել հաճոյանալու համար։ Այս թեթեւութիւնն շատ շուտով աչքի կը զարնուի, քանի որ եկեղեցականք հագուստով և տարազով կը տարբերին։

Ծանրութիւնն կամ պարկեշտութիւնն կ'երեւի քա-րոց մէջ ընդհանրապէս և խոստովանութեան մէջ մասնաւորապէս։

Վարուց ընդհանուր գաղափարին տակ մենք կ'ամփոփենք ընկերակցութիւնն, զբօսանքն, պարապմունքն և հագուստն կամ տարազն։

Ինչ որ կը վերաբերի ընկերական կեանքին, անշուշտ պէտք չէ այն տխուր գաղափարն ունենալ թէ հովիւն կամ պաշտօնեայն մարդ չէ․ բայց միւս կողմէն եւս պէտք է զգուշանալ և ամեն տեղ չ'երեւիլ։ Հովիւն ընկերական մարդ է, բայց ո՛չ ընկերութեան

մարդ, մանաւանդ և ո՛չ աշխարհի մարդ։ Պէտք չէ որ հովիւն շատ յաճախ այցելէ, այլ միայն երբ մարդասիրութիւնն պահանջէ։ Այն մարդն, որ ամեն տեղ կը տեսնուի, կարող չէ յարգական կարծիք ներշնչել իւր մասին։ Երբ մի հովիւ հասարակութեան մէջ դատողութեան ենթարկուած է՝ շատ նպաստաւոր բան չէ։

Կը դատապարտեն հովիւն, որ չը զգար իւր պարտաւորութիւններն, չը զգար առանձնութեան կարեւորութիւնն։ Հասարակութիւնն մի կողմէն կը բազմացնէ բարիք անելու առիթներն, բայց միւս կողմէն եւս կը բազմացնէ չարիք գործելու փորձութիւններն։ Վերջապէս, կան մարդիկ, զորս պէտք չէ որ տեսնէ հովիւն, ո՛չ իւր մօտ և ո՛չ այլուր։ Ս. Պօղոս կը պատուիրէ Տիմոթէոսին՝ թէ յորոց պարտ է հեռանալ։ Պարտ է հեռանալ ամեն մարդիկներէ, որոց կեանքն վատ է. պարտ է հեռանալ մանաւանդ այն մարդիկներէն, որք այն բարեպաշտութեան կերպարանքն ունին, որոյ զօրութիւնն ուրացած են. «Որք ունին զկերպարանս Աստուածպաշտութեան և ի զօրութենէ անտի նորա ուրացեալ են»։ Բ. Տիմ. Գ. 5։

Ամեն մարդէ աւելի պարտաւոր է հովիւն ընտրել, որոշել իւր յարաբերութիւններն։ Պէտք չ՚է միայն արտաքնոյն վրայ ուշադրութիւն դարձնել, պատշաճութիւններն պահպանել. բայց պէտք է նաև վտանգէն փախչիլ։ Ահա՛ հովուին համար են նոյնպէս այս խօսքերն. «Մի՛ խաբիք, ապականեն զբարս քաղցունս՝ բանք չարք (չար ընկերութիւնք)»։ Ա. Կոր. ԺԵ. 33։ Կերան օտարք զզօրութիւն նորա՝ և նա ոչ գիտաց. ծաղկեցին ալիք նորա և նա ո՛չ զգաց»։ Ովս. Է. 9։ Նոյնպէս և այս. «Որ սիրեսցէ զվտանգ, կորիցէ ի վտանգի»։

Ի՛նչպէս պիտի վատ ընկերութիւն որոնէ հովիւն, քանի որ լաւ ընկերութիւնն այնքան կարեւոր է և

Ինչպէս կարող է աւելի շրջապատուած եւ պաշտպանուած չը լինել այն մարդիկներէն, որք Աստուծոյ երկիւղն ունին։

Կան փափաքողներ, չ'ասեմ պնդողներ, որ եկեղեցականն միայն եկեղեցականի հետ տեսակցի, սակայն մի չափազանցութիւն կը լինի այսպիսի մի կանոնի խստութեամբ հետեւիլ։ Պէտք չ'է վաւերել, հաստատել այն տխուր գաղափարն՝ թէ հովիւն, հոգեւոր պաշտօնեայն, մարդ չէ, և զրկել այն բանէն, զոր հասարակութիւնն կարող է տալ նմա, կարող է ուսուցանել։

Բա՛ց յայսմանէ, հովիւ-քահանայն ունի ընտանիք, ունի ընտանեկան ներքին կեանք, որ կարող է, կերպիւ իւիք, ընկերութեան տեղ բռնել։ Առաջուց տխուր հանգամանաց տակ հաստատուած յարաբերութիւնքն շատ կը շփոթեն մարդն։ Պէտք չ'է արհամարհել անցեալն և խզել այս յարաբերութիւններն։ Ամենայն ինչ նախախնամական է․ Աստուած կարող է մին ձեռք առնուլ՝ միւսն օրհնելու համար։ Եթէ անհնարին է պահպանել սոյն յարաբերութիւններն, պէտք է քակել, թողուլ, բայց առանց պատռելու։ Իսկ ինչ որ կը վերաբերի ազգականաց յարաբերութեան, պէտք չ'է խզել եւ թողուլ, այլ պէտք է սրբել, սրբագործել։ Ընտանիքն հովուի առաջին ծուխն կամ ժողովուրդն է։

Զբօսանք կամ հանգիստ. — Այս մասին շատ դժուարին է որոշ կանոն տալ. միայն կ'ասենք թէ՝ հոգեւոր պաշտօնեայն եւս կարօտութիւն ունի զբօսանքի կամ հանգստի, ինչպէս մի այլ մարդ. միւս կողմէն կ'ասենք, թէ կան զբօսանքներ, որք մի պարզ հաւատացելոյն մօտ տեսած ժամանակ չ'են գայթակղիր տկարներն, բայց պաշտօնէի մօտ տեսած ժամանակ կը գայթակղին։ Կ'ասենք նոյնպէս թէ՝ շատ բաներ կան, որ ներելի

են, բայց չինողական չ'են, և սակայն Յիսուսի Քրիստոսի պաշտօնէին պարտքն է միշտ հաստատել, միշտ շինել։ Կ'ասենք, միով բանիւ, որ պատշաճութիւնքն իսկ կերպիւ իւիք կը փոփոխին ըստ տեղւոյ և ըստ ժամանակի։ Մենք այսքան կ'ասենք, իսկ ուղիղ դատողութիւնն և ողջմտութիւնն կ'ասեն միացեալն։ Միայն թէ յառաջ կը բերեմ այս տեղ եկեղեցականութեան պատրաստուողներու համար Առաքելոյն խօսքն. «Զի մի՛ ոք զքո մանկութիւնդ արհամարհեսցէ»։ Ա. Տիմ. Դ. 12։ Չը նայելով ձեւին՝ այս մի կանոն է։ Եւ ապա Առաքեալն հոգ կը տանի ասել Տիմոթէոսին. «Այլ յերիտասարդական ցանկութեանցն փախիր»։ Բ. Տիմ. Բ. 22։ Այս է միակ միջոցն պահպանել երիտասարդութիւնն արհամարանքէ։ Եւ անշուշտ կ'իմացուի արդէն թէ չափ և սահմանն աւելի պէտք են երիտասարդական հասակի մէջ՝ քան թէ առ յապայն։ Պէտք չ'է հակիլ այն կողմն, ուր կը հակեցնեն արդէն։ Կան զուարճութիւնք, յորոց պէտք է հրաժարիլ, ինչպէս են որսորդութիւնն, խաղն կամ թղթախաղն, տեսարանն, թատրօնն, մի քանի պարագայի մէջ՝ նաեւ երաժշտութիւնն և որ և է արուեստի համար՝ բուռն ճաշակն։

Այս բաներէն և ոչ մին կը պատշաճի եկեղեցական պաշտօնէին. լաւ ազդեցութիւն չ'են գործեր նորա վրայ և ինքն կ'ենթարկի պարսաւանաց։

Հովիւն պէտք է խոյս տայ նոյնպէս երեւիլ առանց կարեւորութեան այն տեղերն, նաև ամենապատուաւոր տեղերն, ուր հասարակութիւնն կը զուարճանայ և կ'զբօսնու։ Չենք կարող գուշակել թէ ի՞նչ ընկերութեան պիտի հանդիպինք այն տեղ և ի՞նչ կարող է պատահիլ։ Ամենէն աւելի հովիւն կարող է իւր վրայ առնուլ սոյն առածն։ «Բարի է երթալ ի տուն սգոյ՝ քան երթալ ի տուն արբեցութեան. վասն զի այն է

կատարած ամենայն մարդոյ և որ կենդանի է՝ տացէ բարութիւն ի սիրտ իւր (դիցէ զայն՝ ի սրտի իւրում) »: Ժող. Եկլես. Է. 3:

Այս զգուշութիւնն կամ ժուժկալութիւնն կարևոր է. բայց հովիւն պէտք չէ որ պարծանք համարի իւր անձին, ինչպէս էին փարիսեցիքն: Կարող են երբեմն «Զմժղուկս քամել և զուղտս կլանել»: Մատ. ԻԳ. 24:

Պարապմունք. — Պարապմանց մասին առաքելական պատուէրն արդէն յայտնի է. «Ցայդ խորհեա՛ց և ի դոյն կանխեսջիր»: Ա. Տիմ. Դ. 15: Որ է ասել թէ պարտ է՛ միշտ պարապիլ պաշտօնի գործերով: Մենք այս մասին ուրիշ տեղ պիտի խօսինք: Սակայն պարկեշտութեան կամ ծանրութեան նկատմամբ՝ պէտք է ասել որ ամեն պարապմունք համաձայն չէ պաշտօնէութեան հետ: Պէտք չէ երկրագործական կամ ձեռակերտական պարապմունքներ ունենալ. բայց եթէ հովիւն ստացուածքի տէր է և հոգալու պէտք ունի, պարտաւոր է անհրաժեշտներն միայն հոգալ. վասն զի այս տեսակ պարապմանց մէջ ունեցած ճարտարութիւնն իսկ կարող է վնաս բերել իւր պաշտօնին. իւր նիւթական ճարտարութեան գովեստն՝ պարսաւ կը լինի իւր հովուութեան:

Հագուստ. — Եկեղեցականի հագուստն (ոչ զգեստն եկեղեցական) պէտք է որ յայտարար լինի թէ կրողին և թէ՛ տեսնողին: Պէտք չէ՛ երբէք ժամանակի նորաձեւութեանց յարմարելով՝ փոփոխել եկեղեցական հագուստի ձեւն: Ամեն մարդ կարող է փոխել իւր հագուստի ձեւն, բայց եկեղեցականն ո՛չ երբէք:

Պէտք է նոյնպէս մաքուր պահել հագուստն. զի լաւ է բնաւ եկեղեցականի հագուստ չ՚ունենալ քան թէ արհամարհել և անմաքուր պահել: Մաքրութիւնն, որ կէս առաքինութիւն է, կարող է միանալ ճշմարիտ

և կատարեալ առաքինութեան հետ ։

Ծանրութիւն կամ պարկեշտութիւն խօսակցութեան մէջ. — Սակաւ խօսիլ՝ է առաջին կանոն ։ Սակաւ կատակաբանել՝ է երկրորդ կանոն ։ (« Խօսք յիմարութեան կամ խեղկատակութեան, որ ո՛չ վայելէ » Եփես. Ե. 4 ։) Վիճել՝ համեստութեամբ, վէճերն համառօտել կամ կարճել է երրորդ կանոն ։ Բարձրաբարբառ կամ թնդական ձայնիւ չը խօսիլ՝ է չորրորդ կանոն ։ « Մի՛ աղաղակեսցէ և մի՛ վիճեսցէ. և մի՛ ոք լուիցէ արտաքոյ զբարբառ նորա » ։ Եսայի ԽԲ. 2 ։ Հանդարտութիւնն պատկառելի՝ է մեծ այաղթ ։ Խաղաղութիւնն է չանթլսին ։ « Աստուած խաղաղութեան խորտակեսցէ զՍատանայ ընդ ոտիւք ձերովք » ։ Հռով. ԺԶ. 20 ։ Այս ամենուն վրայ կը յաւելունք նաև, որ պէտք է խօսիլ աւելի իրերու վրայ՝ քան թէ անձանց ։ Ո՛չ միայն պէտք է հեռանալ բամբասանքէ և քսութենէ, այլ ամեն սնոտիաբանութենէ, որ ունայն հետաքրքրութիւն կը զարթուցանէ ։ Բայց բնաւ սիրելի չէ սակայն, որ այս վարմունքներն լինին կեղծ և բռնի ։

Պէտք է յիշել նաեւ, որ Քրիստոնեայն, եւս առաւել հովիւն, պարտաւոր է խօսիլ համաձայն պատուիրանաց, (որ չը նշանակեր սակայն մի միայն Աստուծոյ պատգամներն պատմել). պէտք է որ Յիսուսի Քրիստոսի խօսքն առատապէս նորա մէջ բնակի ամենայն իմաստութեամբ. « Զի բանն Քրիստոսի բնակեսցէ ի ձեզ առատապէս. ամենայն իմաստութեամբ ուսուցանել և խրատել զմիմեանս » ։ Կող. Գ. 16 ։ Պէտք է որ հովուի խօսքերն աղիւ համեմեալ լինին և լսողներուն շնորհք հաղորդեն ։ Պէտք է իմանալ, որ եթէ իւրաքանչիւր ոք պարտաւոր է համար տալ իւր խօսածներուն համար՝ որչա՞փ եւս առաւել հովիւն ։ Զը մոռնանք ասել նաեւ, որ եկեղեցական պաշտօնեայք շատ ան–

գամ իրենց մէջ կը կորուսանեն այն, ինչ որ կը շահին հասարակաց առջեւ, այսինքն իրարու հետ չ'են վարուիր այնպէս, ինչպէս կը վարուէին այլոց հետ։ Եկեղեցականաց կատակաբանութիւնքն, շատ տեղ, առակի կարգ անցած են։ Ո՛չ միայն շատ առակներ կը խօսուին եկեղեցականաց մէջ, այլ և շատ առակներ կը խօսուին եկեղեցականաց վրայ։

Անտարակոյս մեր խօսածներն անվայելչութեան մասին է, որ ներելի չէ նոյն իսկ մտերմութեան մէջ. ապա թէ ո՛չ, անշուշտ հովիւն եւս, որպէս մարդ կարող է ունենալ իւր ընտանեկան կամ եղբայրական քաղցրաբանութիւններն։

Միով բանիւ, պէտք է որ պարկեշտութիւնն կամ ծանրութիւնն՝ ի ներքուստ լինի, և ինչ որ ի ներքուստ է՝ բնական է։

Բ. — Պարզութիւն, Համեստութիւն

Պարզութիւնն հակառակն է ամբարտաւանութեան և զարդասիրութեան։ Այս պակասութիւնքն յառաջ կը գան ոչ թէ չափազանց ծանրութենէն կամ պարկեշտութենէն, այլ այն թիւր դատողութենէն, որով շատ կարեւորութիւն և հեղինակութիւն կը տանք մեր անձին։ Արտաքին վարմունքն, հագուստն, շատ անզօր են ինքնին, եթէ զօրացած չեն ի ներքուստ։ Ո՛չ թէ կը շահի մարդ, այլ ընդհակառակն՝ կը կորուսանէ, երբ կը խնդրէ կուրօրէն յարգուիլ և հասարակութեան մէջ այնպիսի տեղ գրաւել, որ իրեն համար պահուած չէ։ Եկեղեցականի ամբարտաւանութիւնն և զարդա-

սիրութիւնն շատ սակաւուց վրայ միայն կ՚ազդէ ։ Սակայն նոյն իսկ այս սակաւուց համար անտեղի է խոժոռ ու գոռոզ վարմունքն և զարգասիրութիւնն ։ Անարժան է հովուին այսպիսի միջոցներ գործ դնել․ նա պէտք է միայն ապաւինի այն ճշմարտութեանն, որոյ սպասաւորն է ինքն և երբէք պիտի չը կարծէ թէ իւր մէջ մի գաղտնի զօրութիւն կայ այլոց վրայ ազդելու ։ Այո՛, պէտք է որ յարգուի եկեղեցականն․ բայց այդ յարգանքն ինքնաբուղխ պէտք է լինի և ո՛չ թէ որոնուած հովուի կողմէն ։ Եկեղեցականն միշտ կարող է յարգուիլ և պատկառելի լինիլ, երբ գիտէ ճշմարտութիւնն․ երբ ապաւինած է ճշմարտութեան և երբ ներողութիւն չը խնդրէր ճշմարտութեան համար ։

Գ․ — Խաղաղասէր հոգի

Մի թէ պիտի չը լինի՞ նա այր խաղաղութեան, որ կոչուած է « Խաղաղութիւն առնել » (Մատ․ Ե․ 9) ։ Նա, որ պաշտօնեայ է իմաստութեան « Որ նախ սուրբ է և ապա խաղաղարար » ։ (Յակ․ Գ․ 17) ։ Նա, որ աշակերտ է և ներկայացուցիչ այն Վարդապետին, « Որ ո՛չ աղաղակեաց բնաւ, որ ո՛չ վիճեաց, և ոչ ոք լուաւ արտաքոյ զբարբառ նորա » ։ (Եսայ․ ԽԲ․ 2) ։ Մի՞թէ չը գիտէ հովիւն նաեւ, ինչպէս Ս․ Գրքէն նոյնպէս և փորձով թէ « Պտուղ արդարութեան սերմանի խաղաղութեամբ » ։ (Յակ․ Գ․ 18) ։ « Եթէ հնար ինչ իցէ ձեզ՝ ընդ ամենայն մարդկան զխաղաղութիւն կալջիք » ։ (Հռով․ ԺԲ․ 18) ։

Որովհետեւ հովուի պաշտօնն մի պատերազմ է,

ճիշդ այս մասին է ահա՛ և այս պատուէրն ։ Պէտք չէ մոռնալ, որ հովիւն, որպէս պաշտօնեայ, ամեն օր կը մեկնէ իւր ձեռքն դէպ ի մի ապստամբ և հակառակող ժողովուրդ. «Զոր ամենայն ձգեցի զձեռն իմ առ ժողովուրդն անհաւան և հակառակող»։ Հռով. Ժ. 21։ Պէտք չէ մոռնալ, որ նա կոչուած է յանդիմանել, նաև ի դէպս ինչ, յանդիմանել հրապարակաւ, մեղաւորներն. «Իսկ որ մեղանչենն, առաջի ամենեցուն յանդիմանեա՛, զի և այլք երկիցեն»։ Ա. Տիմ. Ե. 20։ Պէտք է իմանալ, որ նա որպէս պաշտօնեայ և քրիստոնեայ, կը կոխէ այնպիսի հողի վրայ, որ ակոսուած է հակառակութեամբ։ Պէտք է իմանալ, որ չը կայ ճշմարտութիւն, որոյ յիշատակն հիւսուած չը լինի մի մոլորութեան յիշատակի հետ։ Պէտք է իմանալ, որ Աստուածաբանութիւնն միայն մեկնութիւն չէ, այլ և ոչ պակաս վիճաբանութիւն։ Եթէ հովուի համոզմունքն ծանրակշիռ են, նա ստացած է զայն անշուշտ մի պատերազմէ, որպէս աւագ կողոպուտ ; իւր իսկ արիւնով թաթաւեալ։ Պէտք է իմանալ վերջապէս որ կան շատ առիթներ, ուր հովիւն պարտաւոր է պաշտպանել իւր պաշտօնի իրաւունքներն ։

Պօղոս Առաքեալն անշուշտ շատ իրաւամբ ասած է. «Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել»։ Տիտ. Ա. 7։ Եւ «Ծառայի Տեառն ո՛չ է պարտ կռուել»։ Ա. Տիմ. Գ. 24։ Այս տեղէն կը հետևի ահա՛, որ հովուին համար կը մերժուին ո՛չ միայն դատավարութիւնք, այլ և կռիւք, անվերջ և անօգուտ վիճաբանութիւնք, ոգի վէսութեան, ոգի խծբծանաց և հակառակասիրութեան, սէր չնչին իրաց և սնոտեաց.

Կարո՞ղ են արդեօք եկեղեցական պաշտօնեայք ազատ լինիլ այս ոգիէն։ Երբ սովորաբար միշտ մի և նոյն գաղափարաց, պարապմանց և անձանց շրջանակին

մէջ կը բնակին. երբ սովորութիւն ունին խօսիլ՝ առանց ընդդիմաբանուելու, այնպէս որ կը զարմանան մինչեւ անգամ առաջին և ամենափոքր ընդդիմաբանութեան վրայ, այս սովորութիւնն կը նպաստէ հովուաց հեռի լինել վիճաբանէր ոգիէ: Պէտք է հաւատալ թէ՝ մարդիկ շատ կը չափազանցեն, երբ կ'ասեն թէ՝ ընդհանրապէս եկեղեցական պաշտօնեայք դժուարամատչելի և վէս մարդիկ են, որոց հետ կ'երկնչին գործ ունենալ: Բայց այս խօսքն ասել չը տալու համար պէտք է լինել վերջին ծայր խաղաղասէր:

Ցայտ է ինքնին, որ մենք կը խօսինք այս տեղ վիճելու սովորական առիթներու վրայ, ընկերական հասարակ յարաբերութեանց վրայ, և ո՛չ թէ այն խնկական պայքարներու վրայ, որք աստուածաբանական խնդիրներու կը վերաբերին:

Բաւական է արդէն, եթէ հովիւն իւր պաշտօնի շրջանակին մէջ կը գտնէ պայքարն և այս տեղ կարող չէ խուսափել: Ա՛յլ հաւատացելոց նման նա կարող չէ միայն բաւական լինել «Տալ պատասխանի ամենայնի, որ խնդրիցէ զբան, որ է վասն յուսոյն»: Ա. Պետ. Գ. 15: Հովիւն կարող է ընդունել վիճաբանութիւնն այն տեղ, ուր պաշտօնով է ծանրութեան, հետեւանաց և վայելչութեան վրայ: Բայց եթէ մի կողմէն պարտաւոր չէ նա «Արկանել զմարգարիտս առաջի խոզոց» միւս կողմէն սովորաբար կոչուած է առաջի անձնել քան թէ վիճել, և նա պէտք չէ որ շատ դիւրութեամբ թողու այն երկու կացութեանց առաջինն: Մի եղանակ կայ միայն որ յաղթող է ամենայնի, այն է ոգին խաղաղութեան, որ հնարագէտ է:

Դ. — Հեզութիւն (Քաղցրութիւն)

« Հեզութիւն ձեր յայտնի լինի՛ ամենայն մարդկան »: Փիլ. Դ. 15: Մի յատուկ կարեւոր բան կայ ուրեմն հեզութեան մէջ, որ պէտք է իսկոյն աչքի զարնուի: Մենք առանձինն պիտի խօսինք հովուի մարդասիրութեան վրայ՝ Նորա հովուական պաշտօնն ուսումնասիրած ժամանակ, իսկ այս տեղ պիտի նկատողութեան առնունք միայն Նորա հեզութիւնն, այսինքն այն յատկութիւնն, որ խանդաղատելի, դիւրամատչելի, քաղցր և սիրելի կը կացուցանէ զՀովիւն հասարակային սովորական յարաբերութեանց մէջ: Նա բարի Աստուծոյ մարդն է: Նա ողորմածութեան ներկայացուցիչն է: Նա պէտք չէ ահաբեկէ և սարտուցանէ, այլ յանկուցանէ և գրաւէ: Բայց այս ամենն ինքնին պէ՛տք է որ բղխի և ո՛չ թէ բռնազբօսիկ լինի: Այս բանիս մէջ պէտք չ'է որ ուսած դեր լինի. վասն զի այս պարագայիս մէջ՝ ուսած դերն շատ վատ կ'արտայայտուի: Հովուի բարութիւնն կամ քաղցրութիւնն մեղկ չ'է և փաղաքշական, այլ առնական:

Աւելի լաւ է սակաւ ինչ դաժանութիւնն քան թէ այն փաղաքուշ և իբր հայրական ձեւն, զոր ոմանք գործ կը դնեն իրենց բնութեան հակառակ: Մարդասիրութեան ճշմարիտ ձեւն է երբեմն խստութիւնն: Տրտմութեան և խստութեան մէջ ևս կարող է մարդասիրութիւն լինիլ: Բայց գիտէք թէ որչա՞փ կը վնասեն եկեղեցականին և եկեղեցական պաշտօնին դաժան և տիրապետական կերպարանքն, կարճ և կցկտուր խօսքն, անհամբեր, խոժոռ, մեծամիտ և անքաղաքավար շարժմունքն, կամ թէ մի միայն անտարբերութիւն և ձանձրոյթ ցոյց տալն, թէ եւ այս ամենուն հետ գտնուի նաեւ մարդասիրութիւն:

Ե. — Հաւատարմութիւն, Ուղղութիւն եւ Միամտութիւն

Եկեղեցական պաշտօնէից ասուած է այս խօսքն. «Եղերուք խորագէտք իբրեւ զօձս, և միամիտք իբրև զաղաւնիս»: Մատ. Ժ. 16: Այս երկու պատուէրներն կը ներկայանան Աւետարանին մէջ իբր հետեւանք մի և նոյն գործոյ, այն է թէ աշակերտներն պիտի գտնուէին աշխարհի մէջ՝ իբրեւ ոչխար ի մէջ գայլոց: Այս առթիւ Քրիստոս կրկնակի կարեւորութիւն տեսնելով կրկնակի պատուէր կը տայ — լինել միամիտ և խորագէտ: Միամտութիւնն կարեւոր է, ինչպէս կարեւոր է և խորագիտութիւնն: Շատ լաւ գիտէ եկեղեցական պաշտօնեայն, որ մէն մի խօսք կը պարունակէ հետեւութիւն և նորա համար հետեւանքներն են յաւիտենական և սոսկալի: Խորագիտութիւնն այնպէս սաստիկ պատուիրուած է հովուին, որ նա չը կարծէր բնաւ թէ այլ եւս բան պակասի: Շատ փափուկ է հովուի կացութիւնն ամեն պարագայի մէջ: Քանի՛, քանի՛ վտանգներ կան. եթէ սակաւ ինչ անմտադիր գտնուի. եթէ սակաւ ինչ անխորհուրդ վարուի, եթէ արագ է. եթէ պատահական կերպիւ իսկ անհոգ գտնուի՝ չար երեւութէն խուսափելու. եթէ անզգոյշ խօսք արտասանէ. եթէ շտապէ դատելու, եթէ վստահութեան մէջ խաբուած լինի. եթէ անզգոյշ գտնուի և մղուի այնպիսի բաներու մէջ, որք կարող չեն ո՛չ իրեն և ո՛չ իւր վիճակին վերաբերիլ: Բա՛ց յայսմանէ, երբ նշմարէ թէ մարդիկ, առանց երեւցնելու և առանց խօսելու՝ իրենց աչքն տնկած են նորա վրայ, կը դիտեն զնա առաջին տկարութեան կամ թերութեան մէջ իսկ. կը

նշանակեն զայն իբր փաստեր Նորա դէմ գործ դնելու համար, կա՛մ Նենգութեամբ կը քաջալերեն, որ աւելի յանդուգն դտնուի, կա՛մ հակասութեան մէջ կը դնեն, կա՛մ ատելի և հակառակող կը կացուցանեն յաչս մարդկան, յաչս իշխանութեան, յաչս Նոցա, որոց վրայ վստահութիւն ունի։ Այս ամենն և տակաւին սոցա նման շատ ու շատ բաներ ո՛չ միայն կարող են խոհեմ առնել զհովիւն, այլ Նաեւ կասկածոտ, ծածկեալ և երկչոտ։ Եթէ ուշադրութեան չ'առնու այս ամենն, շատ կը խիզախէ. եթէ շատ ուշադրութեան առնու՝ կը կորուսանէ աղաւնոյ միամտութիւնն, որ իւր պարտքն է, իւր բնաւորական յատկութիւնն. իւր առաջին օգուտն, վասն զի հաւատարակութեան վստահութիւնն Նորա առաջին պէտքն է, եւ ամեն պարագայի մէջ գրեթէ ամեն հաշիւներէ լաւագոյնն է։ Արդարեւ, ոչ մի բան այնպէս չը չ'փոթէր խորամի'տ մարդիկն ինչպէս միամտութիւնն, զոր Նոքա չ'են կարող հասկնալ, չ'են կարող Նախատել։ Անհնարին է հաշուել, կշռել այս թափանցիկ, պարզ բնաւորութեանց զօրութիւնն։ Ընդհակառակն, խորամտութիւնն այնքան կասկած կ'ազդէ, որ Նոյն իսկ յաջողակութեան կամ ճարտարութեան համբաւն, գովեստն, մեզ աւելի կը վնասէ քան թէ կ'օգնէ։ Որպէս զի մարդիկ ապահով և անկասկած լինին, պէտք է որ ճարտարութեան հետ միացած տեսնեն ամենամեծ պարզութիւն, ամենամեծ միամտութիւն։

Սոյն ճշմարտութիւնք թափանցած էին Ս. Պօղոսի սրտին մէջ. Նա քանիցս կը յիշէ և կը վկայէ, կը հաստատէ որ ամենեւին վարուած չ'է խորամանկութեամբ. « Հրաժարեցաք ի գաղտնեաց ամօթոյն, զի մի՛ գնասցուք խորամանկութեամբ եւ մի՛ Նենգեսցուք զբանն Աստուծոյ »։ Բ. Կորն. Դ. Չ։ Նա կը սիրէ ասել, որ իւր

մէջ բնաւ եղած չ'է այո՛ և ո՛չ. «Զի բանն մեր որ առ ձեզ եհաս՝ ո՛չ է այո՛, և ո՛չ ոչ. քանզի Որդին Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոս, որ ի ձեզ մեօք քարոզեցաւ.... ո՛չ եղեւ այո՛ և ոչ. այլ այոն ի նմին եղեւ»: Բ. Կոր. Ա. 18: Պօղոս մինչեւ անգամ համարձակեցաւ յանդիմանել մի առաքեալ, որ ո՛չ ուղիղ գնայր ի ճշմարտութեան. «Այլ իբրեւ տեսի թէ ո՛չ գան ի ճշմարտութիւն Աւետարանին, ասեմ ցԿեփաս առաջի ամենեցուն, եթէ դու որ Հրէայդ ես՝ հեթանոսաբար և ո՛չ հրէաբար կեաս, զիա՞րդ ստիպես հեթանոսաց՝ հրէաբար լինիլ»: Գաղ. Բ. 14:

Այսու կը դատապարտուի ստութիւնն, անճշդութիւնն, կեղծաւորութիւնն, խօսքն ուրանալն կամ դիւրաւ մոռանալն, խոստմնազանցութիւնն, խորամանկութիւնն, պատ ի պատ խօսիլն, չափէն աւելի զգուշութիւնն, կշտամբանքն կամ ողոքաւոր տրտունջն, երկչոտ ակնարկն, անիրաւ անվստահութիւնն, չափազանց նախազգուշութիւնքն. կեղծ քաղաքագիտական ձեւերն (զոր շատ անգամ պատիւ կը համարեն եկեղեցական պաշտօնէից) ևն ևն:

Ամենէն աւելի հակառակ է միամտութեան կուսակցական ոգին, որ միայն իրեն կը հաւատայ, որ երբէք իրապէս չը վիճէր, որ միայն ձեւի համար կ'ունկնդրէ կամ կը լսէ, որ երբէք չը զիջանիր թէ սխալ է կամ չը գիտէ, ու կը գոռնաւորէ, կ'շպարէ, կը պատրուակէ, կը բացատրէ անվերջ, կ'որոշէ, կը բարձրացնէ անդադար, և կը կարծէ թէ՝ հզօր լինիլն, զօրաւոր երեւիլն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ՝ բնաւ չը զիջանիլ:

Ձ. — Անշահասիրութիւն

Տարակոյս չը կայ որ անշահասիրութիւնն մի ձեւ է միայն ընդհանուր առաքինութեան, որ է ուրացութիւն անձին։ Բայց հարկ է քանի մը խօսք ասել երկրաւոր մեծութենէ հրաժարելու կամ անձնատուելու մասին։ Բացարձակ անշահասիրութիւն կը նշանակէ որոշ կատարեալ անտարբերութիւն բոլոր ժամանաւոր հարստութեան կամ ընչից համար։ Տարակոյս չը կայ որ մարդկանց մեծ մասն չը նկրտիր այս աստիճան կատարելութեան և չը գիտենք իսկ թէ որ և է մարդ իրագործա՞ծ է սոյն կատարելութիւնն։ Սակայն, այսու հանդերձ, մեր բուն նպատակն է սոյն կատարելութիւնն, առ որ պարտինք ձգտիլ։ Եւ հոգիւն այս կատարելութեան հասնելու համար, բաց ի հանուր պատճառներէն, զորս չը կամինք յիշել, ունի մասնաւոր պատճառներ, որոց վրայ պէտք է խօսիլ։

Ա. — Եկեղեցական պաշտօնէութեան հոգին անձնուիրութեան և զոհողութեան հոգի է։ Պաշտօնէայն կանխաւ կը թողու իւր կեանքն։ Պաշտօնեայն կը զոհէ բաղումն և ինչպէս կարող է պահել սակաւն։ Նորա համար գրուած են այս խօսքերն. «Ո՛չ ոք արկանէ ձեռն զմաճով և հայեցի յետս, եթէ յաջողեալ իցէ արքայութեան Աստուծոյ»։ Ղուկ. Թ. 62։ «Ամենայն որ պատերազմի, ամենայնի ժուժկալ լինի»։ Ա. Կորն. Թ. 25։ Անձնուիրութիւնն անհաշտելի է ընչասիրութեան հետ։ «Իսկ վարձկանն, որ ոչ է հովիւ, որոյ ո՛չ իւր են ոչխարքն, տեսանէ զգայլն, զի գայ, թողու զոչխարսն և փախչի»։ Յով. Ժ. 12։

Բ. — Մեր պաշտօնն, մեր խոստովանեալ գիտա—

ւորութիւնն է կորզել երկրէն այն մարդիկն, որոց կը քարոզենք։ Մենք կը ջանանք նախանձելի առնել նոցա համար հոգւով աղքատաց երջանկութիւնն կամ կամաւոր աղքատութիւնն։ Ինչպէս կարող ենք առնել զայս ազատութեամբ, զօրութեամբ, յաջողութեամբ, երբ մենք կապուած լինինք երկրաւոր ընչից հետ, յորմէ կամինք զայս կորզել։ Ո՞չ ապաքէն որչափ հրաժարումն քարոզենք՝ այնքան կը յաւելունք մեր դատապարտութիւնն, եթէ մենք ինքնին կապուած մնանք երկրաւոր և անցաւոր բարեաց կամ հարստութեան հետ։ Որչափ աւելի քարոզենք այլոց. նոյն իսկ եթէ յաջողինք, այնքան պէտք է իմանալ հաւաստեաւ, որ մենք պիտի մերժուինք։ «Այլ ճնշեմ զմարմինս իմ և հնազանդեցուցանեմ. զի գուցէ որ այլոցն քարոզեցի՝ ես ինքն անպիտան գտանիցիմ»։ Ա. Կոր. Թ. 27։

Գ. — Մենք կը ներկայացնենք զՅիսուս Քրիստոս, որ աղքատացաւ. «Զի վասն ձեր աղքատացաւ, որ մեծատունն էր»։ Բ. Կոր. Ը. 9։ Միթէ առանց նպատա՞կի աղքատացաւ նա։ Միթէ նորա մարդանալն արդէն աղքատութիւն չէ՞ր. և միթէ չէ՞ր բաւ այս աղքատութիւնն։

Թռչուններն բոյն ունին և աղուէսներն՝ որջ. իսկ նա տեղ չունեցաւ իւր գլուխն դնելու համար։ Աւետարանի մի պարբերութեան մէջ միայն՝ կը խօսուի թէ՝ կար մի տեղ ուր երբեմն կ'օթեվանէր, և անտարակոյս պիտի հաւատանք թէ այս տեղն մի առօրեայ պատսպարան էր. «Եկին և տեսին ուր էին օթեվանք նորա և առ նմա եղան այն օր, զի ժամ էր իբրև տասներորդ»։ Յով. Ա. 39։

Դ. — Մենք կը ներկայացնենք Քրիստոնէութիւնն, որոյ հոգին է ապաւինիլ ո՛չ թէ այն բանին՝ ինչ որ կ'երեւի, այլ ինչ որ չ'երեւիր բնաւ, և որ այն տեղ

կ'որոնէ իւր ապահովութիւնն, ուր այլք պիտի կարծէին վտանգի հանդիպիլ, այսինքն անկայուն և անհաստատ կացութեան մէջ: Կամէր Յիսուս, որ յօժարութեամբ և սիրով կատարեն պաշտօնեայքն իրենց պատգամաւորութեան կամ դեսպանութեան պարտքն: Նա կամէր թագաւորեցնել այն սկզբունքն, որ աշխարհիս վրայ ամեն բան անկայուն է և այս սկզբունքն սրբագործելու համար նա աղքատացաւ՝ բառին բովանդակ նշանակութեամբ, զկնի նորա աշակերտքն նորա, և Պօղոս Առաքեալն իւր ձեռաց աշխատանքով ապրեցաւ. «Եւ աշխատեցաք ձեռօք մերովք»: Ա. Կոր. Դ. 12: Կարո՞ղ ենք մենք քրիստոնէական հոգիէն զատ այլ հոգի ունենալ և իսկապէս ներկայացնել զայն, երբ մենք ո՛չ միայն ապահովութիւն որոնենք, որ թերեւս արդէն շատ է, այլ նոյն իսկ անձնդիւրութիւն, բարեկեցութիւն և բարօրութիւն:

Ե. — Եկեղեցական պաշտօնեայն է վերակացու ողորմութեանց: Նա բաշխող և մատակարար է այլոց նուիրած տրոց, ուրեմն և ինքն, որչափ կարելի է, պէտք է որ բաշխէ իւր սեպհականութենէն: Կան պարագաներ իսկ, ուր ստանալ պէտք էր, բայց կամին որ վճարէ: Շահասիրութիւնն կը մերժէ մարդասիրութիւնն ու ողորմածութիւնն:

Զ. — Ուղղակի եկեղեցական պաշտօնէից համար է այս խօսքն. «Զի արմատ ամենայն չարեաց արծաթսիրութիւնն է, որում ոմանց ցանկացեալ վրիպեցան ի հաւատոյն և զանձինս արկին ընդ բազում ցաւովք: Այլ դու, ո՛վ մարդ Աստուծոյ, փախիր յայնցանէ, և երթ զհետ արդարութեան» եւն: Ա. Տիմ. Զ. 10-11: Այո՛, կարող ենք ասել՝ վրիպեցան ի հաւատոց, վասն զի Յուդան արծաթոյ համար իւր Տէրն մատնեց: Շահասիրութիւնն սկզբունք կամ աղբիւր է անհաւատար-

մութեան և պատուիրազանցութեան։ Մեծ նշանակութեան արժանի է, որ բանտի և մահուան երկիւղն այնքան ուրացողներ, ուխտադրուժներ ունեցած չէ, որչափ արծաթասիրութիւնն։ Թողո՛ւնք ուրացութիւնն և ասենք միայն, որ չը կայ մոլութիւն, որ այնքան ապականէ, եղծանէ առաքինութիւններն և անհաշտ լինի հոգւոյ և մտաց բարձրանալուն, որքան արծաթսիրութիւնն։ Այս կիրքն թերեւս ամենէն եղծիչն է և ապականարարն։ «Գանձեն անձանց իւրեանց չարիս... ամբարշտութեամբ զանձինս իւրեանց սատակեն։ Առակ. Ա. 18–19։

Է.— Ոչ մի բան կարող չէ այնպէս սրտերն հեռացնել հովուէն և անվստահելի կացուցանել, ինչպէս ագահութիւնն. մեր խօսքն միայն յայտնի և գայթակղելի ագահութեան համար չէ. այլ բաւական է միայն, որ մարդիկ խորհին, նշմարեն, որ անշահասիրութիւնն կը պակսի։ Վարձկան հովիւն միայն իրեն պէս վարձկան հօտեր կարող է ունենալ իւր շուրջն։ «Ոչխարք ո՛չ երթիցեն զհետ օտարաց»։ Յով. Ժ. 5։ Կենդանիքն՝ կենդանիներ կը խնդրեն. մահն կը մնայ մեռելոց հետ։ Այն ինչ, ընդհակառակն, անշահասիրութիւնն կը գրաւէ, ամեն քննութենէ առաջ, յերեւան կը հանէ անկեղծութիւնն, կը հաստատէ ճշմարտութիւնն։ Ողորմածութիւնն, մարդասիրութիւնն, յաչս մարդկան՝ ծածկէ զբազմութիւնն մեղաց։

Ը.— Համարձակ և ազատ չեն կարող լինիլ այն եկեղեցական պաշտօնեայքն, որք կապուած են շահասիրութեան ամօթալի կապերով, ո՛չ միայն այն պատճառաւ, որ շահասիրութիւնն կը թուլացնէ առաքինի համարձակախօսութեան սկզբունքն, այլ նաեւ հարկ է իմանալ, որ մենք կարող չենք ազատախօս լինիլ, երբ անկախ չենք։ Մի գաղտնի, ամօթալի երկ-

չարութիւն կը սորվէ զգուշութիւններ, խնայողութիւններ ունենալ նաև այնպիսի պարագայից մէջ, ուր խայտառ անօգուտ են։

Թ. — Այս մոլութեան երեւութէն իսկ պէտք է զարհուրիլ. վասն զի չը հաւատացողներն կը սկսին դիտել, լրտեսել ու կասկածիլ հաւատացողներու վրայ։ Այս բնական է. կրօնքն այնքան զօրաւոր է, որ կարող է ամեն զոհողութեան ենթարկել յօգուտ յաւիտենականութեան. և այս զոհողութիւնքն դիւրութեամբ կը կատարուին և շատ անգամ յօգուտ այն անձանց որք կը պատկերացնեն յաւիտենականութեան շահն կամ գաղափարն։

Մարդիկ շատ անգամ կրօնն ծառայեցուցած են մի քանի անհատներու ագահութեան անճշտութիւններուն, միտումի երկիւղներով ահաբեկելով մարդկային միտքն։ Պօղոս Առաքեալն յայտնապէս կ'ասէ թէ՝ եղած են և պիտի ըլլան մարդիկ, որք աստուածպաշտութիւնն համարած են մի միջոց հարստութիւն շահելու, և կը յորդորէ զՏիմոթէոս հեռանալ ո՛չ միայն այսպիսի անձանց ընթացքէն, այլ և նոցա ընկերութենէն. «Որք շահավաճառ համարին զաստուածպաշտութիւնն. բայց դու մերժեսջիր յայնպիսեաց անտի»։ Ա. Տիմ. Զ. 5։ Պօղոս մատնանիշ կ'ընէ անշուշտ Բ. Տիմ. Գ. 6, 7 համարներուն մէջ դօշաքաղ և կեղծաւոր պաշտօնեայքն. «Ի նոցանէ են, որք մտանեն տանէ ի տուն և գերեն զկանայս ձեղջակուտեալս մեղօք, վարեալս ի պէս պէս ցանկութիւնս, որ յամենայն ժամ ուսանին և երբէք ի գիտութիւն ճշմարտութեան ո՛չ հասանին»։ Եղած են Քրիստոսէն առաջ և կան մարդիկ, «Որք ուտեն զտունս այրեաց, պատճառանօք երկարելով զաղօթս»։ Մարկ. ԺԳ. 14։ Մեր շուրջ չը կան այս զայթակղութիւնքն. բայց անհնարին չեն և շատ անգամ

կ'երեւին այլ կերպարանաւ։ Նրբեմն իրենց պաշտօնէքն կարող են օգտուիլ փաղաքշանքներ տրոնելու, զոր պարտ էին մերժել։ Այս բանն կասկած կը յարուցանէ մարդկանց մէջ, որք դիւրաւ կը հաւատան թէ պաշտօնեայքն շահասէր են։ Սորա պատճառն այն է, որ թէ՛ մոլութիւնն (ագահութիւնն) յաճախ կ'երեւի, թէ՛ իրօք մենք աւելի ենթակայ ենք այդ մոլութեան եւ թէ՛ այդ մոլութեան համար է, որ ամենէն աւելի կը դատապարտեն զմեզ։ Պաշտօնեայն կարող է դիւրութեամբ խոյս տալ քանի մի խոտորումներէ եւ անձնապահ լինիլ. բայց ագահութիւնն դիւրաւ կը սողոսկի սրտի մէջ և շատ պաշտօնեայք կան, որք տեղի կը տան այս ստգտանաց։ Իրաւի թէ՛ յանիրաւի այս կշտամբանքն յաճախ կ'ուղղուի պաշտօնէից։ Աշխարհ այնպէս կը կարծէ թէ՛ բոլոր եկեղեցական պաշտօնեայք վարակուած են այս ախտով։

Պէտք չ'է զարմանալ, որ Ս. Պօղոս մեծ ուշադրութիւն դարձուցած է այս մասին։ Նա կը տեսնէր ինչպէս հովուաց ագահութեան մէջ գլորուելու, նոյնպէս ագահութեամբ դատապարտուելու վտանգներն։ Նա ընդ առաջ կ'ելանէ այս երկու չարեաց։ Նա չը շատանար միայն ասել. « Պարտ է՛ եպիսկոպոսին անարատ լինիլ, որպէս եւ Աստուծոյ տնտեսի.... մի՛ զօշաքաղ » եւն. Տիտ. Ա. 7։ Նա աւելի հզօր կերպիւ կը զինի այս չարեաց դէմ. ո՛չ միայն այլ միջոցներով, այլ մանաւանդ իւր կեանքի օրինակաւ առաջարկելով եւ պարզելով. « Եւ ո՛չ ձրի զուրուք հաց կերաք. այլ ջանիւ եւ վաստակով զցայգ եւ զցերեկ գործէաք՝ վասն չ'ծանրանալոյ ումեք ի ձէնջ. ո՛չ եթէ չունէաք զիշխանութիւն, այլ զի զանձինս օրինակ տայցուք ձեզ նմանողս լինիլ մեզ »։ Ա. Թես. Գ. 8—9. Ա. Կոր. Դ. 12. Ինչպէս Ա. Կորնթացւոց Թ. Գլխոյն, նոյնպէս և Ա.

Տիմ. Դ. Գլխոյն և 17 համարին մէջ Առաքեալն կը ճանաչէ հաւատացելոց պարտաւորութիւնն հովուաց պիտոյքն լցուցանելու համար։ Բայց իւր անձին նկատմամբ չը կամիր այս իրաւունքն կամ իշխանութիւնն գործ դնել։ Բ. Կորն. ԺԲ. և 14—9 համարներուն մէջ Ս. Պօղոս կը թողու ամեն իրաւունք. «Ահաւասիկ այս երիցս անգամ պատրաստեալ եմ գալ առ ձեզ և ձեզ բեռն ինչ ո՛չ եղէց, զի ո՛չ խնդրեմ ինչ զձեր, այլ զձեզ»։ Նա կը տայ՝ առանց փոխարինի յուսալու կամ սպասելու։

Միլետէն հրաժեշտ տալով՝ Ս. Պօղոս կը կոչէ Եփեսոսի երեցներն և կը յիշեցնէ նոցա թէ ի՞նչպէս վարուած է ինքն և թէ՝ ի՞նչպէս պարտին վարուիլ նոքա. «Արծաթոյ կամ ոսկւոյ կամ հանդերձից ո՛չ ուրուք ի ձէնջ ցանկացայ. դուք ինքնին գիտէք զի զպէտսն իմ և որոց ընդ իսն էին՝ պաշտեցին ձեռքս այս։ Եւ զամենայն ինչ ցուցի ձեզ, զի այսպէս պարտ է վաստակել և դարմանել զհիւանդս, և յիշել զբանն Տեառն Յիսուսի զոր ինքն իսկ ասաց. երանելի է մանաւանդ տալն քան առնուլն»։ Գործ. Ի 33—35։

Այս էր առաջին Եկեղեցւոյն մէջ հովուաց հոգին և դարեր անցնելէն զկնի նաեւ եպիսկոպոսացն, որք իրենց բոլոր հարստութիւնն կը բաշխէին։

Բովանդակ Ս. Գիրքն կը նշաւակէ ագահութեան ախտն որպէս յոյժ վտանգաւոր հովուին։ Վատ հովիւն, ըստ Ս. Գրոց, գող է և աւազակ։ Յառաջ բերենք Ս. Գրոց քանի մի խօսքերն. «Իբրեւ շունք լիրբք եղեն յանձինս իւրեանց, որ ո՛չ գիտեն զյագուրդ, և են չարք՝ և ո՛չ ճանաչեն զհանճար»։ Եսայ. ԾԶ. 11. «Զի ի փոքունց նոցա մինչեւ ցմեծամեծս՝ ամենեքեան կատարեցին զանօրէնութիւնս՝ ի քահանայէ մինչեւ ի սուտ մարգարէ՝ ամենեքեան արարին ստութիւն»։ Երեմ. Զ. 13. «Եւ ասէին խաղաղութիւն, խաղաղութիւն, և ո՞ւր

է խաղաղութիւն»։ Նոյն. ԺԴ.

«Եւ եղեւ բան Տեառն առ իս եւ ասէ. Որդի մարդոյ, մարգարէացի՛ր ի վերայ հովուացն Իսրայէլի, մարգարէացի՛ր եւ ասասցես ցհովիւսն. այսպէս ասէ Տէր, ո՛ հովիւք Իսրայէլի. միթէ հովիւք զանձինս արածեն. ո՞չ հովիւք զխաշինս արածեն։ Ահա զկաթն կերայք եւ զբուրդն զգենուք, զպարարակն զենէք եւ զխաշինս իմ ո՛չ արածէք»։ Եզեկ. ԼԴ. 1—3. «Առաջնորդք նորա կաշառօք դատէին եւ քահանայք նորա վարձու տային պատասխանիս եւ մարգարէք նորա արծաթով պատգամէին զգուշութիւնս եւ ի Տէր ապաստան լինէին եւ ասէին. ո՞չ ապաքէն Տէր ընդ մեզ է՝ եւ ո՛չ եկեսցէ ի վերայ մեր չարիք»։ Միք. Գ. 11. «Վա՜յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցւոց կեղծաւորաց. զի փակէք զարքայութիւն երկնից առաջի մարդկան. դուք ո՛չ մտանէք եւ որոց մտանենն՝ չտայք թոյլ մտանել»։ Մատ. ԻԳ. 14։

Ագահութենէն փախչելու կարեւորութիւնն ցոյց տալէն զկնի՝ ասե՛նք նաեւ թէ այս մի ախտ, մի մոլութիւն է, որով միշտ ենթակայ ենք օտարանալու։ Որչա՞փ խրատունք ունէր մեր Տէրն, երբ ասաց. «Զգոյշ լերուք յամենայն ագահութենէ»։ Ղուկ. ԺԲ. 15. և կամեցաւ որ Առաքեալք քսակ չ'առնուն։ Սակայն Յուդան քսակ կը պահէր (սուրբն ահաւոր կար)· բայց այսու մեր կանոնն չը կորուսանէր իւր զօրութիւնն։

1. — Այս մոլութիւնն, այս ախտն կարող է մեզ որսալ մէջ սողոսկելով այնպիսի երեւոյթներով, որով շատ դիւրաւ կը խաբուինք մենք, այնպիսի պատրուակներով, որք շատ յարմար են զմեզ պատրելու և այնպէս ստացուածոց առ ստացուածս, որ անզգալի կը լինի մեզ համար։ Միեւնոյն ժամանակ մարդ կարող է թէ՛ չափաւոր լինել և թէ՛ ագահ, և չափաւորութիւնն շատ կը պատրուակէ

ազահութիւնն ։ Կարող է մարդ երկար ժամանակ խակապէս ագահ լինիլ, առանց կասկածելու, որ ագահ է ։ Ո՛չ մի իմաստակութիւն ; ի միջի այլոց, կարող չ՚է այնքան վնաս գործել, որքան զաւակաց հարստութիւն թողլոյ իմաստակութիւնն · քանզի կը մոռնան մարդիկ, որ ամենէն առաջ Աստուծոյ պարտական են իրենց հարստութիւնն ։ Ագահութիւնն, շատ մարդկանց համար՝ մի մնացած այլանդակութիւն է, խառն սրտի հիւանդութեան հետ ։ Կան շատ ագահներ, որոց համար յանցանք չ՚է ագահութիւնն, որ խոստովանութեան արժանի համարին ։

2 · — Այս ախտն է, որ կը ժառանգէ ամեն ախտեր և ուր կը կեդրոնանան սրտի բոլոր մոլեկան ցանկութիւնքն ։ Տարիներու հետ ագահութիւնն ևս կ՚աճի, կը բազմապատկի ։ Այլ մոլութեանց անձնատուր չեղած ժամանակն իսկ ագահութիւնն կարող է գոյութիւն ունենալ ։

3 · — Ագահութիւնն այնպիսի մի մոլութիւն է, որ ամենէն աւելի կ՚սպրդի և կը միաւորի քրիստոնէական արտաքին սովորութեանց հետ, վարուց ծանրութեան և վայելչութեան հետ, թէև կէտ մի կայ, ուր կարող է գայթակղելի լինիլ ։ Անշուշտ այս կէտն կ՚ակնարկէ Պօղոս, երբ կ՚ասէ · « Եթէ ոք եղբայր ագահ իցէ, ընդ այնպիսումն և հաց մի՛ ուտել » ։ Ա · Կորն · Ե · 11 ։ Այն ժամանակ շատ շուտ գայթակղելի կը դառնար ագահութիւնն քան թէ այսօր · վասն զի իւրաքանչիւր եղբայր առանց շահասիրութեան պարտաւորուած էր իւր ունեցածն հասարակաց բաժին առնել ։ Մեր ժամանակին մէջ այնպէս չ՚է, նոյն առիթն կը պակսի, և հետևապէս շատ դժուարին է ճանաչել, ճշկրտել այս մոլութիւնն ։

4 · — Ագահութիւնն այն մոլութիւնն է, որուն ամե–

նէն աւելի կ'ենթարկէ զմեզ մեր հովուական դիրքնոր անաչառ է այլ մոլութեանց նկատմամբ, իսկ ագահութեան համար ո՛չ այնպէս. կան փոքրիկ հաշիւներ, որք կը մղեն յագահութիւն։

5. — Վերջապէս, ագահութիւնն այն մոլութիւնն է, զոր յոյժ դժուարին է խլել արմատէն։ Երբ մի անգամ մուտ գտած է, այլ եւս խելամտութիւնն, ծաղրն, անձնասիրութիւնն, պատկառանքն անբաւական են նորա դէմ։

Տեսնենք այժմ թէ ի՞նչ կը պահանջէ անշահասիրութեան պարտաւորութիւնն։

1. — Զընդունիլ եկեղեցական պաշտօնն շահու նպատակաւ. «Վերակացու լինել՝ մի՛ իբրեւ ակամայ այլ կամաւ ըստ Աստուծոյ, մի՛ զօշաքաղութեամբ (կծծի շահամոլութեամբ) այլ յօժարութեամբ»։ Ա. Պետ. Ե. 2։

Զօշաքաղութիւնն, որուն վրայ կը խօսի Պօղոս, է ցանկացած, փափաքած շահն։ Զօշաքաղութիւնն շատ լաւ կը պարզուի այս խօսքերով. «Զրի առիք եւ ձրի տուք»։ Մատ. Ժ. 8. Ուրեմն հաւատացելոց տուրքն մի թոշակ կամ ռոճիկ չէ, այլ մի նպաստ, մի օգնութիւն. Թէեւ պարտաւորեալ. «Որ ի տաճարին գործեն, ի տաճարէ անտի ուտեն և որ սեղանոյն պաշտօնեայք են, ի սեղանոյ անտի վայելեն»։ Ա. Կոր. Թ. 13. Զրի ծառայութեան գաղափարն կայ ու կը մնայ ուրեմն և կը տեսնենք թէ որչա՞փ կը ջանայ Պօղոս իւր օրինակաւն սրբել զայն. Վարձկանն հաւասարուած է գողի ու աւազակի։ Յով. Ժ։ Եւ Միքիա մարգարէն Երուսաղէմի անօրէնութիւնն ցոյց տալու համար՝ յետ ասելոյ թէ «Առաջնորդք նորա կաշառօք դատէին», կը յաւելու «Եւ քահանայք նորա վարձուք տային պատասխանի և մարգարէք նորա արծաթով պատմէին գրգձութիւն»։ Միք. Գ. 11։ Հետեւապէս պէտք

չ'է բնաւ, որ հովուն ենթարկի մեր Փրկչի սոյն խօսքին. «Ամէն; ամէն ասեմ ձեզ, խնդրեք դուք զիս, իբրեւ ո՛չ եթէ 'նշանս ինչ տեսիք. այլ զի կերայք ի հացէ անտի և յագեցարուք»: Յով. Զ. 24:

2. — Գործ չը դնել իւր հովուական դիրքն նիւթական շահ քաղելու համար: Պաշտօնէութեան անկախութիւնն կարող է վտանգուիլ այն ողոքանքներով և նուէրներով, զորս շատ անգամ անկարող կը լինին մերժել: Սէրն, նկատմունքն, քաղաքավարութիւնն կը պահանջեն շատ անգամ ընդունիլ նուէրն. բայց պէտք է զգուշանալ որ շահասիրութիւնն չը սողոսկի սրտին մէջ: Սոյն նկատողութիւնքն պսակի կամ թաղման համար տրուած նուէրներուն մասին չ'են:

3. — Չ'որոնել օտարոտի պարապմունքներ և մեր կոչման չը պատշաճող միջոցներ՝ մեր վիճակն բարուոքելու համար:

4. — Լինիլ (շահու գործերու մէջ) այնպէս առատ և դիւրալուր, ինչպէս մեր կոչման կամ դրից կը վայելէ:

Իսկ անշահասէր լինելու գլխաւոր միջոցն է տնտեսութիւնն, որ ազատ կը պահէ զմեզ թէ՛ յագահութենէ և թէ՛ նորա ախտաւորութենէն: Վասն զի չռայլութիւնն և անկանոնութիւնն ագահ կ'առնէ զմեզ: Արծաթն նոյն է ինչ որ ժամանակն. ով որ լաւ կը տնտեսէ ժամանակն՝ շատ գործ կը դնէ զայն յօգուտ այլոց: Այսպէս եւս տնտես մարդն աւելի կարող կը լինի առատաձեռն գտնուիլ պատեհ ժամանակին: Ով որ կամի անշահասէր լինիլ, պէտք չ'է որ բազմածախս ցնորքներու մատնուի եւ շատ անձնատուր լինի իւր մարմնաւոր ցանկութեանց կամ ունայնասիրութեանց: Կան այնպիսի բնաւորութեան տէր մարդիկ, որք փոխանակ հաճոյք ստանալու, աւելի կը բազմացնեն իրենց հաճոյից ցանկութիւնն:

Պէտք է հաստատ հաւատալ որ միայն մի միջոց կայ մոլութեանց խուսափելու համար, այսինքն մոլութիւնն պէտք է ուղղել մի առաքինութեամբ, ագահութիւնն մարդասիրութեամբ։ Հովուի համար ամենէն մեծ ագահութիւնն է աւելի շատ հոգիներ շահել աստուածային թագաւորութեան համար։

Հովիւն, ամուրին թէ՛ կանամբին, պէտք է որ իրենց ինչքն տնտեսեն Աստուծոյ նպատակին համաձայն։ Յիսուս կ'ասէր իւր Հօրն. « Ո՛չ զայս աղաչեմ, զի բարձցես զնոսա յաշխարհէ, այլ զի պահեսցես զնոսա՝ ի չարէ »։ Յովհ. ԺԷ. 15։

Է. — Եկեղեցական պաշտօնէայն հասարակաց ընդհանուր շահուն նկատմամբ

Մենք ցուցինք թէ ի՞նչ կերպիւ և ի՞նչ վարմունքով պարտի երեւիլ հովիւն եւ ծանօթանալ։ Այս է այն ընդհանուր պարտաւորութիւնն, որ կը կոչուի օրէ–կա–, կե–նե–ով քարոզել։ Կը մնայ այժմ հարցնել և բացատրել թէ հովիւն, իւր հովուական պաշտօնէն արտաքոյ, այլ եւս ի՞նչ յարաբերութիւններ կարող է ունենալ ընդհանրապէս հասարակութեան հետ։ Միթէ միայն իւր հօտի՞ն կամ փարախի՞ն կը պատկանի նա։ Միթէ միայն կրօնի՞ն կը պատկանի։ Միթէ հասարակութեան բարձր շահերն օտարոտի՞ պիտի մնան հովուին համար։

Ի սկզբան այնպէս կը թուի թէ՝ քանի որ Կրօնն կընդունի բովանդակ մարդկային կեանքն՝, զայն փառաւորելու համար, հովիւն եւս, որ Կրօնի ամենէն կատարեալ ներկայացուցիչն է, պարտաւոր է նոյնն

վճիռ մինչ որ է կրօնն մարդկային կենաց նկարագիրը։

Մեծահռչակ իրողութիւններ և օրինակներ ցոյց կը տան մեզ քահանաներ և վարդապետներ, որք քաղաքակրթիչներ և գիտութեան պաշտպաններ եղած են։

Հռոմէի ուսումնասիրութեան նիւթն ու եղանակն, ինչպէս և իւր պաշտամանց կրթութիւններն, կը բանան, կը զարգացնեն նոցա մէջ այն կարողութիւններն, որք մարդկային կենաց տարբեր պայմաններու մէջ, կարող են արդասաւոր կիրառութիւններ ունենալ։

Մի երևելի դիւանագէտ ասած է թէ՝ ո՛չ մի գիտութիւն այնպէս կը պատրաստէ դիւանագիտութեան՝ ինչպէս Աստուածաբանութիւնն։ Արդարև, եկեղեցական պաշտօնէութեան ուսումնասիրութիւնքն աւելի ընդհանուր են քան այլ ամեն ուսումնասիրութիւնք։ Աստուածաբանութեան ուսումնասիրութիւնն աւելի ժողովրդացուցիչ եւ զգօնացուցիչ է քան թէ նոյն իսկ այն ուսումնասիրութիւնն, որ կը պարապի հասարակային շահուց և ընկերային գործոց հետազօտութեամբ։

Մենք կը հաւանինք, որ այս այսպէս է և գիտենք, կընդունինք, որ ժամանակներն կարող են զանազան պարտաւորութիւններ դնել հովուին վրայ. բայց պարտաւոր ենք հետևեալ զգուշութիւններն ունենալ։

1. — Կրօնքն մի մասնագիտութիւն է։ Նա կ՚ամփոփէ ամեն բան, կը թափանցէ ամեն բանի, բայց ինքնին չ՚է ամեն բան։ Նա ինքն է ըստ ինքեան։ Կենաց որ և իցէ իրողութեան հետ օգտակարապէս միանալու համար, պէտք է որ ինքն որոշուի, բարձր մնայ։ Քրիստոնէութիւնն ամենեւին չ՚աճապարեց խառնուելու ժողովրդոց կեանքին, կամ եթէ խառնուեցաւ իսկ, այն եւս՝ որպէս զօրութիւն, որպէս հոգի։ Այսպէս պէտք է որ լինի Քրիստոնէութիւնն նաև ամեն անհատի մէջ։ Բոլորակի վրայ իւր ստուերն տարածելու

համար պէտք է լաւ արմատացած լինիլ կեդրոնի մէջ։ Եկեղեցական պաշտօնեայն ամենէն առաջ պարտաւոր է իւր գործերով պարապիլ. պարտաւոր է իսկապէս և Է ապէս քրիստոնեայ և պաշտօնեայ լինիլ։ Այնուհետեւ նորա ոտերն ինքնին կը տարածուին, և նորա բարերար ստուերն ինքնին կը սփռի բոլոր հասարակային կամ ընկերական գործերու վրայ։

2. — Հովուական պաշտօնի մէջ այնքան բազմաթիւ մօտաւոր և ուղղակի բարիքներ կան գործելու, որ ստիպուած չէ նա հեռաւորներու և անուղղակի եղածներու ետեւէն քալել։ Հովիւն պարտաւոր է ռոնել և աշխատիլ յենարան տալու մարդկային գերդաստանին և այս յենարանն է Կրօնական Ճշմարտութիւնն։ Երբ մարդկութիւնն գտնէ այդ յենարանն, այդ ճշմարտութիւնն, ինքնին կը դիմէ ուղղակի դէպ ի իւր նպատակն, իւր կոչումն։ Հովիւն կարող է փառաւորել իւր պաշտօնն ինչ ինչ արտաքին բարեգործութեամբ. բայց ուր որ այդ բարեգործութիւնն այլք եւս կարող են առնել, այն տեղ պէտք է որ հովիւն բոլորովին իւր կոչմանն նուիրեալ մնայ։ Նա կարող է երկրագործութեամբ պարապիլ, երբ հարկ և կարօտութիւն կայ, կարող է ուսուցչական պաշտօն վարել դպրոցաց մէջ և կրօնական երգեր ուսուցանել. բայց ամեն բանէ առաջ պէտք է որ նա իւր պաշտօնին պատկանի և թ եռութեան տեղի չը թողու։

3. — Միթէ օգտակար չէ՞ հովուին, որ զինքն ազատ պահէ, ամեն բանի չը միջամտէ և միշտ արտաքոյ մնայ։ Ո՞չ ապաքէն, ընդհակառակն, երբ նա դիւրաւ կը խառնուի այն բաներուն, որք իւր պաշտօնին հետ կապ չ'ունին, իսկոյն կը նսեմացնէ իւր վեհութիւնն, շատ անգամ դատաւորի կամ կուսակցի կերպարանք կ'առնու և այլ եւս անկարող կը լինի ազա-

տորէն արտայայտել ինչ որ պէտք և արժան է:

4. — Մի ամենամեծ վտանգ է կրօնի համար, երբ եկեղեցական պաշտօնեայն, իբրեւ պաշտօնեայ, կը խառնուի ժամանակաւոր շահերու և կը տայ կրօնին մի տեսակ հեղինակութիւն կամ ձեռնհասութիւն, զոր կրօնն կը մերժէ:

Ձեռք առնունք այժմ մի մասնաւոր խնդիր—Քաղաքականութիւնը: Որոշե՛նք քաղաքականութիւնն հայրենասիրութենէ, որ եթէ ո՛չ մի քրիստոնէական առաքինութիւն, գէթ մի զգացումն, մի խիղճ, մի սէր է զոր Քրիստոնէութիւնն կընդունի և կը սրբէ, և պարտաւորութիւն, զոր կը զօրացնէ քրիստոնէական ոգին և կը լուսաւորէ: Յիսուս Քրիստոս ունեցաւ այս սէրն, նոյնպէս և Առաքեալն Պօղոս: «Ստուգութեամբ ասեմ ի Յիսուս Քրիստոս և ո՛չ ստեմ. վկայեն ինձ միտք իմ ի Հոգի Սուրբ. զի տրտմութիւն է ինձ յոյժ, և անպակաս ցաւք սրտի իմոյ: Զի ուխտիւք խնդրէի ես իսկ ինքնին նզով լինել ի Քրիստոսէ վասն եղբարց իմոց և ազգականաց ըստ մարմնոյ են»: Հռով. Թ. 1—5:

Քաղաքական գործերու մասնակցիլն չ՛է միակ եւ ամենալաւ նշան հայրենասիրութեան, զոր մի քաղաքացի կարող է ցոյց տալ: Հայրենասիրութիւնն, ինքնին մի յատուկ զգացումն է, որոյ արտայայտութիւնն բնաւ արգիլուած չ՛է քրիստոնէին:

Շատերն ցանկացան, որ եկեղեցական պաշտօնեայք պատուազին ի հայրենասիրութեան: Բայց անճահ կը թուի այս հովուին նկատմամբ: Իսկ նա, որ կը թողու հոգւոց փրկութեան հոգն և քաղաքական մարդ կը դառնայ, կը փոխէ իւր ասպարէզն: Այս այսպէս է: Այնուհետեւ մենք չ՛ենք դատել այնպիսին, և ընդհանուր առմամբ չ՛ենք կարող դատապարտել, այլ միայն կարող ենք ենթադրել, որ նա հրաժարած է

ուղղակի պաշտօնէն՝, յորմէ շատ հեռու մղած են զինքն իւր նոր պարագամունքն ։ Երբ հովիւն թողած չէ իւր հովուութիւնն, բայց քաղաքական գործով կը պարապի, ո՛չ ապաքէն կը կորուսանէ իւր պաշտօնի յառաջադիմութիւնն ու ակնածանքն ։

Այո՛, ազգային ժողովներու մէջ կը գտնուին հովիւններ, և թէև իսկապէս քաղաքական ասպարէզ չէ այս․ բայց դարձեալ հովուի իսկական տեղին ևս չէ ։ Թերևս անհրաժեշտութիւն լինի ազգային ժողովներէն մերժել եկեղեցականներն․ բայց լաւ է, որ նոքա ինքնին հեռանան յօժարութեամբ ։ Անշուշտ մեր այն խօսքն ընդհանուր է և մանաւանդ մեծ Պետութեանց ժողովներու համար, և ո՛չ թէ մեր Հայոց Ազգի, որոյ ժողովներն բնաւ քաղաքական նշանակութիւն չունին, այլ մեր Եկեղեցւոյ ժողովրդական օգտոյն վրայ հիմնուած ժողովներ են ։ Քաղաքականութեան և հովուական կենաց մէջ մեծ անջրպետ կայ ։ Հովիւններն, իրենց պաշտամանց մէջ, քաղաքականութեան հետ պայման չեն կապեր, նոյնպէս և քաղաքականութիւնն հովուութեան հետ ։ Հովիւք պարտին զգուշանալ, որ քաղաքական խնդրոց մէջ մտնելով չը ցայտեն իրենց պատմուճանին վրայ և բծաւորեն ։ Կան քաղաքական խնդիրներ, որոց, իրենց պաշտօնին բերմամբ, ստիպուած են չը պատասխանելու ։

Ո՛չ թէ ժողովներու վիճաբանութեանց միջոցաւ, այլ կան ուրիշ միջոցներ, ուրիշ եղանակներ, որով Կրօնն կարող է սուզիլ, թափանցել քաղաքականութեան մէջ ։ Քաղաքականութիւնն Կրօնի կերպարանք առնելով՝ բռնադատած է, որ Կրօնն ևս քաղաքականութեան կերպարան առնու ։ Սակայն թէ՛ մին և թէ՛ միւսն ապականուած են սոյն կերպարանափոխ ընթացից մէջ և աւելի ապականուած է երկրորդն քան ա-

ռաջինն ։ Մի նշանաւոր հեղինակ այսպէս կ'ասէ ․ « Քաղաքականութիւնն և կուսակցութիւնք կը լափեն մեր մէջ ո՛չ միայն սէր ուսման և գիտութեան , այլ որ ամենէն աւելի է , կը սպառեն մեր կրօնական զգացումն և այն անկեղծ եռանդն , որով պիտի ստանանք այն արդիւնքն , որուն համար Աստուծոյ Որդին հաճեցաւ ապրիլ և մեռնիլ և որուն համար իւր պաշտօնեայքն խոստացած են նուիրել իրենց կեանքն ու աշխատանքն » ։

Ամփոփելով մեր ասածները կը յայտնենք թէ՝ ո՛չ կանխաւ կը դատապարտենք հովուական պաշտօնի ընդարձակումն և ո՛չ միտք ունինք սահման գծել ։ Բայց կը կարծենք միայն , որ ի ժամանակս ժամանակի պատշաճ է ընդարձակումն ․ սակայն այս ժամանակներն ևս ունին իրենց նշանները , զորս պա՛րտ է ճանաչել , պա՛րտ է սպասել և ընտրել ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԷԻ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԵԱՆՔՆ

Ա. — Ընդհանուր խորհրդածութիւնք. — Ամուսնութիւն եւ Ամուրիութիւն. — Կին քահանային.

Նոր Կտակարանն *լռութիւն պահած չէ այս մասին. «Պա՛րտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել, միոյ կնոջ այր, արթուն, հեզ, ցած, պարկեշտ, հիւրասէր, ուսուցիչ... զի իւրում տանն իսկ բարւոք վերակացու լեալ իցէ, որդեակս ունիցի, որ ի հնազանդութեան կայցեն ամենայն պարկեշտութեամբ ։ Ապա թէ ոք իւրում տանն վերակացու չ՛գիտիցէ լինել, զիա՞րդ Եկեղեցւոյ Աստուծոյ խնամակալ լիցի ։ ... Նոյնպէս և կանայք նոցա պարկեշտք, մի՛ չարախօսք, հեզք, հաւատարիմ յամենայնի»* ։ (Ա. Տիմ. Գ. 2, 4, 5, 11) ։ *«Վասն այսորիկ թողի զքեզ ի Կրետէ, զի որ ինչ մի անգամ պակաս իցէ՝ ուղղեսցես և կացուսցես ըստ քաղաքաց երիցունս, որպէս և ես քեզ պատուիրեցի, եթէ ոք անարատ իցէ, միոյ կնոջ այր, որդեակս ունիցի հաւատացեալս և ո՛չ յամբաստանութիւն անառակութեան կամ անհնազանդս ։ Զի պա՛րտ է եպիս-*

կոպոսին անարատ լինել, որպէս Աստուծոյ տնտեսի. մի յանդուգն (ստրուկ իւր կրից), մի բարկացող, մի թշնամանող (գինեմոլ), մի հարկանող, մի զօշաքաղ (շահամոլ, կաշառակեր), այլ հիւրասէր, բարեսէր (բարի մարդիկ սիրող) ցած, (խելացի) արդար, սուրբ, ժուժկալ»։ Տիտ. Ա. 5. 8։

Ս. Գրոց սոյն վկայութիւնք, կ'ենթադրեն եկեղեցական պաշտօնեայն ամուսնացեալ և հայր ընտանեաց։ Բայց անշուշտ չ'ունին պատուէրի նշանակութիւն, թէ եկեղեցական պաշտօնեայն անպատճառ պարտի լինել ամուսնացեալ։ Եթէ առարկէին մեզ թէ պէտք է ամուսնացեալ լինի, որպէս զի օրինակ լինի հաւատացելոց, մենք պիտի պատասխանէինք թէ՝ հարկ չը կար այս դրութեան մէջ գտնուելու նոցա համար, որք ամուսնացեալ չեն։ Վասն զի ամուսնութիւնն անհրաժեշտ պայման չէ օրինակ լինելու համար։ Կան շատ պայմաններ. «Այլ օրինակ լինիջիր հաւատացելոց՝ բանիւ, գնացիւք, սիրով, հաւատով, սրբութեամբ»։ Ա. Տիմ. Դ. 12։ «Ամենեցուն զանձն օրինակ կացուցանել գործոց բարեաց»։ Տիմ. Բ. 7։ Բաց յայսմանէ, ամուսնանալու մասին պնդելն շատ անհեթեթ և հակառակ կը լինէր Աւետարանի հոգւոյն, որ չը կամիր բնաւ փակել, կաշկանդել զմեզ բառական կանոններու մէջ։ Այս բանին մի յայտնի ապացոյց է այն հանգամանքն, որ չորս Աւետարանիչներն տարբեր եղանակաւ կը պատմեն մի և նոյն իրողութիւնն, առանց հոգին փոխելու։ Աւետարանն զեղուն է այս լայն և ազատ յատկութեամբ։ Թողո՛ւնք մեր Տէրն որ Աստուած էր, նոյն իսկ Պօղոս Առաքեալն, որ մեր յառաջ բերած վկայութեանց հեղինակն է, ամուսնացած չէր։

Ս. Պօղոս, ամուսնանալու խրատունքն հռչակելով հանդերձ։ (Ա. Տիմ. Դ. 3), ո՛չ պակաս կը գովէ նաև

[illegible], մ՚չ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] «[illegible] է [illegible] թէ [illegible] [illegible] ([illegible])...
[illegible] [illegible] է [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] թէ [illegible] ». Ա. Կոր. Ժ. 28-29.
այս [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Առա-
[illegible] [illegible] [illegible]. «Այլ կամիմ զձեզ անհոգս
լինել, զի որ անկինն է, հոգայ զՏեառն, թէ որպէս
հաճոյ լիցի Տեառն. և որ կանանաւորն է, հոգայ զաշ-
խարհին՝ թէ որպէս հաճոյ լիցի կնոջ իւրում. [illegible]
բաժանեալ է ի միմեանց ամուսնացեալն և կոյսն. զի կոյսն
հոգայ զՏեառն, զի իցէ սուրբ մարմնով և հոգւով,
և ամուսնացեալն հոգայ զաշխարհին՝ թէ որպէս հաճոյ լիցի
առն իւրում. Այս զայս վասն ձերոյ օգտի ասեմ. ո՛չ
եթէ խեղդ ինչ արկանելով ձեզ, այլ վասն պարկեշտու-
թեան և հաստատութեան Տեառն առանց զբաղա-
նաց: Ա. Կոր. Է. 32-35.

Պօղոս Առաքելոյն խօսքն [illegible] [illegible], այս
[illegible] կը բերէ Յիսուսի Քրիստոսի խօսքերը. «Եւ
նա ասէ ցնոսա. ո՛չ ամենեքեան բաւական են այդմ
բանի, այլ որոց տուեալ է: Զի են ներքինիք, որ յորո-
վայնէ մօր իւրեանց ծնան այնպէս, և են ներքինիք՝
որ ի մարդկանէ եղեն ներքինիք. և են ներքինիք՝
որք զանձինս իւրեանց ներքինիս արարին վասն արքա-
յութեան երկնից. որ կարողն է առնուլ՝ առցէ»:
Մատթ. ԺԹ. 11-12. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] չէ: [illegible] որ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] չէ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], և եթէ այդ [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: Բայց ի՞նչ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-

րիական կատարելութեան համար, քանի որ եղած են և կարող են լինիլ այդ կատարելութեան ճշմարտապէս ձգտողներ։ Յիսուսի Քրիստոսի մատնանիշ արած ամուրիութիւնն երբէք չը վնասէր աշխարհին և բուն խնդիրն այդպիսի ամուրիութեան համար է։ Յիսուսի Քրիստոսի խօսքերէն պարզապէս կը հասկցուի, որ նորա ակնարկած ամուրիութիւնն մի միայն բացառութիւն կարող է լինիլ և ո՛չ այլ ինչ։

Մեր յառաջ բերած վկայութեանց մէջ կարող ենք տեսնել, որ թէ՛ Երկնաւոր Վարդապետն և թէ՛ իւր աշակերտն Պօղոս, ամուրիութեան վրայ խօսած ժամանակ, չեն ունեցած առաջի աչաց մի մասնաւոր դասակարգ Եկեղեցւոյ · բայց ո՞չ ապաքէն կատարելութեան խորհուրդն, Եկեղեցւոյ մէջ, մանաւանդ աւելի հովուաց կը պատշաճէր։

Երբ մի եկեղեցական պաշտօնեայ, Հոգւոյն Սրբոյ մղմամբ, աւելի հակամէտ կը տեսնէ զինքն ամուրիութեան, պէտք չէ բնաւ որ տարակուսի թէ այդ վիճակին մէջ կարող չէ օգտակար լինիլ Եկեղեցւոյն։ Վասն զի ամուսնացեալ վիճակի օգտակարութիւնն ո՛չ թէ մեծ, այլ թերևս փոքր իսկ լինի այն օգտակարութենէն, զոր կարող է մատուցանել սուրբ և անձնուէր ամուրիութիւնն։ Կան ժամանակներ և կացութիւններ, յորս ամուրի եկեղեցականն կարող է այնպիսի ծառայութիւններ մատուցանել Եկեղեցւոյն, որ ամուսնացելոյն համար շատ անգամ դժուարին կը լինի նոյնն մատուցանել։ Թողունք ամուրիութեան եկեղեցական կամ կրօնական տեսակէտն, նոյն իսկ աշխարհականաց մէջ, այն մարդիկն, որք մեծամեծ գործեր կատարած են, կա՛մ ամուրի եղած են, կա՛մ իրենց ամուսնութիւնն շատ սակաւ տարբերած է ամուրիութենէն։ Բա՛ց յայտմանէ, կամաւոր ամուրիութիւնն բնաւ թշնամական

դիրք չ՚ընծայէր հովուին ՚առ հօտն․

Բայց հովուի ամուրիութիւնն այն ժամանակ միայն բարի է, երբ մի հաստատուն և յատուկ կոչումն է իւր հովուական հանրական կոչման մէջ․ Եթէ սրբութեան և անձնուիրութեան ծառայն չ՚է, որ կը մղէ զինքն յամուրիութիւն, աւելի վատ է քան թէ լաւ, նոյն իսկ եթէ գտնուի նա վարուց պատուաւոր ընթացից մէջ։ Երկիւղալի է, որ չը մատնուի այնպիսի սովորութեանց, որք չ՚են այնքան կանոնաւոր և պատշաճ հովուական արժանաւորութեան, ինչպէս են մենաւորական կեանքէն ձանձրանալով զուարճութիւններ որոնել յաճախ այցելութեանց մէջ և ժամավաճառ լինելով ի սնոտիս։ Երկիւղալի է, որ սրբակեցութիւնն չ՚արատաւորի․ վասն զի այսպիսի վիճակի մէջ չափազանց սրբութիւն պէտք է ամեն ցանկական մտումն տարամերժելու համար։ Շատ ճշմարիտ է, որ իսկապէս պատուաւոր ամուրիութեան գաղափարին մէջ կայ մի սուրբ և հրեշտակային բան․ բայց ամենէն առաջ պէտք է որ մեր ամուրիութիւնն այս յատկութիւնն ունեցած լինի և մեր խիղճն իսկ վկայէ որ այնպէս է։

Ընդհանուր կանոն․ — Երբ ամուրիութիւնն մի զոհ չ՚է Աստուծոյ թագաւորութեան համար, աւելի լաւ է ամուսնութիւնն։ Տարակոյս չը կայ բնաւ, որ եթէ եկեղեցական պաշտօնէութիւնն չը շահիր հովուի ամուրիութենէն, անշուշտ կը կորուսանէ։ Վասն զի, ուր որ զոհողութիւն չ՚է ամուրիութիւնն, ամուսնացեալ եկեղեցականն աւելի կարող է օգտակար լինիլ։ Պատշաճ ամուսնութիւնն, ընտանեկան կեանքն մի առաւելութիւն ունի, որ կարող է օրինակ լինիլ թէ՛ ծխականաց և թէ՛ շատերուն։ Եթէ քահանային կինն համապատասխան է եկեղեցական կոչման, նոքա այնուհետեւ գործակից են միմեանց։

Մեր Ս. Եկեղեցին, ամուրի եկեղեցականութիւնն ընդունելով հանդերձ, շատ մեծ իրաւունք ունի պահանջելու, որ քահանայն անպատճառ ամուսնացեալ լինի։

Հետեւապէս, հարկ է՛ այժմ նկատել թէ ինչպէս պէտք է լինի հովուի կինն կամ երիցուհին։ Այս կէտն այնքան կարեւոր է, որ պատշաճաւոր ամուրիութիւնն նախընտրելի է ամուսնութենէն, երբ կինն լոկ մարդոյ հետ ամուսնացած է և ո՛չ հովուի, կամ աւելի պարզ ասել՝ ամուսնութիւնն այնպիսի հանգամանաց մէջ է, յորում եկեղեցական պաշտօնն բնաւ նկատողութեան առնուած չ՚է։ Եթէ մեր Եկեղեցին ամուսնացեալն միայն կը կոչէ ի քահանայութիւն, բուն նպատակն այն է, որ ընծայացուին ամուսինն և ընտանեկան կենցաղն ևս խորին ուշադրութեան առնուի։

Հովուին պաշտօնէութեան առաջին յատկանիշն է բարի օրինակն և Ս. Պօղոս՝ կինն գործակից կը համարի հովուին, երբ կը փափաքի, որ կանայք նոցա լինին «Պարկեշտք, մի՛ չարախօսք, հեզք, հաւատարիմք յամենայնի»։ Ա. Տիմ. Գ. 11։

Ցոյժ կարեւոր է այս կէտն և խորին ուշադրութեան արժանի, վասն զի երիցուհւոյն վատ վարքն (չարախօսութիւնն, ագահութիւնն, պճնասիրութիւնն են) կարող են վտանգել հովուի յարգանքն ու պատիւն, ինչպէս որ նոյնն կարող է առնել երէցին վատ ընթացքն։ Յուլիանոս Ուրացողն, տեսնելով թէ Աւետարանի յառաջադիմութեան մի գլխաւոր պատճառն քրիստոնէից և մանաւանդ հովուաց վարուց սրբութիւնն է, կամեցաւ այս մասին մրցիլ Քրիստոնէութեան հետ և հրաման հանեց որ հեթանոս քուրմերն եւս իրենց կիներն, զաւակներն և ծառաներն նոյն վարուց սրբութեան մէջ պահեն, յորում կը գտնուէին քրիստոնեայք։

Եթէ մի բան միայն ուշադրութեան առնունք, այն է զաւակաց դաստիարակութիւնն, ո՞չ ապաքէն ուղղակի մարց կը վերաբերի այս մեծ և յարատեւ պարտքն։ Երէցն ընդհանուր հօտին հայրն է, և եթէ մեծ փափաք եւս ունենայ իւր զաւակաց կրթութեան համար, պիտի չը կարողանայ կատարել, ինչ որ այլք կարող են կատարել։ Հետեւապէս, զաւակաց կրթութեան հոգն կը մնայ իւր լծակցին վրայ։ Արդ, եթէ երիցուհին իսկապէս քրիստոնեայ չ՚է և վառուած չ՚է քրիստոնէական հոգւով, ի՞նչպէս կարող է հովուին ընտանիքն, այնպիսի մի մօր ազդեցութեան ներքոյ, քրիստոնէական գերդաստանի օրինակ ընծայել։

Շատ ցաւալի է քահանային վիճակն և իւր ազդեցութիւնն իսպառ խորտակուած, երբ իւր կինն՝ իւր առաջին հաւատակիցն չ՚է միանգամայն իւր օգնականն։

Պէտք է անշուշտ, որ կինն մասնակից լինի իւր ամուսնոյն կոչմանն և առ այս պէտք է որ հաղորդակից լինի նորա համոզմանցն և զգացմանց։ Եթէ չը կան այս պայմաններն (որչափ եւս լաւ ամուսին լինի), նա կը լինի խոչընդոտն և գայթակղութիւն հովուական պաշտօնին։

Եւ որքան ջերմեռանդն լինի հովիւն և նախանձախնդիր իւր պաշտաման մէջ, այնքան կը տրտմի և կը վհատի, երբ անկարող կը լինի գտնել իւր ամուսնոյն մէջ քաջալերութիւն և խրախոյս։

Բայց եթէ կինն հաղորդակից է իւր ամուսնոյն զգացմանց, այնուհետեւ նորա մխիթարութիւնն անսպառ է, նորա զօրութիւնն կրկնապատիկ և խորհրդակցութիւնն խրախուսական։ Անհնարին է, որ բարեպաշտ ամուսինն, եկեղեցական պաշտօնի մասնաւոր տեսակէտով, չը լինի հովուին համար «Մի սիրելի օգնական և լծակից»։ Հովիւն կամ քահանայն կը գտնէ իւր լծակցին մէջ աւելի կենդանի և ընտիր սրամտու–

թիւն, աւելի ապահով, ճարտար, կտրուկ և նուրբ դատողութիւն, մեղմ և քաղցր համատարածութիւն, խաղաղ և անվրդով յարատեւութիւն։

Երիցուհին կարող է մեծ ծառայութիւն մատուցանել քահանային՝ աղքատաց, հիւանդաց և դպրոցաց նկատմամբ։ Բնականաբար կանայք երիցուհւոյն կը դիմեն իրենց ցաւն, վիշտն կամ գաղտնիքն հաղորդելու, իրենց ամենէն հաւատարիմ խորհրդատուն համարելով։ Նորա խորհրդներն շուտով կը լսուին և նա կարող է տեղեկութիւն հաղորդել իւր ամուսնոյն, որ ինքնին կարող չ'էր ունենալ։

Ցառաջ բերենք այս տեղ Ակիւղասի և Պրիսկիղայի յիշատակն, երկու ամուսիններ (գործաւորաց դասէն) որք գործակից էին Ս. Պօղոսին ի Յիսուս Քրիստոս եւ յորոց գոհ էին ամենայն եկեղեցիք հեթանոսաց, (Հռով. Զ· 3—4·) որք իրենց մօտ ընդունեցին Ապօղոսն, կամ Ապեղէսն, այս ճարտարաբան Յովհաննիսեանն (Յով. Մկրտչի հետեւողն) եւ ճշմարտապէս ուսուցին աստուածային ճանապարհն։ (Գործ. ԺԸ. 2. 3, 26)։ Ակիւղասի և Պրիսկիղայի անուանքն անբաժան են Պօղոս Առաքելոյն անունէն։ Բ. Տիմ. Դ. 19.—Ա. Կորն. ԺԶ. 19.)

Քահանային կինն, կա՛մ խոչընդոտն է իւր ամուսնոյն կա՛մ օգնական։ Նա կարող չ'է լինիլ այլ ինչ։

Ուրեմն, նա՝ որ կամի իւր անձն քահանայական պաշտօնի նուիրել, պարտաւոր է կանխաւ ըստ այնմ ընտրել իւր լծակիցն։ Որչա՞փ կարեւոր է այս կէտն եւ որքա՞ն սակաւք են հետեւողք։

Բ. Վերակացութիւն Ընտանեաց

« Զի իւրում տանն իսկ բարւոք վերակացու լեալ իցէ. որդեակս ունիցի՝ որ ի հնազանդութեան կայցեն ամենայն պարկեշտութեամբ։ Ապա թէ ոք իւրում տանն վերակացու չ՚գիտիցէ լինել, զիա՞րդ Եկեղեցւոյ Աստուծոյ խնամակալ լիցի »։ Ա. Տիմ. Գ. 4—5։

Բնական չ՚է, որ մի հովիւ, մի եկեղեցական պաշտօնեայ նախանձախնդիր լինի իւր հօտին համար (աստուածային նախանձոտութեամբ) և արհամարհէ իւր ընտանիքն։

Ի՞նչպէս կարելի է վատ հայր լինել և բարի հովիւ, որ աւելի ընդարձակ հայրութիւն է։ Միթէ կարելի՞ է, որ գթութեան և մարդասիրութեան սկզբունք ունենայ հովիւն առ իւր հօտն և չ՚ունենայ հայրական սիրոյ սկզբունք առ իւր ընտանիքն։ Օտարականաց համար հոգացող մարդասիրութիւնն միթէ կարո՞ղ է անհոգ լինիլ նոցա համար, որք ի տանէ են։ Ի՞նչպէս կարող է հովիւն նախ հովիւ չը լինիլ իւր ընտանեաց։ Ի՞նչպէս կարելի է նախանձախնդիր հովիւ լինիլ և անտարբեր հայր, մինչդեռ կ՚աղաղակէ Առաքեալն. « Իսկ եթէ ոք իւրոց և մանաւանդ ընտանեաց խնամ ո՛չ տանիցի, ի հաւատոցն ուրացեալ է և չար քան զանհաւատսն է »։ Ա. Տիմ. Ե. 8։

Սակայն հաւանական է, թէեւ օտարոտի թուի այս, որ կարող են նախանձախնդրութիւն ունենալ հօտին համար և նոյն չափով չ՚ունենալ խնամք ընտանեաց համար, զբաղուած լինելով պաշտօնական հոգերով և աւելի սիրելով այս արտաքին գործունէութիւնն, քան թէ ընտանեկան ներքին հոգացողութիւնն։ Եկեղեցա-

կան կամ քահանայական ընտանեաց մէջ կան շատ ան- կիրթ զաւակներ եւ սակայն այս զաւակաց հայրերն առ հասարակ ամենքն վատ հովիւներ չեն ։

Շատ մեծ սխալ է՝ կարծել թէ ծխականն կամ հօտն պարտաւոր է յառաջել քան ընտանիքն ։

Ինչպէս հովուին, նոյնպէս և ամեն մարդոյ համար առաջին է ընտանիքն ։ Ով որ չը կամիր ընդունիլ այս, աւելի պարզ և դիւրին է չ՚ամուսնանալ ։ Ինչ որ ընտանիքն կը շահի մեր խնամքով՝ շահաւոր է նոյն իսկ հօտին, և այս երկու պատճառաւ, նախ որ ընտանիքն մի փոքրիկ հօտ է, մի փոքրիկ թեմ, և երկրորդ՝ որ ընտանեկան օրինակն շինարար է և գերդաստանի անդամոց մէջ տարածուած քրիստոնէական հոգին մեծ ազդեցութիւն ունի ծխականաց վրայ ։

Քահանային կամ հովուին իւր ընտանեաց նկատմամբ ունեցած անհոգութիւնն շատ գայթակղական է ։ Օրինակ Հեղի քահանայի որդիքն ։ Ա. Թագ. Բ. Չը նայելով որ Հեղի ծանրապէս կը յանդիմանէր իւր զաւակներն (Ա. Թագ. Բ. 23–25). բայց կը տեսնենք որ ինքն եւս սաստիկ կը յանդիմանուի (Բ. 29), զի ինքն էր իւր թուլութեամբ պատճառ իւր որդւոց վատ վարուց կամ գնացից և արդէն Ա. Գլխոյն մէջ կը նշմարուի, որ Հեղին այնքան հոգեկան չ՚էր որքան մարմնաւէր ։

Պէտք է դիմադրել աշխարհային ոգւոյ ազդեցութեան և ջանալ որ որդիք կրթուին և զարգանան Առաքելոյն քարոզած հնազանդութեան հոգւով ։

Գ. Տուն եւ Տնտեսութիւն Հովուական տան

Պէտք է որ հովուի կամ քահանայի տանտիկին ընթացքն եւ իւր ընտանեաց արտաքին վարմունքն ենթարկուած լինին իւր պաշտօնական օգտին. Եւ այս բնաւ հակառակ չէ պատուաւոր ազատութեան։ Մի ծանր լուծ չէ այս, զոր քահանայն կը դնէ իւր ամուսնոյն վրայ, այլ մի օգնութիւնք, որուն անպատճառ հաղորդակից պիտի լինի իւր լծակիցն։ Ուր որ չը կայ այս համաձայնութիւնն, ուր օգնութիւնքն չը պահուիր երկուստեք, ամեն ինչ վատ կ'երթայ։

Բարոյապէս այս այսպէս է. գանք նկատմամբ ընտանեկան ներքին պատշաճութեան.— Եթէ աղքատ են, ամենէն լաւ վայելչութիւնն է Կոկիկութիւնն եւ Մաքրութիւնն. իսկ եթէ հարուստ են, ամենէն պատշաճ զարդն է՝ Պարզութիւնն։ Ի հարկ է, այս խօսքերէն չենք կարող հետեւցնել թէ հարուստ տունն կոկիկութիւն պիտի չունենայ եւ աղքատ տունն պարզութիւն։ Կարգաւորութիւնն, մաքրութիւնն, պարզութիւնն անպայման պէտք են։

Կարգաւորութիւնն աղքատութեան զարդն, զարդարանքն ու շքեղութիւնն է։ Չը կայ ինչ աւելի տխուր քան աղքատ տան մէջ եղած ցնորքներն եւ ձգտումներն հարստութեան եւ պերճութեան համար։ Բայց, ընդհակառակն, կարգաւորութիւնն աղքատութեան մէջ՝ յայտարար նշան է հաստատ հոգւոյ, ծանր բնաւորութեան եւ խաղաղ սրտի։ Աղքատին կարգաւորութիւնն ու մաքրութիւնն գրեթէ առաքինութիւն են, որ յարգանք կը ներշնչեն. իսկ անկարգութիւնն ու անմաքրութիւնն շատ կը պակասեցնեն աղքատ հովուի պատիւն ու ակնածութիւնն։

Պարզութիւնն միակ զարդն է, որ կարող է փայլեցնել հարստութիւնն։ Նա լաւ ճաշակի արդիւնք է, մանաւանդ երիցատան մէջ։ Իսկ սորա հակառակն՝ շատ անպատշաճ է հովուական պաշտօնին։ Աւելին կայ։ — Երիցատունն կամ քահանայի բնակարանն մի հասարակաց տուն է ծխականաց համար։ Չը կայ տուն, ուր այնքան թշուառք այցելեն, ինչպէս է երիցատունն։ Փոքրիկ բանով կը շփոթին, կը վիրաւորին նոցա աչքերն։ Ինչ որ մեծատան կամ պարզ ունեւոր մարդոյ համար պատշաճութիւն է, թշուառաց համար մեղկութիւն է եւ պերճանք. Եթէ ընչաշատ հովուի հարստութիւնն իրաւունք ունենար երեւելու, պէտք էր որ երեւէր ծանր կերպարանաւ, այնպէս որ չը նշմարուէր երբէք պճնամոլութիւն, սնոտի զարդասիրութիւն և մարմնասիրութիւն։ Կայ պերճանք, որ զգայարանաց կը խօսի, կայ մի այլ պերճանք, որ մտաց և երեւակայութեան կը խօսի։ Կայ պերճանք, ուր նիւթն մտածութեան կը ծառայէ, կայ պերճանք, ուր միտքն զբաղուած է նիւթով։

Ակումբներ, երեկոյթներ, ընթրիքներ և այլն յաճախելն եւս թշնամանք է աղքատութեան, որ կը կորուսանէ ժամանակն և կ՚ենթարկի ծախուց։ Քահանայի ընտանիքն կարող է ունենալ բարեկամներ, տեսնուիլ նոցա հետ ընտանեբար և յաճախ. Բայց բոլորովին անպատշաճ է աշխարհային տեսութիւններ ունենալ։ Որչափ եւս խստակեաց լինի հովիւն՝ կարող չ՚է ուղղել կամ ջնջել այն տպաւորութիւնն, զոր կարող են ունենալ մարդիկ նորա կնոջ և որդւոց աշխարհասիրութենէն։ Մեր նպատակն չ՚է վանական կանոն դնել։ Բայց առանց բռնադատելու բնութիւնն, և պատուաւոր ազատութիւնն իսկ յարգելով հանդերձ, պէտք է սակայն, որ քահանայի տունն լինի տուն կանոնաւոր և կարգաւոր։ Եթէ այսպէս չ՚է, եթէ սնափառէր

կեանք ունի նորա ընտանիքն, այնուհետեւ խակական դայթակղութիւն է ։

Մենք արդէն խօսեցանք, որ հովուի պարծանքներէն կամ առաւելութիւններէն մին է՝ չը պատկանիլ երբէք ընկերութեան որ և իցէ դասակարգին ։ Պէտք չ'է որ հովուի կինն և զաւակներն զրկեն հովիւն սոյն պարծանքէն, հետամուտ լինելով աշխարհային յարաբերութեանց և տեսակցութեանց ։

Թուենք քանի մի կարեւոր պայմաններ․ —

Պէտք է զգուշաւոր լինիլ Ծառայի ընտրութեան մէջ, ընտրել այնպիսին, որ համակերպի հովուական դերդաստանին ։

Պէտք է միտ դնել Վայելչութեան, որ է ունենալ արժանաւոր վարմունք ի տան, ի խօսակցութեան և ամեն յարաբերութեանց մէջ ։ Սորա գլխաւոր միջոցն է ճանաչել իւր յարգն և պատուել զինքն ։

Պէտք է լինիլ Խաղաղասէր․ — Հովուի տունն է տուն խաղաղութեան և ո՛չ հակառակութեան և աղմկի ։

Պէտք է ունենալ [illegible] և [illegible] ի կերակուրս եւ յըմպելիս․ — Անժուժկալութիւնն, անչափաւորութիւնն եւ մարմնասիրութիւնն պէտք չ'է որ մօտենան հովուաց ։ Մարդիկ պատրաստ են մոլութիւններ որոնել այն առաքինութեանց հակառակ, որով պէտք է փայլէին հովիւք ։

Պէտք է լինիլ Հիւրասէր․ — Պօղոս Առաքեալն հիւրասիրութիւնն կը դնէ՝ ի թիւս հովուական առաքինութեանց ։ Տիմ․ Ա․ Ց․ Ա․ Տիտ․ Գ․ Չ ։ Հիւրասիրութիւնն այժմ չ'ունի նոյն ժամանակի կարեւորութիւնն ։ Այն ժամանակ, ընդհանուր և ծանօթ պարագաներէն զատ, Քրիստոնէութիւնն ձանապարհորդ էր ։ Եռանդն, հալածանքն չարժուն վիճակի մէջ կը դնէին Եկեղեցին ։ Եթէ անյարմար էր նոյն իսկ մեծատան ձանապարհոր-

դութիւնն, դժուարին էր աղքատինն։ Գովուած են հիւրասէր քրիստոնեայքն, գովուած են այն այրիներն, որք սրբոց ոտներն լուացած են։ Ա. Տիմ. Ե. 10։ Կարող ենք քանի մի օրինակներ յառաջ բերել հիւրասիրութեան նկատմամբ Առաջին Եկեղեցւոյն մէջ։ Ակիւղաս և Պրիսկիղա իրենց մօտ կընդունին Ապօղոսն։ Գործ. ԺԸ. 1—3։

Հովիւն հիւրասիրութեան օրինակ պիտի լինի և պիտի գործ դնէ զայն իւր հօտին պատուաւոր աղքատաց նկատմամբ, ընտրանօք և խոհեմութեամբ։

Պէտք է որ հովուի տունն [illegible] եւ Տէր… լինի ընտանեկան պաշտաման։ Կարող է նա իւր ընտանեկան յարկին տակ ունենալ դրացիներու համախմբումներ և խօսիլ խրատներ։ Ինչ որ ընտանեկան յարկին տակ կը գործուի, թէ՛ աղօթք, թէ՛ խրատ, կարող է ազդեցութիւն ունենալ հասարակաց վրայ։

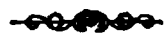
Գալով ընտանեկան ներքին հանգամանաց կամ [illegible], այս պարտքն կը վերաբերի քահանայի կնոջն։ Այս պարագայիս մէջ մեծ ազդեցութիւն ունի նա։ Պէտք է որ կարգ ու կանոնն, ճշդութիւն թագաւորեն տան մէջ։ Ճշդութիւնն կամ ճշդապահութիւնն առաքինութեան պայմաններ են։ Թէ՛ ի բարին և թէ ի չարն՝ արտաքինն միշտ կը ներգործէ ներքնոյն վրայ։ Անհոգութիւնն յառաջ կը բերէ անհամբերութիւն, զայրոյթ, դատ, վէճ, ստութիւն, անիրաւութիւն։ Բարի երեւելու համար՝ պէտք չ՚է որ անմիտ համարուինք։ Կամաւոր, աղատ, բանաւոր բարութիւնն է ճշմարիտ բարութիւնն։ Այս է որ սիրելի կը կացուցանէ զմեզ։

Երիցատան տիկինն պէտք է որ կարգաւոր, տնարար կնոջ համբաւ ունենայ և ո՛չ թէ ճարտար և վարպետ կնոջ։ Նա շատ գիտութեան պէտք չ՚ունի այս մասին։

Բաւական է որ նորա մտադրութեամբ ընթե Առաքելոց Գոր-ծոց Ի-Ղ գլուխները (Հմ. — 10 — 31.) և այն քրիս-տոնէից այրիներու կեանքը, որոց մասին կը խօսի Ս. Պօղոս՝ Տիմոթէոսին, կամ առաջի աշխարհ ունենալ Մար-թայի բնաւորութիւնն՝ շտապասիրական Մարիամի բնա-ւորութեամբ։ Թո՛ղ խմանայ նա, որ ո՛չ միայն երանելի է տալն քան առնուլն (Գործ. Ի. 35), այլ մանաւանդ մեծ արժանաւորութիւն, մեծ խոհեմութիւն է տալն քան առնուլն։

ՄԱՍՆ Գ.

ԿԵԱՆՔ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ

Նախնական Խորհրդածութիւնք

Հովիւն, որպէս ծխական պաշտօնակատար և համարակաց ուսուցիչ, կապուած է բոլոր ժողովրդեան հետ. իսկ որպէս հոգևոր բժիշկ՝ կապուած է ընտանեաց և անհատներու հետ։

Հովուական պաշտօնի մէջ մի ճիւղերուն վրայ խօսելէն առաջ, ուշադրութեան առնունք պաշտօնն իւր բովանդակութեամբ և նկատենք հովիւն այն վայրկեանէն, երբ նոր պիտի սկսի ժողովուրդ ունենալ և պաշտօն վարել։ Եւ այժմ քահանայական և առաջնորդական պաշտօններն իրարմէ պիտի չը բաժնենք, թէև յետոյ մասնաւորապէս պիտի խօսինք եպիսկոպոսի կամ առաջնորդի պարտաւորութեան վրայ։

Ինչպէս որ կայ ընդհանուր կոչումն եկեղեցական պաշտօնէութեան, նոյնպէս և կայ մասնաւոր կոչումն այս ինչ կամ այն ինչ պաշտօնավարութեան։

Յառաջ բերենք քանի մի կանոններ։

Առաջին կանոն. — Երբ եկեղեցական պաշտօնեայն պիտի կոչուի հովուել որ և է ժողովուրդ կամ վիճակ՝

դադարած է ամենէն առաջ ոչ թէ իր հանգստու-
թեան կամ անձնական շահուց վրայ խորհիլ. այլ [illegible]
իր [illegible] ու կարողութիւնն, իր առողջութիւնը, ժամանակը
հանգստութիւնը, կարողութիւնն ու [illegible]: Այս դադա-
րութիւնն [illegible] իր բաղձանքին [illegible]: Երբ
հոգւոյն [illegible] [illegible], [illegible] ու
[illegible]. [illegible] [illegible] կը [illegible] իր
[illegible] և [illegible] ու [illegible] կը [illegible].
Ու [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] այն հո-
[illegible] [illegible], որ [illegible] և [illegible] կը [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] այն [illegible], որ [illegible] կը [illegible]
[illegible] ի [illegible] և ի [illegible].

Եղիցուք [illegible]. — Անձնական շահն ի բաց հանելէն
[illegible] պէտք է [illegible] ի բաց [illegible] ամեն [illegible]
[illegible], կամ [illegible], որք [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] չեն. որք չեն յառաջ եկած Աստուծոյ [illegible]
[illegible]. Աստուծոյ [illegible] [illegible] [illegible]:
Այս [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] և [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] են:

[illegible] [illegible] կը [illegible]. որ հոգւոյն [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] իր [illegible] [illegible]. այլ [illegible]
[illegible] որ [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible]. որ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] են բաղձանքը [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] է [illegible]. և [illegible]
[illegible] այս [illegible] [illegible] [illegible] են. [illegible]
[illegible] է [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] է
[illegible] [illegible] [illegible] այլ ոչ թէ [illegible] [illegible] է [illegible]:
[illegible] [illegible] «[illegible] [illegible] է [illegible] իր» [illegible].
[illegible]. [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] չէ:
[illegible]. պէտք չէ իր [illegible] [illegible]. պէտք չէ

իւր կամքն գործ դնել, երբ շահու և պարտուց մտածումներն իրարու հետ կը շփոթին. բայց պէտք է զգուշանալ նոյնպէս՝ հոգին չը զոհել ծուլութեան, կարծելով թէ կը զոհէ խոնարհամտութեան։ Ճշմարիտ է նոյնպէս, որ երբ մենք բաւական ծանօթ ենք եւ այլք կարող են մեզ վրայ խորհիլ և կոչել ի պաշտօն, աւելի պատշաճ է և գեղեցիկ, որ կոչուինք քան թէ մեր անձն ընծայեցուցանենք։ Սակայն ամեն պարագայի մէջ, լաւ է բնաւ չը շարժիլ, քան թէ գործել առանց կատարեալ համոզման, և յայտ է թէ այսպիսի խնդրոց մէջ համոզումն կազմելն եւս դիւրին բան չ՚է։ Ընտրողն եւ կոչողն ժողովուրդն է արդարեւ, բայց ընտրեալն եւս պէտք չ՚է որ կրաւորական դիրք ունենայ, առանց իւր համոզման։ Քրիստոնէական կենաց մէջ՝ կրաւորականութիւնն բացառութիւն է եւ ո՛չ կանոն։

Յիսուս Քրիստոս կամեցաւ բարձրացնել քրիստոնէական հնազանդութիւնն ինքնակամութեան վերին աստիճանին և զօրացնել մարդոյ անհատական կարողութիւնն, որ ճնշուած էր Հին Տնտեսութեան մէջ. Կամեցաւ, որ մարդն հնազանդի, բայց ինքնակամ եւ ինքնայօժար հնազանդի։ Այն ժամանակ միայն, երբ անհնարին է ազատ վարուիլն, ներուած է մեզ սպասել, եւ նոյն իսկ այս կամաւոր հնազանդութեան մէջ՝ դարձեալ ազատութիւն կայ քրիստոնէին համար։ Բայց եթէ ամեն գործոց հետեւանքն չը կարենանք նախատեսել և ի հաշիւ առնուլ, և եթէ սոյն անկարելիութիւնն արգելք լինի մեր գործունէութեան, ակներեւ է ուրեմն թէ երբէք պիտի չը կարենայինք գործել։

Ուրեմն, ո՛չ թէ կրաւորականութիւնն է, որ պատուիրուած է, այլ հրամայուած է մեզ աղօթքով մաքրել մեր նպատակն ու դիտաւորութիւնն, և չը գոր-

ծի՛լ երբէք՝ առանց կատարեալ համոզման. « Բայց որ խղճէն՝ թէպէտ եւ ուտիցէ՝ դատապարտեալ է, զի ո՛չ ըստ հաւատոց. զի ամենայն ինչ որ ոչ ի հաւատոց է՝ մեղք են »: Հռով. ԺԴ. 23: Պատուիրուած է մեզ մեր կամքն այլոց կամ Աստուծոյ կամաց տեղ չը դնել, բռնի յետս դարձնելով իրաց ընթացքն: Վերջապէս, պատուիրուած է մեզ՝ փափաքած պաշտօնն կամ վիճակն ձեռք բերելու համար՝ բնաւ գործ չը դնել հնարք և սիմօնականութիւն: Այնպիսի նուրբ հնարքներ կան, զորս կարող չ'է բնաւ երեւակայել ուղղամիտ մարդն: Ո՛չ շատ կարեւոր է և ո՛չ հնարաւոր՝ տարբեր ձեւերն նշանակել: Մեր Եկեղեցին կը դատապարտէ և կը փակէ սիմօնականութեան ճանապարհն, եկեղեցականի ընտրութիւնն յանձնելով ժողովրդեան, և եթէ ժողովուրդն արժանապէս և լիովին գործ դնէ իւր իրաւունքն, երբէք տեղի չը մնար սիմօնականութեան:

Եկեղեցւոյ Նախնի դարուց մէջ կ'երեւի թէ կը տիրէր կրաւորական հնազանդութեան սկզբունքն: Կը տեսնենք, որ պաշտօնեայք լռելեայն կ'երթան, ուր որ կը կոչուին: Մինչեւ անգամ առաքինութիւն համարուած էր բնաւ չը հարցափորձելն: Ամեն գործոց մէջ, ուր կարեւոր է դիւցազնութիւնն, կարեւոր է նոյնպէս և հնազանդութիւնն: Կամքն է միայն, որ կը խորտակուի այն բանին մէջ, ինչ որ իրեն համար յոյժ զգալի է և յոյժ փափուկ:

Այս տեղ ինքնին կը ծագի մի հարց. — Երբ մեր մեծաւորներն կամ առաջնորդներն կը կոչեն զմեզ որ և է պաշտօնի, որուն մէջ կարող չ'ենք օգտակար լինիլ, այս պարագային մէջ պէտք է՞ հնազանդիլ թէ՛ ո՛չ:

Պէտք չ'է հնազանդիլ, բայց պէտք է շատ զօրաւոր պատճառներ ունենալ: Օրինական կարծիքն աւելի հնազանդելու կողմն է քան թէ մերժելու: Պէտք է

ուրեմն ուշի ուշով քննել, զննել, և այն ժամանակ միայն մերժել, երբ իսկապէս պարտաւորուած է մերժել։ Կան պնդողներ, որ բնաւ պէտք չ'է մերժել, երբ կը կոչուին. բայց ակամայ պաշտօնավարութիւնն կարող չ'է օգուտ յառաջ բերել։

Երրորդ կանոն. — Պէտք է ուշադրութեան առնուլ թէ ի՞նչ տրամադրութիւն կամ ի՞նչ կարծիք ունի ժողովուրդն մեր նկատմամբ. փափաքո՞ղ է մեր պաշտօնավարութեան, թէ դժկամակութեանց պիտի հանդիպինք։ Բարեխիղճ պաշտօնեայն պէտք է գիտակ լինի ժողովրդի բարեյօժար մասնակցութեանն իւր ընտրութեան մէջ։ Եթէ մենք նկատենք, որ մեր հեռանալովն ժողովուրդն պիտի չը խնամուի ըստ արժանւոյն. եթէ տեղի ունենանք հաւատալու, որ մեր ներկայութեամբ դիւրաւ և իսկոյն պիտի փարատին մեր մասին տարածուած կանխակալ կարծիքներն, այնպէս կը համարիմ թէ մեր պարտքն է հաւանիլ։

Չորրորդ կանոն. — Պէտք չ'է թեթեւութեամբ փոխել իւր պաշտօնավարութեան տեղին կամ վիճակն։ Երբ բարիք գործած է հովիւն. երբ օրհնութիւն կը վայելէ այն կացութեան մէջ, զոր կը գրաւէ. երբ գոհ են իրմէն, այս մի գլխաւոր կէտ է։ Պէտք չ'է դիւրաւ մտքէն անցնել թէ մի այլ տեղ կարող է աւելի արդիւնաւորել իւր տաղանդն և աւելի բարիք յառաջ բերել։ Պէտք է գոհ սրտիւ պաշտօնավարել իւր կոչուած տեղն և միայն, մի միայն այն ժամանակ բաժնուիլ, երբ աւելի հզօր պատճառներ յայլուր կը կոչեն, ինչպէս են մի այլ հօտի վերահաս կարօտութիւնն կամ վտանգն։ «Անցեալ ընդ Մակեդոնիա՝ օգնեսցես մեզ.» Գործ. ԺԶ. 9։ Պարտ է սոյն աղաղակն լսել, հասկնալ, որպէս զի համարձակօրէն մեկնի երթալու։

Երբեմն ևս, ժամանակ ինչ անցնելէն զկնի այն

վիճակին մէջ, ուր բաւական բարիք գործած ենք եւ տակաւին կը գործենք, կը զգանք որ Պօղոսի տնկելէն զկնի՝ հարկ է որ Ապօղոսն ջուր տայ։ Կը զգանք որ ի վախճանի գործոյն կարող չ'ենք այնքան օգտակար լինիլ, որքան եղանք ի սկզբան։ Կը զգանք, որ մեր գործն վերջացած է և այլ եւս կարող չ'ենք աճիլ. յայնժամ պէտք է որ գործն աճի այլոց ձեռքով։ Սակայն ես այնպէս կը կարծեմ, որ ճշմարիտ քրիստոնեայն կ'աճի, կը զարգանայ իւր գործոյն հետ և իւր գործովն, և որքան նորանոր պէտքերն աւելնան, այնքան եւս կ'առաւելու իւր ներքին կենաց աճումն։ Եթէ այսպէս է, լաւ է ուրեմն, որ հովիւն իւր տեղն մնայ։ Եղած են հովիւներ, որ մինչեւ իրենց կենաց վերջն մնացած են անդ, ուր սկսած են իրենց հովուութիւնն։

Մեր կենաց փոփոխումներն պէտք է որ հանդիսաւոր լինին։ Պէտք չ'է որ իբր սովորական օր անցնի այն օրն, յորում ձեռք կ'առնունք մենք մեր հօտին տեսչութիւնն։ Մեր պաշտօնն մի զինուորութիւն է, պարտինք հսկել, արթուն մնալ և ի ծունկս անկեալ խնդրել մեր սպառազինութեան բոլոր զրահներն, որպէս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, որպէս զի զրահաւորինք աստուածային զէնքերով, ինչպէս որ Պօղոս կը պատուիրէ. «Եւ զգեցարուք զսպառազինութիւնն Աստուծոյ, զի կարող լինիջիք կալ ընդդէմ հնարից սատանայի...։ Եւ իբրեւ զամենայն ինչ կատարիցէք, հաստատուն կացէ՛ք, զտեղի կալջիք, պնդեալ զմէջս ձեր ճշմարտութեամբ և զգեցեալ զզրահսն արդարութեան և ագուցեալ զոտս պատրաստութեամբ Աւետարանին խաղաղութեան։ Եւ ի վերայ ամենայնի առէ՛ք զվահանն հաւատոց... և առէ՛ք զսաղաւարտն փրկութեան, և զսուսեր Հոգւոյն, որ է Բանն Աստուծոյ»։ Եփե. Զ. 11—18։

Երբ առաջին անգամ պաշտօնի կը ձեռնարկենք, պէտք է ուշադրութեան առնունք՝ թէ ի՞նչպէս պիտի վարուինք ժողովրդեան հետ։ Պէտք է որ մեր առաջին քարոզն հասուն կերպիւ պատրաստուած լինի եւ պարունակէ, եթէ հնար է, մեր բոլոր մտածութիւնն, մեր բոլոր անձնական հանդամանքն, ծանօթացնելով զմեզ համեստութեամբ եւ անկեղծութեամբ։ Սակայն պէտք չէ շատ խօսիլ մեր վրայ, այլ այնքան, որքան կարեւոր է։

Այս ամենուն հետ պարտաւոր ենք փորձել մեր հովուական տրամադրութիւններն եւ փորձել զայն այնպէս, ինչպէս որ կը փորձեն, կը զգենուն մի հագուստ, այլ եւս չը թողնելու համար։ Ի՞նչ են այս տրամադրութիւններն կամ միտումներն.— յառաջ բերենք կարգաւ։

1. — Հոգի հեզութեան, որ չը նշանակէր ստորնացընել այն, ինչ որ ունինք, այլ կը նշանակէ չը ցանկալ անձնացոյց լինիլ ինքնին. կը նշանակէ զայլս մեզմէն աւելի գերազանց համարել. կը նշանակէ ճանաչելով հանդերձ՝ ընդունիլ անիրաւութիւնն եւ համբերել առանց կարեւորութիւն տալու։ Մի հովիւ այնքան աւելի զօրաւոր կը լինի, որքան որ թողու, որ Աստուած երեւի իւր գործոց մէջ՝ քան թէ ինքն։ Որչափ մի հովիւ սակաւ կը զբաղի իրմով, այնչափ աւելի կը կըգան իւր պաշտօնի մեծութիւնն։

2. — Հոգի համբերութեան եւ ջերմեռանդութեան։ Պէտք է պատրաստուիլ գերբնապէս եւ սակայն պէտք է սիրել սովորական ճանապարհներն։ Պէտք չէ առաջին մեծամեծ բաներ առաջարկել կամ խոստանալ։ Պէտք չէ արհամարհել փոքր բաներ սկսիլն։ Պէտք է ընթանալ հեզօց եւ խոնարհաց հետ. պէտք չէ վերանորոգիչ ձեւանալու ոգի ունենալ. պէտք է, որչափ կարելի է,

կ՚ուզէ այն տեղ, ուր արդէն կորսուած է, ինչպէս կ՚ա-սէ Մովսէս. « Հարցէ՛ք զաւուրսն զառաջինս, զեղեալս յառաջագոյն քան զձեզ » ։ Երկրորդ Օրինաց Դ. 32. կամ ինչպէս կ՚ասէ Երեմիա « Կացէ՛ք ի ճանապարհս և դի-տեցէ՛ք և հարցէք զյաւիտենական շաւղաց Տեառն » ։ Երեմ. Զ. 16 ։ Այս չը նշանակեր թէ՝ կ՚ապուեցէք ան-ցեալոյն հետ, մի՛ կատարելագործէք, մի՛ ուղղէք, մի՛ սկսէք և ոչինչ, այլ կը նշանակէ թէ՝ թեթեւութեամբ և անմտօրէն մի՛ թողուք աւանդութիւններն ։ Մի՛ թո-ղուք ինչ որ հաստատուած է, ինչ որ օրինական է. պահպանեցէք ինչ որ կանոնական է ։

3. — Հոգի պատերազմի եւ Հոգի խաղաղութեան. Դիմադ-րութեան կամ նահատակութեան հոգին էականն է ե-կեղեցական պաշտօնին և քրիստոնէական կոչման ։ Ինչ-պէս Յիսուս Քրիստոս, նոյնպէս և մենք եկեղեցականքս պարտաւոր ենք հուր վառել, հուր հոգեւոր, և պէտք չ՚է որ յապաղի իւր բորբոքումն ։ Մենք կոչուած ենք սուր արկանել և ո՛չ խաղաղութիւն. մենք կոչուած ենք հրաբորբոք խմորն ժողովրդեան մէջ ձգել ։ Ար-տաքինն կարող է զմեզ մոլորեցնել. բայց արտաքինն չ՚է, որով պիտի դատենք և որուն վրայ պիտի հիմնենք մեր տեսութիւնն ։ Շատ անգամ ինչ որ արտաքուստ խաղաղական կը թուի, ի ներքուստ վրդովուած է գլխովին ։ Խաղաղ կարծուած երեւոյթներուն մէջ շատ անգամ Քրիստոնէութիւնն իբր օտարական է և ինք-նակոչ հիւր ։ Պէտք է որ մեր գօտիներն պնդեալ լինին ընդ մէջս. վասն զի կարծուած խաղաղութիւնն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ մի առժամանակեայ դուլ և դադար ։

Պէտք է որ մեր աղեղն լարենք աւելի հեռաւոր նպատակի համար, քան ինչ որ մեզ առաջարկուած կը թուի, քանզի Աստուած է, որ կ՚ուսուցանէ և կը պատ-րաստէ. « Օրհնեալ Տէր Աստուած իմ, որ ուսոյց զձեռս

իմ ի պատերազմ, և զմատունս իմ ի ճակատամարտ։ Սաղ. ՃԽԳ, 1։ Այսպէս ահա՛ կարեւոր է պատերազմի հոգին, բայց կարեւոր է նաեւ հոգին խաղաղութեան։ Պէտք չ՛է որ հովիւն մատչի ժողովրդեան իբրեւ հակառակորդաց։ Պէտք չ՛է որ առանց ապացուցի որ և իցէ անձն հակառակորդ համարի ինքեան։ Նա պէտք է տեսնէ իւր հօտին մէջ մի հօտ, մի ընտանիք և պէտք է վարուի ամենայն քաղցրութեամբ։ Ամենէն առաջ պէտք է հաւատայ, որ ինքն սիրուած է։ Ո՛չ մի բան այնքան չը խախտէր հովուի կացութիւնն, որչափ իւր անձին նկատմամբ պաշտպան դիրք բռնելն։ Նոքա, որք զմեզ կ՚ատեն, կամ կամին յարձակիլ մեր վրայ, դուցէ աւելի զինաթափ լինին մեր վստահութենէն, մեր քաղցրութենէն, մեր անքծութենէն։

Ա. — Հոգի անձնուիրութեան հօրէն, որոյ համար պարտաւոր է հովիւն պատրաստ լինիլ իւր անձն դնել ամեն պարագայից մէջ. ինչպէս են աղէտներ, համաճարակ հիւանդութիւններ, պատերազմն և ն.։ «Ի սրտի մերում կայք՝ ի կեալ և ի մեռանել ընդ ձեզ»։ Բ. Կորն. Է 3։ Աւելի լաւ է հրաժարիլ եկեղեցական պաշտօնէ քան թէ արհամարհել և չը կատարել իւր հովուական որ և իցէ պարտաւորութիւնն։

Խօսինք մի քանի ընդհանուր պարտաւորութեանց վրայ ևս, երբ արդէն հովիւն սկսած է իւր պաշտօնն։

Նախ. — Պէտք է զգուշանալ և բացակայ չը լինիլ իւր հօտէն և իւր բնակարանէն առանց ամենակարեւոր պատճառի։ Կան հովիւք, որք ամեն տեղ կը գտնուին՝ բաց ի իրենց բնակարանէն։ Պէտք է խոյս տալ նոյնպէս զբօսասիրութենէ՝ կրօնական պարապմունքէ կամ մտածմունքէ թեթեւնալու համար։

Երկրորդ. — Պէտք է կանոնաւորութիւն պահպանել պարտաւորութիւններն կատարելու ժամանակ և

ջանալ փութով կատարել։ Պէտք է խտպառ խոյս տալ ոմանց պաշտօնէից այն վատ սովորութենէն, որք չարունակ կ՚ողբան կամ կը ծաղրաբանեն իրենց պարտուց շատութեան և ծանրութեան վրայ և մարդկանց ականջներն կը խլացնեն։ Պէտք է զգուշանալ դանդաղութենէ կամ յապաղումէ. վասն զի կան դէպքեր, յորս յապաղումն կարող է կորստաբեր հետեւանք ունենալ։ Կարող ենք եկեղեցական պաշտօնին նկատմամբ իսկ կրկնել այս խօսքերն. «Փոքր մի ննջիցես, փոքր մի նստիցիս, փոքր մի նիրհիցես, փոքր մի հանգուցանիցես զձեռն քո ի վերայ լանջաց քոց, ապա այնուհետեւ հասանիցէ ի վերայ քո իբրեւ գչար ուղեւոր տնանկութիւն եւ կարօտութիւն իբրեւ զժիր սուրհանդակ»։ Առակ. Զ. 10-11։ Պօղոս կ՚ասէ Տիմոթէոսին. «Ցայդ խորհեա՛ց (պարտաւորութեանց վրայ) և ի դոյն կանխեսջիր. զի քո յառաջադիմութիւն ամենեցուն յայտնի լիցի»։ Ա. Տիմ. Դ. 15։ Ցոյժ ողբալի կը լինի, եթէ հովիւն առաւել ճաշակ ունենայ մի այլ բանի և իւր պաշտօնն երկրորդական համարի։ Շատ տխուր է այն հովուի կացութիւնն, որոյ համար կեանք չէ իւր պաշտօնն։ Ինչպէս որ այն ժամանակ միայն հովիւն բովանդակապէս կը սիրէ իւր պաշտօնն, երբ կը դնէ իւր անձն. նոյնպէս եւս այն ժամանակ միայն բովանդակապէս կը դնէ իւր անձն, երբ բովանդակապէս կը սիրէ իւր հօտն։ Չը կայ ինչ, որ կապէ հովիւն հօտին հետ եւ հօտն հովուին, ինչպէս հովուի զոհողութիւնն։

Հովիւն, իւր անձն հօտին վրայ դնելու համար, պարտաւոր է [illegible] իւր կեանքն, մերժել ինչ որ հակառակ է իւր պարտաւորութեան, ինչ որ արգելք է իւր գործոյն յաջողութեանն։ Պէտք է՛ զերծ պահել զինքն աշխարհային հոգերէ, նմանե այնպիսի հոգերէ, որք թէեւ հովուական պաշ-

տօնին կը յարմարին, բայց նորա էական մասն չ'են կազմեր, և զորս կարող ենք այլոց յանձնել. « Մի՛ այսուհետեւ հոգայցէք և ասիցէք. զի՞նչ կերիցուք, կամ զի՞նչ արբցուք կամ զի՞նչ զգեցցուք ևն » ։ Մատ. Զ. 31 —32. « Զգոյշ լերուք անձանց, գուցէ ծանրանայցեն սիրտք ձեր շուայտութեամբ և արբեցութեամբ և հոգովք աշխարհականօք » ։ Ղուկ. ԻԱ. 34 ։ « Ո՛չ է մեզ հաճոյ թողուլ զբանն Աստուծոյ և պաշտել զսեղանս. ընտրեցէք, եղբա՛րք, վկայեալս ի ձէնջ արս եօթն, զորս կացուսցուք ի վերայ պիտոյից այսոցիկ » ։ Գործ. Զ. Բ.

ՀԱՏԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Պաշտամունք ասելով պարտինք հասկանալ մեր Աստուածպաշտութեան բոլոր արարողութիւններն եւ ծէսերն։

Պաշտամունքն կրօնի անմիջական արտայայտութիւնն ու ձեւն է։ Նա է Աստուածապաշտութեան ներքին կամ արտաքին եղանակն, գործնական Աստուածապաշտութիւնն։ Արդ պաշտելն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ ուղղակի և հանդիսապէս ճանաչել մեր Արարչի Աստուածութիւնն և ճանաչել մեր պարտքն առ Նա։

Հրապարակային պաշտամունքն, կամ Աստուածապաշտութիւնն, սովորական նշանակութեամբ, կը պարունակէ իւր մէջ ամեն բան, ինչ որ յատկացեալ ժամանակի մէջ կը կատարէ յանուն Աստուծոյ և յաղագս Աստուծոյ ժողովեալ բազմութիւնն։ Այս իմաստով, Աստուածապաշտութիւնն կը պարունակէ ուրեմն իւր մէջ նաեւ յորդորն, դասախօսականը կամ Աստուծոյ Խօսքի բացատրութիւնն։ Սակայն այն ժամանակ միայն այս ընդարձակ նշանակութիւնն կարող ենք տալ պաշտամանց, երբ ընդունինք, որ ամեն ինչ պաշտաման կը վերաբերի, ինչ որ առարկայ ունի իրեն համար զԱստուած։

Մեր Ս. Եկեղեցւոյ աստուածապաշտական արարողութեան մէջ, ինչպէս հովիւն, նոյնպէս և հօտն ու-

Նրա՝ իրենց բաժինն ։ Եթէ Հովիւք կարող են ասել «Ոչ եթէ զանձինս քարոզեմք, այլ զՅիսուս Քրիստոս, և զմեզ ծառայս ձեր՝ վասն Քրիստոսի» Բ. Կոր. Դ. 5։ Նոյնպէս կարող է ասել և ժողովուրդն «Եթէ օրհնեսցես հոգւով, որ կայցէ ի տեղւոջ տգիտին, զիա՞րդ ասիցէ ի քում գոհութեան զամէնն, քանզի զոր ասեսն՝ նա ո՛չ գիտէ ։ Զի դու բարւոք գոհանաս, այլ ընկերն ո՛չ շինի»։ Ա. Կոր. ԺԴ. 16։ Պէտք է ուրեմն, որ հովիւն ու հօտն միանգամայն գիտակ լինին պաշտամանց ։

Ինչպէս որ զգացումներն կընդգենուն մարմին խօսքով և արտայայտութեամբ, նոյնպէս և աստուածապաշտութիւն՝ ծէսերով և արարողութեամբ ։ Ինչպէս որ կեանքն նշանակներ ունի և լեզուն փոխաբերութիւններ, նոյնպէս և աստուածապաշտութիւնն ունի ծէսեր ։ Կարող է նաև անծէս եւ լաւն աստուածպաշտութիւն լինիլ. բայց իւր միաքն ու զգացումն հաղորդելու և զայլս զարթուցանելու համար՝ [illegible] աւելի բան պէտք է ։

Ի՞նչ յարաբերութիւն ունին ուրեմն Խօսքն ու Ծէսն իրարու հետ ։

Խօսքն յաջորդական է. իսկ պաշտաման գործողութիւնները մի գաղափարներ միահաղոյն կը ներկայացնէ ։ Խօսքն կը քննէ, կը լուծէ, իսկ պաշտամունքն կը կերպարանացնէ ։ Բոլոր Աւետարանն կերպարանացած է ի Ծէսին բանական Ընթրեաց կամ Հաղորդութեան խորհրդին մէջ՝ իւրև փառաբանի մէջ ։ Ծէսն միայն էական [illegible] տայ է, բայց աւելի արդիւն կերպիւ քան թէ խօսքն։ Այն պաշտամունքն է ուրեմն կատարեալ, որուն մէջ ծէսն և խօսք շաղաղուած են իրարու հետ ։ Այսպիսի պաշտամունքն ներդաշնակօրէն կը բարձրացնէ միարգեւ հոգին դէպ ի ճշմարտութիւնն ։ Եւ ո՞չ ապաքէն մեր Ս. Եկեղեցւոյ պաշտամանց մէջ ծէսք և խօսք իրարու հետ

աղխաղուած են ։ Ճշմարիտ աստուածապաշտութիւնն մի կենդանի նուագ է. վասն զի հոգւոյ աստուածպաշտական վիճակն միայն երգով կարող է արտայայտուիլ ։ Աստուածապաշտութիւնն է մեր բոլոր էութեան աղաղակն առ Աստուած կրօնական մաքուր և պարզ արարողութեամբ ։ Որքա՜ն պարտաւոր ենք մեր Նախնեաց, որ մեր պաշտամունքներն զարդարած են հոգեշունչ երգերով եւ նուագներով ։ Քարոզութիւնն եւս աստուածապաշտութեան մի զարդն է ։ Քարոզութիւնն կարող է կատարուիլ պաշտամունքէն անկախ ։

Քրիստոնէութեան առաջին դարերուն մէջ քարոզութիւնն մեծ տեղ կը գրաւէր. վասն զի Քրիստոս եւ Առաքեալք, ոչ այնքան նոր պաշտամունք կամ ծէս հաստատելու, որքան հին նախապաշարումներն բառնալու կ՚աշխատէին « Զի մարմնոյ կրթութիւն առ սակաւ ինչ օգտակար է. իսկ աստուածապաշտութիւն առ ամենայն ինչ օգտակար է, և զաւետիս կենաց ունի՝ զարդիս և զհանդերձելոցն » ։ Ա. Տիմ. Դ. 8. Կարող ենք ասել թէ ծէսերն ծնան քան թէ սահմանեցան ։ Վարդապետութիւնն միայն հաստատեցաւ ։ Յովհաննու Աւետարանին մէջ կը կարդանք հոգւով և ճշմարտութեամբ Երկրպագելու պատուէրն. « Հոգի է Աստուած և երկրպագուաց նորա պարտ է հոգւով և ճշմարտութեամբ երկիր պագանել » ։ Յով. Դ. 23–24 ։ Ս. Պօղոս, Եբրայեցւոց Թղթով, գոգցես պաշտամունքն կամի վերածել կրօնի ։ Իսկ առ Կողոսացիս գրածին մէջ յայտնապէս կ՚ասէ. « Մի՛ ոք այսուհետեւ զձեզ դատեսցի՝ ուտելով կամ ըմպելով, կամ մասամբք տօնից, կամ ամսամտից, կամ շաբաթուց, որ են ստուերք հանդերձելոցն. այլ մարմին Քրիստոս է » ։ Կողոս. Բ. 16.

Աւետարանի քարոզութիւնն չը հեղձուցանէր պաշտամունքն կամ ծէսն ; Կարող ենք առաջ բերել այս

տեղ՝ Նոր Կտակարանի բոլոր ծիսական տարրերքն ։

Օր Տեառն . — Նախկին Եկեղեցին ունի մի սուրբ օր եւ այս օրն է Փրկչի յարութեան օրն ։ Կիւրակէն կը գրաւէ շաբաթի տեղն ։ Կիւրակէն ո՛չ թէ յաւելաւ Քրիստոնէութեան վրայ , այլ ծնաւ ի նմանէ ։ Աստուած օրհնեց եօթներորդ օրն և սրբեց ։ Այս կը նշանակէր օրհնել իւր գործն և պսակել զայն ։ Կիւրակէն կամ Միաշաբաթին կ՚ամփոփէ իւր մէջ Քրիստոնէութիւնն , ժամանակակէտ կը սահմանէ Քրիստոնէութեան , ինչպէս որ Տաճարն տեղակէտ էր տարածութեան ։ Միաշաբաթի ներքին կարեւորութիւնն աւելի բարձրէն կը խօսի ի մեզ քան մի գրաւոր պատուէր ։ Այս կարեւորութիւնն ինքնին կանոնաւորեց Միաշաբաթի տօնի եղանակն ։ Ոչինչ այնպէս կը կապէ , ինչպէս քրիստոնէական ազատութիւնն ու խղճի գիտակցութիւնն ։ Սա սրբեց մի օր և այս օրն պէտք է սուրբ լինի ։

Ժողովք . — « Եւ մի՛ թողցուք զժողովս միմեանց , որպէս սովոր են ոմանք , այլ մխիթարեսցուք » ։ Եբր . Ժ . 25 ։ « Եւ արդ զի՞նչ իցէ , եղբա՛րք , յորժամ ի մի վայր ժողովիցիք , իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ , եթէ սաղմոս ունիցի , եթէ վարդապետութիւն ունիցի , եթէ յայտնութիւն ունիցի , եթէ լեզուս ունիցի , եթէ թարգմանութիւն ունիցի , ամենայն ի շինած լինիցի » ։ Ա . Կոր . ԺԴ . 26 . « Եւ ամենայն ինչ ձեր պարկեշտութեամբ և ըստ կարգի լինիցի » ։ Նոյն 40 .

« Եղբա՛րք իմ . . . . . եթէ մտցէ ի ժողովուրդ ձեր այր՝ որ ունիցի մատանի ոսկի և հանդերձս պայծառս . մտանիցէ անդ.ր և աղքատ ոք ի հանդերձս աղտեղիս հայիցիք ընդ այն՝ որ ունիցի զհանդերձսն պայծառս ևն .» Յակ . Բ . 1—3 ։

« Ամենայն այր՝ յորժամ յաղօթս կայցէ կամ մարգարէանայցէ եւ զգլուխն ծածկեալ ունիցի՝ յամօթ

առնէ զգլուխն. և ամենայն կին, յորժամ յաղօթս կայցէ կամ մարգարէանայցէ բացաւ գլխով՝ յամօթ առնէ զգլուխն իւր. զի այնպէս համարի թէ գերծեալ իցէ»: Ա. Կոր. ԺԱ. 4—5: (Սոյն Գլխոյ մէջ ի տեղիս տեղիս ցոյց տրուած է թէ ի՞նչպէս պէտք է վարուին ժողովեալքն:)

Պասէք կամ Զատիկ. — Տե՛ս Մատ. Գլուխ ԻԶ. — Ղուկաս ԻԲ. «Զատկի Զատիկ մեր զենաւ Քրիստոս. այսուհետեւ արասցուք տօնս մի՛ ի խմորն հին և մի՛ ի խմորն չարութեան և անզգամութեան, այլ յանխմոր սուրբութեան և ճշմարտութեան»: Ա. Կոր. Ե. 7, 8: Իսկ Ա. Կոր. ԺԱ. 23—29, են կանոնք Տէրունական Ընթրեաց կատարման մասին:

Երգ. — «Եւ գոհացեալ՝ (գոհութեան երգ երգելէն զկնի) ելին ի լեառն Ձիթենեաց»: Մարկ. ԺԴ. 26. «Խօսիլ ի միտս ձեր սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և երգովք հոգեւորօք երգել և սաղմոս ասել ի միտս ձեր Տեառն»: Եփես. Ե. 19:

Մկրտութիւն. — «Յետ այսորիկ եկն Յիսուս և աշակերտքն նորա յերկիրն Հրէաստանի և անդ շրջէր նոքօք հանդերձ և մկրտէր»: Մատ. Գ. 22:

Կանդակայ թագուհւոյն ներքինին կը մկրտի Փիլիպպոսէն. Գործ. Ը. 36—38: «Ոմանք յօժարութեամբ ընկալեալ զբանն նորա՝ մկրտեցան»: Գործ. Բ. 41: «Յայնժամ պատասխանի ետ Պետրոս. Միթէ ոք զջուրն արգելո՞ւլ կարէ առ ի չմկրտելոյ զսոսա, որք եւ զՀոգին Սուրբ ընկալան, որպէս և մեք: Եւ հրամայեաց նոցա մկրտել յանուն Յիսուսի Քրիստոսի»: Գործ. Ժ. 47, 48. «Եւ առեալ զնոսա (զՊօղոս և զՇիղայ) ի նմին ժամու գիշերւոյն՝ լուաց (բանտապետն) ի վիրացն նոցա, և մկրտեցաւ ինքն և իւրքն ամենեքեան անդէն վաղվաղակի»: Գործ. ԺԶ. 33:

Օծում. — Հիւանդանայցէ՞ ոք ի ձէնջ, կոչեսցեն զերիցունս Եկեղեցւոյն և արասցեն ի վերայ նորա աղօթս, օծցեն իւղով յանուն Տեառն և աղօթքն հաւատովք փրկեսցէ զաշխատեալն»: Յակ. Ե. 14: Տե՛ս Մարկ. Զ. 13: Մեր Ս. Եկեղեցին չը կատարեր օծման արարողութիւնն, այլ միայն բաւ կը համարի աղօթքն հաւատովք:

Ձեռնադրութիւն. — Ձեռնադրեցին նոցա ըստ Եկեղեցեաց երիցունս, աղօթս արարեալ հանդերձ պահովք, յանձն արարին զնոսա Տեառն, յոր հաւատացեալ էին»: Գործ. ԺԴ. 22 «Այլ և ձեռնադրեալ (Տիտոս) յեկեղեցեաց անտի, նժդեհակից մեր եղեւ ի շնորհս յայսոսիկ, որ պաշտեն ի մէնջ ի փառս Տեառն»: Բ. Կոր. Ը. 19: «Վասն որոյ յիշեցուցանեմ քեզ արծարծել զշնորհսն Աստուծոյ՝ որ են ի քեզ ի ձեռնադրութենէ իմմէ»: Բ. Տիմ. Ա. 6: «Մի՛ անփոյթ առնէր զշնորհացդ, որ ի քեզ են, որ տուաւ քեզ մարգարէութեամբ ձեռնադրութեան»: Ա. Տիմ. Դ. 14:

Յայտ է ուրեմն թէ ձեռնադրութիւնն լոկ մի նշանակ չէր, այլ մի արարողութիւն, որոյ հետ կապուած էր մի գերբնական շնորհք և զօրութիւն:

Կը տեսնենք որ այս ժողովոց մէջ հօտն և հովիւ միասին կը գործեն և այս է ահա՛ մեր Ս. Եկեղեցւոյ առաքելական նախնականութեան մի ամենագեղեցիկ ապացոյցն:

Նշանակենք այժմ քանի մի խրատական կանոններ, զորս պէտք է ուշադրութեան առնուլ ժամերգութեան կամ Աստուածային Պաշտամանց կատարման ժամանակ:

1. — Պաշտամանց մէն մի ժամն պէտք է որ ներկայացնէ զՅիսուս Քրիստոս: Ամեն ինչ պէտք է որ

կենդանի կերպիւ հասկնալի լինի, որ ձանձրոյթ կամ մտամոլորութիւն չը պատճառէ ։

2. — *Պէտք է ջանալ զարթուցանել և բարձրացընել հոգին և ո՛չ թէ ցրել և զբօսեցնել։ Պէտք է ժամանակի չափ և սահման պահպանել ժամերգութեան կամ պաշտամանց նկատմամբ ։ Ինչ որ արտաքոյ է չափի և սահմանի կը յոգնեցնէ, չ՚ասենք կը տաղտկացնէ ։*

3. — *Պէտք է փափաքիլ, որ ժողովուրդն անփոփոխ պահէ իւր ծէսերն. բայց նաեւ պէտք է ջանալ, որ լիովին հասկնայ, և ո՛չ թէ լոկ ձեւակատարութիւն համարի ։ Պաշտամունքներն սրտէն ծնած են, պէտք է ուրեմն, որ սիրտն միշտ կապուած լինի պաշտաման հետ ։ Աստուած կը պատուիրէ ո՛չ միայն բերանով խոստովանիլ, այլ և հոգւով պաշտել ։ « Զի սրտիւ հաւատամք յարդարութիւն և բերանով խոստովանիմք ի փրկութիւն » ։ Հռով. Ժ. 9 ։*

4. — *Եկեղեցական պաշտօնեայն պարտաւոր է պահպանել հագուստին այն տարազն, զոր ընդունած է իւր Եկեղեցին ։ Պարտ է նոյնպէս անփոփոխ պահպանել եկեղեցական բոլոր զգեստուց ընկալեալ տարազն և բնաւ նորաձեւութիւններ չըմուծանել ։*

5. — *Ծիսակատարութեանց ժամանակ եկեղեցական պաշտօնեայն պարտաւոր է պատկառանօք վարուիլ և թեթեւօրէն ու հասարակօրէն չը կատարել վսեմ և խորհրդաւոր արարողութիւններն, ինչպէս են Մկրտութիւն, Պսակ եւն ։ Ինչպէս որ մեզ համար օրական է կամ սովորական, այլոց համար է միշտ հանդիսական ։ Մկրտութեան և Ամուսնութեան խորհուրդներն պէտք է անպատճառ կատարել Եկեղեցւոյ մէջ ։ Եկեղեցին չ՚ունի և ոչ մի տող ընթերցուած տան մէջ կատարուելու համար ։ Ցայտ է թէ Հաղորդութեան Խորհուրդն միշտ*

կը կատարուի յԵկեղեցւոջ. բայց երբ հիւանդաց հաղորդութիւն կը տրուի ի տան, պէտք է նոյնպէս պատկառանօք վարուիլ և ազդել ո՛չ միայն հիւանդին, այլ և ներկայից վրայ :

6. — *Հովիւն պարտաւոր է հսկել, որ Եկեղեցւոյն մէջ, ամեն ինչ լինի պատշաճ և վայելուչ, ամեն ինչ ըստ կարգին, թէ՛ մտնելու, թէ՛ ելնելու և թէ՛ արարողութեան ժամանակ :*

7. — *Հովուի անպայման պարտքն է նաև հսկել Երգեցմանց վրայ : Երգն էական է պաշտաման. Երգն մի լեզու, մի բարբառ է, զոր Աստուած տուած է մարդուն այն մտածումներն արտայայտելու համար, զորս կարող չէ արտայայտել սովորական լեզուաւ կամ բանիւ : Երգն մի գործողութիւն է, որ դիւրաւ կը համախմբէ հաւատացեալներն և մասնակից կ'առնէ պաշտամանց : Ո՞վ չը զմայլիր, երբ կը տեսնէ թէ ժողովուրդն կ'երգէ պաշտօնէից և երգչաց հետ՝ Սուրբ Աստուած, Փառք ի բարձունս ևն :*

8. — *Հովիւն պարտաւոր է նաև ուշադրութիւն դարձնել Թաղման արարողութեան վրայ, որ մասամբ Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի և մասամբ արտաքոյ Եկեղեցւոյն : Հովիւն պարտաւոր է ներկայ լինիլ թէ՛ ի տան, թէ՛ յԵկեղեցւոջ և թէ՛ ի գերեզմանատան :*

Երբ հարկ դատուի դամբանական քարոզ խօսիլ, անհրաժեշտ է որ քարոզին պարունակութիւնն համեմատած լինի աւետարանական աղով, անմահութեան քաղցրութեամբ, որպէս զի ներկայք միայն մարմնաւոր և անցաւոր կենաց սպառումն չը տեսնեն, այլ նաև հոգեւոր և յաւիտենական կենաց շարունակութիւնն :

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՈՒՍՈՒՑԱՆԵԼ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՔԱՂԱՔՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

բացուցած է առ Աստուած ։ Այն քարոզութիւնն ճըշմարիտ քարոզութիւն չէ, որ պաշտաման ընութիւն չ'ունի ։

Տեսնենք թէ Աստուած ինքն ի՞նչ տեղ կամ ի՞նչ կարեւորութիւն տուած է քարոզութեանն՝ Քրիստոնէութեան մէջ ։ Ո՛չ մի կրօն և ո՛չ իսկ հրէականն՝ այն մեծ տեղն առուած չէ քարոզութեան՝ ինչպէս Քրիստոնէութիւնն ։ Քրիստոնէութիւնն մի մտածուելու կրօն է և հետեւապէս խօսուելու ։ Քրիստոնէութիւնն կը յայտնուի, կը հռչակուի իսկապէս խօսքով, կը պաշտպանուի խօսքով ։ Աւետարանն խօսք է ։ Քրիստոս ինքնին Յիսուս է կամ Բան ։ Եկեղեցին է ինքնին՝ միասին խորհուած ճշմարտութիւն, միասին խօսուած ճշմարտութիւն ։ Արդարեւ կրօնն կը յայտնուի թէ՝ պաշտաման, թէ՛ հոգւոյ եւ թէ՛ կենաց մէջ, բայց այն ժամանակ միայն զգացումն ճշմարիտ է, սէրն հզօր, երբ հիմնուած է մի որոշ գաղափարի, մի բարձր նպատակի վրայ ։ Այս յատկութիւնն է որ մի միայն կը պատկանի ճշմարիտ կրօնին ։ Ճշմարիտ կրօնն է միայն, որ կարող է ասել՝ ես գիտեմ թէ ի՞նչ բանի կը հաւատամ ։ Վերջապէս Քրիստոնէութիւնն է կրօն հաւատոյ և հաւանեցուցանելոյ, և հետեւապէս է այնպիսի մի կրօն, որ պէտք է խօսուի, քարոզուի ։

Այս տեղէն կը ծագի ահա՛ քարոզութեան կարեւորութիւնն ։ Ճշմարիտ է, որ մեր քարոզութիւնն և խօսքն երկրորդական է, այսինքն հիմնուած է մի նախապէս արտասանուած քարոզի վրայ, մի նախապէս աւետարանուած խօսքի վրայ ։ Բայց փոյթ չէ, պէտք է քարոզել ։ Մենք հովիւքս սորա համար ղրկուած ենք ։ Եկեղեցական պաշտամանց կատարումն դժուարին չէ ․ բաւական է որ կատարողն թերահաւատ չը լինի ։ Սակայն այնպէս չէ քարոզութեան նկատմամբ ։ Հովիւն

պարտաւոր է քննել իր անձն, թէ կոչուա՞ծ է արդեօք, պատրա՞ստ է արդեօք լինել մատակարար Աստուածային խորհրդոց, լինել քարոզ մարտի կամ խաղաղութեան, լինել պատգամաբեր արդարութեան, որպէս Քարոզիչ և Աւետարանիչ։

Կարող ենք ասել իրաւամբ թէ եկեղեցական բովանդակ պաշտօնէութիւնն է քարոզութիւնն։ Փոխանակ ասելու թէ քարոզութիւնն է մասն Աստուածային Պաշտաման, կարող ենք ասել թէ պաշտամունքն է մասն քարոզութեան, ծէսն է մի ձեւ, մի եղանակ ուսուցման։ Սակայն մենք դարձեալ այնպէս կը նկատենք, ինչպէս սովորաբար ընդունուած է, որ աղօթքն է մի մասն և ո՛չ ամբողջութիւն պաշտաման։

Քարոզութեան պաշտօնի նկատմամբ մեր Ս. Եկեղեցին պահած է Քրիստոնէական Նախկին Եկեղեցւոյ ուղղութիւնն. մեր Եկեղեցական Պատմութիւնն ցոյց կը տայ, որ ինչպէս ունեցած ենք քարոզիչ քահանաներ, վարդապետներ, եպիսկոպոսներ, հայրապետներ, նոյնպէս և արդիւնաւոր սարկաւագներ, թէ և վերջին ժամանակներս դժբաղդաբար նուեմացած է սարկաւագութեան նշանակութիւնն, չասենք նաեւ քահանայականն՝ քարոզութեան նկատմամբ։

Նախնի դարուց մէջ, արդարեւ կային յատուկ պաշտօններ իւրաքանչիւր պաշտօնէի համար. բայց քարոզութիւնն հասարակաց էր։ Ո՛չ ապաքէն Ստեփաննոս՝ սարկաւագ էր, բայց կը քարոզէր. Փիլիպպոս՝ սարկաւագ էր, բայց կ'աւետարանէր. Պօղոս՝ թէ՛ կը քարոզէր և թէ՛ կ'առաջնորդէր. Տիմոթէոս՝ թէ՛ կը կը քարոզէր և թէ՛ կը հովուէր։

Ուրեմն՝ հովուութեան հետ կապուած է և քարոզութիւնն և անհասկնալի է մեզ համար թէ ի՞նչ է այն հովիւն, որ չը քարոզէր։ Քարոզութիւնն էական է հո.

վուսւթեան, քանզի քարոզութեամբ միայն կարող է հովիւն բացատրել և ներկայացնել ճշմարտութիւնն իւր կանոնաւոր և հանրական ձեւով։

Երբ մեր քահանայք յիշեն Ղեւոնդեանց քահանայքըն, ինքեանք իսկ կը խոստովանին, որ իրենց պաշտօնն լոկ ծիսակատարութիւն չէ, այլ գիտութիւն, այլ մտածութիւն, այլ խօսք, այլ պատերազմն ընդդէմ զօրութեան չարին, ընդդէմ մոլութեան, ընդդէմ իշխանութեան խաւարի։

Սկզբունք կամ պայմանք քարոզութեան համար

Քարոզութեան համար պէտք է ունենալ քանի մի սկզբունքներ կամ ուղղիչ ճշմարտութիւններ։

Պէտք է իմանալ, որ քարոզութիւնն մի գործողութիւն է, մի իրական խօսք և ո՛չ նմանողութիւն. իսկ ճարտարախօսութիւնն է մի զօրութիւն, առաքինութիւն։ Եթէ արուեստականն զատենք, յայնժամ քարոզութիւնն է մի մարդասիրական և բարի գործ, մի պաշտօն, մի մասն աստուածային պաշտամանց։ Բայց այս միայն առաջին քայլն է. ահա՛ երկրորդն։

Քարոզութիւնն է մի խորհուրդ։ Խորհուրդ կ՚անուանենք իւր ներգործութեան և ազդեցութեան նկատմամբ, խորհուրդ իւր դատապարտութեան կամ փրկաբարութեան նկատմամբ. վասն զի քարոզչի բերանի խօսքն չը դառնար առ Աստուած, առանց որ և է ազդեցութեան. ճշմարտութիւնն միշտ կ՚ազդէ յունկնդիրն յօգուտ կամ ի վնաս։ Խորհրդաւոր կ՚անուանենք քա-

բոզութիւնն, քանի որ մի մարդոյ ձայնէն կախուած է միւսի հոգին և յաւիտենականութիւնն։ Խորհրդաւոր կ'անուանենք, քանի որ քարոզի ազդեցութիւնն անբացատրելի է, մեր հաշիւներէն բարձր է և շատ անգամ կը շփոթէ մեր նախատեսութիւնն։ Վասն զի շատ անգամ մեծ արդիւնք կը տեսնենք փոքր պատճառներու մէջ, և ընդհակառակն՝ կը տեսնենք զօրութիւնն տկարացած և տկարութիւնն զօրացած, մին յաջողացած այն բանին մէջ, ուր միւսն պարտուած է։ Կան խօսելու օրէնքներ, բայց և ո՛չ մին հաստատ, և ամեն կանոնք են ընդ իշխանութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ, որ կը շնչէ ուր կամի։

Անհաւոր է այս ամենն և ծանր, բայց խիստ պատշաճ զարթուցանել ի մեզ այն հոգին, որ մեր յոյսն մեր վրայ չը դնենք։ Ցայտնի է թէ կը կրենք մենք այս շնորհքն, այս գանձն հողեղէն ամանի մէջ, և մեզմէն կախուածն, մեզմէն պահանջուածն միայն այս է, որ այդ ամանն ծակ չը լինի, որ կենդանի ջուրն հոսի. որ այդ ամանն չը լինի անմաքուր, որ նոյն սրբարար ջուրն ապականի։ Բաց յայսմանէ և ոչինչ կը պատկանի մեզ և կը սխալինք, եթէ երեւակայենք, որ կը պատկանի։ Ուրեմն, ինչպէս քարոզութեան համար, նոյնպէս եւ բոլոր պաշտօնէութեան համար պէտք է ցնծալ դողութեամբ։ Սաղ. Բ. 11։

Եթէ մի կողմէն Աստուծոյ գերագոյն իշխանութիւնն կը խոստովանինք մեր քարոզութեան մէջ, միւս կողմէն եւս չ'ենք կարող ուրանալ մեր մարդկային պատասխանատուութիւնն։ Քարոզութիւնն մի գործ է, բայց գործ հոգւոյ և նորա ազդեցութիւնն կապուած է քարոզչի հոգեկան վիճակին հետ։ Ո՛չ այնքան իւր խօսքով, որքան այնու՝ թէ ի՞նչ է ինքն, կարող է յուսալ քարոզիչն, որ օդ չը հարկանէր։ Ամենէն առաջ պէտք

է պահպանել հաւատոյ խորհուրդն [illegible], նախ փորձել զանձն և ապա մատչիլ ի պաշտօնն. «Այլ ունիցին զխորհուրդս հաւատոցն սուրբ մտօք. ինքեանք նախ փորձեսցին և ապա ի պաշտօնն մատիցեն»: Ա. Տիմ. Գ. 9.

Սուրբ միտքն կամ մաքուր խիղճն, (այսինքն ուղիղ նպատակն) քարոզութեան ճշմարիտ զօրութիւնն է: Քարոզի զօրութիւնն կախուած է արտասանողի նպատակէն, դիտաւորութենէն, և ո՛չ թէ եղանակէն կամ ձեւէն, որով նոյն դիտաւորութիւնն կ'արտայայտուի: Մի քարոզ կամ հոգեւոր խօսք այնքան աւելի լաւ է, որքան աւելի նմանութիւն ունի բեկեալ սրտի գործողութեան, խոնարհութեան, աղօթքի և մարտիրոսութեան: Քարոզիչն պարտաւոր է նկատել զինքն իբրեւ մի խողովակ, որով ճշմարտութիւնն կը հաղորդուի ունկնդրաց: Ֆենելոն, որ մեր քաղցրախօս Եղիշէին կը նմանի իւր շատ գրուածոց մէջ, կասէ. «Քարոզութեան պաշտօնն բոլորովին հիմնուած է հաւատոյ վրայ: Պէտք է աղօթել, պէտք է սրբել իւր սիրտն. պէտք է ամեն բան երկնքէն սպասել. պէտք է զինուորիլ աստուածային բանի սրովն և բնաւ չը վստահիլ իւր վերայ: Այս է ահա էական պատրաստութիւնն»: Միով բանիւ մեր շրթունքն անմաքուր են. պէտք է որ մաքրուին և մաքրուին հրով. «Եւ ասեմ, վա՛յ է ինձ՝ ես այր տառապեալ, զիարդ կամս հիացեալ. զի մարդ եմ՝ և պիղծ շրթունս ունիմ. և ի մէջ պղծաշուրթն ժողովրդեան բնակեալ եմ ես և զՏէր զօրութեանց տեսի աչօք իմովք: Եւ առաքեցաւ առ իս մի ի սրովբէից անտի և ի ձեռին իւրում ունէր զկայծակն, զոր առեալ ունելեօք ի սեղանոյ անտի, եբեր մերձեցոյց ի բերան իմ և ասէ. Ահաւասիկ մերձեցաւ այդ ի շրթունս քո և հանցէ զանօրէնութիւնս քո և զմեղս քո սրբեսցէ ի

քէն » ։ Եսայի Զ. 5—7 ։ Քարոզութիւնն է մի աստուածային խորհուրդ , բայց է միանգամայն և գործ մարդկային և այս գործողութեան լաւագոյն մասն ներքին է , հոգեւոր և նաեւ կանխագոյն քան զկազմութիւն քարոզին ։ Քարոզն կ'աւարտէ այն գործն , զոր աղօթքն կը սկսի ։

Սուրբն Պօղոս աւելի մեծ պարտք կը դնէ քարոզչին վրայ , երբ կ'ասէ . « Եթէ մարգարէութիւն ըստ չափոյն հաւատոցն » . Հռով. ԺԲ. 6 ։ Կամի ասել՝ թէ մարգարէացողն կամ քարոզողն կը գործէ իւր հաւատոյ , իւր կենաց կամ վարուց չափովն ։ « Զի եթէ առանցաք ինչ , այն Աստուծոյ է . և եթէ զգաստանամք , այն ձեր է » ։ Բ. Կոր. Ե. 13 ։ Կամի ասել՝ մեր յափշտակուիլն Աստուծոյ համար է . իսկ մեր զգաստութիւնն ձեր համար ։ Քարոզիչն կարող է տարբեր կացութեան մէջ գտնուիլ . բայց պէտք է միշտ ուշադիր լինի , որ իւր հաւատոյ և կենաց չափովն գործ դնէ խօսելու շնորհքն և ո՛չ թէ բռնազբօսիկ ձեւեր բանեցնէ , կարծելով թէ ատութեան հետ կարող է կապուած լինիլ օրհնութիւն ։ Եթէ կը բաղձան հովիւք , որ միշտ զօրաւոր լինի իրենց խօսքն , պէտք է որ վստահին իրենց խաղաղ , խոնարհ և տկար զգացմանց ։ Մի ցուրտ , տկար , բայց ճշմարիտ քարոզ՝ աւելի կ'օրհնուի , քան թէ մի պերճախօս քարոզ , որ ներքին կենաց և հաւատոյ արդիւնք չ'է ։

Աստուած չը կամիր , որ լաւ և վատ գործին միևնոյն ձայնն հանեն ։ Ես կը խոստովանիմ որ Աստուած կը փառաւորի մեր տկարութեան մէջ . բայց ո՛չ երբէք այն տկարութեան մէջ , զոր մենք կըստեղծենք , այսինքն կը պակասեցնենք մեզ պարգեւուած ոյժն ու կարողութիւնն , ի բաց կընկենուք նորա շնորհաց մի մասն իբրեւ խոտան ինչ ։ Որչափ լաւ զգանք մեր պաշտօնի ծանրութիւնն , պատասխանատուութիւնն եւ

վտանգն, այնքան աւելի կը պարտաւորինք հսկել, նախատեսել և նախահոգ լինիլ։ Մեր մարդկային փոքրիկ նախահոգութիւնն ևս Աստուածային Նախախնամութեան հաշւոյն մէջ մտած է։

Արդարեւ ասուած է. «Մի՛ յառաջագոյն հոգայցէ՛ք և մի՛ զմտաւ ածիցէք թէ զինչ խօսիցիք. այլ որ ինչ տացի ձեզ ի ժամուն յայնմիկ՝ զայն խօսիցիք» Մտթ. ԺԳ. 11։ Բայց յայտ է՝ թէ այս մի բացարձակ պատուէր չ'է քարոզութեան նկատմամբ, այլ մի քաջալերութիւն, որ Հոգին Սուրբ կարող է միշտ ընդ մեզ լինիլ։ Ուրեմն պէտք է հոգալ քարոզութեան համար. պէտք է լաւ քարոզել։ Նոքա աւելի լաւ կ'ուսումնասիրեն և լաւ կը պատրաստեն քարոզն, որք կը զգան թէ ինքնին ոչի՛նչ են և անկարող։

Քարոզելու մասին կան շատ առարկութիւնք. պատրաստելու մասին գրեթէ ամենքն համաձայն են և յանպատրաստալից քարոզելն՝ բացառութիւն կը համարին։ Բայց կան ոմանք, որք կը պնդեն թէ՝ պէտք է գրել և գրով կարդալ. կա՛ն ոմանք, որք կ'ասեն թէ՝ պէտք է գրել, բայց ո՛չ թէ կարդալ, այլ խօսիլ։ Կա՛ն այլք, որք կ'առարկեն թէ՝ երբ քարոզներն կը պատրաստուին իբրեւ պերճախօսութիւն, իրենց ընտանեկան եղանակն կը կորուսանեն և յաճախ չ'են խօսուիր։ Ամեն առարկողք յառաջ կը բերեն իրենց փաստերն, իրենց փորձառութիւններն, զորս հարկ չը կայ մի առ մի թուել, այլ բաւական է միայն ամփոփել ընդհանուր պայմաններն։

1. — Պէտք է պատրաստել քարոզն՝ կա՛մ գրելով, կա՛մ համառօտագրելով եւ կա՛մ խորհելով միտքն եւ գլխաւոր կէտերն նշանակելով։

2. — Պէտք է կենդանի բարբառով խօսիլ քան թէ գրածն կարդալ, որ միայն ներելի է այն քարոզիչնե-

րուն, որք շատ տկար յիշողութիւն ունին և բացառութիւն են։

3. — Պէտք չէ յոյս դնել յանպատրաստից խօսելու վրայ. քանզի այդ յուսով շատ նշանաւոր քարոզիչներ կորուսած են իրենց համբաւն ու ազդեցութիւնն։ Երբ քարոզիչն հանապազօր կը պարարէ իւր հոգին Ս. Գրքով և առատ պաշար ունի, կարող է, ի պատահել հարկին, յանպատրաստից ևս խօսիլ. բայց այսպիսի անպատրաստութիւնն կանոն չէ։

4. — Պէտք է քարոզէն առաջ ամփոփել միտքն, խորհիլ, որ քարոզն պատգամաւորութիւն է Աստուծոյ կողմէն և պէտք է զգուշանալ չ'արատաւորել այս մեծ պաշտօնն։

5. — Ամենէն գլխաւոր պայմանն լաւ պատրաստելու և լաւ քարոզելու համար՝ է հանապազօր հաղորդութիւն ունենալ Յիսուսի Քրիստոսի հետ, Ս. Գիրքն ընթերցասիրելով եւ Աստուծոյ Հոգւով զօրանալով։ «Որ զայս արասցէ, նա մի՛ սասանեսցի»։

Նիւթ Քարոզի

Քարոզի կամ իւրաքանչիւր քրիստոնէական բեմասացութեան նիւթն պէտք է լինի Խաչեալն Յիսուս Քրիստոս «Որ եղեւ մեզ իմաստութիւն յԱստուծոյ՝ արդարութիւն և սրբութիւն և փրկութիւն»։ Ա. Կոր. Ա. 30։

Իւրաքանչիւր բեմասացութիւն պէտք է Յիսուսով սկսանել կամ Յիսուսով աւարտել։ Քրիստոնէութիւնն պէտք է տեսնուի ամեն քարոզի մէջ, այնպէս որ սրբա-

գործութիւնն և հաւատն միշտ իրարմէ անբաժան լի- նին ։ Այն քարոզիչն որ չ՚ունի սոյն անբաժան ամբող- ջութիւնն, նաև որուն համար սոյն երկու տարերքն— սրբութիւնն և հաւատն — իրարու հետ միացած չ՟են իբր էակից․ այն քարոզիչն որ խորապէս թափանցած չ՛է՝ թէ բարոյապէս և մտաւորապէս անհնարին է խօ- սիլ միոյն վրայ՝ առանց խօսելու միւսին վրայ, այն քարոզիչն համկցած չ՛է ուրեմն Աւետարանն և իւր քա- րոզածն Աւետարան չ՛է ։

Այս իմաստով պէտք է հասկնալ նոյնպէս Պօղոսի խօսքերն․ « Զի ո՛չ ինչ ի մտի եդի գիտել ինչ ի ձեզ․ բայց միայն զՅիսուս Քրիստոս և զնոյն ի խաչ ելեալ » ։ Ա․ Կոր․ Բ․ Չ ։ Այս խօսքերն կը յայտնեն, որ Պօղոս մի միայն ի Յիսուս Քրիստոս կ՚որոնէ եւ կը քարոզէ փրկութիւնն․ ամենայն ինչ կը ծագի ի Յիսուսէ Քրիս- տոսէ և կը դառնայ առ Նա․ ամենայն քարոզութիւն պէտք է որ ամփոփէ իւր մէջ զՅիսուս Քրիստոս էու- թեամբ և զօրութեամբ, որպէս հիւթ փրկարար, որ- պէս ճաշակ քաղցր և անմահարար ։ Այս տեղէն չը հե- տուիր, թէ Պօղոս անգիտակ էր այլ բանի․ ընդհակա- ռակն, նա շատ բան գիտէր և ճշմարիտ հովիւն ևս պար- տաւոր է շատ բան իմանալ ։ Արդարև՝ շատ անգամ, մի քարոզիչ որ գրագիտօրէն մի միայն գիտէ զԽաչեալն Յիսուս Քրիստոս, կարող է իւր բեմասացութեան մէջ՝ գեղեցիկ արդիւնքներ յառաջ բերել․ բայց այս մի կա- նոն չէ ։ Կանոնն այս է, որ քարոզիչն կարենայ ցոյց տալ եւ զգալի առնել թէ ի՞նչ յարաբերութիւն ունի կրօնն մարդոյ էութեան և մարդկային կենաց հետ ։ Պարտաւոր է քարոզիչն հմուտ լինիլ և գիտութիւն ու- նենալ, ո՛չ թէ մի հանրագիտական ցուցահանդէս բա- նալու բեմի վրայ, ոչ երբէք․ այլ որպէս զի չը խօսի այնպիսի բան, որ հերքուի ունկնդիրներէն, չը խօսի

այնպիսի բան, որ հաստատ ապացոյց չ'ունենայ։ Գիտուն և բարի քարոզիչն ուղիղ և անխտտոր կը խօսի, աւելի կ'ազդէ, աւելի կը գրաւէ ի ճշմարտութիւն։ Հազարաւոր բաներ կան, որ բեմի վրայ չ'են խօսուիր. բայց պէտք է իմանալ։ Գիտուն քարոզիչն եթէ միայն խօսի իսկ Յիսուսի Քրիստոսի և կրօնի վրայ, դարձեալ հմուտ ունկնդիրն կը նշմարէ գիտութեան տպաւորութիւններն կամ ցոլմունքներն, որք թէև արտաքուստ չ'են արտայայտուիր, բայց արիւն և մարմին եղած են ի քարոզիչն։ Կանխաւ կարելի չ'է սահմանել, ամեն պարագայի համար, թէ ի՞նչ է, որ կարող է խօսիլ քարոզիչն, և ի՞նչ է որ պէտք չ'է խօսիլ։ Հարկաւ, երբ խօսի մարդկային կենաց վրայ, կը պարտաւորի, աւելի լաւ հասկացնելու համար՝ մանրամասնութեանց մտնել. բայց ո՞վ կարող է չափ և սահման նշանակել առ այս։ Շատ անգամ, ինչ որ այս ինչ ժամանակի կամ տեղւոյ համար աւելորդ կը նկատուի, ընդհակառակն մի այլ տեղւոյ կամ ժամանակի մէջ կարեւոր կը դատուի։

Աստուածաբանութեան մէջ պէտք է որոշել վարդապետականն և բարոյականն. բայց քրիստոնեայ քարոզչին համար՝ վարդապետական և բարոյական քարոզներն իրարմէ բաժանելն բնաւ իմաստ ու նշանակութիւն չ'ունի։ Վարդապետութիւնն և բարոյախօսութիւնն իրարու հետ ձուլուելով և նոյնանալով քրիստոնէի սրտին մէջ, նոյնպէս պարտին մնալ և քրիստոնէական քարոզութեան մէջ։ Մի կանոն միայն կայ այս մասին. — պէտք է որ առատօրէն յորդեն՝ վարդապետութիւնն՝ բարոյական քարոզին մէջ և բարոյականն՝ վարդապետական քարոզին մէջ։ Բայց, ի հարկ է, պարտաւոր է հովիւն չը մոռնալ այն էական պատուէրն ու կանոնն, որ է բարոյական և վարդապետական կատարեալ կրթութիւն տալ իւր հօտին։

Միութիւն քարոզի

Այն հովիւն, որ յատուկ ժողովուրդ կամ թեմ ունի և շարունակ քարոզներ կը խօսի, պարտաւոր է աշխատիլ որ իւր քարոզներն իրարու հետ կապ ունենան և չըլլին իրարմէ անջատ եւ գիպուածական բեմասացութիւններ։ Այս կերպիւ բնաբան և նիւթ չ'են պակսիր և աւելի կը հրահանգէ ունկնդրաց սիրտն ու միտքն և կը գրաւէ փափաքանօք լսելու։

Ճշմարիտ հովուի դիտողութիւնքն և փորձն ինքնին կ'առաջնորդեն այս եղանակն ընտրելու։ Այս նկատմամբ պէտք է որ մեր ժողովուրդն ևս մեզ համար մի ամբողջութիւն լինի։ Պէտք է որ հովուին և հօտին մէջ մի փոխադարձ կեանք լինի, որ իրարու վրայ ազդեն և արդասաւորի քարոզն։

Այն տեղ, ուր երկու քարոզիչներ միասին կը քարոզեն կարգաւ, պէտք է որ իրարու հետ մտերմութիւն ունենան և խորհրդակցին, որպէս զի համաձայն ընթանան, և ո՛չ թէ կրկնեն իրարու խօսածն և կամ իրարու հակառակ խօսին։

Տարբերութիւն Ունկնդրաց մէջ

Ունկնդիրք, թէեւ արտաքուստ միութիւն կը կազմեն, բայց ի ներքուստ կարող են լինիլ տարբեր։ Օրինակի համար՝ կարող են լինիլ հաւատացեալք և թերահաւատք, գիտունք և տգէտք, ևն։ Ի՞նչ եղանակ

պարտի ընտրել քարոզիչն · պէտք է՞ որ իբր դաստակարգեր նկատելով՝ այնպէս յարմարացնէ իւր քարոզն, մե՛րթ այս եւ մե՛րթ այն դաստակարգին խօսելով։ — Ո՛չ երբէք։ Պէտք է՞ որ այս տարբերութեններէն չփոթի։ — Ո՛չ երբէք։ Պէտք է խօսիլ ընդհանրապէս · պէտք չ՛է մասնանիշ առնել · պէտք չ՛է թշնամի և բարեկամ խումբերու բաժնել ունկնդիրներն։ Պէտք է ամենուն ներկայացնել Աւետարանի յատակ հայելին և իւրաքանչիւր ոք նայելով հայելւոյն՝ կարող է զինքն տեսնել և որոշել թէ ո՞ր դաստակարգին կը պատկանի։ Այն ատենաբանն որ լաւ գիտէ իւր նիւթն և պաշտօնն, նա կարող է այնպէս խօսիլ ազդեցութեամբ, որ շարժէ նաեւ գիտուններն և հրահանգէ։ Քարոզի խորութիւնն ու պարզութիւնն միեւնոյն կէտին վրայ կը հանդիպին։ Եթէ ձեր առջեւ կան քառասուն իմն գիտունք և մի հատ տգէտ, դուք խօսեցէք այս տգիտին համար։

Պէտք է աւելի ջնջել քան թէ յերեւան ածել ունկնդրաց մէջ եղած տարբերութիւնն։ Պատահական մարդն, մասնաւոր մարդն պէտք է որ անհետի և տեղի տայ հանրական մարդոյն։ Այս բանիս մէջ է եկեղեցական պաշտօնի զօրութիւնն, ճարտարախօսութեան մեծութիւնն և քարոզութեան ազդողութիւնն։ Ձեր քարոզն պատրաստեցէք անխտրապէս ամեն ունկնդրի համար, և այնպիսի եղանակ մի՛ բռնէք բնաւ, որ այս կամ այն դաստակարգն երեւակայէ թէ կը հոյէք իւր ականջներն՝ իւր հաւանութեան քուէն ստանալու համար։ Ճշմարիտ ճարտարախօսութիւնն ժողովրդական է․ մեծ ատենախօսներն միշտ ժողովրդական եղած են։ Գիտութիւնն բնաւ արգելք չ՛է ժողովրդական պերճախօսութեան։

Ժողովրդականութիւն, Ընտանութիւն, Հեղինակութիւն, Օծութիւն

Ժողովրդականութիւնն և *Ընտանութիւնն* իրարու նման յատկութիւններ են, բայց իրարմէ տարբեր են։ Առաջինն միայն ժողովուրդ, միայն մարդ կը տեսնէ ունկնդրաց մէջ. իսկ ընտանութիւնն ո՛չ միայն կը նկատէ թէ ի՞նչ յարաբերութիւն ունի կրօնի հետ, այլ նաև թէ ի՛նչ յարաբերութիւն ունի հովիւն՝ հօտին հետ, որ երբեք իւր ընտանիքն է։ Քարոզի ընտանութիւնն՝ ռամկութիւն կամ գռեհկութիւն չ՛է։ Այլ եթէ լաւ յղացուած է՝ ամենէն ազնիւ բարբառն է։ Հովուի և հօտի ընտանութեան մէջ՝ մերկ ձեռքեր են, որ երկուստեք զիրար կը սեղմեն։ Կենաց ջերմութիւնն կըզգացուի փոխադարձաբար, երբ առանց թաթպանի են ձեռքերն. կամ լաւ է ասել, երբ չը կայ որ և է անջրպետ։

Հեղինակութիւն. — Հեղինակութիւնն այն իրաւունքն կամ առաւելութիւնն է, որուն կը հնազանդին կամ կը հաւատան և որով լիովին գրաւաւորուած է ատենախօսն։ Քարոզիչն այն ժամանակ կը խօսի հեղինակութեամբ, երբ ունկնդիրք կըզգան նորա լեզուէն, որ կը ճանաչէ իւր իրաւունքն և այս իրաւունքն արդար է։

Հեղինակութիւնն, կարող ենք ասել թէ՝ չափն է ընդհանրապէս ճարտարախօսութեան և մասնաւորապէս քարոզութեան։ Բայց ունի իւր պայմաններն, իւր միջոցներն և իւր խոչընդոտներն։

Հեղինակութեամբ խօսելու համար, պէտք է համոզուած լինել խօսուած ճշմարտութեանն. պէտք է հաւատալ ճշմարտութեան ներքին զօրութեանն և հիմ-

մանն իւր պարունակած գանձուն հետ, այսպիսի խոնարհութիւնն յոյժ բարի է։ Նա կը մերկացնէ մեզմէն ամեն անձնական հեղինակութիւն եւ կը հաստատէ զմեզ գլխովին Աստուծոյ հեղինակութեան վրայ։ Կայ անտարակոյս մի վիճակ կամ կացութիւն, յորում արգիլուած է մեզ մեր բերանն առնուլ Աստուծոյ ուխտն և այն վիճակն է այս, յորում կամք չունինք ուղղութեան․ «Իսկ դու ընդէ՞ր բնաւ պատմես զարդարութիւն իմ, կամ առնուս զուխտ իմ ի բերան քո։ Զի դու ատեցեր զխրատ իմ, մերժեցեր և յետս ընկեցեր զամենայն բանս բերանոյ իմոյ»։ Սաղ․ ԽԹ․ 16—17։

Իսկ երբ մենք կըզգանք թէ խոնարհ ենք իբրեւ տկար քրիստոնեայ և այս խոնարհութիւնն կ'արգելու զմեզ յանդիմանել, այն ժամանակ պէտք է նաեւ որ չ'ուսուցանենք․ քանզի ուսուցանելն եւս նոյնպէս բարձր է մեզմէն։ Խոնարհութիւնն ո՛չ միայն հակառակ չ'է հեղինակութեան, այլ ընդհակառակն հեղինակութիւնն պէտք է որ թաթաւուի և զտուի խոնարհութեան մէջ։

Ս․ Պօղոս, կամի, որ յանդիմանեսջիր ամենայն հրամանաւ․ Տիտ․ Բ․ 15։ Իսկ Եսայի կ'ասէ․ «Յանդիմանեսցէ զխոնարհս երկրի․ և հարցէ զերկիր բանիւ բերանոյ իւրոյ և հոգւով շրթանց իւրոց սատակեսցէ զամպարիշտս»։ Եսայ․ ԺԱ․ 4։

Յանդիմանութիւնն, որ տարր է քարոզութեան, է նոյնպէս մի մասն հովուական պաշտօնի։ Իրաւունք ունի՞ ոք ողորմած լինիլ, եթէ խիստ և անաչառ եղած չ'է։ Ունկնդիրք կարո՞ղ են զգալ ներողութիւնն, թողութիւնն, եթէ չեն զգացած դատապարտութիւնն։ Սոսկ մասնաւոր կամ անհատական յանդիմանութեան վրայ չ'է, այլ բեմական։

Տեղն և ժամանակն կարեւորութիւն ունին այս մա–

մին ։ Այլ է խառն ունկնդրաց խօսիլ, այլ է խօսիլ մասնաւոր և ընտրուած հօտին ։ Նոյնպէս երիտասարդն կարող չէ առնել այն, ինչ որ կարող է առնել ծերունին ։ Բայց եթէ մի մասնաւոր անհատ, դրիչ ի ձեռին, կարող է քննիչ և դատաւոր հանդիսանալ վարուց, միթէ նոյնն կարող չէ՞ առնել եկեղեցական պաշտօնեայն ։

Այո՛, կարող է առնել, բայց պէտք է առաջի աչաց ունենալ հետեւեալ պայմաններն · 1 · — Պէտք է զգուշանալ և անձնականութիւն չը շօշափել կամ պատկերացնել · վասն զի նորա նպատակն չէ չարամտութիւն սնուցանել ։ 2 · — Պէտք է ուղղակի քննադատելն նախապատիւ համարել անուղղակի ակնարկութիւններէն · 3 · — Պէտք է միշտ յիշել, որ մարդոյ բարկութիւնն Աստուծոյ արդարութիւնն չը գործեր և առհասարակ արդարութեան պտուղն կը սերմանի ի խաղաղութեան ։ Եթէ ճշմարտութիւնն է բարկացընողն, այդ մեզ չը վերաբերիր · բայց եթէ մենք ենք բարկացնողն, ուրեմն մենք պատասխանատու ենք ։ Երգիծական ոգին կարող չէ բարիք յառաջ բերել քարոզութեան ժամանակ ։ Երիտասարդ քարոզիչք պարտաւոր են սաստիկ զգուշանալ, որ չը խոտորին և չը խաբուին, կարծելով թէ քարոզչական բեմն պարզապէս մի միջոց է բարձրէն քննադատելու ։ Ուժգին խօսքն կամ կորովաբանութիւնն, սուրբ սրտմտութիւնն կարող են երբեմն ներուիլ · իսկ թշնամանքն կամ լուտանքն՝ ո՛չ երբէք ։ Եթէ սրտմտութիւնն կ'ազդէ կ'ողոքէ · ընդհակառակն՝ բարկութիւնն՝ կը ցասուցանէ և կ'ապստամբեցնէ ։ Այս շատ իրաւ է · կարող է մարդ չարն ատել, բայց բարին չը սիրել ։

Գովեստն կամ ներբողն շատ սակաւ տեղի պիտի ունենայ քարոզութեան մէջ ։ Արդարեւ Պօղոս Առա-

քարոզին, որ օծութիւն ունի. «Ահաւասիկ արարի զքեզ իբրեւ զանիւս Նորս սղոցաձեւ կամնասայլից. կասեսցես զլերինս և մանրեսցես զբլուրս»: Եսայ. ԽԱ. 15: Այս մարդն է աՀա, որ կ'ակոսէ սրտերն:

Օծութիւնն պէտք չէ շփոթել բարեպաշտութեան Հետ. երկու քարոզիչներ կարող են Հաւասար բարեպաշտութիւն ունենալ. բայց ո՛չ Հաւասար օծութիւն:

Կան ինչ ինչ խոչընդոտներ, թէ՛ բնական և թէ՛ մոլորութենէ կամ սովորութենէ յառաջացած, որք կը վնասեն օծութեան, կամ լաւ է ասել, կը փակեն այն անցքն, յորմէ այս անոյշ և սուրբ իւղն պէտք է ծաւալէր ամեն տեղ, պէտք է օծանէր մտածութեան բոլոր յօդախաղներն, պէտք է դիւրացնէր և ուղղէր քարոզութեան բոլոր ընթացքն, պէտք է թափանցէր և պարարէր խօսքն, որ պիտի խօսուէր:

Օծութիւնն բնաւ արուեստական միջոց չը վերցնէր: Իւղն ինքնին կը Հոսի ձիթապտղէն: Որչափ կամիս ճմլէ կուն կամ կայծաքարն, կարող չես մի կաթիլ իւղ Հանել:

Օծութեան Հետ անՀաշտ են Հետեւեալներն. — Մանրակրկիտ վերլուծութիւն, չափէն աւելի վարդապետական եղանակն, չափազանց ձեւական տրամաբանութիւնն, Հեգնութիւնն, գռեՀիկ կամ վերացական բառեր կիր առնուլն, չափազանց գրական ձեւն, վերջապէս չափէն աւելի խիտ և չափէն աւելի սեղմեալ ոճն: Վասն զի Օծութիւնն կ'ենթադրէ առատութիւն, ծաւալումն, Հոսումն: Առատութիւն՝ ո՛չ թէ շատաբանութեան, ծաւալումն՝ ո՛չ թէ մեղկացուցիչ քաղցրաբանութեան, և Հոսումն՝ ո՛չ թէ արտասուաբեր լալկանութեան, այլ առատութիւն և ծանալումն շնորՀազեղ մտածութեանց և բանից:

Ձեւ քարոզութեան

Քարոզութեան ձեւին, եղանակին և կազմութեան վրայ շատ բաներ գրուած կան, ինչպէս եւ քարոզչի շարժմանց, արտասանութեան և կեցութեան վրայ։ Բայց մենք անկարեւոր կը դատենք որ և է կանոն առաջ բերել։ Ամենէն մեծ կանոնն կը տեսնենք մենք մեր Երկնաւոր Վարդապետի քարոզութեան կենդանի օրինակին մէջ և այն աքանչելի պատուէրներուն մէջ, զորս աւանդեց իւր աշակերտաց, երբ կը պատրաստէր, որ երթան աւետարանեն աշխարհի։ Մատ. Ժ. 1—42։

Քարոզութեան համար մի պայման միայն կարող է շատ բանի տեղ բռնել, այն է՝ որ արտաքինն ծնուած լինի ներքինէն, ինչպէս խօսքն՝ սրտէն։ Փոխ առած ձեւերն բոլորովին կ՚այլանդակեն քարոզն։ Ամեն ձեւ բղխած պէտք է լինի մեր նիւթէն, նպատակէն և մեր հոգիէն։ Շատ տգեղ բան է միեւնոյն ձեւով միեւնոյն քարոզն բազմիցս կրկնել։

Մի բնաբանի վրայ քարոզելն լաւ է. բայց առանց բնաբանի ևս կարելի է քարոզել, և կամ երկու բնաբանի վրայ միանգամայն։

Պէտք է զգուշանալ նորաձեւութենէ, թատերական կերպերէ, կատակախօսութենէ, վայելչատենչ շարժումներէ ևն։

Քարոզ Տօնական կամ պատահական

Տէրունական Տօնից և Պահոց քարոզներն պէտք է ներշնչուած լինին քրիստոնէական բարձր սկզբունքնե-

րով ։ Պէտք է քարոզիչն ծանր և վեհ լինի բովանդակ նիւթոյն մէջ , քրիստոնէական բարոյականին մէջ ։ Գեղեցիկ են այն օրերն , երբ ժողովուրդն ինքնին կը դայ խոնարհիլ առաջի Աստուծոյ ։

Մեծ զգուշութեամբ , պէտք է պատրաստել Հօղըդօնեան քարոզներն , որոշ և սուրբ տեսութեամբ պարզելով այն պարտաւորութիւններն , զորս պարտի կատարել Հաղորդուողն ։

Թէև մենք կոչուած չ'ենք պարագայից կամ պատահմանց վրայ քարոզելու . բայց նոյն իսկ պատահական պարագաներն կարող են քարոզութեան ընտիր նիւթ մատակարարել ։

Պարագաներէն պէտք է օգուտ քաղել և առժամեանին մէջ յաւիտենականն հռչակել ։ Վա՜յ այն քարոզչին , որ պատահական դէպքերն լոկ աղբիւր կը համարի իւր ճարտարախօսութեան և ո՛չ թէ բաժին կը հանէ անտի հոգևոր շինութեան և փրկութեան համար ։

Այսպիսի առիթներու մէջ ամեն պայմաններէն լաւագոյնն է քրիստոնէական պարզ սիրտն և աղօթքն , որով կը հասնի քարոզիչն իւր ճշմարիտ նպատակին ։ Ամեն մարդ ընդունակ չէ նուրբ ակնարկներու և նուրբ դարձուածներու . բայց ամեն մարդ , Աւետարանի զգօնութեան մէջ , կը գտնէ ճշմարիտ չափ , ճշմարիտ սահման և իսկական ու արդար նախազգուշութիւններ ։

Զանազան խնդիրներ քարոզութեան նկատմամբ

Տէօղղօնեան ֆարողէ . — Քարոզի երկարութիւնն կամ կարճութիւնն ևս մի խնդիր է , որուն վրայ պէտք

է քանի մի խօսք ասել։ Կան քարոզներ, որք երկարօրէն կապակցեալ իմաստներ կը բացատրեն և երբէք երկայն չ'են համարուիր։ Կան քարոզներ, որք իմաստ և գաղափար չեն բացատրեր, ուստի և երկայն կը համարուին։ Սերեմն առաջին պայմանն է, քարոզութեան մէջ, որ բացատրութիւններն յաջորդական կապ ունենան իրարու հետ, որ ունկնդիրն լարուած ուշադրութեամբ սպասէ կատարածին։

Փորձուած է, որ շատ անգամ քարոզիչն երկար կը խօսի և սակաւ կ'ըմբռնեն, և երբեմն կարճ կը խօսի և շատ կ'ըմբռնեն։ Կը ջանան ունկնդրի յիշողութիւնն ծանրաբեռնել, բայց այսու խել կը տապալեն, կը կործանեն, ինչպէս կը չիջուցանեն կանթեղն, երբ չափէն աւելի իւղ կը թափեն, և ինչպէս որ կը հեղձուցանեն տունկերն, երբ չափէն աւելի կը ջրեն։ Երբ քարոզն չափէն աւելի երկար է, կտորուածն մտցնել կը տայ մէջն և մէջն մտցնել կուտայ ականջին։ Այս պատճառաւ, երբեմն հասարակ քարոզիչներն ընդունելի կը լինին կարճ խօսելու համար, իսկ ընտիրներն անտանելի, երբ չափէն աւելի երկար կը խօսին։

Ի հարկէ ունկնդրաց դատողութենէն պէտք չ'է կշռել քարոզի արժանաւորութիւնն. վասն զի, մանաւանդ անհասկացող ժողովրդեան կամ գիւղերու մէջ՝ դժուարին է երկար ուշադիր լինել. թէեւ նոքա իսկ կը գայթակղին չափէն աւելի կարճ քարոզէն. վասն զի այն կարծիքն ունին՝ թէ ծանր և կարեւոր բաներն պէտք չէ որ կարճ լինին եւ կամ հարեւանցի ծաղկաքաղ։

Կրկնաբերեալ տողը. — Լաւ քարոզն կարելի է կրկնել, երբ բարեփոխուած է միանգամայն հովուի դրութեան և հօտի կարօտութեան համաձայն։ Բայց պէտք է զգուշանալ չարաչար գործածութենէն։ Առանց զգու–

չութեան կարող են մեծ բաներ մտածել և ծաղր ու ծանակ լինել։ Քարոզն այն ժամանակ ճշմարիտ է, երբ ցոլացումն է ճշմարտութեան և քարոզչի քրիստոնէական ոգեւորութեան։

Պատրաստութիւն յառաջ քան քարոզութիւնն. — Քարոզելէն առաջ պէտք է որ քարոզիչն կրթէ իւր անձն հոգեւոր մտածութեանց մէջ, զգայ իւր անարժանութիւնն և անկարողութիւնն։ Պէտք է ծեծէ իւր կուրծքն մաքսաւորին նման։ Պէտք է խորհի, որ դողացած կը լինի այդ սուրբ պաշտօնն, եթէ կոչուած չ'է. և նոյնպէս գողացած կը լինի, երբ չ'ունենայ առ այն պատշաճ զգացումներ։ Պէտք է աղօթել ո'չ թէ միայն իւրեն համար, անձնասիրական թախծութեամբ, այլ աղօթել մանաւանդ հօտին համար։ Անձին համար աղօթելն բարի է և կարեւոր. բայց պէտք չ'է կանգ առնուլ ընդերկար։ Ով որ այլոց համար շատ սակաւ կ'աղօթէ, իրեն համար կարող չ'է լաւ աղօթել։ Սիրտն պէտք է որ լցուած լինի ցաւով և երկուղով, մինչեւ որ Յիսուս Քրիստոս նկարուի հոգիներու մէջ։

Պատրաստութիւն քարոզէն յետոյ. — Քարոզէն զկնի պէտք է գոհանալ Աստուծմէ, որ արժանացոյց զմեզ քարոզել կենաց Բանն, զօրացոյց զմեզ իւր Հոգւովն և պահպանեց զմեզ մոլորութենէ և անարգանքէ։ Պէտք է խոնարհիլ եւ ճանաչել մեր անարժանութիւնն մեր կատարած պաշտօնին նկատմամբ. պէտք է լիովին խոստովանիլ մեր անարժանութիւնն։ Պէտք է բեկեալ սրտիւ ճանաչել մեր սխալներն, ինչ որ լեզուաւ գործեցինք և ինչ որ ի խորս սրտի՝ բեմասացութեան ժամանակ։ Պէտք է աղօթել, որ անկելէն և ոտոդանելէն զկնի՝ Աստուած անճեցնէ։ Պէտք է իրօք և ձայնիւ կատարել այս պարտաւորութիւններն և ո'չ թէ լոկ մտադրութեան մէջ ունենալ։

Քարոզիչն պարտաւոր է իմանալ թէ ի՛նչ կը խորհին իր ունկնդրողին վերայ։

Անշուշտ սոյն պարագային համար չէ Պօղոսի խօսքն. «Այլ ինձ և այս անարգանք են, եթէ ի ձէնջ դատեցայց կամ բնաւ իսկ ի մարդկանէ »։ Ա. Կոր. Դ. 3. Արդարեւ քարոզչի միակ նպատակն պէտք է լինի որոնել Աստուծոյ փառքն. բայց կարեւոր է նոյնպէս, որ իւր վրայ եղած դատողութիւններն իմանայ և իւր սխալն ուղղէ, եթէ գործած է։ Կան անուղղակի կամ լռելեայն դիտողութիւններ, զորս կարող ենք իմանալ, եթէ կ՚ամենանք։ Կան գովեստներ, որք աւելի քննադատութիւն են. կան նոյնպէս քննադատութիւններ, որ գովեստ են և կան լռութիւններ, որք կը խօսին։ Սակայն կան նաեւ շատ բաներ, զորս մենք կարող չենք իմանալ. բայց միշտ պիտի սիրենք, երբ մեզ խորհուրդ կը տան, քան երբ զմեզ կը ջատագովեն։ Այս խորհուրդ տուողներն, այս քննադատներն կարող ենք գտնել մենք ո՛չ միայն մեր պաշտօնակցաց մէջ, այլ նաեւ մեր հօտի ամենախոնարհ անդամոց մէջ։ Մի պարզ ժողովրդական, մի աղքատ կին, նոյն իսկ մի մանուկ կարող են քննադատ լինել։ Ի հարկ է պէտք է մեծ զգուշութիւն ունենալ և առաջին հանդիպողին չը հարցնել։ Պէտք է վերջապէս որոնել ճշմարտութիւնն՝ իմանալու և վերստին ուղղուելու համար։

Քարոզը անձնական ազդեցութեան վրայ. — Պէտք չ՚է որ քարոզիչն անտարբեր լինի իւր քարոզի լաւ կամ վատ ազդեցութեան նկատմամբ. բայց պէտք չ՚է նոյնպէս, որ ո՛չ ազդեցութեան վրայ պարծի և ո՛չ անազդեցութենէն յուսահատի։ Շատ անգամ կը պատահի, որ նոյն իսկ մեր քարոզներն մեր ակնկալածէն տարբեր արդիւնք կ՚ունենան. մեր չը հաւնած քարոզն մեր հաւնածէն աւելի արդիւնաւոր կը լինի։ Շատ անգամ օրհ-

համբերանալ իւր երկրին, կարգ ու կանոն դնել, լաւ յառաջադիմութիւններ հաստատել և ընդհանրացնել անդ առաքինութիւնն ու վարուց պարկեշտութիւնն։

Աշխարհի կարծեաց կամ ժողովրդականութեան փորձը. —

Կարող ենք ծաղկի պարզ փթթումն պտուղ անուանով պատուել և կարծեաց արդիւնքն իսկական արդիւնք համարել։ Սակայն գիտենք թէ ո՛չ միայն անհուն տարբերութիւն կայ իրական և կարծիքական յաջողութեան մէջ, այլ նոյն իսկ վերջինն, եթէ իսկապէս միջոց չ՚է առաջնոյն, յաճախ արգելք է նմին և խոչընդոտ։

Ժողովրդականութիւնն վտանգաւոր է քարոզչի համար, երբ անձնասիրութիւն կը զարթուցանէ իւր մէջ. միջոցն իբր նպատակ գործ կը դնէ, հաճոյանալու որոգայթի մէջ կընկնի և անհաւատարիմ կը գտնուի իւր կոչմանն։ Այն ժամանակ ծառայ է նա երկու տէրանց, սակայն. «Ո՛չ ոք կարէ երկուց տէրանց ծառայել, կամ զմին ատիցէ և զմիւսն սիրիցէ. կամ զմին մեծարիցէ և զմիւսն արհամարհիցէ»։ Մատ. Զ. 24։ Քարոզիչն պարտաւոր է զգուշանալ և ժողովրդեան շարժումն իրեն չը վերագրել, այլ միայն Աստուծոյ ծառայել։ Պէտք չ՚է պատրիլ եղած շարժումէն կամ ոգեւորութենէն. այլ իսկապէս ճանաչելու համար պէտք է քննել իւր անձն և մտադրութեան առնուլ հօտին մէն մի անդամին առանձինն։ Համբաւն կամ հռչակն այն օգուտն ունի քարոզչին համար, որ կարող է ուշադիր լինիլ և տեսնել թէ վայրկենակա՞ն է արդեօք, թէ հաստատուն։ Այն ժամանակ միայն կարող է ճանաչել թէ ի՞նչ է ինքն. և երբ հրապոյրներու կը դիմադրէ և թիւր դատողութիւններէ չը վհատիր, օծուած կը լինին իւր քարոզներն, և կը մաքրուին, կը զտուին ամեն պատճառներ կամ շարժառիթներ։

ժողովրդականութեան եւ անհատական անյաջողութեան մէջ մի կէտ կայ, յորմէ ի վայր պէտք չէ ցանկալ իջանել և յորմէ ի վեր հարկ չէ բարձրանալ։

Եղած են և կը գտնուին քարոզիչներ, որք ո՛չ աղքատ են տաղանդով և ո՛չ ճոխ, բայց յաջողութիւն և պտուղ ունեցած են, որովհետեւ պակաս չ'է աստուածային սնունդն, իրենց սովորական հօդ եւոր հացին։

Իսկ անժողովրդականութիւնն երկու տեսակ է, այն է անձին նկատմամբ և վարդապետութեան։ Անձնականին համար խօսելն աւելորդ է. վասն զի ո՛չ ոք կը ցանկայ ձանձրալի կամ զզուելի լինել. բայց վարդապետականին համար քանի մի խօսք ասել կարեւոր է։ Եթէ քարոզիչն հաւատարիմ է իւր կոչման և այդ մասին է անժողովրդականութիւնն, բնաւ վտանգաւոր չ'է. վասն զի ինչ որ կարեւոր է, կարող չ'է վտանգաւոր լինել։ Եթէ անխուսափելի է այդ անժողովրդականութիւն, պէտք թողուլ որ դայ ինքնին, բայց ո՛չ առիթ տալ։ Մեր կարծիքն այն է, որ պէտք է աչալուրջ ուղղութիւն ունենալ և տեղի չը տալ անժողովրդականութեան, որ և իցէ կերպիւ. վասն զի հետեւանքն կարող է դժուարութիւններ յառաջ բերել. նոյն իսկ այժամանակ, երբ քարոզիչն համոզուած է թէ ինքն հաւատարիմ է իւր կոչման։

Կան շատ օրինակներ, որ հաւատարիմ և երկիւղած քարոզիչներն վայելած են մեծ յարգանք և սէր։ Բայց կարող ենք համարձակ ասել՝ թէ Աւետարանն չը լինիր Աւետարան, եթէ միևնոյն դիւրութեամբ և քաղցրութեամբ հօսի սրտերուն մէջ (ինչպէս կը հօսին բնական կրօնի կամ բարոյական փիլիսոփայութեան վարդապետութիւններն), երբ Աստուծոյ Հոգին բացած չ'է սիրտն գերագոյն ճշմարտութեանց համար, որք այնքան դառն են ի քիմս, որքան ապա քաղցր պիտի լինին ի փորի։

Աւետարանական քարոզութեան մէջ կայ դառնութիւն ինչ, զոր կը զգան այն քրիստոնեայքն, որք շեղած են իւրենց ճանապարհէն։ Բայց երբ դառնան, կը զգան թէ որչա՜փ քաղցր է։ Սակայն այս պարագային մէջ, քարոզչի իմաստութիւնն պիտի զօրացած լինի սոյն առաքելական մտածութեամբ. «Այլ ինձ և այս անարգանք են, եթէ ի ձէնջ դատեցայց կամ բնաւ իսկ ի մարդկանէ»։ Ա. Կոր. Դ. 3. Այսպէս են և հետեւեալքն. «Պտուղ արդարութեան խաղաղութեամբ սերմանի այնոցիկ, որ առնեն զխաղաղութիւն». Յակ. Գ. 18։ «Եթէ հնար ինչ իցէ ձեզ՝ ընդ ամենայն մարդկան զխաղաղութիւն կալջիք»։ Հռով. ԺԲ. 18։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՈՒՍՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Ա. Կարեւորութիւն սոյն ուսման.

Քրիստոնէական վարդապետութիւն ուսուցանելը հովուական պարտաւորութեանց առաջինն է։ Ճշմարիտ կրօնական կրթութիւնն անդադար կը նորոգէ քրիստոնէական հոգին և կը հաստատէ այն էական և գեղեցիկ աւանդութիւնն, որով Քրիստոնէութիւնն, դարուց ի դարս, մշտնջենաւորուած է ո՛չ միայն որպէս վարդապետութիւն, այլ և որպէս կեանք։ Քարոզի նշանակութիւնն այնքան մեծ կը լինի, որքան ունկնդիրք պատրաստուած են կրօնական կրթութեամբ։

Քրիստոնէական վարդապետութիւն ուսուցանելը օգտակար է նոցա, որք կարօտ են այդ ուսման. օգտակար է հօտին, օգտակար է մանկանց, օգտակար է նոյն իսկ հովուին, որ կրօնն դիւրամատչելի առնելու համար նաև մանկանց, պարտաւորուած է միշտ պարզութեամբ խօսիլ, միշտ ամեն բանին իւր իսկական անունն տալ։ Այս ամեն տեսութեամբ՝ քրիստոնէական վարդապետութիւն ուսուցանելը արժանի է հովուի սիրայօժար խնամոց եւ ջանից։ Այս պաշտօնն ունի դժուարութիւններ, թէեւ անհաւասար ամեն հովուաց

համար, բայց առհասարակ ամենուն համար: Վասն զի այս աշխատութիւնն ո՛չ միայն կը պարունակէ լաւ քարոզութեան ամեն պայմանները, այլ նաեւ մասնաւոր պայմաններ: Լաւ ուսուցանողն կամ վարդապետողն՝ վատ չը քարոզեր. բայց շատ լաւ քարոզողն իսկ կարող է վատ ուսուցանել կամ վարդապետել: Իրաւ է որ ուսուցանելն ունի սարսուցիչ դժուարութիւններ, զորս չունի քարոզու-թիւնն. բայց ունի նաեւ քաղցր հրապոյրներ, զորս չ՛ունի քարոզութիւնն:

Իրաւ է նոյնպէս, որ քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցիչն դժուարութեանց կը հանդիպի, երբ մանուկն հակառակ բաներ կ՛ուսանի մեծ մասամբ ժամանակէն, մարդիկներէն և նոյն իսկ իւր ընտանիքէն: Բայց քանի որ էապէս անյաղթելի չ՛են այս դժուարութիւնները, աւելի առիթ կը տան մեզ բազմապատկել մեր ջանքն և արդիւնաւորել մեր պաշտօնն:

Կրօնական կրթութեան նպատակն չէ միայն ուսուցանել մանկանց իրենց կրօնն, այլ հիմնել նոցա մէջ քրիստոնէական կեանք:

Արդարեւ՝ մի կրթութիւն է այս, բառին սովորական և ուսուցանական նշանակութեամբ. բայց առաւել մի նմանութիւն է քրիստոնէական կենաց սուրբ պատ-ներաց նկատմամբ: Սուրբն Պօղոս կ՛ասէ. «Որդեակք իմ, զորս դարձեալ վերստին երկնեմ. մինչեւ նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ» Գաղ. Դ. 19.

Պէտք չ՛է բացարձակ կերպիւ նախամեծար համարել այն սրամիտ մանուկները, որք լաւագոյն կը պատասխանեն: Սրտէն բղխած ճիշդ պատասխաններն աւելի կ՛արժեն քան թէ մտաց խիստ նշանաւոր պատասխաններն: Կան ծանրամիտ մանուկներ, որք աւելի լուրջ են քան սրամիտներն, զորս մենք հաճութեամբ կը փայփայենք:

Բ. Աղբիւր եւ եղանակ կրօնական ուսուցման։

Թող կրթութիւնն, որչափ հնարաւոր է, հաստատուն լինի և կատարեալ. բայց պէտք չ'է մոռանալ նաև ինքնակամութիւնն և կեանքն։ Երբ բոլոր ուշադրութիւնն միայն կրթութեան վրայ դարձնենք, սիրտն պարապ կը մնայ։ Պէտք է որ մանուկն իւր բոլոր կենաց մէջ յիշէ իւր դասերն, զոր ուսած է դասախօսէն՝ քարոզչէն։ Պէտք է որ դասերու ժամերն լինին ժամեր հոգևոր շինութեան։ Պէտք է որ մանկան զգացումն կրթուի գործելու համար։ Պէտք է որ կրօնական կրթութիւնն աստուածպաշտութեան յատկութիւն ունենայ։ Գործ և պաշտամունք, որ իրարու վրայ հիմնուած են, շատ մոռցուած են, շատ հեռու մնացած են տեսութենէ։

Մանուկն ո՞ւր պիտի գտնէ իւր կրօնն։ Նա ինչ որ կարող է հնարել, պէտք է որ հնարէ. բայց այս բաւական չ'է, մնացածն Աստուածաշնչի մէջ է։ Պէտք է Աստուածաշունչն ծանօթացնել մանկան։ Քրիստոնէական ուսումն կախուած է Աստուածաշնչէն, զոր պէտք է ամփոփել և կարգաւորել միայն և ո՛չ երբէք կրճատել կամ յապաւել։ Աստուածաշնչի գաղափարներն կամ իմաստներն փոխադարձաբար իրարու հետ հիւսուած են և այս հիւսուածով կենդանի կը մնան, իբրև կենդանի մարմնոյ թելեր։ Բաժանել՝ կը նշանակէ մեռուցանել։ Կան բաժնուած իրեր, կամ թէ միտքն կարող է բաժնել. բայց կենաց մէջ, իրականութեան մէջ չը կայ ոչինչ անջատուած։ Ամեն ճշմարտութիւններ ո՛չ այլ ինչ են, եթէ ո՛չ միևնոյն ճշմարտութեան զանազան ձևերն, պատշաճութիւններն և կիրարկութիւններն։

Բայց Աստուածաշունչն գործածելն եւս ունի իւր դժուարութիւններն ։ Պէտք չ՚է առանց մտախոհութեան այս ճանապարհի մէջ մտնել ։ Պէտք է եղանակ սահմանել ։ Հարկ է իմանալ թէ ի՞նչպէս պէտք է կարդալ. ի՞նչ պէտք է կարդալ և ուստի՞ պէտք է սկսիլ կարդալ, և ապա ի հաշիւ առնուլ ամենն, իւր ունեցած ժամանակին համեմատ ։

Գ. Խորհուրդ քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցիչներուն

Փափաքելի է, որ հօվիւն սկսի փոքրիկ մանուկներէն, և յաջորդաբար քանի մի տարի իւր հսկողութեան տակ ունենալով՝ կարող լինի խնամք տանիլ նոցա կրթութեանն ։ Ինչպէս որ քրիստոնէական դաստիարակութիւնն ունի մեծ նշանակութիւն, նոյնպէս պէտք է որ լինին առ այս յօրինուած ձեռնարկներն, Վարդապետարաններն ։ Ամենէն լաւ վարդապետարանն այն է, որ յօրինուած է քրիստոնէական յատակագծով, ուր ամուր կապով կապուած են իրերն սկզբունքներու հետ, ամեն նիւթի վրայ պարզուած պատկերացած են միայն հիմնաւոր գաղափարներն, բայց բացատրուած են կորովութեամբ և զգացմամբ ։

Քրիստոնէական վարդապետութեան ուսումն, թէ՛ Ս. Գրոց վրայ լինի և թէ՛ Դասագրքի, պէտք է որ յարմար լինի ունկնդրաց — մանկանց ։ Ցանկալի է որ հասակաւորք եւս օգտին, բայց այդ պատճառաւ պէտք չ՚է փոխել կամ այլայլել ուսումնամատեանին յատկութիւնն ։ Այս փոփոխումն ո՛չ միայն անհաւատարմութիւն կը

լինի մանկանց, այլ աւելի վնաս կը լինի նաեւ չափահասից քան թէ օգուտ։ Կրօնն միշտ թափանցող եղած է եւ ուսուցումն իսկապէս հիմնաւոր, երբ Քրիստոնէութիւնն ըմբռնուած է մանկական տեսակէտով։ Այս եղանակաւ չափահասներն աւելի կը հրապուրուին եւ մի լաւագոյն քարոզ կարող չ'է այնքան գրաւել, որքան մի լաւ պատրաստուած քրիստոնէական վարդապետութիւն մանկանց համար։

Թէ՛ հրապարակաւ լինի եւ թէ՛ առանձինն, պէտք է լաւ պատրաստել նիւթն եւ երբէք չ'ասել — Գործս մանկանց հետ է, որովհետեւ ամեն ժամանակ անհրաժեշտ է պատրաստութիւնն։ Շատ դիւրին չ'է մանկանց հետ խօսիլն։ Ոմանք ունին այդ խօսելու տաղանդն· բայց միշտ պէտք է պատրաստուիլ։ Անհոգութիւնն եւ չը պատրաստուիլն շատ անպատշաճութիւններ ունին։ Աւանց պատրաստութեան ուսուցումն կը լինի չոր ու ցամաք, շփոթ, թոյլ, ճապաղ։ Մանկունք կը շփոթին կը կորուսանեն իրենց ուշադրութիւնն եւ դասն կը լինի տաղտկալի թէ՛ մանկանց եւ թէ՛ դասախօսին համար։

Քրիստոնէական դասախօսութիւնն, թէ հրապարակաւ լինի եւ թէ՛ առանձինն, չ'ենթադրէր թէ պէտք է գրել եւ ի բերան խօսիլ։ Ընդհակառակն, աւելի լաւ է, որ ազատ եւ ընտանեկան խօսակցութեան ձեւ ունենայ· բայց դարձեալ կարեւոր է լաւ պատրաստուիլ։

Ուսուցանելու առաջին պայմանն է քաղցրութիւնն եւ համբերութիւնն· իսկ հեգնութիւնն կամ կատակն աններելի է։

Քաղցրութիւնն պէտք է որ լինի հայրական, առնական։ Պէտք չ'են բնաւ փաղաքշոտ եւ քծնի ձեւեր։

Կարեւոր է նաեւ ընտանութիւնն, բայց լուրջ եւ ո՛չ երբէք թեթեւ։ Կրօնական կրթութեան մէջ բնաւ տեղի չ'ունին ժպիտն, ծիծաղն· քան զի հարկ է ղարթու-

ցանել, գրաւել և ո՛չ թէ զուարճացնել։ Ոմանք սովորութիւն ունին կրթութեան մէջ մանրավէպեր խառնել. բայց պէտք է որ չափաւոր լինին եւ տեղւոյն պատշաճ։

Ուսուցանելու ժամուն պէտք է ուշադրութեան առնուլ մանկանց բնական դիւրակեցութիւնն։ Վարդապետութիւնն պէտք չէ որ երկար լինի։ Պէտք է բացատրելու սահմանէն չանցնիլ և ժամանակ պահել հարցաքննելու համար, յորմէ չըլ ձանձրանար մանուկն, զի ինքն եւս գործունէութեան մէջ է։ Պէտք չէ ամեն բան ասել աւանդելու ժամանակ, այլ թողուլ որ հարցաքննութեամբ և մասնաւոր գաղափարներով պակասն լցուի։ Ուսուցանելու կամ վարդապետելու ժամանակ՝ ամենէն վատ եղանակն է խոտորիլն և գլխաւոր նիւթէն տեսութենէ կորուսանելն, որով շատ կը դժուարանայ թէ՛ մանկանց և թէ նոյն իսկ դասախօսին համար՝ վերստին դառնալ բուն նպատակին։

Կրթութեան շրջանին մէջ իւրաքանչիւր մանկան անհատական պատասխաններն բաւական չեն զինքն դատելու համար։ Ուսման ընթացքն աւարտելէն զկնի պէտք է առանձինն տեսնել և հարցաքննել։ Ամենէն լաւ սերտողներն միշտ ամենէն լաւերն չեն։

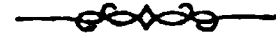
Պէտք է լաւ հասկացնել մանկանն նաեւ Հաղորդութեան Խորհուրդն։ Մանուկն նախապաշարումներ չունի, բայց անգէտ է. պէտք է որ հասկնայ իւր արածն։

Մեր Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին կը դրոշմէ եւ կը հաղորդէ մանուկներն նոյն իսկ մկրտութեան վայրկենին, և այս սովորութիւնն գովանի է յոյժ. զի առաքելական է։ Կան Եկեղեցիներ, որ նախ քրիստոնէական վարդապետութիւն կ՚ուսուցանեն մանկանց, կը պատրաստեն և ապա կը դրոշմէն և կը հաղորդեն։

Մենք առանց պարսաւելու այլոց գործ դրած եղանակն՝ աւելի կը յարգենք և կը պաշտենք մեր Եկեղեցւոյ սովորութիւնն ։ Բայց եթէ այլք յառաջ քան դրոշմելն կ'ուսուցանեն, մենք եւս անպայման կերպիւ պարտաւոր ենք ուսուցանել, քանի որ դրոշմի ժամանակ խոստացած ենք ուսուցանել ։ Այլք կընդունին ի հաղորդակցութիւն Եկեղեցւոյ դրոշմելէն զկնի՝ մենք կընդունինք դրոշմի հետ ։ Քրիստոս չը մերժեց, իւր գիրկն ընկալաւ մանուկներն, մեր Եկեղեցին եւս կընդունի. այո՛, պէտք է սիրել այդ մանուկներն, և սիրելու առջին նշանն է ուսուցանել մանկանց՝ սիրել ու պաշտել այն երկնաւոր Վարդապետն, որ գրկելով և սիրելով մանուկներն՝ ուսոյց թէ ամենէն մեծ ուսումն՝ Սէր[illegible]ն է — սէր առ Աստուած և սէր առ մարդ ։

ՀԱՏՈՒԱԾ ՆԵՐՐՈՐԴ

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԽՆԱՄՔ ԿԱՄ ՏՔՆՈՒԹԻՒՆՔ ՎԱՍՆ ՈԳԻՈՑ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԽՆԱՄՔ ՎԱՍՆ ՈԳԻՈՑ ԱՌ ՀԱՍԱՐԱԿ

Ա. — Խնամք ոգւոց եւ քարոզութիւն. — Հիմն այն պարտաւորութեան

ՔԱՐՈԶՉԻ Ե. ՀՈՎՈՒԻ *պաշտաման վրայ յաջորդաբար խօսելով՝ անշուշտ մենք չըկամեցանք ասել թէ քարոզութիւնն հովուական պաշտօն չ'է և կամ թէ քարոզութեան մէջ արդէն ոգւոց խնամք չըկայ։ Նոյնպէս չըկամինք ասել բնաւ, թէ ոգւոց խնամքն էապէս տարբեր է քարոզութենէն. որովհետեւ բանիւ է որ կըկատարուի ոգւոց խնամքն եւ հետեւապէս՝ ամեն ձեւի տակ կ'երեւի քարոզութիւնն։ Իմաստին նայելով՝*

կարող ենք ասել թէ՝ քարոզչութիւնն այն է հովուու-
թեան նկատմամբ, ինչ որ է մասն բոլորին նկատմամբ։
Սակայն սոյն երկու պաշտօնն իրարմէ անբաժան
նկատելով հանդերձ՝ կը նշմարենք դարձեալ տարբե-
րութիւն։ Օրինակի համար, հովիւն, որ յինքն կը միացնէ
քարոզութիւնն և քահանայութիւնն, իբրև քարոզիչ
կ'ուսուցանէ, իբրև քահանայ կը դաստիարակէ, կը
կրթէ։ Իբրև քարոզիչ կ'ազդէ, կը ներգործէ բազմու-
թեան վրայ, իբրև հովիւ կամ քահանայ՝ անհատից
վրայ։ Իբրև քարոզիչ կընդունի և կը սնուցանէ իրեն
դիմողներն, իբրև հովիւ կ'որոնէ նաև չ'եկածներն։
Կարող ենք յաւելուլ նաև որ քարոզիչն ի նկատի ունի
հոգևոր շահերն. իսկ հովիւն, ոչ միայն հոգևորն,
այլ մասամբ նաև մարմնաւորն։ Վասն զի հովիւն, իւր
պաշտօնի ընդարձակութեամբ և Յիսուսի Քրիստոսի օ-
րինակի նմանողութեամբ, է բարերար ժողովրդեան.
«Նոցա ամեն նեղութեանց մէջ ինքն ես տրտմեցաւ»։
Եսայ. ԿԳ. 9։

Իսկ եթէ միայն ժողովրդեան բարոյական շահն
նկատողութեան առնունք, հովիւն դարձեալ կարող չէ
կատարեալ հովիւ կամ հայր համարուիլ, եթէ միայն
քարոզիչ է։ Ի՞նչ է հովուական հոգին.— Հոգի հայ-
րութեան և հոգատարութեան։ Վասն զի նոյն իսկ Աս-
տուծոյ Հոգին է, որ ըստ յայտնութեան Ս. Գրոց,
կ'առաջնորդէ մարդկան. «Անցոյց զնոսա ընդ ան-
դունդս որպէս ձի ընդ անապատ և իբրև զգրաստ
ինչ ընդ դաշտ»։ Եսայ ԿԳ. 14։ Նա է որ կը խոստա-
նայ. «Ի վերայ ուսոց իւրեանց բարձեալ բերիցեն եւ
ի վերայ ծնգաց իւրեանց գգուիցեն»։ Եսայ. ԿԶ. 12.
Եւ Աստուած ինքն կ'ասէ. «Զկորուսեալն խնդրեցից
և զմոլորեալն դարձուցից, զբեկեալն պատեցից և ըզ-
վատեալն զօրացուցից»։ Եզեկ. ԼԴ. 16։ Վասնզի եթէ

այսպիսի մի մարդասիրութիւն ի վեր համարուի մեզ· մէն. միթէ այսպիսի մի զիջումն չէ՞ կարող նուաստութիւն համարուիլ Աստուծոյ մեծութեան։ Եւ եթէ Աստուած կը տարածանէ զայն՝ առանց նուաստութիւն համարելու. միթէ կարո՞ղ ենք մենք աղատ համարել զմեզ։ Եւ եթէ այս է հովուական հոգին, ինչպէ՞ս կարող ենք ասել թէ այս հոգին անձուկ կապ չունի քարոզութեան հետ։ Արդ՝ այս հոգին պատուիրաններով և հրամաններով որոշուած հաստատուած է, երբ Աստուած կ'ասէ իւր մարգարէին «Փորձիչ ետու զքեզ ժողովրդոց պաշարելոց և գիտասջիր ի փորձել ինձ զճանապարհս դոցա, ամենեքեան անհնազանդք՝ գնան կամակորութեամբ» (Երեմ. Զ. 27)· և երբ Ս. Պօղոս կը պատուիրէ Տիմոթէոսին «Հա՛ս ի վերայ ժամու և տարաժամու» Բ. Տիմ. Դ. 2։ Այս հոգին է նոյն իսկ հոգի պարզ հաւատացելոց, երբ նոքա ճշմարտապէս հաւատացեալ են։ Միայն քարոզութեամբ պաշտօնեայն կարող չ'է իւր նպատակին հասնիլ, այլ անհրաժեշտ պէտք է խնամք ոգւոց, հոգատարութիւն։

Հովիւն կարող չ'է բաւական համարել զինքն, լինելով իւր հօտին համար» իբրեւ գձայն երգոյ քաղցրաբարբառ յօրինելոյ» (Եզեկ. ԼԳ. 32)· և միշտ պիտի յանդիմանէ զինքն որ «Արհամարհանօք բժշկուած է իւր ժողովրդեան վէրքն կամ հարուածն» Երեմ. Զ. 14։ Վերջապէս, հոգատարութիւնն, կամ ոգւոց մասին եղած աքնութիւնն է, որ իրապէս կը հաստատէ ժողովրդի գոյութիւնն իբրեւ ժողովուրդ և ո՛չ թէ լոկ քարոզն։ «Եւ ճանաչեմ զիմսն (զոչխարսն) և ճանաչիմ յիմոցն» Յով. Ժ. 14։ Նա է միայն Քաջ Հովիւն, որ կարող է այսպէս խօսիլ։ Սա այն աքանչելի մտապատկերն, այն մեծ օրինակն է, որուն պէտք է դիմել, որուն պէտք է հետեւիլ։

Համեմատաբար հրապարակային քարոզութիւնն, հաճոյական է և դիւրին. սակայն այն ժամանակ միայն հովիւն ապահով է իւր կոչման վրայ, երբ ոգւոց խնամատարութիւնն, ոգւոց փրկութիւնն գրաւած է իւր ուշադրութիւնն։

Այո՛, սուրբ եւ մեծ է այս պարտաւորութիւնն, բայց, դժուարին. որովհետեւ ժողովուրդն այժմ մեր պարտքն կը ճանաչէ, բայց իւրն չը ճանաչէր և այն պատուէրն թէ « Հնազանդ լերուք առաջնորդաց ձերոց » նշանակութիւն չ՚ունի այժմ ժողովրդեան համար։

Իրաց այս վիճակն ունի շատ անպատեհութիւններ, զորս աւելորդ է նշանակել. բայց ունի նաեւ օգուտներ, որք կը պարունակին նոյն իսկ սոյն անպատեհութեանց մէջ։

Այս վիճակն չը ջնջէր և չ՚եղծանէր պարտքն, այլ կերպիւ իւիք կը կատարելագործէ։ Նա կը հաստատէ որ սէրն կարեւոր է, բարոյական հեղինակութիւնն կամ իշխանութիւնն կարեւոր է, որոյ գլխաւոր տարրն և անհրաժեշտ պայմանն է սէրն, որով ակնածելի կը հանդիսանայ հովիւն։

Հովուական հեղինակութիւնն գործ դնել և զգալի առնել՝ առանց սարտուցանելու անկախութեան հոգին, ահա՛ այն մեծ խնդիրն, զոր միայն կը լուծէ պարզ մարդասիրութիւնն։ Արդէն Առաքեալք պարտաւորուած էին բողոքելու, որ նոքա բնաւ չը կամէին տիրել Տիրոջ ժառանգութեանն և միայն պատասխատուութեան համար էր, որ կը տքնէին վասն ոգւոց. « Զի նոքա տքնին վասն ոգւոց ձերոց՝ որպէս թէ համարս տալոց իցեն ընդ ձեր »։ Եբր. ԺԳ. 17։

Բ. — Առարկութիւնք սոյն պաշտօնի գործադրութեան մասին

Հովուական հոգատարութեան կամ ոգւոց աքնութեան մասին զանազան առարկութիւններ կան, յորոց մի քանիսն արժան կը համարինք յիշել։

1. Պաշտօնին ճաշակը. — Սակայն խնդիրն ճաշակի վրայ չ'է, այլ պարտաւորութեան. խնդիրն էական է և ո՛չ մասնական։ Եթէ պաշտօնէութեան սոյն մասին համար ճաշակ պակսի. ի՞նչ տեսակ ճաշակ ունին արդեօք միւսներու համար։ Եթէ հովիւն կոչումն չ'ունի մի առ մի հոգալու իւր հօտի հոգեւոր պէտքերն, ուրեմն կոչումն չ'ունի պաշտօնին։

2. Պաշտօնին ժամանակը. — Ի՞նչ կամին հասկցնել արդեօք։ Արդեօք կամի՞ն ասել՝ թէ այս պարտաւորութիւնն այն ժամանակ միայն կարող են կատարել, երբ այլ եւս ուրիշ գործ չ'ունին։ Սակայն լաւ է, որ աւելի նախամեծար համարուի ոգւոց խնամքն, քան թէ քարոզութիւնն։ Երբ հիւանդներն, աղքատներն, ցրուած ոչխարներն կը կոչեն զհովիւն, փոյթ չ'է, եթէ նա ժամանակ չ'ունենայ խնամով պատրաստել իւր քարոզն։ Քարոզութեանն կարեւորութիւն տալով՝ չենք կարող ասել թէ այս պէտքերն երկրորդական են։

3. Պաշտօնին ընդունելութեան. — Հովիւն կարծիք պիտի չ'ունենայ, թէ երբ ինքն մերձենայ, իսկոյն ամեն դրունք ինքնին պիտի բացուին. Թէեւ կարող ենք ասել, որ հովիւներն միշտ կընդունուին, քանի որ պէտքերն, պատեհութիւններն և պարագայքն շատցած են։ Մենք երբէք չ'ենք մերժուիր, երբ կը ներկայանանք

մեր պաշտօնի քրիստոնէական շքով — Սիրով և Կարեկցութեամբ ։

Դիցուք թէ չընդունուինք, ինչո՞ւ պիտի ցաւինք ։ Մենք շատ լաւ գիտենք, որ ճշմարտութիւնն փութով չընդունուիր ։ Ինչպէս որ այլք զմեզ կընդունին, մենք չենք կարող ասել, թէ այդ ընդունելութենէն աւելի լաւ կերպիւ ընդունեցինք մեր Երկնաւոր Հովիւն ։ Երբէք զմեզ պիտի չընդունին աւելի վատ կերպիւ՝ քան ինչպէս մենք ընդունեցինք զԱստուած ։ Եւ սակայն « Յիւրսն եկն » ։ Յով. Ա. 11 ։ Ոչ է ծառայ առաւել քան զՏէր իւր ։ Ո՞չ ապաքէն համբերութիւնն մեր պարտքն է . ո՞չ ապաքէն նովաւ կը փորձուի և կը հաստատուի մեր հաւատն ։

Գ. — Քանի մի կարեւոր պայմանք հովուական հոգատարութեան համար

1. — Առողջութիւն. — Հովուական հոգատարութեան մանրամասն պարագաներն՝ չենք կարող ասել՝ թէ անպատճառ վնասակար են առողջութեան. սակայն պէտք է ունենալ բնական ոյժ և լաւ կազմուած ։ Առհասարակ, այն հովիւն որ աննկուն կը կրէ քարոզութեան ծանր բեռն, նա կարող է, բնապէս, տքնիլ նաև վասն ոգւոց, կամ խնամել հոգիներն ։ Կարող են այս մասին բացառութիւնք լինիլ, բայց պէտք է քննել զայն ընտրութեան ժամանակ, հովուական կոչման խնդրոյն հետ, զոր չէ կարելի զատանել կամ հատանել ։

2. — Արթնութիւն մտաց. — Ամեն հովուաց մէջ

հաւասար չ'է միայն արթնութիւնն, բայց կարելի է շատ կամ սակաւ ձեռք բերել և կամ սոյն թերութիւնն ցուցանել ուժգնութեամբ ոգւոյ։

3. Հոգեբանական ծանօթութիւնք. — Ոմանք տրամաբանութիւնն կը դնեն հոգեբանութեան տեղ և այս մեծ սխալ է։ Հոգեբանութիւնն, իբրև հիմն հետախուզութեանց, շատ օգտակար է, բայց առանց փորձոյ և անձնաքննութեան, ոչինչ է։ Իւր անձն լաւ ճանաչելն, ամենէն ապահով միջոցն է ուրիշներն լաւ ճանաչելու համար. սակայն պէտք է նաև լաւ պատրաստուիլ և իրերն քննել, ուսումնասիրել ամբողջութեամբ և հեզութեամբ.

4. — Ճանաչել հօտն. — Հովիւն պարտաւոր է ճանաչել իւր հօտն։ Ճշմարիտ է թէ այս ինչ տեղւոյ կամ այս ինչ ժամանակի մարդն լաւ ճանաչելու համար պէտք է քաջ ճանաչել զմարդն ընդհանուր առմամբ։ Բայց ո՛չ սակաւ ճշմարիտ է նմանապէս, թէ հովիւն առանց ի հաշիւ առնլոյ իւր հօտի մասնաւոր հանգամանքն, ո՛չ միայն սակաւ օգտակար կը լինի, սակաւ հաճելի եւ սակաւ սիրելի, այլ շատ պարագայից մէջ կը գործէ առաջի եղեալ նպատակին հակառակ։ Արտաքին պարագաներն կ'օգնեն մեզ ազդել հոգւոյն վրայ։ Պօղոս առաքեալն կը խօսէր ամենուն՝ իբրեւ մարդոյ, բայց եղեւ ընդ Հրէայս իբրեւ Հրէայ, ընդ անօրէնսն իբրև անօրէն, ընդ տկարսն իբրև տկար, եղեւ ընդ ամենայնի ամենայն։ Ա. Կոր. Թ. 20։ Դաշնաւոր եղանակ կազմելու համար՝ պէտք հնչիւն լարերն հարկանել։

Հետեւապէս հովուական հոգատարութիւնն կամ տքնութիւնն վասն ոգւոց ա՛յլ է քաղաքի մէջ, ա՛յլ է գիւղի մէջ, ա՛յլ է երկրագործ, ա՛յլ է ճարտարագործ երկիրներու մէջ, ա՛յլ է պարզ, ա՛յլ է փափկակեաց և թուլամորթ ժողովրդեան մէջ։ Հովիւն պարտաւոր է

ուշադրութեան առնուլ այս ամենն, ինչպէս նաև աշխարհագրական, կլիմայական, տնտեսական, առողջաբանական եւ պատմական հանգամանքներն։ Նա պարտաւոր է ճանաչել սովորոյթներն, շահերն, կարօտութիւններն, պէտքերն, նախապաշարումներն, բաղձանքներն։ Պէտք չէ՛ որ նա գոհ լինի հարևանցի տեսութեամբ. այլ պարտաւոր է քննել, ուսումնասիրել իրերն նոյն իսկ իրաց մէջ։ Վասն զի մինչև անգամ երկու հօտեր, յորոց երկուքն եւս լեռնաբնակ են, երկուքն և երկրագործ են, երկուքն և հարուստ են կամ աղքատ, դարձեալ ունին տարբերութիւն։ Հովիւն պարտաւոր է ճանաչել այն կրօնական վիճակն, որուն մէջ իրեն յանձնուած է հօտն։ Այս ճանաչողութիւնն, ինչպէս և այլ ամենայն ծանօթութիւն, պէտք է որ երկար և յարատեւ ուսումնասիրութեան առարկայ լինին հովուին համար այն վայրկեանէն, երբ ընտանձնած է պաշտօնն։ Բայց ստանձնելէն իսկ յառաջ պէտք է տեղեկութիւն ունենալ ամեն կարևոր հանգամանաց վրայ. և կան մանրամասնութիւնք, որք թէ և փոքր կը թուին, բայց կարեւոր են։ Եթէ հովիւն անտեղեակ լինի այս բաներուն, կը վիրաւորէ, կ'ընդհարի, սխալ կը դատէ և կը ստեղծէ կանխակալ կարծիքներ, որք շուտ կը կազմուին, բայց ուշ կը ցրուին և կը փարատին։ Պէտք է ճանաչել բարին և չարն, հզօրն և տկարն, որպէս զի իմանայ թէ ի՞նչ է, որ պէտք է յառաջ տանել, և ի՞նչ է, որ պէտք է կարճել, արգելուլ։

5. Հոգածութիւն ղեկավարելու համար վարդապետութեան և իր հօտին հետ. — Հովիւն պարտաւոր է խոյս տալ ամեն անօգուտ բաղխումներէ և հակառակախօսութենէ, որք կը վերաբերին շահուց կամ անձնասիրութեան։ Պարտաւոր է յօժարութեամբ զոհել իւր իրաւունքն. «Ընդէ՞ր ո՛չ

դուք գրկիք եւ ոչ դուք առաւել նեղիք․ այլ դուք գրկէք և նեղէք» ։ Ա․ Կոր․ Զ․ 7․ Ի հարկէ, անպատշաճ է, որ հովիւն տկարութեամբ կամ թուլութեամբ քաջալերէ չարն․ բայց պէտք չ՚է որ երբեք նա յամառ և դժուարահաւան ։ Պարտաւոր է նոյնպէս թեթեւութեամբ պայմաններ չը կապել, այլ պէտք է որ անկախ լինի, որչափ կարելի է ։

Դ. — Երեք առարկայ հովուական հոգածութեան

Հովուական հոգածութիւնն ունի երեք առարկայ, որք են — *շահ նիւթական, շահ բարոյական եւ շահ հոգեկան* ։

1․ — *Հոգածութիւն նիւթական շահուց համար.* — Թէև նախ նիւթականին վրայ կը խօսինք, բայց գիտենք, որ նիւթականն վերջինն է հովուի հոգածութեան նկատմամբ ։ Մեր նպատակն է ստիճանաբար բարձրանալ դէպ ի եկեղեցական պաշտօնէութեան ճշմարիտ առարկայն և գործունէութեան արժանաւորագոյն ասպարէզն ։ Կան պարագաներ, որ հովիւն շատ առիթ չ՚ունի միջամտելու, կամ եթէ միջամտէ՝ տհաճութիւն կը պատճառէ․ բայց կան նոյնպէս պարագաներ, որ ստիպուած է միջամտել ։ Հովիւն, պարտաւոր է իւր դիրից պահանջման համեմատ, ուշադրութեան առնուլ հօտին նիւթական շահն․ զի անապատներ՝ արօրադիր եղած են կրօնաւորաց ջանիւք և եղած են քաղաքակրթիչ քահանայք ։ Մեր խօսքն այս տեղ աղքատաց հոգածութեան մասին չ՚է․ այդ պարտքն արդէն ամեն տեղ հովուին կը պատկանի ։ Հոգածութիւնն պէտք է լինի,

ինչպէս ստացինք, պահանջման համեմատ։ Հովիւն պարտի զգուշանալ ձեռն մխել յամենայն ինչ. պարտի զգուշանալ ճարտար յեռանդէոյ եւ նորաձեւէից բնաւորութենէ կամ վարմունքէ։

2. — Հոգածութեան բարոյական չափուց համար. — Կան անիրաւ և անբարոյական նախապաշարումներ, թիւր դաստիարակութեան մոլորութիւններ, օրինազանցութիւններ, զեղծումներ, անհամեստ եւ կորստական սովորութիւններ եւն։ Պէտք է որ այս ամեն չարիքն սրբուի մաքրուի Քրիստոնէութեամբ։ Ամեն ժամանակ Խաչն քարոզել բաւական չ'է. թէեւ միշտ պէտք է քարոզել առանց լքանելու, թէ' այս չարիքն բառնալու և թէ' քարոզութեան գերագոյն նպատակին հասնելու համար։ Բայց պէտք է նոյնպէս, չարին յաղթելու համար, ձեռք առնուլ բնական բարոյականի, ուղիղ դատողութեան զէնքերն։ Շատերն այս եղանակաւ կը յաջողին։ Այս եղանակն չը վնասէր գլխաւոր նպատակին. այլ ընդհակառակն կը դիւրացնէ ճանապարհն առ Կրօնն։ Այս եղանակն ազդեցութիւն կ'ունենայ աւելի բազմաթիւ անձանց և կամաց վրայ։

Քրիստոնէութիւնն կը պատշաճի ամենուն. նա ունի շատ ոստեր և շատ նրբութիւններ, որով կարող կը լինի հարուածել ամեն զեղծմունք և ամեն մոլորութիւն։ Քրիստոնէութեան մեծամեծ սկզբունքներն կարող են դիմագրաւել ամենամանր մոլորութեանց և մեղաց։ Պէտք չ'է ասել՝ թէ հարկ չկայ փոքր զեղծմանց համար մեծ միջոցներ գործ դնել։ Ընդհակառակն շատ ցաւալի է, եթէ քրիստոնէական քարոզութիւնն, ժամանակ առ ժամանակ, չ'առաջնորդէ քրիստոնէից՝ բարձր սկզբունքներէն մինչեւ ստորին հետեւանքներն։ Բայց, որպէս զի Քրիստոնեայք պատշաճեցնեն Քրիստոնէութիւնն իրենց անհատական վար-

մանց, որպէս զի ցուլացնեն զայն իրենց կենաց ամէն արտաքին և նիւթական մասանց մէջ, պէտք է որ իւրացուցած լինին այդ Քրիստոնէութիւնն, և քանի որ իւրացուցած չ'են, ընկերականութիւնն միշտ կը տուժէ և կը մեռնի ։ Ժամանակն կը ստիպէ ․ հարուածե՛նք ուրեմն չարն ամեն պէնքերով, որք մեր տրամադրութեան տակն են ։ Ուսուցանե՛նք ընկերականութեան, քրիստոնէական մարդասիրութեամբ և քրիստոնէական հոգւով, այն միջացներն, որք ամենուն պատշաճ են, այն չարժաքինները, զորս ամենքն կը ընդունին, և որք գոլով օրինաւոր և ճշմարիտ՝ խոկապէս կը կազմեն մասն ճշմարտութեան ։ Զը մոռնանք միանգամայն, որ բայցն ունի իւր իրաւունքն և չարն միշտ յինքեան կը կրէ իւր դատապարտութիւնն ։ Զը մոռնանք, որ Քրիստոնէութիւնն եկած չ'է բարոյական ստեղծելու, այլ բարոյականութեանն տալու իւր խսկական տիպն, իւր սկզբնածին գեղեցկութիւնն, որ նկարուած էր խղճի ամբծութեան վրայ ։

Քրիստոնէութիւնն եկած է զարթուցանել խիղճն, մաքրել սրբել խիղճն և կատարելագործել բարոյական կեանքն ։

Զարն հարուածելու համար պէտք չէ անհամբեր լինել ․ պէտք է լաւ քննել, ճանաչել և ապա յարձակիլ ։ Նոյն խսկ հօտին մէջ պէտք է զգուշութեամբ վարիլ նոցա հետ, որք օգնական և թիկունք պիտի լինին, վասն զի երբ ճանաչեն նոքա չարն, կը մասնակցին մեր նախաձեռնութեանն, կամ մեր տեղն իրենք կը սկսին գործել ։

Այս մի գերազանց և քրիստոնէական քաղաքավարութիւն է հովուին համար, ամեն բան ինքնին չը գործել, այլ և փափաք ներշնչել այլոց և ուսուցանել գործելու արուեստն ։ Հովիւն ո՛չ թէ միայն կարտոս–

թիւն ունի օգնականի, բայց շատ խոհեմութեամբ վարուած կը լինի, և աւելի բարիք գործած կը լինի, եթէ ամեն բան միայն ինքն չը գործէ։

3. — Հոգածութիւն հոգեկան շահուց համար. — Այս բառերով կը բոլորենք հովուական հոգածութեան շրջանակն, խոստովանելով միանգամայն, որ հոգեւորն իր մէջ կը պարունակէ ամեն միւս հոգածութիւններն։ Այս հոգածութիւնն պէտք է որ լինի մեր բոլոր ընթացից, մեր բոլոր գործունէութեան հոգին։ Ամենէն առաջ, պարտաւոր ենք մենք մեր հօտին անդամոց հոգեկան, այն է յաւիտենական երջանկութիւնն ունենալ առաջի աչաց։ Եւ եթէ կրնայ է որ մի հովիւ, հոգեկանով պարապած ժամանակ, կարող է մոռանալ իւրք մոռնալ միւս շահերն, աւելի անհերքելի է, որ եթէ հովիւն չ՛է հովիւ բառին ամենաբարձր նշանակութեամբ, ընդհանրապէս անբաւական կը գտնուի յառաջացնել հասարակութեան կամ հօտին մէջ թէ՛ զուտ բարոյական բարին և թէ՛ նոյն իսկ նիւթականն։

Ե. — Դպրոցն

Մենք նկատողութեան առինք հօտն ընդհանուր տեսակէտով։ Պիտի խօսինք ընտանեաց և անհատից վրայ. բայց ընդմէջ հօտին և ընտանեաց ու անհատից կայ մի հաստատութիւն, որուն վրայ պէտք է խօսիլ, այս է ԴՊՐՈՑՆ։ Մեր Ազգն, դաստիարակութեան

նկատմամբ, երբէք խտրութիւն չ'է դրած եկեղեցականի և աշխարհականի մէջ։ Մեր Եկեղեցին՝ առաքելական և ժողովրդական Եկեղեցի է. եկեղեցականք ժողովրդէն կընտրուին և ժողովրդեան ծնունդք են իրենց վարուք, բարուք և կրթութեամբ։ Հետեւապէս, դաստիարակութեան հոգն ընդհանուր է. թէ՛ ժողովրդին կը պատկանի և թէ՛ եկեղեցականին. քանզի երկոքեան ի միասին կը կազմեն Եկեղեցին և ո՛չ թէ առանձինն։ Արտաքոյ Կրօնի և արտաքոյ Եկեղեցւոյ որ և է կրթութիւն մեզ համար նշանակութիւն չ'ունի, և մենք Հայքս, բարեբաղդաբար, բնաւ յուզած չ'ենք այն խնդիրն թէ՝ աշխարհականնե՞ց կը պատկանի դաստիարակութեան իրաւունքն թէ՛ եկեղեցականաց. քանզի հաւատացած ենք թէ՛ երկոցունց ևս կը պատկանի՝ և միասին, անանջատ պարտին գործել։

Դպրոցն ունի կարօտութիւն Կրօնի և Կրօնն ունի կարօտութիւն Դպրոցի։ Չը կայ Եկեղեցի առանց Կրօնի. չը կայ Դպրոց՝ առանց Եկեղեցւոյ։ Ուրեմն, Հովիւն պարտաւոր է ուշադրութիւն դարձնել ամեն բանի, ինչ որ էապէս ժողովրդային կրթութեան կը վերաբերի, և մանաւանդ թէ՝ պարտաւոր է այդ կրթութեան մէջ միշտ խառնել Կրօնն, իբրեւ աղ համեմիչ ամեն գիտութեան։ Հովիւն պարտի չը մոռնալ, որ ինքն միանգամայն պաշտօնեայ է Կրթութեան և պէտք է որ միշտ աջակից լինի Կրթական վարչութեան և ուղղութեան։ Հովուի ուշադրութենէն պէտք չ'է բնաւ, որ վրիպի ժողովրդային կրթութեան մեծ գործն։

Աշխարհական և եկեղեցական միասին պէտք է որ գործեն. պէտք չէ թառնալ աշխարհականնէն կրօնք ուսուցանելու պարտաւորութիւնն և կամ ջնջել, այլ ընդհակառակն պէտք է պատրաստել, որ ուսուցանէ, պէտք է օգնել, որ ուսուցանէ։

Հովիւն, իբրեւ Նախագահ դպրոցի Խնամակալութեան կամ Հոգաբարձութեան, պարտի ունենալ իւր ազդեցութիւնն, բայց պէտք չ՛է որ հետամուտ լինի ամեն բանի տիրապետելու։ Նա աւելի պատշաճ պիտի դատի և բարի՝ առաջնորդել այլոց՝ գործել, և ի պահանջել հարկին, ինքն եւս պարտի ուսանիլ ի նոցանէ։ Այո՛, հովիւն, իւր կողմամբ, ունի առաւելութիւն և բարձրութիւն, սակայն նա պարտաւոր է նաև զիջանիլ և տեղի տալ։ Նա պէտք չ՛է որ իւր պաշտօնակիցներին համարի իբրեւ գործիքներ և պարզ նեցուկներ, այլ իբր աշխատակիցներ։

Պէտք է ջանալ որ հովիւն գործակցութեան կարեւոր մասն ունենայ ամեն հաստատութեանց և ամեն գործոց մէջ, ուր կարող է կոչուիլ գլխաւոր դեր կատարելու համար։

Խօսինք այժմ հովուի այն պարտաւորութեանց վրայ, զորս պարտի ունենալ ընտանեաց և անհատից հետ։

Զ. — Յարաբերութիւնք ընտանեաց հետ. — Հովուական այցելութիւնք

Նախ կը խօսինք ընտանեաց վրայ, որուհետև ընտանիքէն է, որ եկեղեցական պաշտօնեայն կ՚անցնի անհատներուն, որոց վերայ պիտի խօսինք սակաւ ինչ յետոյ։ Եւ բա՛ց յայսմանէ, պէտք է որ հովիւն հաղորդութիւն ունենայ ընտանեաց հետ, որ կարեւոր է։ Ազգային հանրական մարմնէն զկնի՝ ընտանիքն, միակ համախմբութիւնն, միակ բնական կապն, որ թէեւ թուլցած,

բայց ո՛չ լուծուած, է մի գեղեցիկ ասպարէզ հովուին համար, որ այդ ընտանեաց շնորհիւ կարող է քանի մի անհատներ շահիլ և մօտէն ազդել նոցա վրայ, առանց խռովելու նոցա ազատութիւնն։ Հովիւն պարտաւոր է հաղորդակցութիւն ունենալ ընտանեաց հետ, որպէս զի, որչափ կարող է, հաստատէ, սրբացնէ, ամրացնէ այս աստուածային հաստատութիւնն։

Ի հարկէ, գործն կը սկսի անհատներէն, որովհետև, իսկապէս անհատներն են, որ կա՛մ քրիստոնեայ են, կա՛մ ո՛չ։ Անհատներն են, որ ճշմարտութիւնն կընդունին, կամ ո՛չ։ Բայց անհատներու վրայ խօսելէն առաջ, խօսինք մի կարևոր պարտաւորութեան վրայ, որ թէ՛ ընտանեաց կը վերաբերի և թէ՛ անհատից։ Այս պարտաւորութիւնն է Հովուական Այցելութիւնն։

Այս այցելութիւնք նման չեն ընկերական պաշտօնական այցելութեանց։ Սոքա բուն հովուական են, պարզապէս հովուական, բայց միանգամայն ընտանեկան և գորովալից։ Պէտք է ճանաչուի հովիւն, որ հովիւ է, բայց պէտք է զգացուի, որ բարեկամ է և հայր։

Հովուական այցելութիւնք պէտք չէ որ ձանձրոյթ պատճառեն. պէտք է ազատ լինին ընդունողք. պէտք չէ որ ունենան աշխարհային քաղաքավարութեան կամ ծեքծեքանաց ձեւ կամ նպատակ։

Այցելութեանց ժամանակ տեղի չունին բնաւ այն ճառախօսական ձեւերն, որք գործ կը դրուին տաճարի մէջ ժողովուրդն [illegible] և լուսաւորելու համար։ Այցելութիւնք մի ընտանեկան հաղորդակցութիւն են, որով հովիւն կը ճանաչէ իւր հօտին բարոյական և նիւթական կարօտութիւնները։ Նոքա աւելի կը պնդեն և կ'ամրացնեն հովուին և հօտին փոխադարձ կապերն. նոքա ճանապարհ կը բանան ազդել անհատներու վրայ։

Այս այցելութիւնք պէտք է որ կատարուին առանց

պատճառի, առանց չարժառիթի սպասելու, որպէս զի չ՚երեւին օտարոտի, չ՚երեւին զարհուրեցուցիչ։ Թէեւ պէտք է նաեւ օգուտ քաղել այն դիպուածներէն, որք հոգին կը յուզեն և սիրտն կը բանան խօսելու համար։

Շատ հովիւներ, շատ քրիստոնեայք, զղջացած են, որ պատեհ ժամանակն ձեռքէ թողած են։

Ամեն ծխականք, որչափ հնարաւոր է, պարտաւոր են ընդունիլ հովուի այցելութիւններն։ Պէտք է ամենքն մատչելի լինին, թէ՛ մեր պաշտօնէութեան բարեկամներն և թէ՛ հակառակորդներն (թէեւ մենք ո՛չ ոք պիտի հակառակորդ ճանաչենք, մինչեւ թշնամութեան յայտնի ապացոյց չ՚ունենանք) թէ՛ հարուստներն և թէ՛ աղքատներն։

Եթէ հովիւն միայն մեծատանց այցելէ, առանց մօտէն քննելու՝ համարձակ կարող են ասել թէ՝ նորա այցելութիւնք հովուական չ՚են, այլ ընկերական կամ քաղաքավարական. իսկ եթէ աղքատաց այցելէ, պէտք չ՚է ասել, ինչ որ յաճախ կ՚ասեն թէ՝ աղքատն միայն հովիւ ունի։ Ո՞ր հովիւն կարող է անտես առնել այն աղքատն, որ կամաւ թէ ակամայ կը կարօտի հովուական խնամոց։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՀՈԳԵԿԱՆ ԽՆԱՄՔ ԱՆՀԱՏԻՑ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Ա. — Նախաբան. — Բաժանումն նիւթոյ

Հովիւն պարտաւոր է քարոզել ընդհանուր հօտին. բայց ուսուցանելն անհատներն միշտ առաջին տեղին կը դրաւէ։ Հովիւն պարտաւոր է ուրեմն, որչափ հնարաւոր է անհատներուն ուղղել իւր ուշադրութիւնն։

Նոր Ուխտի և Նոր եկեղեցականութեան յատկանիշն է հոգածութիւն ունենալ անհատից համար։

Մեծ նշանակութեան արժանի է, որ քրիստոնէական կրօնն թէ՛ Եկեղեցին հիմնեց, թէ՛ տուաւ սոյն հաստատութեանն իրական կերպաւորութիւն եւ թէ սրբագործեց նաեւ կրօնական անհատականութիւնն. հեռի ամեն հակառակութենէ. Քրիստոնէական կրօնն Եկեղեցւոյ միութիւնն հաստատելով հանդերձ՝ անհատական գործերն իրեն կէտ նպատակի կ'ընտրէ և անհատական գործերով կը դատէ։ Աւետարանն ուղղուած է, քարոզիչն ղրկուած է, ո՛չ թէ ժողովրդեան, ո՛չ թէ բազմութեան, այլ անհատից, որով կազմուած է բազմութիւնն և ժողովուրդն։ Երբ քարոզիչներն կը ջանան ազդել բազմութեան վրայ, միշտ առաջի աչաց ունին անհատներն։ Յիմարութիւն կը լինի այս տեղէն հետեւեցնել և ասել թէ՝ ուրեմն մի անհատն առաւել է քան

հազարն. բայց այլ է ժողովուրդն, այլ է անհատն. սակայն քարոզիչն պարտաւոր է որոնել անհատն. Նորա հովուական առաջին պարտաւորութիւնն է այս. իսկ հրապարակային քարոզութիւնն նորա լրումն կամ կատարումն է։ Հովուական խնամքն կամ տքնութիւնն կը սկսի անհատներէն և կ՚աւարտի ընդհանուրին մէջ։ Հօտն կամ ժողովուրդն այն ժամանակ աւելի մեծ յարգանք կը տածէ առ հովիւն, երբ գիտէ թէ նա միայն հովիւ չ՚է բեմին վրայ, նա միայն բազմութիւնն չ՚է, որ կը ճանաչէ, այլ կը ճանաչէ նաև անհատներն։

Այժմ տեսնենք անհատից տարբերութիւնները։

Անհատներն կը տարբերին իրարմէ արտաքին հանգամանքներով կամ ներքին կացութեամբ։ Նկատողութեան առնո՛ւնք նախ ներքինն։

Բ. — Ներքին կացութիւն կամ պայման

Ամեն ժամանակի մէջ կը գտնուին միևնոյն ձգտումներն և կարող ենք հաստատել թէ՝ ամենէն փոքրիկ հօտն իսկ կը ներկայացնէ ճշմարտութեան և մոլորութեան բոլոր գլխաւոր գոյներն։ Բայց համեմատութիւնն կը փոփոխի և մէն մի շրջան ժամանակի, մէն մի երկիր, ունի իրեն առանձին բնաւորական յատկութիւնն, որ կը ծագի ինչ ինչ տարերց առաւելութենէն։ Ամենուրեք կայ չափազանցութիւն կամ ընդհատութիւն։ Մե՛րթ կը տիրէ Հօլլանտական Բանաստեղծութիւնը, մե՛րթ Օրիենտալական Բանաստեղծութիւնը, մե՛րթ Տաճկական Սրբանկարչութիւնը, ևայլն։ Մեր սոյն թուածներն, առաւել կամ նուազ կը գտնուին իւրաքանչիւր հօտի մէջ, զորս կարեւոր կը

համարինք յառաջ բերել կարգաւ: Առաջին դասակարգին կը պատկանին Թօյթէն Բօրէնդօրֆներն և շատ կամ սակաւ յառաջածներն Աւետարանական ճանապարհի մէջ: Պէտք չ'է թողուլ այսպիսներն առանց հոգածութեան, պէտք չ'է մերժել խորհուրդ և առաջնորդութիւն: Պէտք է զգացնել նոցա իրենց ազատութիւնն, իրենց պատասխանատուութիւնն եւ իրենց յատուկ միջոցներն: Հովիւն պարտի զգուշանալ, որ չը համարի զինքն իբրեւ դատաւոր խղճի: Նա պարտաւոր է օգնել և ո՛չ թէ այլոց ազատութիւնն գրաւել: Պէտք է՛ ընդունիլ ինչ որ գաղտնիք է անքննելի, բայց պէտք է՛ հետազօտել ինչ որ կարելի է քննել բնական լուսով:

Բնականապէս, այն անհատներն, որք հօտին ընտիր մասն կը կազմեն, աւելի կը փափաքին մտերմական հաղորդակցութիւն ունենալ հովուին հետ, աւելի խորին և մանրամասն տեղեկութիւններ քաղել: Նոքա, որ շատ գիտեն, թուի թէ կը բաղձան աւելի ուսանիլ: Պէտք չ'է առանց ուշադրութեան թողուլ այս պարագայն: Եւ ինչպէս որ հօտին մէջ մենացեալ հովիւն կարօտութիւն ունի սոցա, սոքա եւս կարօտութիւն ունին հովուին: Բայց, ի հարկէ, այս նկատմամբ կարող չ'է հովիւն անպայման կերպիւ գոհացնել այնպիսիքն եւ զինքն: Մի կողմէն հովիւն է՝ հովիւ բովանդակ հօտին և պարտաւոր է, ըստ պատուիրանի Պօղոսին խնամ տանիլ բոլոր հօտին. «Զգոյշ կացէք անձանց և ամենայն հօտիդ, յորում եդ զձեզ Հոգին Սուրբ տեսուչս՝ հովուել զժողովուրդ Տեառն, զոր ապրեցոյց արեամբ իւրով». Գործ. Ի. 28. միւս կողմէն, պարտաւոր է հովիւն զրկել զինքն եւ զհօտն իսկ՝ ինչ ինչ վայելքներէ, անհատից համար:

Ամեն մարդիկ, որք բարեպաշտ են, միեւնոյն կերպիւ չ'են: Տիրող տարրն միեւնոյն չ'է, ոմանց մէջ կ'իշխէ,

տեանց մէջ կը տարածուի։ Հոգւոյն պարտաւորութիւնն է տարերքը զօրացնել, անիւացնել անկար հողմը։ Եւ այս կը կատարուի այսպէս․

1․ — Որք Հաւատքով զօրացած են, պէտք է քարոզել, որ Փրկիչն, վասն զի եթէ գործով չը խոստովանին իրենց հաւատքն, ուրացած կը լինին զԱստուած․ «Խոստովանին գիտել զԱստուած և գործովք իւրեանց ուրանան»։ Տիտ․ Ա․ 16․ Պէտք է զգուշացնել այնպիսիները այն որոգայթներուն դէմ, զոր բնական մարդն կարող է գտնել քրիստոնէական ազատութեան մէջ․ պէտք է ուսուցանել նոցա, որ չ'արհամարհեն տկարներն հաւատոյ մէջ և ծառայական չը վարկանեն Նոր Ուխտի օրէնքն․ «Պա՛րտ է մեզ, որ կարողս եմք՝ զտկարութիւն տկարացն բառնալ, և մի՛ անձանց հաճոյ լինել․ այլ իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ՝ ընկերին հաճոյ լիցի ի բարին՝ վասն շինութեան»։ Հռով․ ԺԵ․ 1—2․

2․ — Պէտք է ուսուցանել այն անձանց, որք թէև Հաւատոյ ձեռն կը ծնորդեն Աստուածորդիքան, բայց պարտքն չը ճանաչեն, որ ամենէն մեծ և առաջնագոյն պարտքն է հաւատալ Այնմ, զոր առաքեաց Աստուած և Նա է առաջնորդողն, և պէտք է որ մարդոյ անձնական կարծեցեալ արդարութիւնն անհետի այն արդարութեան անդունդին մէջ։ «Եւ սիրոյ այնմիկ զամենայն փոյթ ի մէջ առեալ՝ ձերովքն հաւատովք մատակարարեցէք զառաքինութիւն և առաքինութեամբն զգիտութիւն, և գիտութեամբն՝ զժուժկալութիւն ևն»։ Բ․ Պետ․ Ա․ 5։ «Այս է գործն Աստուծոյ, զի հաւատասջիք յԱյն, զոր առաքեացն Նա․» Յով․ Զ․ 29․

3․ — Պէտք է ուսուցանել Աղանդաւորներուն և Հերձուածներուն, որ արքայութիւնն Աստուծոյ չ'է կերակուր և ըմպելի, այլ արդարութիւն, խաղաղութիւն և ուրախութիւն ի Հոգին Սուրբ․ «Զի ո՛չ է արքայու-

թիւնն Աստուծոյ կերակուր կամ ըմպելի, այլ արդարութիւն եւ խաղաղութիւն եւ խնդութիւն ի Հոգին Սուրբ.» Հռովմ. ԺԴ. 17։

Պէտք է սորվեցնել նոյնպէս, որ քննեն փորձեն թէ ինչ է հաճոյ Աստուծոյ և այս քննութիւնն է, որ կը հալածէ թմրութիւնն և կը հաստատէ հաւատարմու[illegible] առ Աստուած, որ զարգացնելով մեզ մեծ ճշմարտութիւնն՝ չը թողուր որ մոռանանք մեր պարտաւորութեան. «Փորձեցէք զի՞նչ է հաճոյ Տեառն, և մի՛ լինիք կցորդ անպտղութեանն խաւարի, այլ մանաւանդ յանդիմանեցէ՛ք. զի որ ի ծածուկ ինչ գործի ի նոցանէ, զոյն և խօսել աղտեղի է. այլ ամենայն ինչ յանդիմանեալ ի լուսոյ՝ յայտնի լինի. զի ամենայն ինչ որ յայտնի է՝ լոյս է». Եփես. Ե. 10-13.

Է. — Պէտք է սորվեցնել Ողորմածութիւնը. որք աւելի արտաքին նշաններու կը հաւատան քան թէ ներքին զղջմանութեան խղճի, որք երեւութապաշտութեան ակեր են և մանրամասնութեանց ծայր, պէտք է սորվեցնել նոցա, որ ճշմարիտ ըլլալ չը բաւեր մեղքին մէջ ընկած ճանաչողութեան և զղջողութեան մէկայնները, այլ միայն կը պահանջէ. որ ի բարին գործ գիտնաք և հաճոյական կամացն Աստուծոյ. տալու թէ ոչ մեր բարեպաշտութիւնն ըստ արտաքին և ներքին կը քննէ, զիտակցութիւն գէթ կը լինի և մեր կեանք կը մաքրէ զմեզ անհամար զբաղումներու, որոց մէջէն կարող չենք ելնել։

Ի մի բան. հովիւն պարտաւոր է ջանալ բարեպաշտութեան և ճշմարտութեան նկատմամբ եղած տարբեր գաղափարներու մէջ ճշմարտութիւնը հաստատել և զարգացնել այն սկզբունքները, զորս կը մոռնան թէ գործնականին և թէ՝ տեսականին մէջ։

Հոգւոյն Սրբոյ շնորհքն կ'ազդէ հոգիներուն վրայ

այնպէս, որ քարոզողին և քարոզելոյն համար իսկ մի գաղտնիք է։ Կան հոգիներ, որք իրենց գեղեցիկ հլութեամբ այնպէս կ'ընդունին Հոգւոյն ազդեցութիւնն, ինչպէս ջուրն կ'ընդունի ամանին ձեւն։ Շատերն քրիստոնեայ ծնած չ'են, բայց իրենց բարի բնաւորութեամբ շատ դիւրութեամբ կ'ընդունին, կը գրկեն քրիստոնէութիւնն, մինչդեռ այլք կ'ընդունին մեծ դիմադրութեամբ և երկար մտածութենէ զկնի։ Այնպէս որ սոքա կարող են ասել. «Ես բազում գլխոց (արծաթով) զքինաւորութիւնս զայս ստացայ» և այլք կարող են կերպիւ իւիք պատասխանել. «Ես ծնեալ իսկ ի դմին եմ»։ Գործ. ԻԲ. 28

Պէտք է մեծ ուշադրութիւն դարձնել այսպիսի հոգիներու վրայ. սոքա թէեւ բարձր ձայնիւ աղաղակած չ'են այլոց պէս՝ Տէր, Տէ՛ր. բայց չ'ենք կարող ասել թէ՝ լքած են իրենց քրիստոնէական սպառազինութիւնն. վասն զի արդէն դիմամարտութիւն ունեցած չ'են։ Սոքա տակաւ առ տակաւ ընտելացած են Քրիստոնէութեան, որ գրեթէ իրենց բնաւորութիւն եղած է։ Սոքա կըզգան, ինչ որ այլք կը մտածեն և կըզգան։ Սոքա սրտին չ'են վերագրեր որ եւ է արդարութիւն, այլ բոլոր սրտով կը գրկեն և կ'ապաւինին Աստուծոյ գթութեանն, ներողութեանն։ Սոցա խիղճն նրբացած փափկացած է։ Սոքա կը կրթեն իրենց անձն խորագոյն կրթութեամբ. սոքա ոչինչ գիտեն և ամենայն ինչ գիտեն։ Պէտք է որոշել, ընտրել սոյն հոգիներն, որք կարծածէն աւելի բազմաթիւ են։ Պէտք է քաջալերել այսպիսիներուն և պատրաստել։ Պէտք չ'է հեռացնել իրենց պատուիրուած ուղղութենէն։ Պէտք չ'է ստիպել, որ սոյն գործիներն այն ձայնն տան, զոր կարող չ'են տալ։ Պէտք չ'է ձեւերով ամբոխել սոցա միտքն։ Պէտք չէ վիրաւորել սոցա պարզմտութիւնն. պէտք է ընդու-

նել այդ խոստումքն, պէտք է ընտելացնել մեր լե-զուին և պէտք է ուղղել այդ հակադրութիւնն յօ-գուտ իւրենց կրօնական կենաց և գործոց։

Գ. — Նորադարձներ կամ նորաձեւութիւններ, զարթուցեալներ, ամբոխեալներ կամ խռովեալներ,

Թէեւ մեր Ս. Եկեղեցւոյ հաւատացեալքն չեն ի կիր առնուր իւրենց պաշտամանց այն ձեւն, որ է ջանալ նորաձեւութիւններ կամ նորադարձներ պատրաստել իւրենց Եկեղեցւոյն համար. Թէեւ հայ հաւատացեալքն մեծ մասամբ. պահպանողական. խաղաղասէր չեն ձանձրանալ իւրենց հօտին մէջ զանազան շփոթութիւն և աղմուկներ հանելով, բայց հարկ կը համարինք քանի մի պայմաններ նշանակել, որք ի պատահել հարկին պէտք է գործադրել։

Ա. — Պէտք է անձնական փափուք ունենալ, որ ամենքն Եկեղեցականութեան ծոցն պահեն և հաստատեն հնազանդութեան Թագաւորութեան։ Պարտաւոր է համոզել, ո՛չ միայն իւր հօտին մէջ, այլ նաեւ արտաքինոց առջեւ ապացուցանել, որ իւր խօսքն ունի՛ իւր գործն վերջնով՝ մինչեւ նաեւ Եկեղեցականութեան։ Պէտք է փարատել նորադարձներու չար զբաղմունքն և ըմբռնութիւնք։ Պէտք չէ վհատեցնել, բայց պէտք չէ թողուլ, որ դեռ մնայ այն խորամանկն, յորմէ հեռացուցի մարդն է։ Պէտք է փափագել, որ ամենքն աշխարհական լինին Աւետարանին հնազանդութեան, ինչպէս որ Մովսէս կը փափագէր, որ ամենքն մարգարէ լինին. «Եւ ո՞ տայր զամենայն ժողովուրդս Տեառն մարգարէս, յորժամ տայր Տէր՝ զոգին իւր ի վերայ նոցա»։ Թուոց. ԺԱ. 29։

2. — Նորադարձներն պաղ կամ Քրիստոնեայներ, այսինքն որք թմրած էին, անտարբեր էին, բայց յանկարծ կը զարթնուն, կը շարժին։ Պէտք է դիմաւորել այնպիսեաց մեծ զգուշութեամբ. պէտք է օգնել, որ ինքնին քայլեն. պէտք է յարգել նոցա անհատականութիւնն. պէտք չէ խստապահանջ լինել. պէտք չէ մանաւանդ սկզբանց հաստատուելէն յառաջ՝ գործադրութիւն պահանջել. պէտք է իմանալ, որ այն ժամանակ միայն Քրիստոնեայք հաստատ կը մնին իրենց կոչման մէջ, երբ իրենց համոզումն հիմնուած է քրիստոնէական սկզբանց վրայ։

3. — Կան ոչ միայն Քրիստոնեայք, այլ նաև Անառակող հոգիներ, որք անհանգիստ են և հակամէտ վհատութեան և յուսահատութեան։ Հովիւն պարտաւոր է իմանալ որ այն Աւետարանն կարող է յառաջ գալ խղճի յիշատակներէն, զղջումներէն։ Այս ամբոխումն կարող չէ՝ դադրիլ և նոր կենաց սկզբունքն կարող չէ սկսանիլ այս հոգիներու մէջ, մինչև որ ամեն բան անկեղծօրէն չը խոստովանուի. « Որ ծածկէ զամբարշտութիւն իւր՝ ո՛չ յաջողեսցի. իսկ որ ի վեր հանէ և յանդիմանէ՝ սիրեսցի ». Առակ ԻԸ. 13։ Պէտք է ընդունիլ Անառակը և սէրն է, որ ամենէն լաւ կարող է ընդունիլ։ Այսպիսի հոգին, ազատուելով այն ծանր բեռէն, որ զինքն կը ճնշէր, կը կանգնի և կը մխիթարուի։

Կան նաև այնպիսի մարդիկ, որոց հոգին խռովեալ չէ, բայց միտքն կասկածանաց և երկմտութեան մատնուած է։ Ոմանց մէջ բնական երկբայութիւնն է պատճառն, որ կամին զննել և քննել. իսկ այլոց մէջ՝ մի անխորհուրդ հետաքրքրութիւն, որով կը տառապին։

Կրօնական խնդրոց նկատմամբ հարցասէրներն բազմացած են. բայց դժբաղդաբար նոյն չափով յառաջ գնացած չէ կրօնական և բարոյական կրթութիւնն,

հովուութ անունդն, որուն կարօտ ենք յոյժ և զոր մատակարարել կոչուած է քարոզչական բեմն։

Այս մասին մի գեղեցիկ միջոց է խոստովանութիւնըն, զոր յԱռաքելոց անտի ունի մեր Ս. Եկեղեցին։ Իւրաքանչիւր ոք, որ կը վստահի և կը խոստովանի հովուին, պարտաւոր է հաւատարմութեամբ վարուիլ։ Եթէ գաղտնիքըն խոստովանիլն միակ միջոցն է ոճիրն կամ յանցանքըն արգիլել. ուրեմն չըլ խոստովանիլն՝ մի յարատեւ մեղսակցութիւն է և ոճրագործութիւն։

Խոստովանութենէն զկնի Արձակումն կամ Թողութիւնն մի քրիստոնէական գեղեցիկ գաղափար է։ Բայց պէտք չ՚է միայն արտաքին գործքերն դիտողութեան առնուլ, այլ նաև ներքին գիտաւորութիւններն. պէտք է մաքրել, սրբել դիտաւորութիւններն խոստովանութեան ժամանակ։ Պէտք է յորդորել, որ յանցաւորն երթայ ներողութիւն խնդրել իրմէն վիրաւորուած անձէն, եթէ այդպիսի դէպք կայ։ Այս ևս մի խոստովանութիւն է։ Քրիստոնէութեան առաջին դարերուն մէջ կար նաև հրապարակային խոստովանութիւն, որոյ մի մնացորդ չինարար յիշատակն է Մեղային, զոր պատարագիչք կ՚արտասանեն ի մէջ Եկեղեցւոյ։ Եթէ ներկայ ժամանակին մէջ խսկ՝ ընդհանրութեան գայթակղութիւն պատճառած մի յանցանք խոստովանուի հրապարակաւ, կարող է իւր օգտակար ազդեցութիւնն ունենալ։

4. — Կան նաև Ուղղորդումներ, որք արդարեւ ունին հաւասաք, բայց մեծ կարեւորութիւն կըտան իրենց գործքերուն և ո՛չ թէ աստուածային շնորհաց։ Այսպիսեաց մէջ պէտք է կեանք վարժուցանել և պէտք է ջանալ, որ ուղիղ հաւատն սկսի սրտէն և խղճմըտանքէն, վասն զի բաւական չ՚է միայն մաքով ու երեւակայութեամբ սկսուածն։

Այն հաւատքն կամ «ուղղափառութիւնն» որ միայն արտաքին է, մեռած է ։ Եւ այսպիսի ուղղադաւաններն երկու տեսակ են, Կարծողներ կամ Ձեւապաշտներ, որոց պէտք է ուսուցանել հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւնն. (« Հոգի է Աստուած, եւ երկրպագուացն նորա՝ հոգւով և ճշմարտութեամբ պարտ է երկիր պագանել. » Յով, Դ. 24.) և Օրէնսականներ, որք տառական կերպիւ կը փակին աւետարանական պատուէրներուն և կը մոռնան հոգին ։ Բայց շուտով պէտք չ՚է դատել այսպիսիներն, որովհետեւ կան ոմանք, որք օրինաց գերի են, բայց երբէք փարիսեցի չ՚են, այսինքն բնաւ բանի տեղ չ՚են դներ իրենց անձնական արժանապատուութիւնն կամ արդարութիւնն ։ Պէտք չ՚է միայն նայիլ նոցա ստրկական օրինականութեանն, այլ պէտք է ուշադիր լինիլ, որ գուցէ այն անձերէն են, զորս Աւետարանն մատնանիշ արած և օրհնած է հետեւեալ յայտարարութեամբ. « Եւ Յիսուս հայեցեալ ի նա՝ սիրեաց զնա՝ եւ ասէ ցնա ։ Մի ինչ պակասէ ի քէն, եթէ կամիս կատարեալ լինիլ, ե՛րթ զոր ինչ ունիս վաճառեա՛ և տո՛ւր աղքատաց և ունիցիս գանձս յերկինս և ա՛ռ զխաչն եւ ե՛կ զկնի իմ » ։ (Մարկ. Ժ. 21) ։ « Եւ ասէ ցնա դպիրն. բարւոք է, վարդապետ. ճշմարտութեամբ ասացեր՝ թէ մի է Աստուած, և ոչ գոյ այլ բաց ի նմանէ և սիրելն զնա յամենայն սրտէ, և յամենայն զօրութենէ և յամենայն մտաց, և սիրելն զընկերն իբր զանձն, առաւել է քան զողջակէզս և զզոհս ։ Եւ տեսեալ Յիսուսի թէ իմաստութեամբ ետ պատասխանին՝ ասէ ցնա. Չես հեռի յարքայութենէն Աստուծոյ » ։ Մարկ. ԺԲ. 32-34 ։ Այս խօսքերուն մէջ կայ հիմն և սերմն ճըշմարիտ հաւատոյ ։

Կան անձինք, որոց քրիստոնէութիւնն մտաւորա-

կան է և երկուակայական: Սոցա բերանն, որոնց սըր-
տին առալ, կ'աղաղակէ՝ Տէ՛ր, Տէ՛ր: Սոքա բաժանուած
են ըմբռնողութեան բառերուն, ձեւերուն, մաս-
նաւորներուն, առանց հոգւոյ զգալու, և չետեւա-
ցեր՝ ուրիշ հակառակ են ձանձրանալու քան թէ յա-
րատեւ մնանելու և զարգանալու:

Կեանքն լինելին վայելելու համար՝ պէտք է ճաշա-
կել մահն: Բայց ընտկանաբար մահէն կը բարձրանան
պէտք կեանքն և ո՛չ թէ կեանքէն կ'իջնեն պէտք մահն.
Մեծ զգուշութեան պէտք ունի հոգին ապագայի ան-
ձանց չէր վերմանն ժամանակ: Սոքա կարող են ներ-
կայանալ՝ պատրաստ լինելով մեղքն, որոնց ազատու-
թիւնն խոստովանելու և Հոգւոյն Սրբոյ վերադարձը
զգացութեան կարօտութիւնն հայցելու. բայց պէտք է
որոնց խօսքերէն ուրիշ՝ որոնց ներքին հոգեւոր չափ-
ժամն ներկայութեան տանող: Հոգին, երբ կորուած
է ապագայի մասունք չէրանք զարմանելու, պարտաւոր
է հաստատել, ամբողջել ինչ որ ունի և վերանորոգել
պատրաստելու կենդանութեան գէմ, յաւիտենից բա-
րեպաշտութեան գէմ, և վերջապէս պէտք է յարգել
որ զարդէ լաւութեանց և ներքին զգացմանց, մաքրէ
լինի որոնց առաքինութեան, մաքրէ զինի ա-
մէն բանի ինչ որ կը կէ հոգին և կը զզուեցնէ,
և վարժէ անոն զօրանց, որք մարդասիրական են եւ
[illegible] կը պահեն մեզ զառազութենէ և [illegible]
[illegible]: Մէկ բանով. պէտք է լռել. որ ընդլեցն
[illegible] Յիսուսի Քրիստոսի: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] զօրէլ [illegible] մեռնել ի կեանս:

5. — Կան Եկեղեցական կամ Եկեղեցիներ. որք ոչ ան-
[illegible] են, ոչ [illegible], ոչ [illegible] են, ոչ հա-

ւանտացեալ. բայց մտաց անհաստատութեամբ կամ վատ սովորութեամբ, և ո՛չ մի խնդրոյ վրայ հաստատ կը մնան: Կան ի բնէ երկրայող մտքեր, որք միշտ կը դիտեն և երբէք չ'են եզրափակէր. ի հարկէ, յոյժ դժուարին է այսպիսիներն յեղաշրջել կամ վերանորոգել. բայց դարձեալ պարտական է հոգին, որչափ կարող է, փորձ փորձել եւ կշռոյն նժարին մէջ ապացոյցներ կամ փաստեր նետել. պարտական է կարեւորութիւն տալ այսպիսեաց, որք թերեւս այս եղանակաւ միայն յուղղութիւն: Այս կարեւորութիւն տալու նպատակն պէտք է լինի՝ խորհրդածութեան նիւթ չինել երկրայողաց համար անսահմանն, յաւիտենականն: Ամենէն յարածուփ Երկրայականն՝ դարձեալ չը տարակուսիր իւր հոգւոյ գոյութեան վրայ: Եւ եթէ հոգին յաջողի սոյն հոգւոյ ներկայութիւնն եւ բարձր նշանակութիւնն զգալի առնել, կ'առաջնորդէ Երկրայականին ուղիղ սեռութեամբ խորհիլ այսպիսի խնդրոց վրայ եւ դառնալ ի կողմն ճշմարտութեան:

Կան անկեղծ, բայց խղճալի հոգիներ, որք ազդուելով ճշմարտութեան Հոգիէն և Աւետարանէն՝ կը խոստովանին, որ մեղաւոր են, կը հրաժարին անձամբ արդարանալու թերամնութենէն, կը փափաքին զգենուլ միայն զարդարութիւնն Աստուծոյ եւ պատրաստ են ընդունելու զայն, եթէ հաւատան որ պարգեւուած է իրենց. սակայն մի շղթայ կայ, որ կը կապէ, կարգելու նաւահանգիստն մտնելու. այս շղթայն է իրենց ստացած թիւր կրթութիւնն, իրենց ստացած սաւաքին ապաւորութիւնն, իրենց աւելորդ կամ յոյժ պակաս գիտութիւնն, և նաեւ իրենց անհաստատ բնոյթն, որ ո՛չ միայն կրօնական, այլ ուրիշ առարկայից նկատմամբ ևս կը տեսնուի: Երբ այսպիսեաց կը հանդիպինք, պէտք է իմանանք և ի յուշ առնունք, որ հաւատն ո՛չ

այլ ինչ է, եթէ ո՛չ կամենալ Աստուծոյ թողութիւնն ընդունիլ և ուրիշ բանի մէջ փրկութիւն չ'որոնել. վասն զի Աստուած այնպէս սահմանած է, որ մեր փրկութիւնն կախումն չ'ունի բնաւ մեր տկար մտաց փոփոխականութիւններէն. վասն զի ո՛չ թէ միտքն կամ երևակայութիւնն են, որ կը միտին փրկութեան շնորհն ընդունելու, այլ կամքն, այս տկար, բայց միակ ազատ կարողութիւնն է, որ կընդունի թողութիւն, կը դառնայ առ Աստուած և կարող է նաև աղաղակել. « Հաւատամ, Տէ՛ր, օգնե՛ա անհաւատութեանս իմում »: Մարկ. Թ. 24. Պէտք է զօրացնել այսպիսեաց փափաքն, հաստատել կամքն:

6. — Կան Անտարբերներ, որք բազմաթիւ են և ստորին քան անհաւատներն, որք բացարձակ կը յայտնեն իրենց թերահաւատութիւնն: Անտարբերներն կարծիքներով կամ կարծիք չ'ունենալով միջին տեղ կը գրաւեն հաւատացելոց և թերահաւատից մէջ: Սոքա առհասարակ աշխարհասէրներ են, զբօսասէրներ կամ բազմահոգներ, որք ժամանակ չ'ունին ո՛չ հաւատացեալ լինելու և ո՛չ անհաւատ: Հովիւն առիթներ շատ ունի այսպիսեաց վրայ ևս ուշադրութիւն դարձնելու: Սոքա հաղորդակցութիւն ունին Եկեղեցւոյն հետ, որոյ ծոցն կը դիմեն ըստ սովորութեան, պատշաճութենէ չը հեռանալու համար: Սոքա շատ անգամ կը հանդիպին հովուին ընկերութեան մէջ, քաղաքական գործոց կամ ծանր պարագայից մէջ: Սոքա ունին ընտանեկան գորովանքներ, ուրախութիւններ և վշտեր: Սոքա մարդ են և սոյն մարդկային տեսակէտով պէտք է մօտենալ իրենց: Այս ամեն գորովանքներն մերձաւորութիւն կամ կապակցութիւն ունին Կրօնի հետ, առանց որոյ և ո՛չ մին կարող է կատարեալ իմաստ ունենալ: Այս ամեն կապակցութիւններն կը յիշեցնեն մի

աւելի բարձր կապակցութիւն, երկնաւոր կապակցութիւն։

Երբ առիթն ներկայացած է, պէտք է խորտակել Անտարբերներու անկասկածութիւնն և ապացուցանել որ նոցա դիրքն անտարբեր չ՚է։ Պէտք է պաշարել երկիւղիւ. վասն զի երկիւղի զգացումն մի գլխաւոր միջոց է, որով կարելի է Աստուծոյ գաղափարն տպաւորել անտարբերի մտաց մէջ. բայց սոյն միջոցն գործ դնելով հանդերձ՝ պէտք է թոթուեցնել և թաթուեցնել տալ ուրիշ լարեր, պէտք է ազդել զգացմանց վրայ։

7. — Կան Թերահաւատներ, բայց հովիւն փակատար իրաւունք չ՚ունի այդպէս համարելու։ Երբ պարագաներն պահանջեն թերահաւատներու հետ խօսակցել՝ պէտք է աւելի հարցական քան թէ վիճաբանական ձեւով վարիլ։ Թերահաւատներն ունին ինչպէս գործնական առածներ, նոյնպէս վարդապետական օրինակներ, որք կարող են առիթ տալ կրօնական վիճաբանութեան։ Կան պարագաներ, որ թերահաւատն կը ծածկէ իւր թերահաւատութիւնն և մանուածապատ դարձուածներ գործ կը դնէ։ Գոհ կը լինի, միայն ակնարկներով եւ հեգնութեամբ։ Պէտք չ՚է կարծել թէ վիճաբանութիւնն ամեն ժամանակ օգուտ կը բերէ. պէտք է զգուշանալ մանաւանդ պարզամտաց առաջ վիճաբանութեան մտնել թերահաւատներու հետ։ Պէտք է խօյս տալ, երբ վիճաբանութիւնն թշնամանիկ է և նախատական՝ հակառակորդին կողմէն։ Որչափ հնար է, պէտք է ջանալ, որ վիճաբանութիւնն հրաւէր լինի խղճի և խօսակցութիւն հոգեւոր շինութեան։

Պէտք չ՚է որ հովիւն վիճաբանութեան մտնէ այն գիտնականաց հետ, որք մասնաւոր պարապմունք ընտրած են իրենց համար Կրօնի դէմ մաքառիլն. Կրօնքն գիտութեան առջեւ չը նուաճիր բնաւ. բայց հովուի,

պարտաւորութիւնն է միայն խօսիլ բացարձակ ճշմարտութիւնն, եթէ ընդունուի՝ շատ լաւ. իսկ եթէ ո՛չ, պարտաւոր չ՛է բնաւ կրօնն իր բարձրութենէն իջեցնելով՝ գիտութեան հաւասարեցնել և ըստ այնմ վիճել։

Ոչ միայն գիտնոց, այլ տգիտաց մէջ անգամ կան իրենց անհաւատութեամբ պարծեցողներ։ Իւրաքանչիւրն ունի իր եղանակն թերահաւատութեան, որ շատ անգամ ոչ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ անկապ ասացուածներու կուտակութիւններ, գրքերէ և խօսակցութիւններէ քաղուած առակաւոր ձեւեր, եւն։ Վերացական և նրբին վարդապետութիւններն իսկ տղայական եւ գռեհիկ ձեւեր կ՚առնուն այս ստորամիտներու լեզուին մէջ։ Պէտք չ՛է կարեւորութիւն տալ եւ վիճաբանութեան մտնել այսպիսի անմշակ և տգէտ անձանց հետ. բայց պէտք է աշխատիլ շարժել իրենց տեղէն և խղճի ու փորձառութեան ասպարէզն բերել, զարթուցանել նոցա մէջ հոգի զգաստութեան և պատկերացնել Աստուծոյ գործն և կատարելութիւններն այնպէս, ինչպէս պատկերացուցած է Աւետարանն, եւ ցոյց տալ քրիստոնէի կենաց առաւելութիւններն այնպէս, ինչպէս որ կը հաստատէ և կ՚ապացուցանէ քրիստոնէական ճշմարիտ կեանքն։ Կրօնի դէմ զինուած հոգիներու տեսակներն շատ են եւ կարեւորութիւն չը կայ մի առ մի թուել. սակայն պարտք կը համարինք ասել՝ թէ Ս. Գիրքն այնքան զօրաւոր է, որ ինքն իրեն կը բաւէ։ Որչափ մարդ մտադիր լինի Ս. Գիրքն բացատրել Ս. Գրքով՝ այնքան կը սիրէ այս գերազանց եղանակն։ Պէտք է որ Ս. Գիրքն [illegible], յոյժ հովուաց սրտին մէջ, այնպէս որ սրտով ի բերան ուսանելով՝ հարկն և կարեւորութիւնն պահանջած ժամանակ՝ դիւրութեամբ ի յուշ գան Ս. Գրոց գլխաւոր տեղերն։ Այս գիտութիւնն անջատ մասներու համար պէտք չ՛է որ լինի, այլ ամե-

բողջին, ամեն մի հատուած, ամեն մի յառաջ բերած համար՝ պէտք է որ յայտարար լինի բավանդակին իմաստին և քաղցրութեանն՝ նիւթին նկատմամբ։ Այսպիսի մի գիտութիւն կըյանձնարարենք Աւետարանի բոլոր պաշտօնէից, որք մատակարար են Բանին Աստուծոյ։

Երկու պարտաւորութիւնք հովուի. — Յանդիմանութիւն եւ Վերակացութիւն.

Յանդիմանութիւն. — Հովիւն պարտաւոր է յանդիմանել, թէեւ գիտենք որ դժուարին է այս պարտաւորութիւնն ամեն ժամանակի եւ ամեն մարդոց համար, մանաւանդ ներկային մէջ։ Բաւական է համեմատել ներկայն՝ Եկեղեցւոյ նախնի վիճակին հետ։ Այս յանդիմանութիւնն պէտք է որ լինի որպէս եղբայրական ուղղութիւն և խրատ և ո՛չ որպէս հաւատաքննութիւն։ Օրինակի համար, կան մարդիկ, որք չ՛են յաճախեր Եկեղեցի հրապարակային պաշտամանց ժամանակ։ Այս կէտն կարո՞ղ ենք արդեօք ի հաշիւ առնուլ մեր յանդիմանութեան ժամանակ։ Ինչպէ՞ս և ի՞նչ անուամբ կարող ենք առնել զայս։ Ունի՞նք արդեօք առ այս պարտաւորութիւն՝ թէ ոչ։

Մարդասիրութիւնն և խոնարհութիւնն, սոյն երկու անբաժան առաքինութիւնքն, յանդիմութեան մէջ՝ կը թելադրեն պատշաճութիւնն, չափն և ճշմարիտ զօրութիւնն։ Պէտք չէ խորտակել ապակին, այլ պէտք է մաքրել։ Սուրբն Պօղոս յայտնած է Տիմոթէոսին թէ ի՞նչպէս պիտի լինի յանդիմանութիւնն ըստ հասակի և

ըստ սեռի ։ (Ա․ Տիմ․ 1—5) ։ Համեմատաբար կարելի է նկատել նաեւ ուրիշ բաժանումներ ։

Ցանդիմանութիւնն պէտք է որ լինի առանձինն և ո՛չ հրապարակաւ ։

Վերակացութիւն․ — Երբ կոչուած է հովիւն խորհրդ-ներ տալ մի անձի և ուղղել, պարտաւոր է ի նկատի ունենալ հետեւեալ պայմաններն․ — Պարտաւոր է պատկառ կալ բարոյականի ընդհանուր սկզբունքներուն և ո՛չ երբէք կտրատել․ զի մասնաւոր կանոններն իսկ ամբողջին մէջ ունին իրենց զօրութիւնն ։ Պարտաւոր է իւր հոգեւոր աշխատութեան կամ խրատներու ժամանակ՝ Աստուծոյ սէրն ունենալ կէտ նպատակի և այս սէրն կարող է առաջնորդել՝ թէ ի՛նչպէս պէտք է վարուիլ ։ « Փորձեցէ՛ք, զի՞նչ է հաճոյ Աստուծոյ » ։ Եփես․ Ե․ 10․

Հովիւն պարտաւոր է յարգել ազատութեան եւ պատասխանատուութեան սկզբունքն, և ամեն մարդոյ պատասխանատուութիւնն իւր վրայ թողուլ ։ Պէտք չ՛է սակաւ ժամանակի մէջ շատ բան պահանջել ։ Պէտք է ջանալ որ ինքնին զօրանան եւ ինքնին ընթանան ։ Պէտք է գործել, բայց պէտք է նոյնպէս սպասել ։ Պէտք չ՛է յուսահատեցնել մեր խնամոց յանձնուած անձն, այլ միշտ պէտք է օգնել և հաստատել ։ Պէտք է զսպել այն անձանց անօգուտ հետաքրքրութիւնն, ունայն խօսքերն, կրօնական շատախօսութիւնն, « Որք յամենայն ժամ ուսանին և երբէք ի գիտութիւն ճշմարտութեան ո՛չ հասանին » ։ Բ․ Տիմ․ Գ․ 7․

Խօսքն դարձած է մի շնչահան կամ օդահան, որով կը խուսէ, կը ցնդի այն գոլորշին, որ պիտի շարժէր մեքենան ։

Ընդհանուր խրատներ կամ խորհրդներ

Թուեցինք այն վարդապետական կամ բարոյական տարբեր վիճակներն, որոց մէջ կարող են գտնուիլ մեր հօտի անդամներն։ Թողո՛ւնք այժմ այս տարբերութիւնն և միասին առնունք ամեն դասակարգերն եւ նշանակենք քանի մի հակիրճ խրատներ, որք ամենուն կը վերաբերին։

Վարուեցէ՛ք ամեն ժամանակ և ամենուն հետ անկեղծութեամբ և ուղղութեամբ։

Հաւատացէ՛ք յօժարութեամբ, և որչափ կարելի է, բարեմտութեան։

Նայեցէ՛ք աւելի գաղափարներուն քան թէ խօսքերուն, աւելի զգացումներուն քան թէ գաղափարներուն։ Զգացումն, կամ սէրն է ճշմարիտ իրականութիւն բարոյական, այսինքն զգացումն է, որով գոյութիւն ունի բարոյականութիւնն։ Քանի՛ քանի՛ մոլար հերձուածներ կ'ուղղուին սրտին մէջ։ Եւ ընդհակառակն քանի՛ քանի՛ ուղղադաւաններ կան բերանով, որոց սիրտն հերետիկոս է։ Երբեմն բառն կը գլանան մեզ և իրն կը շնորհեն և երբեմն իրն կը գլանան և բառն կը շնորհեն։

Երբ նշմարէք, թէ ձեր հակառակորդն խաբեպատիր միտք ունի և դժուարութիւններ յարուցանող է, վիճաբանութեան մի՛ մտնէք և մի՛ խօսիք յիմարին հետ ըստ իւրում յիմարութեան. «Մի՛ տար պատասխանի անզգամի ըստ նորա անզգամութեան. զի մի՛ լինիցիս նմանող նմա»։ Առակ. ԻԶ. 4.

Զգուշացէ՛ք, որ զձեզ անձնապէս վիրաւորեալ չը համարիք դիմադրութենէ կամ ձեր քարոզած ճշմար-

տութեանց դէմ եղած անիրաւ դատողութենէն ։

Զգուշացէ՛ք, որ ամեն յանդուգն եւ անիմաստ ընդդիմախօսութիւն՝ թշնամանք կամ հայհոյանք չը համարէք թէ՛ ի վարդապետութեան և թէ՛ ի բարոյականութեան ։

Պաշտպանեցէ՛ք ձեր իրաւունքն՝ առանց գրգռելու ։

Մի՛ սպասէք տեսնել՝ թէ ապացոյցներն նոյն օրինակ և բացարձակ ազդեցութիւն պիտի ունենան ամեն մտքերու վրայ ։ Մենք չ՛ենք կարող իմանալ՝ թէ ինչո՞ւ միևնոյն ապացոյցն միոյն կազդէ, միւսին չ՛ազդէր, եւ թէ ինչո՞ւ այս ինչ վայրկեանին չ՛ազդեր, բայց մի այլ ժամանակի մէջ շատ կ՛ազդէ ։ Այս գաղտնիքն Աստուծոյ կը պատկանի ։ Մեր բոլոր մտադրութեանց, բոլոր ջանքերու և հաշիւներու վերջնական արդիւնքն միշտ կը մնան ի ձեռս Աստուծոյ ։ Ամեն ինչ պէտք է յուսալ յԱստուծոյ, ամեն ինչ պէտք է ընծայել Աստուծոյ ։

Սպասեցէ՛ք աւելի մտաց տրամադրութեանց, ձեր աշխատանաց արդիւնաւորութեան համար՝ քան թէ վստահացէք ձեր ճարտարութեանն, որով պիտի գործադրէք ձեր միջոցներն ։ Գիտութեանց, զօրութեանց, զգուշութեանց, պահպանողութեանց առաջինն՝ մարդասիրութիւնն է ։ Վերակացու լինելու, հովուելու պաշտօնին հոգին այն զգացման մէջ է, զոր խորապէս կ՛արտայայտեն մեր Տիրոջ խօսքերն. « Եւ դուք ո՛չ կամեցայք գալ առ իս, զի զկեանս ունեցիք »։ Յով. Ե. 40 ։

Ձեր դասերուն վրայ աւելցուցէ՛ք ձեր կենաց օրինակի ծանրութիւնն, լաւ իմանալով որ բարոյական ճշմարտութիւն հաղորդելու առաջին եղանակն է՝ սաբափոխումն ։ Իմացէ՛ք, որ միայն կեանքէն է, որ կեանք կը ծնանի, կեանք յառաջ կը գայ ։ Եւ իրապէս,

Քրիստոնեայքն, իրենց կեանքով և կենցաղով, են վճռական ապացոյցներ կամ փաստեր Քրիստոնէութեան՝ նպաստաւոր կամ աննպաստ։

Միացուցէ՛ք, խառնեցէ՛ք աղօթքն ձեր ամեն ճգնանց հետ, ձեր ամեն ձեռնարկութեանց հետ, թէ՛ Աստուծմէ օգնութիւն խնդրելու, թէ՛ հոգիներն իրեն յանձնառնելու համար, և թէ՛ պաշտօնին մէջ ճշմարիտ ջերմութեամբ և ճշմարիտ իմաստութեամբ մնալու համար։

Վերջապէս, քանի որ նորանոր հոգածութիւններ կը պահանջուին եկեղեցական պաշտօնէէն, նորանոր տառապանութիւններ կը ծնանին, ո՞չ ապաքէն պարտաւոր է հովիւն, տաճարն շինող Հրէից նման, մի ձեռքով սուրն կրել և միւսովն շինել։ Սուրբն Պօղոս կ՚ըսէր. « Թո՛ղ զամենայն նեղութիւնսն, և զի հանապազ խռուժումն ի վերայ իմ կ՚ուտէր, և հոգք ամենայն եկեղեցեաց։ Ո՞ հիւանդանայ և ո՛չ ես հիւանդանամ. ո՞ գայթակղի և ո՛չ ես տապանամ »։ Բ. Կոր. ԺԱ. 28-29. « Յար և աղօթս առնեմք վասն ձեր, զի զձեզ արժանիս արասցէ կոչմանն ձերում Աստուած, մինչեւ լցցէ զամենայն հաճութիւն բարութեան և զգործս հաւատոցն զօրութեամբ. զի փառաւորեսցի անուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ի ձեզ, և դուք ի նմա, ըստ շնորհացն Աստուծոյ մերոյ և Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի »։ Բ. Թես. Ա. 11-12։

Գ. — Արտաքին կացութիւն

Ներքին և արտաքին կացութիւնք իրարմով կը բարեխառնին, իրարմով կ՚ուղղուին։ Անհատի իրական վիճակն այս է և պէտք է ուշադրութեան առնել

զայն՝ մեծ խնամքով։ Ոչ մի տարր, միւսէն անջատ, չ'ունի կատարեալ նշանակութիւն. բայց այս միաւորութիւնքն կամ կապակցութիւնքն եւս, որ անհուն փոփոխութիւններ ունին, չ'են կարող նախատեսուիլ և կանոնաւորուիլ։ Մենք պարտաւորուած ենք ուսումնասիրել տարրերն և նոցին կացութիւններն, մին անկախ միւսէն։

Արտաքին կացութիւնք ընդհանրապէս երկու տեսակ են, իրարու ներհակ — Երջանիկ կամ Ապերջանիկ։ Բայց գլխաւորն է մատնանշել թէ՝ հովիւն, գրեթէ, բացառաբար զբաղուած է երկրորդով։ Կան բաղձալի և անակնկալ բարեբաստութիւններ, որք [illegible] պատահարաց կամ աղէտից կը ծնանին և պէտք է [illegible] հանդարտել։ Ամեն մի դէպք, որ բուռն ալեկոծութեամբ կը յուզէ մարդոյ սիրտն, առիթ կը տայ հովուին զգացուցանել շնորհաւորելով։ Հովիւն լաւ կընդունուի, երբ [illegible] փոփոխելու ընթանական ուրախութիւնն, կը յորդորէ խորհիլ ուրիշ հաստատուն երջանկութեան վրայ։

Հովիւն պարտաւոր է, որչափ կարելի է, ամոքել ամեն տեսակ վշտահարներն. բայց կան պարագաներ, որ [illegible] կը լինին՝ դիւրութեամբ մոռնալու և խոր թափանցելու։ Սակայն ծանրագոյն թշուառութեանց ժամանակ, հովիւն իրաւունք ունի և պարտաւոր է անպատճառ երեւիլ։ Այսպիսի պարագայից մէջ՝ ցուցած եղբայրական գութն և կարեկցութիւնն՝ առաջին մասն են հովուական պաշտօնի, որ կարող է գրաւել թէ՝ անհատներու և թէ՝ ընտանիքներու վստահութիւնն։ Բայց հովուի յարգն կը բարձրացնեն մանաւանդ յաճախ այցելութիւնքն ծանր հիւանդութեանց ժամանակ։

Հիւանդք. — Ինչպէս ասինք, հիւանդաց հովուել ամենէն նուիրական պարտաւորութիւնն է. սա է կոչման

փորձաքարն՝ թէ՛ իրեն և թէ՛ այլոց համար։ Կարող ենք ասել թէ՝ ինչ եղանակաւ որ հաստատուած և կատարուած է սոյն պարտաւորութիւնն, նոյն չափով կարելի է չափել իւրաքանչիւր կրօնական շրջանի քրիստոնէական կեանքն և քրիստոնէի հոգին։

Հովուի այցելութիւնքն ո՛չ միայն օգտակար են հիւանդաց, այլ ամեն շրջապատողաց և այս պարագայն աւելի մատչելի կ'առնէ կրօնական ուսմունքներն։ Այս այցելութիւնք օգտակար են նոյն իսկ հովուին, որ ամենալաւ առիթ ունի ուսանիլ և ճանաչել մարդկութիւնն, կեանքն և իւր իսկական պաշտօնն։ Հիւանդութիւնն այնպիսի կացութեան մէջ կը դնէ զմարդն, որ աւելի ենթակայ կը լինի ազդեցութեան։ Հիւանդն՝ է մարդն իւր ամենէն բնական և ամենէն ճշմարիտ կացութեան մէջ։

Հովիւն, իւր պաշտօնի այս մասին մէջ ունեցած յաջողութեամբ կամ միայն եռանդով իսկ, կարող է ժողովրդական լինել։ Ամեն մարդ կը զգա՛յ հիւանդաց այցելութեան գործոյն մեծ արժէքն, մինչեւ անգամ առանց լաւ ճանաչելու և ըստ բաւականին սիրելու բովանդակ նպատակն և արդիւնքն։

Տարակոյս չը կայ, որ պէտք է յաղթել շատ տհաճութեանց և երկիւղի, թո՛ղ այն սոսկումն, զոր կը ներշնչէ վշտաց և մահուան տեսարանն։ Աշխարհն այնպէս կը վարուի երբեմն, որ հովիւն կարող է մոռնալ թէ մարդիկ կը վշտանան և կը մեռնին։ Նա, որ կ'որոնէ մոռանալ, ստեղծուած չէ հովիւ լինելու համար։

Իսկ վտանգին նկատմամբ արդէն պատուիրուած է. «Հովիւ քաջ դնէ զանձն իւր ի վերայ ոչխարաց»։ Յովհ. Ժ. 11։ Սոյն պատուէրն կ'ուսուցանէ մեզ՝ թէ հովուական պաշտօնն մի արուեստ չ՚է, այլ մի յօժարակամ մարտիրոսութիւն, և կամաւոր զինուորն, որ պատե-

բաղդի դաշտին մէջ կը մնայ միասնաց և յաւիտենականութեան համար, նման է հովուին, որ ճշմարիտ գիտնուոր է Աւետարանին, այսու տարբերութեամբ միայն՝ որ նա կը մնայ, իսկ սա կը գնէ իւր կեանքն:

Այսպէս հասկցած են Առաքեալքն, ինչպէս և իրենց աշակերտաց, և մենք կարող չենք այլապէս հասկնալ, ինչ որ Առաքեալք հասկցած են: Պէտք է որ կարող լինինք ասել, որպէս Ս. Պօղոս. «Բայց ես յօժարութեամբ ծախեցից և ծախեցայց վասն անձանց ձերոց»: Բ. Կոր. ԺԱ. 15: «Եւ արդ ուրախ եմ ի չարչարանս վասն ձեր, և լնում զպակասութիւն նեղութեանցն Քրիստոսի ի մարմնի իմում»: Կող. Ա. 24: «Այլ և ո՛չ ինչ համարիմ զանձն իմ պատուական, որպէս զի կատարել ընթացս իմ ուրախութեամբ՝ և զպաշտօնն զոր առի ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, վկայել լինել Աւետարանի շնորհացն Աստուծոյ»: Գործ. Ի. 24: Նա, որոյ համար իւր կեանքն թանկագին է, հազիւ թէ քրիստոնեայ է, իսկ ինչպէ՞ս կարող է հովիւ լինել:

Մեր Առաքելական Ս. Եկեղեցին, որ ունի թէ՛ ամուրի և թէ՛ ամուսնացեալ հովիւներ, աւելի մեծ ասպարէզ բացած է իւրաքանչիւրոց համար: Կան այրերութիւնք, որք առաջնոց աւելի կը պատշաճին, կամ որ երկրորդաց, թէև ժողովրդային աղէտից և վտանգաց ժամանակ երկուքեան եւս պատրաստ են հաւասարապէս անձնուէր հանդիսանալ:

Վտանգն, զոր կարող է ունենալ հովիւն՝ տարափոխիկ հիւանդութեանց ժամանակ, գլխովին հակառակ է քաջութեան և անձնուիրութեան: Մի՛ փախչի՛ք և վտանգն կը փախչի:

Պէտք չէ ուշ երթալ այցելութեան հիւանդաց եւ առ այս պէտք է տեղեկանալ թէ կա՞ն արդեօք հիւանդներ: Եւ այս տեղեկութիւնն պէտք է ստանալ

հաւատարիմ անձանց մխիթարու։ Պէտք է այցելել նաև այն հիւանդաց, որոց վիճակն ծանր չէ։ Պէտք է նոյն իսկ առողջ ժամանակ ընտելանալ այցելութեանց, որպէս զի ի հիւանդութեան յանկարծ չը զարհուրին առաջին այցելութենէն։

Հոգին պարտաւո՞ր է այցելել առանց կոչուելու՝ թէ ոչ։ Այս հարցման պատասխանները զանազան են։ Ցանկալի է, որ կոչուի հոգին, և պէտք է այնպիսի վարժութիւնք ունենալ որ կոչուի։ Բայց կոչուի թէ ոչ, պարտաւոր է այցելել հիւանդաց, առանց զարթուցանելու այն տխրական գաղափարն, որով ոմանք կը դիմեն առ ոգեվարն՝ իբրև ի վերջոյ ոտոյ։ Կարող ենք ասել՝ թէ առաջին այցելութիւնն ամենէն դժուարինն է և շատ անգամ՝ միակ դժուարինն։ Պէտք է այնպէս վարուի հոգին, որ ինքնին պարտաւորին իր առջև դուռն բանալ։ Հոգին պարտաւոր է կատարել այն այցելութիւնն ո՛չ թէ պատասխանատուութենէ զերծ մնալու համար, այլ ստիպեալ ի սիրոյ, որ ո՛չ սահման ունի և ո՛չ կը ձանձրանայ։

Հոգին պարտաւոր է տեղեկութիւն ունենալ բժշկէն հիւանդի վիճակին վրայ, ինչպէս և ազգականներէն ու բարեկամներէն՝ նորա կրօնական և բարոյական վիճակին վրայ։ Հոգին ինքն ևս իւր կողմէն պարտաւոր է անձնական փորձեր ունենալ երկրորդ կէտին նկատմամբ, վասն զի երբեմն սխալ կը լինին հաղորդուած տեղեկութիւնները։

Հաւատն և յոյսն հոգևական բովանդակ գործունէութեան ոգին են. բայց սոյն աստուածագրութիւնքն, որոյ միակ առարկայն Աստուած է, անհաճելի են տկար հոգիներու և երևակայական ցնորքներով պաշարուածներու համար։

Պէտք է ջանալ միայնակ լինիլ հիւանդին հետ։ Ծառա

դժուարին է և գրեթէ հազուադէպ, որ հիւանդն, մի երրորդի առջեւ, նոյն իսկ շատ մտերմի, յօժարի լիովին բանալ իւր սիրտն։ Ամեն սկսուածք պէտք է որ լինի սիրով և գորովանօք։ Պէտք է ջանալ հիւանդութեանց մէջ յերեւան հանել Աստուծոյ նպատակն։ Պէտք է պատկերացնել հիւանդութիւններն իբրեւ մի անսովոր Շաբաթ, մի հանգիստ։ Պէտք է բացատրել՝ թէ ինչքա՜ն կը սիրէ զմեզ Աստուած և ի՞նչ մեծ շնորհք է, որ հիւանդութեանց ժամանակ իսկ կը պահպանէ մեր բոլոր կարողութեանց կիրառութիւնն։ Պէտք է հասկացնել՝ թէ ո՞րչափ թանկագին է և յարգելի՝ կենաց սոյն վայրկեանն։ Հովիւն պարտաւոր է պարզել հիւանդին, որ իւր այցելութիւնն մի անմիջական զօրութիւն չ՚ունի։ Պէտք է պարզել՝ թէ իւրաքանչիւրէն կը պահանջուի իւր հոգին և թէեւ միմեանց համար կ՚աղօթենք. բայց ո՛չ ոք կարէ մեր փոխանակ զղջալ, դառնալ առ Տէր և սիրել զԱստուած։

Սկսած ժամանակ պէտք չ՚է շատ պնդել։ Պէտք է նախ վարժեցնել հիւանդն, որ զմեզ ճանաչէ և հասկընայ մեր խօսածներն։ Պէտք է եռանդուն հոգածութիւն ունենալ, չը լինիլ ո՛չ տաղտկացեալ և ո՛չ տաղտկացուցիչ։ Որ կողմն դառնանք, մեր բոլոր զօրութիւնն՝ կը կայանայ յայսմ. «Համբերել եւ հանգչիլ ի փրկութեան Տեառն». Ողբ. Երեմ. Գ. 26։ Երբ հաճութիւն և հաւանութիւն նշմարուի հիւանդի կողմէն, պէտք է ջանալ իւր սիրտն բանալ աղօթելու, որ ամենէն ազդեցիկ քարոզն է հիւանդի անկողնոյն մօտ և որով ամեն բան կարելի է ասել։ Ի՜նչ սքանչելի բան է, երբ հիւանդն աղօթէ, որ Աստուած կարողութիւն տայ ի բարին գործ դնել իւր հիւանդութիւնն։

Աղօթքին կարելի է յաւելուլ Սուրբ Գրոց ինչ ինչ ընթերցուածներն, ինչպէս են Եղեկիայի աղօթքն կամ

օրհնութիւնն. (Եսայ. ԼԸ.) քանի մի աղաչանաց և գոհութեան Սաղմոսներ, բժշկութեան Աւետարաններ, Բ. Կորնթացւոց Ս. Գլխէն քանի մի համարներ, նոյնպէս նաև այնպիսի խօսքեր, որք կը բանան մեր աչաց առաջ անմուտ արեգական արշալոյսն և կը պատկերացնեն յաւիտենականութիւնն՝ որպէս ճշմարիտ բարիք մարդոյ և որպէս ճշմարիտ առարկայ հոգւոյ։ Եթէ հիւանդն ծանօթութիւն չը տար մեզ իւր վիճակին նկատմամբ, և մենք կարող ենք քաղել այլ միջոցներով, պարտաւոր ենք ըստ այնմ որոշել մեր աղօթքներն և ընթերցուածներն և յարատեւել։ Ջեւական հարցափորձն գրեթէ անկարելի է և մեծ օգուտ չը խոստանար, ընդհակառակն սիրտն կը փակէ քան թէ կը բանայ։

Երբ հովիւն իւր առջեւն ունի այնպիսի հիւանդ, որ բոլորովին կուրացած է, խստացած և անզեղջ ամենէն քաղցր, մեղմ և յանկուցիչ ձեւերն գործ դնելէն զկնի՝ պէտք է երբեմն բացարձակ ունկնդրութիւն պահանջել, այսինքն առաջարկել որ պատրաստուի լսել ինչ որ կարեւոր է։

Քրիստոնէական ճշմարիտ վիճակն է՝ վրդովումէն ծնած անդորրութիւնն։ Միայն այն անդորրութիւնն է օրինաւոր, որուն յաջորդուած է վրդովումն։ Այս ճշմարտութիւնն միայն անդորրութեան նկատմամբ չէ, այլ գրեթէ նաեւ ուրախութեան, որ տրտմութենէն կը ծնանի, ինչպէս քաղցրն՝ դառնէն։ Քրիստոնէական ուրախութիւնն խառն է խոնարհութեամբ, երկիւղով և սիրով։ Երբ քրիստոնեայն սոյն խորին զգացմամբ համակուած է, խոստովանելով իւր անարժանութիւնն և Աստուծոյ շնորհն, այն ժամանակ կը մնայ միայն տրտմանքն առաւելուլ ուրախութեան մէջ և ուրախութիւնն զղջման մէջ, ո՛չ թէ մին կամ միւսն պակսեցնելու համար, այլ մին միւսով չափաւորելու համար։

Մենք գիտենք, որ Աստուած կարող է մի վայրկենին՝ տալ մի բովանդակ կենաց արժողութիւն, ինչպէս պատահեցաւ Խաչի վրայ զղջացող և հաւատացող աւազակին: Եւ թէեւ գիտենք, որ հաղուադէպ են սոյնպիսի դարձերն, մանաւանդ մահուան անկողնոյն մէջ, բայց հովուի նուիրական պարտքն է բոլոր սրտով եւ բոլոր մտքով աշխատիլ հիւանդաց դարձին համար:

Հովիւն կը պատահի շատ անգամ այնպիսի անձանց, որք մի ժամանակ կարծած և երեւակայած են թէ կը հաւատան և այսպս կը նշմարեն, որ պակսած է իրենց հաւատն, և կը տեսնեն, որ թափուր և դատարկ է այն տեղն, ուր ցայն վայր կը ծփային իրենց կարծեցեալ հաւատոյ առարկայքն, որպէս ցնորք խօլականք: Կը տեսնեն, որ իրենց ի կիր արկած բոլոր ճշմարտութիւններն և գործադրած բոլոր կրօնական բաներն այլ եւս չունին ազդեցութիւն իրենց վրայ: Միով բանիւ, վերջին ժամուն, փոխանակ կենդանի հաւատոյ, մահ միայն կը տեսնեն իրենց առջեւ: Իրենց վիճակն աւելի վատ է քան թէ երբէք չը հաւատային:

Հովիւն կը պատահի նաև այնպիսեաց, որոց խղճի խայթն աւելի զօրաւոր է քան թէ Աստուածային շնորհաց խոստումն: Կան այնպիսիք, որք բոլորովին անհաւատ չեն, Աստուծոյ դատաստանէն չեն զարհուրած, բայց ի մահուան կը դողան, կ'երկնչին նոյն իսկ մահէն: Այս մեծ մասամբ մի Ֆիզիքական կամ բնական երկիւղ է, որով շատ անգամ կը պաշարուին հաւատացեալքն իսկ: Առ հասարակ, պարզ և տաժանելի կեանք վարող մարդիկն աւելի բնական դիւրութեամբ կը մեռնին քան թէ գիտնականներն, մտածողներն և մշակեալ միտք ունեցողներն: Աղքատն արդէն իւր կեանքն գրեթէ մեռնելով անցուցած է. նա իւր պարզ երեւակայութեամբ մերձ կը տեսնէ մահն: Կան, վեր-

Ջապէս, այնպիսիք, որք կը դզան ; որ անպատրաստ գտնուած են և այս մասին վրդովուած են ի ներքուստ, կամ ժամանակաւոր զբաղումներ և ընտանեկան հոգեր խառնված են իրենց անդորրութիւնն և չփոթած իրենց մտաց ազատութիւնն ։

Վրդովումն կամ ծփանքն, եթէ տատանման, կը յանգի ի յուսահատութիւն ; որոյ մէջ կ'անկանին իրարմէ տարբեր երկու կարգ մարդիկ ։ — Նոքա, որք մերժած կամ արհամահած են փրկութեան միջոցներն, իրենց ներկայացած ժամանակ, և նոքա ; որք ընդհակառակն ամեն բան արած են իրենց խաղաղութիւնն ապահովելու համար. բայց կը տեսնեն, որ կը կործանի իրենց բովանդակ հաւատն, իբրեւ մի մտացածին և ցնորական շէնք, և առ այս կը հարցնեն ինքնին՝ մի թէ երա՞զ էր այն իրական, ներքին և հաւատոյ կեանքն, զոր գտած էին Կրօնի մէջ, և միթէ, Քրիստոնէութիւնն, որ այնքան ընդարձակ տեղ կը գրաւէ Պատմութեան մէջ, չունի՞ այլ իրականութիւն բայց ի պատմութենէն. Կան մարդիկ, որք հաստատ մնալով իրենց համոզման վրայ, կը տեսնեն, որ պատժուած են՝ մի յանկարծական և խորին յուսահատութեամբ, այն մտաւոր հպարտութեան համար, որուն մատնած էին իրենց անձն ։ Շատ անգամ այս յուսահատական պատճոյն կամ փորձութեան կ'ենթարկին ամենէն խոնարհ և բարեպաշտ հաւատացեալք. բայց չը տեւէր այս պատիժն մինչեւ վերջին վայրկեանն և կը մեռնին նոքա մխիթարուած. որովհետեւ նոցա վերջին րոպէն լուսաւորող լոյսն կը բառնայ այն դայթակղութիւնն, զոր կարող էին ունենալ նոցա մահուան ներկայքն կամ վկայքն ։

Մահուան վերջին ժամուն, բաց ի այն տրտմութիւններէն, զորս նշանակեցինք, հոգին պարտաւոր է լսել առնել հիւանդին օծութեամբ զեղուն՝

խօսքեր, պատարագութիւն և ջերմ աղօթքներ առ Աստուած, երախտագիտութիւններ նոյն իսկ հիւանդին, որ հաշտուի Աստուծոյ հետ, աղաղակութիւններ առ Աստուած, որ հանէ հաշտուելիք իր արարածոյն հետ. վերջապէս, ափսոս և յուսոյ ջերմ փափաքներ և խնդիր։ Եթէ հիւանդին սիրտն կակղանայ, եթէ արտասուէ, եթէ աղերսէ, զո՞հ եղի՛ք եւ ունիք քան զայս՝ օրհնութիւն մի՛ ապահանիլք և կամ մի՛ ակն ունիք տեսնել ապաքինութեան։ Այն հոգին, որ զինքն կը մերժանայ, որ զինքն կ'ուրանայ, նայնէ, որ կը նուիրէ զինքն. այն հոգին, որ կ'աղաղակէ առ Աստուած, որոյ գէթ մեղանչած է, բայց կը դիմէ առ Նա, որպէս առ Հայր, ապաշխարելու զօրք սրբութեան հոգւոյն համար. փառք զի Նա, որ կոչայ, [illegible] մխիթարութ։

Երբ հոգին կը հանդիպի այնպիսի հիւանդի, որ անկրօնացած, փոխուած է, պարտաւոր է զգուշանալ տեսնել եւս չը վրդովելու։ Պէտք է նկատողութեան առնուլ հիւանդին կացութիւնն և գիտնալ՝ թէ ի՞նչ կը զգայ ի ներքուստ և ի՞նչ զգացումներ կ'արտայայտէ. Երբ այս կէտն խնդրէ, այնուհետեւ հոգւոյն կը ձայնէ իր անհատականութեան լուսով, իր ճշմարտութեան, իր մեղաց արթնութեան յիշատակ առնելն պարզաւաններն և աղօթքով խնդրել ի հոգւոյն Սրբոյ, որ [illegible] և թողութեան [illegible] հոգւոյն. [illegible] անկրօնացած ի [illegible] խաղաղութեան [illegible]։

Այս մասին [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. թէ [illegible] [illegible] [illegible]։

[illegible] [illegible] իր [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] է և [illegible] [illegible] է [illegible] [illegible]

յութենէն կամ երկիւղէն, պէտք չէ դատել այսպէս կամ այնպէս. վասն զի խղճի խայթն կարող չէ զղջումն համարուիլ, ո՛չ սոսկումն՝ դարձ քրիստոնէական և ո՛չ մահուան երկիւղն՝ երկիւղ Աստուծոյ: Աստուած միայն կարող է իմանալ այսպիսի հոգւոյ վիճակն: Իսկ հովիւն, որ չը գիտէ գաղտնիքն, պարտաւոր է մասնակից լինիլ հիւանդի կացութեանն, նորա հետ մարտակից լինիլ, նորա հետ հեւալ, նորա ոգեվար տագնապին խառնել իւր տագնապն: Թո՛ղ զգայ հիւանդն, իւր վերջին տագնապին մէջ, որ կայ իւր մօտ մի հոգի, որ կը հաւատայ, որ կը յուսայ, որ կը սիրէ: Թո՛ղ հովուի մարդասիրութիւնն լինի իբրև մի ճառագայթ և յայտնութիւն Քրիստոսի մարդասիրութեան: Թո՛ղ Քրիստոս ներկայ լինի հիւանդին՝ հովուի ներկայութեամբ: Պէտք է լոյս հաղորդել հիւանդին և ճաշակ աստուածային գթութեան, այնպէս որ հիւանդն պարտաւորի հաւատալ, տեսնելով Աստուծոյ գթութիւնն հովուին վրայ ցոլացած: Հովիւն պարտաւոր է աղերսել, պարտաւոր է աղօթել, պարտաւոր է մաքառիլ ամեն դժուարութեանց դէմ, մինչև որ Քրիստոսի խօսքերուն արձագանքն կրկնուի և հնչի յունկն հիւանդին, մինչև իսկ իւր զառանցանաց մէջ: Մենք կարող չ՚ենք իմանալ թէ ինչե՞ր կարող են պատահիլ այս ներքին աշխարհին մէջ, որ անթափանցելի է մեր տեսութենէն, և թէ ի՞նչ գաղտնիքով Յաւիտենականութիւնն կարող է պարունակիլ մի վայրկենի մէջ և Փրկութիւնն մի հառաչանքի մէջ: Մենք կարող չ՚ենք իմանալ՝ թէ ի՞նչ կարող է արժել, ի՞նչ կարող է պարունակել հոգւոյ մի յոյզն, մի թռիչն առ Աստուած, նոյն իսկ երկրաւոր կենաց սահմանին մէջ: Մի՛ լքանիք ուրեմն: աղօթեցէ՛ք բարձր ձայնիւ հիւանդին հետ. աղօթեցէ՛ք ցած ձայնիւ՝ հիւանդին համար: Անդադար

[illegible]

Ընդհանուր պայմաններ հիւանդներն հոգեւորապէս պատրաստելու նկատմամբ

Նախ՝ պէտք է [illegible]

Երկրորդ՝ պէտք չէ [illegible]

Երրորդ՝ պէտք չէ [illegible]

Պէտք է ունենալ համբերութիւն և կարեկցութիւն
անոնց՝ որ չ'են յանկարծակի և խորին յարմարիլ մաքրու-
թեանց և ցնորականն պատրանաց վրայ. Թէեւ շատ
մեծ խաղ լինին։ Կարող ենք երեւակել զբաղմունքներ,
զուարճանալ, բայց ո՛չ երբէք զաղափարել։ Մեր զբաղմա-
թեանց մէջ երկիւղ ասեն կարող է փոխարէն ազդե-
ցութիւն ունենալ առողջ մարդկանց վրայ. բայց հի-
ւանդի մանաւանդ նոյն երկիւղն կարող է մեռնել տա-
ռապողը։ Պէտք չէ մոռնալ երբէք, որ մենք էակներ
պատրաստաւորներ ենք աւետեաց, և այս աւետիքն, այս
ուրախութեան լոյսն, կը բաւէ ամենայնի, զգալ հանելու ա-
մենայն ինչ կը պատուհանէ խոր մէջ. Նա կը պատժէ և
միանգամայն կը մխիթարէ։ Նա մի գեղ է հոգւոյն համ-
մար, թէ՛ զօրացուցիչ և թէ՛ ամոքիչ։ Վերջապէս, հո-
գւոյ պաշտօնն, ինչպէս հիւանդի, նոյնպէս ամեն մարդ-
կոյ նկատմամբ, պիտի ամփոփի մարգարէին այն խօս-
քերուն մէջ. «Մխիթարեցէ՛ք, մխիթարեցէ՛ք զժողո-
վուրդ իմ, ասէ Աստուած. քահանայք խօսեցարուք
ի սիրտ Երուսաղէմի»։ Եսայ. Խ. 1—2.

Աղօթքն մեծ ազդեցութեան աղբիւր է, ո՛չ միայն
առ Աստուած ունեցած զօրութեամբ, այլ նաեւ հի-
ւանդի վրայ ունեցած անմիջական ներգործութեամբ։
Աղօթքի մէջ ամեն բան կարող ենք ասել. աղօթքի ձե-
ւով կարող ենք ամեն բան ընդունելի առնել. աղօթ-
քով կարող ենք բանալ ամենէն ամրափակ սրտերն։ Ա-
ղօթքի մէջ մի ճշմարիտ հրաշք կայ, և այս հրաշքն
կ'ազդէ նոյնպէս մեզ վրայ և միանգամայն կ'առնէ ա-
ւելի համարձակ, աւելի հեզ ու քաղցր, աւելի համբե-
րող և հաղորդակից հիւանդին և Աստուծոյ հետ։

Այն ժամանակ միայն պէտք է ծանուցանել մահն,
երբ կը տեսնենք թէ միակ վերջին միջոցն է մեռնողն
ի զգաստութիւն ածելու։ Սակայն պէտք է յայտնել

մարդոյն, ո՛չ միայն մարդկային, այլ նաև իւր անհատական անօրէնութիւնն և իւր ճանապարհաց բոլոր վտանգըն։ Եթէ մի ծանօթ յանցանք կայ, նկատողութեան առէք զայն։ Բայց վերստին կը կրկնենք, որ վերջին վայրկեաններին ազդարարութեան և սպառնալեաց վայրկեանք չ՛են։ Դարձեալ աղօթք, դարձեալ դորովանք։

Պէտք է հաղորդութիւն տալ հիւանդին, երբ ինքն կը փափաքի, և պէտք է որ սոյն փափաքն մաքուր լինի և ո՛չ սնապաշտութեան հետ խառնուած։ Պէտք է ուրախանալ այս փափաքին վրայ եւ պէտք է փութալ կատարել զայն, երբ համոզուած ենք թէ հոգեկան է։ Պէտք է նաեւ պատրաստել հիւանդն սոյն փափաքին համար. եթէ ցանկացողք լինին հիւանդին հետ հաղորդուելու ի քաջալերութիւն և ի մխիթարութիւն, պէտք չ՛է զլանալ, զի հոգեւոր շինութիւն է։ Եթէ ի սկզբան բարի է միայն լինիլ հիւանդին հետ, յոյժ բարի է՝ նաև, քանի մի նկատմամբ, որ ընտանեաց անդամներն, մանաւանդ աւելի մտերիմներն, ունկնդիր լինին մեր խօսքերուն, զորս կը խօսինք հիւանդին։ Այս եղանակաւ թէ՛ մենք վստահութիւն կը ներշնչենք եւ թէ՛ նոքա կ՚օգտին մեր ներկայութենէն։ Հովիւն պարտաւոր է մեծ զգուշութեամբ վարուիլ երբ Կտակի խնդիր կայ։ Նա կարող է խորհրդներ տալ, լուսաւորել անհանդիստ խիղճն և զարթուցանել թմրած միտքն, բայց որչափ հնար է՝ զգուշանալ Կտակի խմբագրութենէն։ Պարտաւոր է իւր պաշտօնն գործ դնել այն պատրաստութեանց համար, որք կարեւոր են խղճի նկատմամբ եւ որք միայն մեր միջոցաւ կարող են կատարուիլ։

Պէտք չ՛է թողուլ, լքանել, ո՛չ ծնողքն յետ մահուան հիւանդին՝ և ո՛չ հիւանդն՝ իւր կազդուրման ժամանակ։

Սգաւոր ընտանիք

Հովիւն, իւր այցելութեամբ, շատ անգամ սգաւոր ընտանեաց մէջ մուծած է ճշմարտութիւնն, որոյ թարգմանն էր ինքն: Պէտք է կենդանեաց վրայ եւս գոնէ այնքան մտածել, որքան հանգուցելոյն վրայ և մշակել այն դաշտն, ուր վիշտն սերմանուած է: Պէտք է սպասել շատ պարագայից մէջ. պէտք է տոկալ դժուարութեանց: Կան յիմարական վշտեր, կան ո՛չ նուազ յիմարական միխթարութիւններ: Շատ անգամ սգաւորներն մի տեսակ պաշտօն կը մատուցանեն իրենց սգոյ առարկային և կը ջանան հովիւն եւս ձայնակից առնել իրենց գովեստներուն և մասնակից՝ իրենց պարմացմանն: Կը գովեն՝ ինչ որ պախարակելի է և ոչ արժանի գովութեան, կը ներեն, ինչ որ անարժան է ներողութեան, կը ստեղծեն բարոյական օրինակներ իրենց քմաց համաձայն և կը պատկերացնեն կրօնքն, ոչ թէ իւր իսկութեամբ, այլ յօգուտ հանգուցելոյն: Տկարամիտ դատողութիւններ կը յօրինեն ի նպաստ ննջեցելոյն կամ զանազան հարցումներ առաջարկելով նորա վիճակին վրայ՝ կը տագնապեն հովիւն և արդարացնելու վճիռ կը պահանջեն նաեւ այնպիսի պարագայից մէջ, երբ դժուարին է զայն արտասանել, եթէ երբէք ներուած իսկ լինի արտասանել: Չը մոռնանք, որ մենք հովիւքս՝ պարտաւոր ենք յարգել վիշտն. բայց պարտինք զգուշանալ նմանապէս՝ երբէք չը մոռնալ ճշմարտութիւնն, որոյ յարգանաց իրաւունքն կանխագոյն է և բարձր: Մենք իրաւունք չունինք մարդ դատապարտել, բայց եւս առաւել իրաւունք չ՛ունինք, ինքնին որ և իցէ անձի համար երկնային երջանկութիւն սահմանել: Պէտք է ուսուցանել եւ հասկա-

ցընել, որ Աստուծոյ կը պատկանի այդ սահմանն։

Շատ դժուարին է մխիթարութիւն կամ ցաւակցութիւն յայտնել այն անհատներուն կամ ընտանիքներուն, որոց անծանօթ է Աւետարանի հոգին։ Ի՞նչ պէտք է խօսիլ սրդերքը նոցա հետ։ Պէ՞տք է խօսիլ իրենց սրտին համեմատ։ Պէտք է մխիթարել ըստ աշխարհի. — Այս անկարելի է։ Պէ՞տք է թողուլ. — Ո՛չ երբէք։ Պէ՞տք է քարոզել Աւետարանն. — Այո՛. պէտք է քարոզել, պէտք է աւետարանել։ Պէտք է բարի սրտով, խորին զգացմամբ վշտակից լինիլ նոցա, լսել նոցա ողբն ու հեծութիւնն, քննել նոցա թշուառութիւնն և ապա ընտրան կազմել, պատրաստելով նոցա դէմ; զգացնել մարդկային մխիթարութեան ոչնչութիւնն և հասկացնել, որ անդր քան այս անցաւոր ժամանակն ու աշխարհն հարկ է որոնել հաստատուն մխիթարութիւն, պէտք է յօգնութիւն կոչել զՅիսուս Քրիստոս՝ ամեն վիշտ սփոփելու համար։ Այսպիսի պարագայից մէջ երկար խորհելու պէտք չը կայ։ Խորհելու գլխաւոր առարկայն նոցա թշուառութիւնն է. իսկ ամենէն լաւ պատրաստութիւնն՝ խօսելու համար՝ գութն, արգահատութիւնն։

Երթա՛նք սգաւորաց մօտ արտասուօք և սրտախութեամբ իմն, սրտախութեամբ մխիթարութեան, որոյ զաղտնիքն ունինք մենք։ Երթա՛նք ընդ Աստուծոյ, հաւատալով, որ նա կը լինի մեզ հետ և նոցա հետ։ Այս վստահութիւնն, այս հաւատարմութիւնն, այս տոկունութիւնն զօրութեանց և գիտութեանց առաջինն է ամեն դժուարին պատահմանց մէջ։

Մտաւոր հիւանդներ

Այս հիւանդութիւնն պէտք չէ շփոթել հոգեւոր ամբոխման հետ, որոյ վրայ արդէն խօսեցանք։ Սոյն բարոյական հիւանդութիւնն շատ անգամ յառաջ կը գայ Փիզիքական հիւանդութենէ. վասն զի բարոյականի ներգործութիւնն եւս այնքան անժխտելի է Փիզիքականի վրայ, այնքան ըմբռնելի և զօրաւոր, որքան Փիզիքական ազդեցութիւնն՝ բարոյականի վրայ։ Եթէ հովիւն, բժշկի հետ խորհելէն զկնի՝ հարկ դատուի բարոյապէս ներգործել, պէտք է որ ձեռք առնու կարեւոր միջոցներն։ Պէտք չէ անօգուտ համարել հովուի հոգեւոր օգնութիւններն այսպիսի հիւանդաց վրայ։ Պէտք է խօսիլ, առանց վիճելու, ուր վէճն անօգուտ է։ Պէտք է նաեւ խօսեցնել մտաւոր հիւանդն և այս եղանակաւ թափանցել նորա սրտի խորքն։ Պէտք չէ յուսահատիլ և անօգուտ համարել մեր ջանքն թշուառ մոլորեալոյն համար։ Մեզ պատուիրուած է. «Թողեցէք ձեր հացն ջրոյն վրայ և կը գտնէք»։ Երկնաւոր Հօր և աստուածային Միջնորդի անուններն միայն յոյժ զօրաւոր են, և շատ անգամ այն մեծ ազդեցութիւնն ունեցած են, զոր չեն ունեցած երբէք երկար ճառերն։ Պէտք է սակաւ ինչ հեղինակութիւն, սակաւ ինչ համարձակութիւն։ Պէտք է զգան, որ մենք շատ սաստիկ կը զգանք։

Հովիւն պարտաւոր է ուսումնասիրել այն գլխաւոր և հմտալից երկերն, որք կը խօսին մտաւորական հիւանդութեանց վրայ։ Հովիւն պարտաւոր է իւր ընդհանուր ուսումնասիրութեանց մասն համարել Մարդաբանութիւնն, այն ուսումն, որ կը ճառէ մարդոյ վրայ։

Հովիւն իբրեւ միջնորդ եւ խաղաղարար

« Երանի խաղաղարարաց »․ Մատ․ Ե․ 9․ Եկեղեցական պաշտօնէութեան աշխատանքներէն մին է խաղաղարարութիւնն ։ Նա դատաւոր է խաղաղութեան յանուն Կրօնի, դատաւոր խաղաղութեան և ո՛չ բաժանարար ։ Ահա՛, ինչ որ կը տեսնենք Ղուկասու Աւետարանին մէջ․ « Այր դու, ո՞ կացոյց զիս դատաւոր կամ բաժանարար ի վերայ ձեր »։ ԺԲ․ 14․

Այս տեղէն չը հետեւիր թէ հովիւն կարող չ՛է, ի պահանջել հարկին, իւր փորձառութեամբ և գործոց ճշգրիտ տեղեկութեամբ, իրաւախոհութեան միջոցներ առաջարկել ։ Անշուշտ, այս կարող է առնել ։ Բայց նա պարտաւոր է մանաւանդ, և շատ պարագայից մէջ, պատուիրել զոհողութիւն և զիջողութիւն, շիջուցանել գոռոզութիւնն և յիշաչարութիւնն, զարթուցանել հոգւոյ մէջ կրօնական վեհանձնութիւն և հասկացնել, որ սոյն զոհողութեան ոգին՝ Յիսուսի Քրիստոսի աւետարանած Կրօնի գործնական առաջին յատկանիշն է ։

Շատ փափուկ խնդիր է, առանց կոչուելու, միջամտել ընտանեկան վէճերու ։ Եթէ հնարաւոր է, աւելի լաւ է, որ առանձին խօսուի իւրաքանչիւր վիճող կողման հետ ։ Պէտք է զգուշանալ երկար խօսելէ, որպէս զի ատելութիւնն չը բորբոքի յերկուստեք և հաշտարարն յակամայից գործիք և խուզարկու չը դառնայ սկսուած կռւոյն և վիճման ։ Պէտք չ՛է տեղի տալ, որ կրօնական կամ բարոյական տեսակէտով պարապ խնդիրներ յարուցուին, որք շատ անգամ վտանգաւոր են, երբ դժուարութիւն կայ պատասխանելու, և այս դժուարութիւնն երբ նշմարուի վիճողաց կողմէն, իսպառ կը տկարացնէ խաղաղարարին հեղինակութիւնն և ազդե-

ցութիւնն ։ Պէտք է զգուշանալ նոյնպէս անգէտ ձեւանալու՝ արդարութեանն կամ անիրաւութեանն․ վասն զի այս եւս կ՚աղարտէ մեր վարկն ու համբաւն ։ Պէտք է ջանալ ի խոնարհութիւն ածել այն միճողն, որ կը պարծի իւր իրաւունքով և արժանաւորութեամբ ։

Ամուսիններու հակառակութեան մէջ՝ պէտք է խուսափել մերժել բաժանման գաղափարն, բնաւ թելադիր չը լինիլ․ իսկ եթէ բունի և երկարատեւ կենակցութիւնն առիթ պիտի լինի բաժանումէն աւելի՝ ծանր մեղաց և մեծ գայթակղութեան, յայնժամ պէտք չ՚է մերժել առժամեայ հեռացումն ի կենակցութենէ ։

Պէտք է զգուշանալ նաեւ, երբ մտերմական գաղտնիքներ կը հաղորդուին․ քանզի կան այնպիսիք, որք ոչ միայն վտանգաւոր և անպատշաճ են, այլ նաեւ ծանր լսելու և ընդունելու համար ։ Միայն այն ժամանակ կարեւորութիւն ունի գաղտնեաց հաղորդութիւնն, երբ մի մեծ չարիք արգիլելու կամ մի մեծ աղէտ դարմանելու համար է ։ Իսկ այլ ժամանակ պէտք չ՚է տեղի տալ, որ կարծուի թէ հովիւն, իւր կացութիւնն պահպանելու համար՝ կարօտ է գաղտնի հաղորդակցութեան, որ կորող է լրտեսութեան կերպարանք առնուլ ։ Պէտք է որ միշտ զգան և տեսնեն թէ՝ հովիւն կը յարգէ իւր անձն, իւր կոչումն և մի միայն մարդասիրութիւնն է, որ կարող է վճռել, ստիպել, որ նա խոնարհեցնէ իւր նայուածքն դէպ ի մոլութեան անմաքուր վայրն, եթէ հնար է, այդ աղտեղութիւնն մաքրելու ։

Աղքատք

Երկնաւոր Հովիւն խնամք ունեցաւ աղքատաց վրայ և այսու աւանդեց իւր Եկեղեցւոյն իբր գլխաւոր յատկանիշ՝ կարեկցութիւն թշուառաց և հոգածութիւն՝ առ 'ի հաստատել հաւասարութիւն մարդասիրութեամբ ։ Առաքեալք, աղքատաց խնամքն մասամբ Սարկաւագաց յանձնելով, երբէք չը մերժեցին, որ իրենք ևս աղքատներն սփոփելու պարտք ունին, ինչպէս որ կը տեսնենք թէ բնաւ չը մոռնային իրենց ուշադրութենէն աղքատաց հոգն ։ Բայց յայտնանէ, Սարկաւագունք ևս կրօնի պաշտօնեայ են և հետևապէս աղքատներն խնամելն միջոց է՝ և կը մնայ որպէս պաշտօն կրօնական ։ Այսօր, արդարև, Սարկաւագութիւնն չ'ունի առաքելական ժամանակի [illegible] նշանակութիւնն. բայց հակառակ կարգադրութիւն ևս եղած չ'է, և ուրեմն ինչ որ առ ժամանակ դադրած է սարկաւագաց նկատմամբ, դադրած չ'է հովուաց համար, որ միանգամայն ունին սարկաւագութեան կամ աղքատներն խնամելու պաշտօն ։

Հովուական պաշտօնն կարեկցութեան պաշտօն է, որոյ հիմն զգացումն է և երբէք ներելի չ'է հոգեկան թշուառութեան վրայ ցաւիլ, իսկ ժամանակաւորին կամ մարմնաւորին համար անտարբեր և անկարեկից լինիլ ։ Ինչպէս անհնար է զգացումն բաժնել, նոյնպէս և հովուական պաշտօնն, որ հիմնուած է զգացման վրայ ։ Ամեն տեղ այսպէս ընդունուած է քրիստոնէական հովուութեան պաշտօնն ։

Հովիւն կոչուած է ո'չ միայն բարերարելու, այլ և արծարծելու և պահպանելու բարերարութեան ոգին հօտին մէջ ։ Հովիւն պարտաւոր է ուրեմն, ո'չ միայն անձամբ օրինակ տալ բարերարութեան, այլ նաև առ

այն յորդորել իւր հօտն, առանց խտրութեան աստիճանի, առանց զանազանութեան բարեբաստ կամ չարաբաստ վիճակի։ Մենք պարտաւոր ենք «Միմեանց բեռն բառնալ» Գաղ. Զ. 2։ Այս պատուէրն, որ պէտք էր ամէն ընկերութեան ոգին եւ նշանաբանն լինել, պէտք է որ հովուին միջոցաւ՝ իւրաքանչիւրին համար ցանկալի և գործադրելի լինի։ Շատ մեծ գործ կատարած կը լինի հովիւն, եթէ սոյն պատուէրն ընդունել և գործադրել տայ մեծատանց. բայց եւս առաւել մեծ գործ կատարած կը լինի, եթէ համոզէ աղքատներն, թէ սոյն պատուէրն իրենց եւս կը վերաբերի եւ թէ նոքա եւս ունին միջոցներ՝ զայն գործադրելու։

Պէտք է որ աղքատն և հարուստն իրարու պատահին. «Մեծատունն և աղքատ միմեանց պատահեցին» Առակ. ԻԲ. 2.

Իսկ ինչ որ ուղղակի կարօտելոց կը վերաբերի՝ պարտաւոր է հովիւն անձամբ հարցափորձել իւրաքանչիւրին վիճակն և իւր օգնութեան աղբիւրներն։ Այս եղանակն է, որ կարող է բարձրացնել բարերարողին ազդեցութիւնն և հեղինակութիւնն այն անձանց վրայ, զորս կը մխիթարէ։ Պէտք է համբերութեամբ լսել ողբերն և պատմութիւններն. պէտք չէ ձանձրանալ. պէտք է թափանցել մարդկային բնութեան խորքն և ի յուշ ածել փորձով, որ [illegible]։

Հովուի գլխաւոր պարտքն է զարթուցանել, վերանորոգել աղքատի արիասրտութիւնն, պարտաւորել որ իւր մէջ որոնէ իւր օգնութիւնն, յորդորել որ պահպանէ իւր արժանապատուութեան զգացումն, եւ չը զլանալ աղքատին, իւր աղքատութեան մէջ, այն յարգանքն, որուն արժանի է և զոր կարող է ինքն գնահատել։

Մարդասիրութիւնն, ինչպէս և ճշմարիտ յարգանքն՝

ւորեն պաշտաման ժամանակ և այս իսկ է կարգապահութիւնն ։

Հովուական պաշտօնէութիւնն պէտք է որ ուշադիր լինի այն վտանգներուն, որք կարող են յառաջ գալ որ և իցէ պաշտօնակցի անհոգութենէն կամ անտարբերութենէն ։

Իսկ յանդիմանելն եւ խրատելն, որ հովուական կարգապահութեան մի մասն կը կազմեն, պէտք է որ գործադրուին ո՛չ միայն առ աղքատս և առ անարգս, այլ նաև առ մեծատունս և առ մեծամեծս ։ Ցա՛ւ է ասել, որ շատ անգամ կը ծանրանան տառապելոց վրայ և թեթեւութեամբ կը վարուին երկրորդներուն հետ ։ Այս չ՛է բնաւ համակրութիւն ։ Եւ հովիւն անարժան է իւր պաշտօնին, եթէ հաւասարապէս եւ անխտիր գործ չը դնէր իւր հեղինակութիւնն ամեն հոգւոց նկատմամբ ։ Նպատակն պէտք է որ լինի հաւասար․ իսկ տարբեր բնաւորութեանց նայելով, գործադրութեան եղանակն կարող է լինել իւրաքանչիւրի բնութեան համաձայն․ Կա՛ն բնաւորութիւններ, որ յանդիմանութեամբ կ՚ուղղուին, կա՛ն որ քաղցրութեամբ, կա՛ն որ համոզմամբ ։

Բանադրանքն խստապէս հակառակ է Քրիստոնէական ճշմարիտ Եկեղեցւոյ հոգւոյն ։ Քրիստոնէական նախկին Եկեղեցին, երբէք բանադրած չ՛է, այլ միայն, առ ժամանակ ինչ, որոշած, բաժնած է իւր միաբանութենէն անուղղայններն, և այն եւս ամեն խրատու եւ ուղղութեան միջոցներ գործ դնելէն զկնի ։ Նախկին Եկեղեցւոյ այն քրիստոնէական հոգին պահպանած է մեր Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին ։ Վերջին ժամանակաց մէջ մտած բանադրանքներն ըստ ամենայնի օտարամուտ են․ և անծանօթ մեր Եկեղեցւոյ բովանդակ Պատմութեան մէջ ։ Այս մասին պէտք է զգուշանալ և

չը մեղանչել մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ քրիստոնէական հաւատոյն դէմ, որ երբէք ներած չէ սխալական պաշտօնէին՝ անսխալ Աստուծոյ պաշտօն կատարել։ Յայտ է ինքնին՝ թէ խնդիրն առաջին երեք Տիեզերական Ժողովոց վճիռներուն համար չէ, որք հերետիկոսութեանց դէմ էին։

Հաղորդուողներն իրենք են իրենց դատաւորն։ Նոցա կը պատկանի զգուշանալ, որ չունենան և չըմպեն իրենց դատապարտութիւնն ի սեղանոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Մեր հովուական պարտաւորութիւնն միայն ազդարարելն և ճշմարտութիւնն հռչակելն է։ Մեր պարտաւորութիւնն է, երբ ի խղճէ համոզուած ենք, մասնաւոր խրատով՝ հեռի պահել հաղորդութենէ այն անհատներն, որք կարող չեն առանց վտանգի հաղորդակից լինել Սուրբ Ընթրեացն։ Պէտք է՝ ապաշխարութիւն պատուիրել. պէտք է խիղճն շարժել։

ԳԼՈՒԽ Բ.

—

Հովուի վարմունքն կրօնական կուսակցութեանց հետ

Երբ կրօնական տարբեր կուսակցութիւնք կան իւր հօտին մէջ, հովուին գլխաւոր պարտքն է մի միայն քարոզել Աւետարանն պարզութեամբ, հաստատամտութեամբ և անարատութեամբ, ուղիղ սրտերն և մտքերն գրաւելու համար առ այս քրիստոնէական վարդապետութիւն։ Հովուի սոյնպիսի վարմունքն յայտնապէս կը գուշակուի, որ նա ուրիշ գոյն չունի, բաց ի մաքուր

լուսոյ դանէն ։ Յարողութեան սուրբ բեմն պէտք չ'է որ լինի բեմ վիճաբանութեան կամ մաքառման ։ Մոլորութիւնն միշտ կը փախչի ճշմարտութենէն, ինչպէս որ գիշերուան խաւարն կը փախչի առաւօտեան լուսէն ։ Խաւարն ինքնին իսկապէս ոչինչ է, լոյսն է ինչն ։ Ճշմարտութիւն խօսիլ՝ կը նշանակէ մի դատարկութիւն լցուցանել ։ Մոլորութիւնն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ո՛չ բացակայութիւն ճշմարտութեան ։ Պէտք է զգուշանալ բացասական միջոցներէ. պէտք չ'է կարծել թէ չինած են, երբ աւերած են, և ո՛չ կարծել թէ չինած են, որովհետեւ համրած են ։ Պարտեալ կուսակցութեան առաջին, բնական և միակ նշանն է նորա անհամբերութիւնն և զայրոյթն ։ Ճշմարտութիւնն մի զօրութիւն է, մի կարողութիւն. ամենայն ինչ կատարեալ է, երբ յաջողուած է զգալի առնել ճշմարտութիւնն ։

Պէտք է համբերութեան եւ ուղղութեան օրինակ տալ ամենուն և արդեամբ ցոյց տալ թէ ինչո՞ւ պարտաւոր են մեր քրիստոնէական միաբանութեան պատկանիլ քան թէ մի այլ միաբանութեան ։ Պէտք է ուսուցանել, որ ճշմարտութիւնն սիրեն առաւել քան հակառակութիւնն եւ Քրիստոսի տիպն ու օրինակն առաւել՝ քան սովորութիւններն ։

Մենք հովիւքս պարտաւոր ենք ցոյց տալ, որ մեր համոզման տէրն ենք և սրտով ու հոգւով կը պատկանինք այն միաբանութեանն, այն Եկեղեցւոյն, որոյ հովիւն ենք ։ Մեծ դայթակղութիւն է, երբ կարծուի թէ մենք միայն անձնական շահու համար և առ յերկիւղէ մարդկան յարած ենք մեր Եկեղեցւոյն և ո՛չ թէ բովանդակ համոզմամբ և հաւատարմութեամբ ։

Կայ մի խնդիր եւս՝ թէ պէտք է՞ արդեօք աշխատիլ Նկամօսփ տանել, այսինքն ուրիշներն մեր դաւանութեան դարձնել ։ . . . .

Անտարակոյս դաւանութենէ ի դաւանութիւն դարձնելն կարող չէ երբէք հովուի անմիջական նպատակն լինիլ և ո՛չ իսկ ուղղափառ քրիստոնէի։ Բայց միևնոյն ժամանակ կարող չենք նաեւ ուրանալ թէ՝ երբ հովիւն կ՚աշխատի մի մարդ քրիստոնեայ առնել, անտարակոյս կը ջանայ որ իւր ունեցած դաւանութեանն համակերպի և պէտք չէ որ ծածկէ սոյն հետեւանքն ո՛չ իրեն և ո՛չ այլոց համար։ Մեր Ս. Եկեղեցւոյ հովիւններն նախնի դարուց մէջ ունեցած են առաքելութիւններ. բայց վերջին դարուց մէջ դադրած է այդ առաքելութիւնն, այնպէս որ ո՛չ միայն եկմք առած չեն, այլ իւր զաւակներէն բազումք դիմած են օտար վարժարաններ։ Մենք այժմ ևս կուսակից չենք ի պաշտօնէ եկմք առնելու սովորութեան, թէև հովուի կոչման մի յարակից և էական պարտաւորութիւն է այդ։ Բայց ի բոլոր սրտէ փափաքող ենք, որ այնքան լուսաւոր լինի Մեր Եկեղեցւոյ հովուաց լոյսն, որ լուսաւոր առնէ ամեն մարդիկ, որոց հետ յարաբերութիւն ունին՝ թէ՛ իբր պաշտօնեայ և թէ՛ իբր անդամ մարդկութեան։

Հովիւն ունի առաքելութեան մի մեծ պարտաւորութիւն, որ անխուսափելի է իրեն համար, այն է նպատակ ունենալ գերել մարդիկ առ Աստուած և այս մասին համարձակ իսկ կը գոչենք Պօղոս Առաքելոյն հետ թէ՝ պէտք է «Հաստանել ի վերայ ժամու և տարաժամու» Բ. Տիմ. Դ. Ձ. բայց ի հարկէ, ո՛չ յանդէպ ժամու։ Պէտք է զգուշանալ խիստ և բուռն վարմունքէ։ Եթէ կարծուի թէ անտեղի է սոյն զգուշութիւնն, այն ժամանակ պէտք է կանգնեցնել անցորդներն ճանապարհաց վրայ, արշաւել տունէ ի տուն, ամեն խնդրոց մէջ՝ փրկութեան խնդիրն մուծանել, խիստ եւ ծանր խօսքերով յարձակիլ մարդկային բոլոր ցեղին վրայ, ևն։ Միթէ արդեօ՞ք կարող է ունենալ այս և–

ղանակն. — Ո՛չ երբեք։ Ո՛չ աղաղակն բարիք յառաջ կը բերէ և ո՛չ բարին՝ աղաղակ։ Պէտք չ՚է արհամարհել «զՋուրն Սելովայ, որ գնայ խաղաղ» (Եսայ. Ը. 6.) և «ո՛չ յանհերեւոյթս ընթանալ և կոծել զհողմս» Ա. Կոր. Թ. 26։ Բայց պէտք է զգուշանալ նոյնպէս մանուածապատ ձեւերէ, երբ կրօնական նիւթոց վրայ կը խօսուի։ Պէտք է ունենալ ամբիծ ճարտարութիւն և ո՛չ երբեք պատերազմական հնարամտութիւն կամ խորամանկութիւն, որք միշտ անարժան համարուած են։ Յիսուս Քրիստոս և իւր աշակերտք երբեք ի գործ չը դրին այսպիսի զէնք։ Նոքա միշտ կը վարուէին, կը գործէին պարզութեամբ, և այս նկատմամբ եւս, մենք պարտաւոր ենք օրինակ առնուլ մեզ՝ զՅիսուս և Առաքեալներն։

ԳԼՈՒԽ Գ.

—

Եկեղեցականաց իրարու հետ ունեցած յարաբերութիւնը

Եկեղեցւոյ օգուտն կը պահանջէ, որ բոլոր պաշտօնեայք ներդաշնակ և անկեղծ յարաբերութիւն ունենան իրարու հետ։ Եթէ Պօղոս Առաքեալն կը կրէր իւր սրտին մէջ իւր բոլոր աշակերտաց սիրտն, եւս առաւել կը գրաւէին իւր ուշադրութիւնն՝ իւր պաշտօնակիցներն կամ գործակիցներն։ Պէտք է շահել զիրեար. պէտք է շահիլ իրարմէ։ Պէտք է զիրեար սպասել փոխադարձաբար։ Պէտք է խաղաղութեան, ակնածութեան և անկեղծութեան հոգւով վարիլ ի-

րարու հետ՝ թէ՛ ժողովոց մէջ, թէ՛ անհատական հանդիպմանց։ Պէտք է պարկեշտութիւն և ծանրութիւն պահպանել ընտանութեան մէջ և եղբայրակցութիւնն չ՚եղծանել նանրամիտ ընկերակցութեամբ։ Պէտք է հիւրասէր լինիլ միմեանց։ Պէտք օգնութեան հասնիլ կարօտ եղբօրն կամ պաշտօնակցին և այլոց չը թողուլ օգնելու բոլոր հոգն և պատիւն։ Պէտք է խորհրդակցիլ իրարու հետ՝ իրարու փորձերէն օգուտ քաղելու համար։ Վերջապէս, պէտք է պահպանել իրարու հետ թէ՛ սկզբանց և թէ՛ այտաքին միութիւն, զոր բնականաբար կը պահանջէ անկեղծութիւնն եւ ազատութիւնն։

Մի հովուական թեմի կամ վիճակի մէջ կարող են լինիլ զանազան կարգի պաշտօնեայք՝ եպիսկոպոս, վարդապետք, երէցք, քահանայք եւ սարկաւագունք։ Սոքա պէտք է որ գործեն Տեսուչ հովուին կամ Եպիսկոպոսին խորհրդակցութեամբ։ Այս մասին մեր Ներսէս Շնորհալին սքանչելի հրահանգներ աւանդած է, իւր Ընդհանրական Թղթոց մէջ, առ Կրօնաւորս, առ Առաջնորդս, առ Եպիսկոպոսունս, առ դասս Քահանայից։ Պէտք է որ պաշտօնեայք կարդան Շնորհալի Հայրապետին աստուածաշնորհ հրահանգներն, զորս բովանդակապէս յառաջ պիտի բերէինք, եթէ չըզգուշանայինք մեր համառօտագիծ նպատակէն խոտորելու։

Սաղմոսերգուն կ՚աղաղակէ. «Զի՛ բարի կամ զի՛ վայելուչ, զի բնակին եղբարք ի միասին»։ Սաղ. ՃԼԲ. Այս խօսքերն կը պատշաճին մանաւանդ նոցա, որք մի և նոյն հօտի մէջ կը վարեն պաշտօն հաշտութեան։

Ցաւալին այս է, որ սոյն միութիւնն չը կայ այն տեղ, ուր պէտք էր որ լինէր։ Հարկ չը կայ հետախուզել պատճառներն և պնդել թէ՛ ո՞րչափ կարեւոր է սոյն միութիւնն. միայն բաւ կը համարինք ասել թէ՝

ո՛չ մի բան այնքան չ'արատաւորէր ու հարուածէր հովուութեան պատիւն ու բարոյական ազդեցութիւնն, որքան հովուաց գժտութիւնն ու անմիաբանութիւնն։ Այս մի քար գայթակղութեան է ի Քրիստոնէութեան։ Նախանձն եւ ունայնասիրութիւնն են մեծ մասամբ շարժառիթ գժտութեան։ Կան այնպիսի տկար և նախանձոտ հոգիներ, որք կըզզչարին, երբ կը տեսնեն թէ այլք կը գործեն և աւելի լաւ կը համարին որ չը գործուի, քան թէ այլոց ձեռքով գործուի։ Կան գժտութեան այլ պատճառներ եւս, ինչպէս են իրաւանց յափշտակութիւն, նիւթական անհաւասարութիւն, հովուաց ընտանեկան անհամաձայնութիւնք, վերջապէս, կարծեաց տարբերութիւնք, բայց այս ամենն շատ փոքր բաներ են՝ նախանձու համեմատութեամբ։ Թէեւ անհրաժեշտ պէտք է ամենէն խոյս տալ և ամենուն առաջն առնուլ Եկեղեցական պաշտօնեայքն, իրենց պաշտօնավարութեան առաջին օրէն, պարտաւոր են փոխադարձ անկեղծութիւն և վստահութիւն ներշնչել իրարու, որով առաջն կ'առնուի ցաւալի եւ գայթակղեցուցիչ գժտութեանց և բաղխմանց։

Նախանձու և ատելութեան հուրն շիջուցանելու ամենէն յարմար միջոցն է այն գեղեցիկ սովորութիւնն, երբ պաշտօնակիցք գաղտնի կ'աղօթեն իրարու համար, կը հոգան իրարու ուղղութեան համար և կը խոստովանին, որ իրենց միաբանութիւնն ոչ միայն շահաւոր է իրենց՝ այլ և հոգեւոր շինութեան առիթ՝ իրենց հօտին։

ԳԼՈՒԽ Դ.

—

Հովուի յարաբերութիւնն իշխանութեան հետ

Կայ եկեղեցական իշխանութիւն. կայ քաղաքական իշխանութիւն։

Հովուի պարտքն է, ի պահանջել հարկին, միշտ ներկայ գտնուիլ Եկեղեցական ժողովոց և Խորհրդոց, եռանդով մասնակցիլ վիճաբանութեանց և իւր կողմէն ամեն ջանք ի գործ դնել, որ պատկառելի լինի ժողովն։ Հովիւն պարտաւոր է զգուշանալ՝ որ ո՛չ մանր խնդիրներ յարուցանէ և ո՛չ յարուցուածներուն վրայ խօսի ընդարձակօրէն, մանրօրէն և այն եռանդեամբ, որ միայն մեծ խնդրոց յատուկ է։ Տեսնուած է շատ անգամ, որ Եկեղեցական ժողովոց մէջ, մեծամեծս ճառած են ունայն խնդրոց վրայ և ի կատաղութիւն գրգռուած են լոկ բառից որոշման համար։ Գրգռման և կուսակցութեան հոգին աւելի ճարակ գտած է այն խնդրոց մէջ, որք այնքան կրօնական յատկութիւն ունեցած չ՚են։

Երիտասարդ հովիւն պարտաւոր է մանաւանդ ժամանակին յարմար՝ զիջանիլ և հաւատալ, որ շատ անգամ համեստութեամբ ձեռք բերուած խաղաղութիւնն աւելի կ՚արժէ՝ քան թէ այն օգուտներն, որք կարող էին յառաջ գալ մեր կարծեաց յաղթանակէն։

Փոխադարձ կարգապահութիւնն մի փափուկ պայման է։ Նա սկզբամբ կը գտնուի ամեն եկեղեցական սահմանադրութեանց մէջ։ Քրիստոնէական Եկեղեցին, (ինչպէս կանխաւ ասացինք,) Առաքելական դարուն մէջ, կը բաւականանար կարգապահութեան նկատմամբ՝

միայն յորդորել, ազդարարել, խրատել և երբ ուղղութիւնն դժուարին նկատէր, առ ժամանակ ինչ կը դադտանէր միաբանակցութենէ։ Բայց յետին ժամանակաց մէջ եղան Եկեղեցիներ, որք պատժական ծանր խստութիւններ ի գործ դրին, թէ և բարոյապէս՝ մեծ արդիւնք չունեցան սոյն խստութիւնքն։ Մեր Առաքելական Ս. Եկեղեցին միշտ հեռի մնաց այս պատժական դաժանութենէն և երանի՜ թէ միշտ պահպանէր այս Առաքելական սպաշտելի հոգին և ուղղութիւնն։ Այս հոգին կը պահպանուի անվթար, եթէ ամեն եկեղեցական պաշտօնեայք լիովին համոզուած լինին, որ փոխադարձ պարտք ունին, մարդասիրական հեզութեամբ, միմիանց ազդարարել իրարու թերութիւններն և զգուշացնել։ Ո՞չ ապաքէն բազմիցս կը պատահի, որ մինչ մենք, ի վնաս մեր, անգիտակ կը լինինք մեր թերութեանն, ընդհակառակն մեր պաշտօնակիցն կարող է գիտակ լինիլ և զգուշացնել։

Իսկ Բողոքական Իշխանութեան նկատմամբ՝ մենք պարտաւոր ենք պատկառ կալ մեր կոչմանն և ճանաչել ու խոստովանիլ, որ մենք քաղաքական պաշտօնեայ չ՚ենք կամ դատաւոր, այլ ուսուցիչ ճշմարտութեան։ Պարտաւոր ենք խապառ հեռի մնալ իշխանական ամբարհաւանութենէ եւ քաղաքական յարաբերութեանց մէջ բնաւ չ՚ունենալ ոգի տրտնջման, ոգի պարսաւանաց, ոգի գրգռութեան։

Շատ ցաւալի կը լինի, երբ տեսնէ ժողովուրդն, որ մենք կ՚անգոսնենք և կը պարսաւենք իշխանութիւնն։ Ինչպէս որ ստրկամտութիւնն անարժան է մեր կոչման, նոյնպէս անգոսնելի է ծաղրական և թշնամական վարմունքն։ Մենք մեր կոչմամբ մեծ ծառայութիւններ կարող ենք մատուցանել Պետութեան։ Խռովութեանց և ապստամբութեանց ժամանակ մեր պարտքն է ան-

դուրսել մտքերն, պարզելով նոցա առջեւ մեծամեծ ճշմարտութիւններն։ Պէտք չէ որ հովիւն կ'եղծէ, իբր թէ չ'ը գիտէ երկրին վտանգներն, մտահոգութիւններն և երկիւղներն։ Սակայն պարտաւոր է իմանալ, որ ինքն միայն մի կուսակցութեան կը պատկանի, այն է Արդարութեան և Ճշմարտութեան։

Վարչական շրջանին մէջ հովիւն պարտաւոր է ճշդութեամբ և իսկութեամբ կատարել իւր պարտքն։ Պարտաւոր է նա՝ ոչինչ յետաձգել և ոչինչ արհամարհել։ Նա պարտաւոր է մեծ խնամքով ուսումնասիրել դերն և հոգին այն ամեն Սահմանադրութեանց, Օրինաց և Կանոնաց, որք կապ ունին իւր պաշտօնի կիրառութեան հետ։ Մի հովիւ, որ կամի օգտակար լինիլ, նոյն իսկ հոգեւոր նկատմամբ, պարտաւոր է իսկութեամբ ճանաչել իւր երկրին, իւր ժողովրդին ներքին կեանքն, և նոյն իսկ այն նիւթական պարագաներն, որք կարեւորութիւն ունին թէ՛ ընկերական և թէ՛ անհատական կացութեան համար։

ՎԵՐՋ.

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

ՆԱԽԱՇԱՒԻՂ

ՄԱՍՆ Ա.

ՊԱՐՏՔ ՀՈՎՈՒԻՆ

ՄԱՍՆ Բ.

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԿԱՄ ԾԱԳԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ ՀՈԳՒՈՅ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԳԼՈՒԽ Բ.

Եկեղեցական պաշտօնէի ընտանեկան կեանքն

ՄԱՍՆ Գ.

ԿԵԱՆՔ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ

ՀԱՏԱԾ Ա.

ՀԱՏԱԾ Բ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

Քարոզութիւն

ԳԼՈՒԽ Բ.

Ուսումն քրիստոնէական վարդապետութեան